

Discriminatie in Context

Een onderzoek naar achtergronden, oorzaken en triggerfactoren van discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst door jongeren en volwassenen in Nederland

Dr. R. Wolff

R. van Leeuwen, MSc

A.R van den Heerik, MSc

Y. Seidler, MA

Prof. dr. J. van Sterkenburg

Drs. J. de Boom

In opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

Colofon

Discriminatie in Context. Een onderzoek naar achtergronden, oorzaken en triggerfactoren van discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst door jongeren in Nederland

**Dr. Rick Wolff, R. van Leeuwen, MSc. A.R van den Heerik, MSc, Y. Seidler MA, prof. dr. J. van Sterkenburg & drs. J. de Boom
Rotterdam: Risbo BV / Erasmus Universiteit Rotterdam**

Augustus 2021

Erasmus Universiteit Rotterdam/Risbo

Postbus 1738

3000 DR Rotterdam

tel.: 010-4082124

fax: 010-4081141

Inhoudsopgave

Voorwoord	7
Samenvatting	9
1 Inleiding	17
1.1 Aanleiding en onderzoeksvragen	17
1.2 Discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst: een toelichting op begrippen	19
1.3 Onderzoeksopzet	21
1.3.1 Vooronderzoek	21
1.3.2 Onderzoek onder jongeren	22
1.3.3 Vragenlijstonderzoek onder volwassenen	25
1.4 Leeswijzer	28
2 Vooronderzoek	29
2.1 Vormen van discriminatie	29
2.1.1 Negatieve bejegeningen	30
2.1.2 Online discriminatie	31
2.1.3 Ongelijke behandeling	32
2.1.4 Vernieling, bedreiging of (seksueel) geweld	32
2.2 Triggerfactoren	33
2.2.1 Berichtgeving	33
2.2.2 Persoonlijke ervaringen	34
2.3 Stereotypen en vooroordelen	35
2.4 Achtergronden van stereotypen en vooroordelen	36
2.4.1 Socialisatie en identiteit: de rol van familie en vrienden/peers	37
2.4.2 (Leer)domeinen	39
2.4.3 Individuele achtergrondkenmerken	42
2.5 Triggerfactoren van discriminatie: een conceptueel model	42
3 Onderzoek onder jongeren	45
3.1 Inleiding	45
3.2 Discriminerend gedrag	46
3.2.1 Hoe vaak komt discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst voor?	46
3.2.2 Wie discrimineren Nederlanders van Afrikaanse herkomst?	47
3.2.3 Wat is de aanleiding voor discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst?	48
3.2.4 Waar doet discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst zich voor?	49

3.3	Intermezzo: een onderscheid naar ‘pleger-groep’	51
3.4	Stereotypen en vooroordelen	52
3.5	Socialisatie en identiteit	61
3.6	(Leer)domeinen	70
3.7	Achtergrondkenmerken	74
3.8	Samenvatting bevindingen jongerenonderzoek	77
3.8.1	Resultaten algemeen	77
3.8.2	Kenmerken specifieke pleger-groepen	79
4	Onderzoek onder volwassenen	83
4.1	Inleiding	83
4.2	Discriminerend gedrag	83
4.2.1	Hoe vaak komt discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst voor?	84
4.2.2	Wie discrimineren Nederlanders van Afrikaanse herkomst?	85
4.2.3	Wat is de aanleiding voor discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst?	86
4.2.4	Waar doet discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst zich voor?	87
4.2.5	Intermezzo: een onderscheid naar ‘pleger-groep’	88
4.3	Stereotypen en vooroordelen	90
4.4	Socialisatie en identiteit	97
4.5	(Leer)domeinen	104
4.6	Achtergrondkenmerken	107
4.7	Samenvatting bevindingen volwassenenonderzoek	110
4.7.1	Resultaten algemeen	110
4.7.2	Resultaten specifieke pleger-groepen	112
5	Conclusie en aanbevelingen	115
	Aanknopingspunten voor beleid	120
	Literatuur	125
	Bijlage A: Begeleidingscommissie	131
	Bijlage B: Vragenlijst Jongerenonderzoek	133
	Bijlage C: Script Online Community Jongerenonderzoek	153
	Bijlage D: Aanleidingen voor discriminatie naar discriminatievorm	156
	Bijlage E: Plekken waar discriminatie voorkomt	157
	Bijlage F: Statistieken analyses	159
	Bijlage G: Achtergrondkenmerken naar pleger-groep	163
	Bijlage 1: Aanleidingen voor discriminatie naar discriminatievorm	165
	Bijlage 2: Plekken waar discriminatie voorkomt	167
	Bijlage 3: Statistieken analyses	171
	Bijlage 4: Achtergrondkenmerken naar pleger-groepen	173

Voorwoord

Voor u ligt het rapport 'Discriminatie in context: een onderzoek naar achtergronden, oorzaken en triggerfactoren van discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst door jongeren en volwassenen in Nederland'. Dit onderzoek vormt een aanvulling op eerdere onderzoeken waarbij antisemitisme en moslimdiscriminatie zijn onderzocht en is uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van panelonderzoek onder jongeren en volwassenen en is er een online community georganiseerd. Wij willen de jongeren en volwassenen danken die bereid waren hun ervaringen en inzichten met ons te delen. Dit onderzoek was zonder hen niet mogelijk geweest. Tevens zijn we dank verschuldigd aan de professionals en respondenten die wij tijdens het vooronderzoek gesproken hebben. Zij hebben ons geholpen bij het ontwikkelen van de vragenlijsten en het eigen maken van dit onderwerp. Tot slot zijn wij veel dank verschuldigd aan de leden van de begeleidingscommissie. Zij hebben dit onderzoek met grote toewijding begeleid en van inhoudelijk commentaar voorzien.

Voor ons onderzoekers heeft het uitvoeren van dit onderzoek getoond hoe complex en wijdverbreid discriminatie van personen Afrikaanse herkomst is. Wij hopen met dit onderzoek een kleine bijdrage te kunnen doen aan de bewustwording en agendering van dit probleem.

Namens de onderzoekers,

Youri Seidler

Rotterdam, augustus 2021

Samenvatting

Hoogoplopende discussies rond Zwarte Piet, racistische spreekkoren in het stadion, Black Lives Matter-demonstraties. Premier Rutte die uitspreekt dat Nederland 'systemische problemen' kent met discriminatie en racisme. Discriminatie en racisme vanwege huidskleur zijn thema's die in Nederland steeds meer op de publieke voorgrond zijn komen te staan. In opdracht van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid is voorliggend onderzoek naar de context en triggerfactoren van discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst in Nederland uitgevoerd. In tegenstelling tot veel andere racisme- en discriminatiestudies, waarin het slachtofferperspectief centraal staat, draait het in dit onderzoek om de pleger-kant. Het is primair gericht op jongeren in de leeftijd van 12 tot 18 jaar met als doel inzicht te krijgen in factoren die bijdragen aan discriminerende gedragingen jegens Nederlanders van Afrikaanse herkomst en dient bruikbare handvatten te bieden om een (preventieve) antidiscriminatieaanpak en antidiscriminatiebeleid te ontwikkelen. Deze doelen zijn vertaald naar de volgende drie onderzoeksvragen:

1. Wat zijn de belangrijkste factoren en domeinen die bijdragen aan het ontstaan van negatieve beeldvorming, vooroordelen en opvattingen over Nederlanders van Afrikaanse afkomst?
2. Welke triggerfactoren zijn doorslaggevend in het daadwerkelijk uiten van discriminatie jegens Nederlanders van Afrikaanse afkomst onder jongeren?
3. In hoeverre zijn de gevonden factoren die bijdragen aan vooroordelen en daadwerkelijke uitingen van discriminatie uniek in vergelijking met vooroordelen en discriminatie onder jongeren gebaseerd op geloof, andere afkomst en andere huidskleur?

Het onderzoek onder jongeren bestaat uit twee onderdelen: een vragenlijstonderzoek (2.037 respondenten) en een online community (77 respondenten). De dataverzameling heeft plaatsgevonden in de maanden juni tot en met augustus 2020. Dit was ook de periode waarin door het hele land Black Lives Matters bijeenkomsten werden georganiseerd en (institutioneel) racisme een van de hoofdthema's was in het publieke debat. Deze omstandigheden kunnen van invloed zijn geweest op antwoorden van respondenten. Het is voorstelbaar dat men zich hierdoor sterker bewust was van discriminatie in die periode. Onderdeel van dit onderzoek was ook om te achterhalen of er verschillen bestaan tussen de denkbeelden van en ervaren discriminatie door jongeren en volwassenen. Om deze reden is er vergelijkbaar vragenlijstonderzoek onder volwassenen uitgevoerd (1.059 respondenten) waarbij onder andere is gekeken naar de omvang en aanleiding van discriminatie tegen Nederlanders van Afrikaanse herkomst. De dataverzameling hiervoor vond plaats van december 2020 tot en met januari 2021.

Algemene resultaten

In het algemeen geldt dat een relatief groot deel van de respondenten in dit onderzoek aangeeft discriminatie tegen Nederlanders van Afrikaanse herkomst te hebben meegemaakt. Dit geldt voor ruim 70 procent van de ondervraagde jongeren en ruim 60 procent van de ondervraagde volwassenen. Jongeren lijken dus iets vaker discriminatie mee te maken of als zodanig te herkennen dan volwassenen. In dit onderzoek onderscheiden we vier soorten plegers van discriminatie, afhankelijk van wie de pleger is vanuit het perspectief van de respondent. De groepen zijn onderscheiden op basis van zelfrapportage door respondenten. Deze pleger-groepen worden hieronder toegelicht met bijbehorende percentages van de respondenten behorende tot deze groepen.

1. De groep 'ikzelf', die zeggen zelf te hebben gediscrimineerd tegen Nederlanders van Afrikaanse herkomst (14 procent van de jongeren, 15 procent van de volwassenen);
2. De groep 'vrienden/familie', die respondenten bevat die hebben aangegeven zelf niet te discrimineren maar dit wel hebben waargenomen bij familie en/of vrienden (17 procent van de jongeren, 17 procent van de volwassenen);
3. De groep 'buitenschil/onbekend', bestaande uit respondenten die zelf niet discrimineren, dit niet meemaken in de nabije omgeving maar wel hebben ervaren in de bredere kring van bijvoorbeeld klas/school, werk, straat/buurt of team/vereniging of voor wie de pleger onbekend is (40 procent van de jongeren, 30 procent van de volwassenen);
4. De groep 'geen discriminatie' bestaat uit respondenten die, in tegenstelling tot de respondenten behorende tot de bovenste drie groepen, zeggen nooit getuige te zijn geweest van discriminatie jegens Nederlanders van Afrikaanse herkomst (28 procent van de jongeren, 38 procent van de volwassenen).

Verschijningsvormen

Jongeren en volwassenen in dit onderzoek maken verschillende vormen van discriminatie mee. De meest genoemde vorm van discriminatie is onder zowel jongeren als volwassenen 'negatief praten' of 'beledigende grappen maken' over Nederlanders van Afrikaanse herkomst. Er lijkt een relatie te zijn tussen de pleger-groepen en de vorm van discriminatie die waargenomen wordt. Discriminatie die wordt begaan door de respondenten zelf of hun vrienden en/of familie betreft vaak verbale vormen van discriminatie, negeren of vermijdingsgedrag. Andere, meer fysieke, vormen van discriminatie worden volgens respondenten relatief vaker gepleegd door mensen uit de bredere kring of door onbekenden.

Aanleiding

Als de respondent zelf pleger is van discriminatie, is de meest genoemde aanleiding 'het asociale gedrag van de ander(en)', met op de tweede plek 'anderen aan het lachen maken of indruk maken' voor jongeren en 'gebeurtenis in het nieuws' voor volwassenen. Indien de pleger een ander betreft dan kunnen respondenten de aanleiding niet meer herinneren of zij geven aan dat er in hun ogen geen aanleiding toe was, maar als zij wel een aanleiding geven, is de meest genoemde aanleiding 'het asociale gedrag van de ander'. Dit kan erop duiden dat wanneer volwassenen zeggen te weten wat de

Samenvatting

aanleiding voor discriminatie is, deze in hun ogen vooral gezien moet worden als reactie op het gedrag van Nederlanders van Afrikaanse herkomst of door berichtgeving in het nieuws, terwijl bij jongeren groepsdynamiek (indruk maken, grappig willen zijn) vaker een rol speelt.

Locatie

Onder ondervraagde jongeren die zelf discrimineren is school in bredere zin (buiten de eigen klas) de meest genoemde plek waar discriminatie plaatsvindt. Is de pleger een ander dan de jongere zelf, dan is 'ergens anders op straat' de meest genoemde plek. Volwassenen die zelf aangeven gediscrimineerd te hebben, noemen het vaakst openbare plekken als locatie, dit geldt ook voor wanneer de pleger een ander is dan de ondervraagde volwassene zelf. Daarnaast vertonen de ondervraagde volwassenen die zelf discrimineren relatief vaak discriminerende gedragingen tijdens het uitgaan of thuis. Voor zowel de ondervraagde jongeren als de volwassenen, plegers en niet-plegers, is sociale media ook een veel genoemde plek waar discriminatie volgens hen plaatsvindt.

Verschillen jongeren en volwassenen

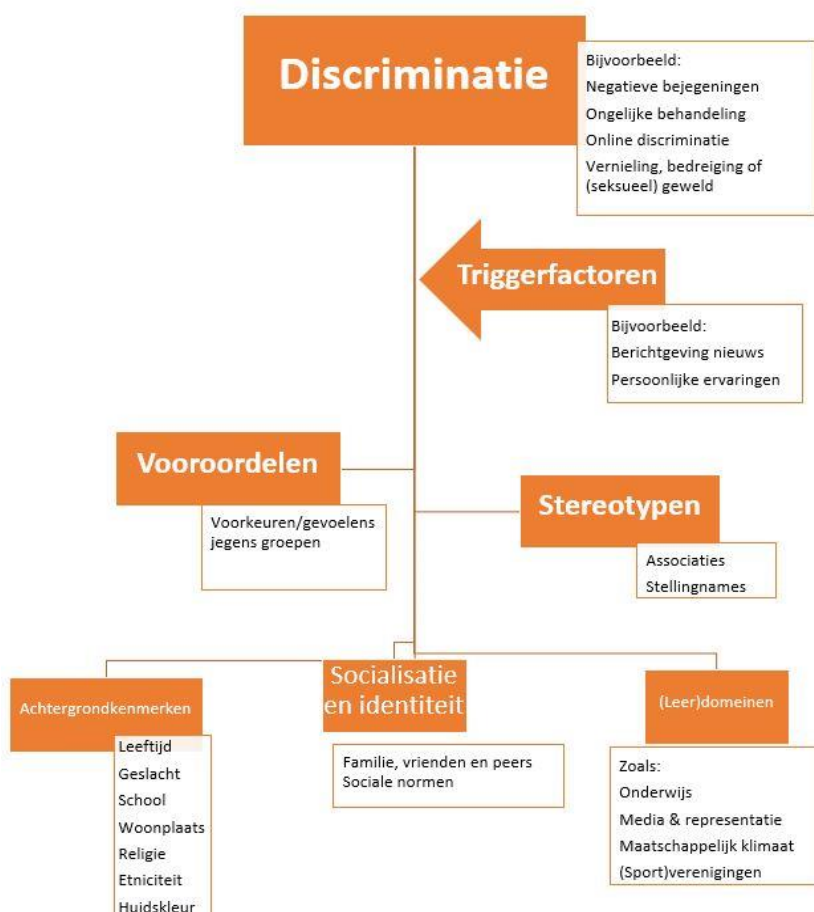
Er zijn geen grote verschillen gevonden tussen de antwoorden van jongeren en volwassenen. Er kan eerder over nuanceverschillen gesproken worden. De nuanceverschillen kunnen mogelijk samenhangen met het verschil in levensfase. Zo zijn veel jongeren schoolgaand en afhankelijk van hun ouders terwijl volwassenen zelfstandiger zijn en vaak werken. Logischerwijs hebben jongeren en volwassenen daardoor andere sociale contacten, die een rol spelen bij de beeldvorming van onder andere Nederlanders van Afrikaanse herkomst. Zo baseren jongeren hun gevoelens vaker op wat ze van familie te horen krijgen dan volwassenen en vindt relatief veel van de door jongeren gerapporteerde discriminatie plaats in de schoolomgeving. Op sommige vlakken lijkt er sprake van een generatieverschil. Zo zijn jongeren sterker tegen Zwarte Piet en vindt een veel kleiner percentage het acceptabel wanneer een wit persoon het 'n-woord' gebruikt. Gekeken naar de intergenerationele overdracht tussen volwassenen en kinderen, zien we dat volwassenen het belangrijk vinden dat hun kinderen dezelfde waarden hebben. Er zijn echter geen significante verschillen gevonden tussen respondenten die zelf discriminerend gedrag hebben vertoond en wel of geen kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 18 jaar hebben of in vergelijking met de jongeren.

Discriminatie in context

Vervolgens wordt een antwoord geformuleerd op de onderzoeksvragen. We nemen daarbij onderzoeksvragen één en twee samen.

- 1. Wat zijn de belangrijkste factoren en domeinen die bijdragen aan het ontstaan van negatieve beeldvorming, vooroordelen en opvattingen over Nederlanders van Afrikaanse afkomst?*
- 2. Welke triggerfactoren zijn doorslaggevend in het daadwerkelijk uiten van discriminatie jegens Nederlanders van Afrikaanse afkomst onder jongeren?*

Op basis van bevindingen uit het vooronderzoek is een conceptueel model geconstrueerd om inzicht te krijgen in welke omstandigheden of context ertoe bijdragen dat jongeren en volwassenen discriminerend gedrag tegen Nederlanders van Afrikaanse herkomst vertonen (zie figuur 1). Volgens dit model kunnen individuele achtergrondkenmerken, socialisatie en identiteit, en bepaalde (leer)domeinen (zoals onderwijs en media) samenhangen met het ontstaan van negatieve beeldvorming en opvattingen over Nederlanders van Afrikaanse herkomst. Deze negatieve beeldvorming en opvattingen krijgen vorm in bepaalde associaties (stereotypen) en gevoelens (vooroordelen). Deze vooroordelen en stereotypen vergroten de kans om discriminerend gedrag te vertonen. Uit het vooronderzoek komt tevens naar voren dat triggerfactoren hierbij een rol spelen. Triggerfactoren zijn concrete gebeurtenissen die discriminerende gedragingen tot uiting kunnen laten komen, bijvoorbeeld berichtgeving in het nieuws of persoonlijke ervaringen. Uiteindelijk kunnen deze (trigger)factoren de kans op discriminerende gedragingen, zoals negatieve bejegeningen, ongelijke behandeling, online discriminatie en vernieling, bedreiging of (seksueel) geweld, vergroten.

Figuur 1: conceptueel model Triggerfactoren voor discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst

Wanneer we de uitkomsten van dit onderzoek terugkoppelen aan het gehanteerde conceptuele model, dan blijkt het lastig om concrete uitspraken te doen over factoren die rechtstreeks te relateren zijn aan

Samenvatting

discriminerend gedrag. Het lijkt eerder te gaan om een combinatie van factoren. Om meer inzicht te krijgen in deze combinatie van factoren hebben we gekeken op welke vlakken respondenten die zelf zeggen tegen Nederlanders van Afrikaanse herkomst gediscrimineerd te hebben verschillen van de andere respondenten. De gedachte is dat de antwoorden van deze groep respondenten in relatie tot de antwoorden van de andere groepen het beste inzicht geeft in triggerfactoren voor discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst.

De groep 'ikzelf' verschilt voornamelijk binnen de domeinen 'socialisatie en identiteit', 'vooroordelen' en 'stereotypen'. Ondanks dat er een aantal verschillen in achtergrondkenmerken is gevonden, zijn deze verschillen erg klein en zijn de verbanden zwak.¹ Ook voor wat betreft de dimensie '(Leer)domeinen' zijn er geen sterke aanwijzingen gevonden die samenhangen met discriminatie. Hoewel de hierna benoemde verschillen tussen de groepen significant zijn, zijn de gevonden effecten vaak (zeer) zwak. Om deze reden dienen de uitkomsten met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd te worden.

Socialisatie en identiteit

Personen die discriminerend gedrag hebben vertoond, lijken liever om te gaan met mensen van dezelfde huidskleur in hun naaste omgeving in vergelijking met respondenten behorende tot andere groepen. Dit resultaat komt overeen met de bevinding dat in vergelijking met de andere groepen, respondenten die hebben gediscrimineerd vaker in een vrijwel witte omgeving leven, of het nu gaat om vrienden, familie, buurt of school. Bij respondenten die discriminerend gedrag hebben vertoond, circuleert onder familie en vrienden vaker negatieve informatie over Nederlanders van Afrikaanse herkomst dan bij andere groepen.

Vooroordelen

Respondenten behorende tot de groep 'ikzelf' lijken in het algemeen negatievere gevoelens te hebben voor Nederlanders van Afrikaanse herkomst, maar zij hebben ook minder contacten met hen. Daarnaast zijn hun gevoelens ten opzichte van Nederlanders van Afrikaanse herkomst relatief vaak gebaseerd op wat zij tot zich krijgen via (sociale) media en de mening van vrienden. Tegelijkertijd staan zij positiever ten opzichte van witte Nederlanders en hebben zij minder sterke gevoelens tegen discriminatie.

Stereotypen

De negatievere denkbepelden van deze groep komen ook in andere aspecten tot uiting. Zo zien zij meer verschil tussen Nederlanders van Afrikaanse herkomst en witte Nederlanders, vinden zij Zwarte Piet minder discriminerend en racistisch dan andere respondenten en hebben zij er ook minder vaak moeite mee als een wit persoon het 'n-woord' in de mond neemt. Tevens kennen zij in sterkere mate negatieve kenmerken (stereotypen) toe aan Nederlanders van Afrikaanse herkomst dan andere respondenten.

---

¹ Voor jongeren gaat het om de achtergrondkenmerken: 'opleiding', 'leeftijd' en 'geslacht'. Bij volwassenen betreft het: 'leeftijd', 'geslacht', 'huidskleur' en 'religie'.

Triggerfactoren

Respondenten die hebben aangegeven discriminerend gedrag te hebben vertoond, benoemen het 'asociale gedrag van de ander', 'ruzie of conflict met de ander' en/of 'een gebeurtenis in het nieuws' het vaakst als aanleiding van discriminerend gedrag jegens Nederlanders van Afrikaanse herkomst. Wanneer wij spreken in termen van triggerfactoren als de directe aanleiding voor het vertonen van discriminerende gedragingen, lijkt dit resultaat erop te duiden dat persoonlijke ervaringen, zoals conflict, en berichtgeving in het nieuws mogelijke triggerfactoren zijn. Het lijkt echter nagenoeg onmogelijk om concrete triggerfactoren te benoemen. Zoals eerder gezegd lijkt het vooral te gaan om een combinatie van factoren die samenhangen met socialisatie, identiteit, ervaringen, vooroordelen en stereotypen die ertoe bijdragen dat concrete gebeurtenissen veranderen in triggerfactoren.

Concluderend

Uit voorliggend onderzoek komt naar voren dat veel factoren een rol spelen rondom discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst. De beeldvorming en de mate van contact met Nederlanders van Afrikaanse herkomst lijken daarbij een prominente rol te spelen. Het beeld ontstaat dat de personen die discriminerend gedrag hebben vertoond in een homogene groep leven. Zij en de omgeving waarbinnen zij verkeren denken negatiever over Nederlanders met een Afrikaanse herkomst en hebben tegelijkertijd weinig contacten met deze Nederlanders. In die zin lijkt de uitspraak dat onbekend ook onbemind maakt binnen deze context op te gaan. Deze factoren, die samenhangen met socialisatie, identiteit, vooroordelen en stereotypen, lijken ertoe te leiden dat respondenten, wanneer zij in een negatieve situatie terecht komen waarbij een persoon van Afrikaanse herkomst betrokken is, eerder geneigd zijn om discriminerend te reageren.

3. In hoeverre zijn de gevonden factoren die bijdragen aan vooroordelen en daadwerkelijke uitingen van discriminatie uniek in vergelijking met vooroordelen en discriminatie onder jongeren gebaseerd op geloof, andere afkomst en andere huidskleur?

Om een antwoord op de derde onderzoeksvraag te kunnen geven, is een vergelijking gemaakt tussen de uitkomsten van voorliggend onderzoek en onderzoeken naar andere vormen van discriminatie zoals moslimdiscriminatie en antisemitisme in Nederland (resp. Van Wonderen & Van Kapel, 2017 en Van Wonderen en Wagenaar, 2015).

- Uit voorliggend onderzoek blijkt dat jongeren die zelf discrimineren hun gevoelens ten opzichte van Nederlanders van Afrikaanse herkomst onder andere baseren op wat zij tot zich krijgen via (sociale) media, dit is overeenkomstig met onderzoeken naar moslimdiscriminatie en antisemitisme.
- De ideeën van ouders en (beste) vrienden spelen een rol bij de beeldvorming (gedachten en gevoelens) van jongeren over de desbetreffende bevolkingsgroep in zowel dit onderzoek, als de onderzoeken naar moslimdiscriminatie en antisemitisme.

Samenvatting

- Persoonlijk contact met de betreffende bevolkingsgroep speelt ook een rol in het huidige onderzoek. Jongeren die zelf Nederlanders van Afrikaanse herkomst discrimineren hebben minder vaak contact met deze bevolkingsgroep. In het onderzoek naar moslimdiscriminatie wordt een vergelijkbaar verband gevonden: diepgang en kwaliteit van contacten met moslims hangen samen met de beeldvorming over moslims onder jongeren.

Gekeken naar oorzaken of triggerfactoren van discriminatie naar bepaalde bevolkingsgroepen, kennen de verschillende onderzoeken ook raakvlakken met elkaar.

- Jongeren die zelf Nederlanders van Afrikaanse herkomst discrimineren, hebben negatievere beelden van en gevoelens voor deze groep Nederlanders. Dit komt overeen met het onderzoek naar moslimdiscriminatie.
- Discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst lijkt vaak voor te komen in conflictsituaties, iets wat ook wordt gevonden in het onderzoek naar moslimdiscriminatie.

Behalve overeenkomsten tussen de drie onderzoeken, lijkt er een onderscheidend fenomeen te zijn.

- Jongeren uit het huidige onderzoek beoordelen de verschillende subgroepen (sub-Sahara Afrikaanse, Antilliaanse en Afro-Surinaamse Nederlanders) Nederlanders van Afrikaanse herkomst hetzelfde, iets wat bij moslimdiscriminatie en antisemitisme niet het geval is. In het onderzoek naar antisemitisme lijken de negatieve gevoelens meer betrekking te hebben tot de staat Israël dan tot joodse Nederlanders. In het onderzoek naar moslimdiscriminatie kwam naar voren dat jongeren anders denken over verschillende subgroepen moslims in Nederland. De resultaten van dit onderzoek lijken er, in tegenstelling tot de onderzoeken naar moslimdiscriminatie en antisemitisme, op te wijzen dat discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst voornamelijk is gebaseerd op uiterlijke kenmerken, dan op de landen of gebieden waar zij vandaan komen.

Tot slot

De resultaten van dit onderzoek bevestigen dat discriminatie een complex fenomeen is dat lastig te voorspellen en verklaren valt. Op een aantal facetten komen de groepen die zelf hebben gediscrimineerd en respondenten die nooit discriminatie hebben meegemaakt overeen, terwijl hiertussen juist de grootste verschillen zouden worden verwacht. Het wordt duidelijk dat de omgeving waarin iemand verkeert en persoonlijke ervaringen met Nederlanders van Afrikaanse herkomst samenhangen met de denkbeelden over Nederlanders van Afrikaanse afkomst en het vertonen van discriminerend gedrag. Met name de persoonlijke (positieve) ervaringen met Nederlanders van Afrikaanse afkomst lijken daarin een belangrijke rol te spelen. Jongeren die in de familiecontext vaker negatieve geluiden over Nederlanders van Afrikaanse herkomst horen, maar persoonlijke contacten en een (gemengde) vriendengroep hebben met Nederlanders van Afrikaanse herkomst, lijken minder snel geneigd zelf discriminerend gedrag te gaan vertonen. Tegelijkertijd zien we dat personen die zelf weinig tot geen contacten hebben met Nederlanders van Afrikaanse herkomst en in hun familie en

vriendenkring relatief vaak discriminatie meemaken én waarbinnen negatieve beeldvorming bestaat, vaker zelf ook discriminerend gedrag vertonen.

Aanknopingspunten voor beleid

Het belangrijkste bij het formuleren van beleid gericht op het tegengaan van discriminatie is dat er sprake is van een totaalaanpak. Het is niet mogelijk om één pijler te formuleren waarop ingezet dient te worden als gevolg waarvan discriminatie sterk zal verminderen. Discriminatie hangt samen met de denkbeelden van mensen over anderen. Deze denkbeelden komen op allerlei manieren tot stand. Zo is de omgeving voor een groot deel bepalend voor de manier waarop iemand in het leven staat. Tegelijkertijd spelen ook de media, zowel de traditionele als de sociale media, een rol in de beeldvorming. Dit gebeurt zowel bewust als onbewust. Het ontbreken van positieve voorbeelden in de media kan bijvoorbeeld onbewust leiden tot minder positieve denkbeelden over Nederlanders van Afrikaanse herkomst. Tegelijkertijd kan juist het benoemen van afkomst in combinatie met negatieve voorvallen leiden tot een negatieve houding. Tot slot zien we dat ook het persoonlijk contact met Nederlanders van Afrikaanse herkomst samenhangt met een positievere houding. Toekomstig beleid zou in onze ogen dan ook gericht moeten zijn op het verbeteren van de beeldvorming in de omgeving, de media en via contacten. De aanknopingspunten voor het beleid komen sterk overeen met eerdere onderzoeken die in dit kader gedaan zijn. Dit is niet verwonderlijk als men bedenkt dat discriminatie in belangrijke mate veroorzaakt wordt door onbegrip en denkbeelden over de 'ander'. De ander kan een Nederlander van Afrikaanse afkomst zijn maar ook behoren tot een andere groep die op basis van afkomst, geaardheid, religie, etc. als afwijkend wordt gezien. Daarbij merken we op dat discriminatie op basis van huidskleur verschilt van andere vormen van discriminatie omdat huidskleur direct zichtbaar is, terwijl bijvoorbeeld geaardheid of religie dat niet per se is. Hoewel er nuanceverschillen zijn in de uitingen van discriminatie, lijken veel aanknopingspunten voor beleid toepasbaar op verschillende vormen van discriminatie. Hieronder staat een aantal aanknopingspunten voor beleid opgesomd. In het rapport zijn deze verder uitgewerkt.

- *Zet in op direct en positief contact tussen Nederlanders van verschillende herkomstgroepen.*
- *Versterk positieve contacten tussen Nederlanders van verschillende herkomstgroepen via onderwijs*
- *Zorg voor een meer gelijkwaardige en betere representatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst in zowel de media als in het onderwijs*
- *Zet in op domeinoverstijgende samenwerking in de aanpak b.v. in de school-, sport en thuisomgeving*
- *Ontwikkel instrumenten/interventies om discriminatie bespreekbaar te maken binnen de eigen bubbel.*

1 Inleiding

1.1 Aanleiding en onderzoeksvragen

Hoogoplopende discussies rond Zwarte Piet, racistische spreekwoorden in het stadion, Black Lives Matter-demonstraties. Discriminatie en racisme vanwege huidskleur zijn thema's die in Nederland steeds meer op de publieke voorgrond zijn komen te staan. Deze aandacht is niet alleen gebaseerd op incidenten, getuige de uitspraak van premier Rutte dat Nederland 'systemische problemen' kent met discriminatie en racisme. Er zijn ook cijfers. ADV's (Antidiscriminatievoorzieningen waar mensen ervaren en waargenomen discriminatie kunnen melden) geven aan dat een kwart van de discriminatiemeldingen naar herkomst -herkomst is de vaakst gemelde discriminatiegrond bij zowel ADV's als de politie-gerelateerd is aan een donker of zwart uiterlijk van het slachtoffer.² Uit SCP-onderzoek blijkt dat van Nederlanders die discriminatie hebben ervaren, meer dan twintig procent dit in verband brengt met hun etnische achtergrond en één op de acht aangeeft dat dit te maken had met hun huidskleur. Meer dan de helft van de Surinaams- en Antilliaans-Nederlandse scholieren en studenten heeft naar eigen zeggen discriminatie ervaren in het onderwijs (Andriessen et al., 2020). En uit een EenVandaag enquête komt naar voren dat bijna twee op de vijf respondenten (waaronder ook niet-witte Nederlanders) wel eens een racistische opmerking heeft geuit vanwege iemands huidskleur of achtergrond (Kester, 2020). Eind 2020 laat de minister van Binnenlandse Zaken weten, mede ingegeven door de Black Lives Matter-beweging, een Nationaal coördinator discriminatie en racisme te willen benoemen. In juli 2021 wordt het voornemen herhaald om een Staatscommissie Discriminatie en Racisme in te stellen om langdurig onderzoek te gaan doen naar discriminatie en racisme in Nederland en de achterliggende mechanismen.

In 2018 is door het Bureau van de Europese Unie voor de grondrechten (FRA) onderzoek gedaan naar discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst (FRA, 2018). Hieruit blijkt dat ruim één vijfde van de respondenten met wortels in Sub-Saharisch Afrika³ te maken heeft gehad met racistische intimidatie. Jonge mensen blijken meer risico te lopen op racistische ervaringen. Op basis van dit rapport heeft het Europees Parlement de EU-lidstaten opgeroepen om extra aandacht te besteden aan discriminatie en uitsluiting van Nederlanders van Afrikaanse afkomst. Daarnaast heeft de Verenigde Naties, met steun van Nederland, een resolutie aangenomen om de periode van 2015 tot 2025 uit te roepen tot The Decade for People of African Descent⁴ (decennium voor mensen van Afrikaanse afkomst). De resolutie roept alle VN-lidstaten op om actie te ondernemen tegen racisme, rassendiscriminatie, vreemdelingenhaat en daarmee samenhangende onverdraagzaamheid op grond

---

² Zie hiervoor het rapport 'Discriminatiecijfers in 2019' van het ministerie van BZK, de Politie en Art.1: <https://discriminatie.nl/files/2020-04/Discriminatiecijfers%20in%202019.pdf>

³ Sub-Sahara-Afrika verwijst naar Afrikaanse landen die ten zuiden van de Sahara liggen en die van oorsprong een zwarte bevolking hebben.

⁴ Zie voor meer informatie: <https://www.un.org/en/observances/decade-people-african-descent>

van ras, kleur, afkomst en nationale of etnische afkomst, om alle fundamentele rechten en vrijheden van mensen van Afrikaanse herkomst te beschermen en te waarborgen.

In Nederland is in het kader van The Decade for People of African Descent in opdracht van het ministerie van SZW een inventariserend onderzoek uitgevoerd naar wat er bekend is over uitsluitingsmechanismen van mensen van Afrikaanse afkomst in Nederland (Cain & Wijdenbosch, 2017). In navolging op deze studie is in opdracht van ditzelfde ministerie, voorliggend onderzoek uitgevoerd naar mogelijke oorzaken en triggerfactoren van discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst in Nederland. In tegenstelling tot veel andere racisme- en discriminatiestudies, waarin het slachtofferperspectief centraal staat, draait het in dit onderzoek om de pleger-kant zoals dit ervaren wordt door jongeren. Het onderzoek is primair gericht op de percepties van jongeren in de leeftijd van 12 tot 18 jaar, mede gezien de onderzoeksuitkomsten dat jongeren veel discriminatie ervaren (Andriessen et al. 2020; FRA, 2018). Om een beeld te krijgen van de rol die waardeoverdracht binnen een gezin speelt bij (het doorgeven van) discriminatie, zijn ter vergelijking ook volwassenen in het onderzoek bevraagd. Hoewel de respondentengroep bestaande uit volwassenen niet te relateren is aan de respondentengroep bestaande uit jongeren, is door te vragen naar het gedrag van de volwassen respondenten en hun kinderen verkent of er verschillen zijn in waardeoverdracht binnen gezinnen met verschillende denkbeelden en attitudes ten opzichte van Nederlanders met een Afrikaanse afkomst. Het doel van het onderzoek is om inzicht te krijgen in factoren die bijdragen aan discriminerende gedragingen jegens Nederlanders van Afrikaanse herkomst. Het onderzoek dient bruikbare handvatten te bieden om een (preventieve) antidiscriminatieaanpak en antidiscriminatiebeleid te ontwikkelen. Deze doelen zijn vertaald naar de volgende drie onderzoeksvragen:

1. Wat zijn de belangrijkste factoren en domeinen die bijdragen aan het ontstaan van negatieve beeldvorming, vooroordelen en opvattingen over Nederlanders van Afrikaanse afkomst?
2. Welke triggerfactoren zijn doorslaggevend in het daadwerkelijk uiten van discriminatie jegens Nederlanders van Afrikaanse afkomst onder jongeren?
3. In hoeverre zijn de gevonden factoren die bijdragen aan vooroordelen en daadwerkelijke uitingen van discriminatie uniek in vergelijking met vooroordelen en discriminatie onder jongeren gebaseerd op geloof, andere afkomst en andere huidskleur?

Dit onderzoek volgt op onderzoek onder jongeren naar oorzaken en triggerfactoren van antisemitisme (Van Wonderen en Wagenaar, 2015) en moslimdiscriminatie (Van Wonderen en Van Kapel, 2017) dat eerder in opdracht van het ministerie van SZW is uitgevoerd.

1.2 Discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst: een toelichting op begrippen

In dit onderzoek staat discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst door - met name - jongeren centraal. In de komende hoofdstukken wordt hier uitgebreid op ingegaan, maar het is wellicht goed om op deze plek vast enkele zaken nader toe te lichten voor een beter begrip van het vervolg.

Personen van Afrikaanse herkomst

Deze studie draait om discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst. Hieronder verstaan wij personen die in Nederland zijn als gevolg van de Afrikaanse diaspora. Dit kunnen personen zijn met een (min of meer) rechtstreekse herkomstlijn met Afrika, maar ook personen waarvan de herkomstlijn verbonden is met de Nederlandse koloniale geschiedenis. Als wij spreken over Nederlanders/Nederlanders van Afrikaanse herkomst dan heeft dit betrekking op personen met een herkomst in:

- sub-Sahara Afrika. Dit zijn landen die ten zuiden van de Sahara liggen zoals **Ethiopië, Somalië, Ghana, Kaapverdië, Angola, Kongo, Nigeria, Soedan en Eritrea.**
- (voormalige) Europese koloniën met een geschiedenis van trans-Atlantische slavenhandel, die historisch een Afrikaanse afkomst hebben. Dit gaat in Nederland vooral om personen met een herkomst in **Suriname, Aruba, Curaçao, Bonaire** en de andere voormalige Nederlands-Antilliaanse eilanden;

Het gaat hier zowel om in het buitenland als in Nederland geboren personen.

Discriminatie op basis van huidskleur

Discriminatie en racisme zijn termen die vaak in een adem worden genoemd. In combinatie worden zij ook gerelateerd aan verschillende discriminatiegronden, zoals discriminatie vanwege etnische of migratieachtergrond, of bepaalde groepen, denk bijvoorbeeld aan antisemitisme. In dit onderzoek ligt de focus op (triggerfactoren voor) discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst. In praktijk blijken Nederlanders van Afrikaanse herkomst vooral te maken te hebben met racisme en discriminatie op basis van huidskleur (FRA, 2017). Er zijn verschillende termen voor racisme op basis van huidskleur, bijvoorbeeld anti-zwart racisme en afro-fobie (Cain & Wijdenbosch, 2017). Onder anti-zwart racisme worden vooroordelen, attitudes, overtuigingen, stereotypen en/of discriminatie verstaan die gericht zijn op mensen van Afrikaanse afkomst, gebaseerd op de ideeën over het sociale construct 'ras' die geworteld zijn in de geschiedenis van slavernij en kolonisatie⁵. Afro-fobie verwijst naar gevoelens van angst, haat, afkeer en onverdraagzaamheid tegenover mensen van Afrikaanse afkomst. De Raad van

⁵ Zie de bron:

<https://www.ontario.ca/document/data-standards-identification-and-monitoring-systemic-racism/glossary>

de Europese Commissie voor Mensenrechten erkent dat deze vormen van racisme samengaan met historische structuren van onderdrukking, kolonisatie en de trans-Atlantische slavenhandel.⁶ Als wij in dit onderzoek spreken over discriminatie van Nederlanders/Nederlanders van Afrikaanse herkomst, dan doelen wij op discriminatie op basis van huidskleur die verbonden is met anti-zwart racisme en Afro-fobie.

Onderzoek vanuit pleger-perspectief

In dit onderzoek wordt discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst op basis van huidskleur bezien vanuit het perspectief van de pleger. Respondenten is gevraagd of zij zelf Nederlanders van Afrikaanse herkomst hebben gediscrimineerd. Daarnaast zijn zij onder meer bevraagd over stereotypen en vooroordelen over Nederlanders van Afrikaanse herkomst. Ervan uitgaande dat een groep respondenten aangeeft zelf geen pleger te zijn, is het mogelijk om plegers en niet-plegers met elkaar te vergelijken en na te gaan in hoeverre deze van elkaar verschillen. Op deze manier kan achterhaald worden binnen welke context of omstandigheden jongeren ertoe overgaan om Nederlanders van Afrikaanse herkomst te discrimineren.

Bij gevoelige en beladen onderwerpen als racisme en discriminatie is de kans groot dat respondenten sociaalwenselijk antwoorden, te meer daar het gaat om discriminerend gedrag van respondenten zelf. Respondenten zeggen dan niets te hebben gedaan, terwijl dit in werkelijkheid wel het geval is geweest. Om sociale wenselijkheid enigszins te ondervangen, is respondenten ook gevraagd of mensen in hun naaste omgeving zoals (beste) vrienden en familie Nederlanders van Afrikaanse herkomst hebben gediscrimineerd. Het is voorstelbaar dat respondenten eerder geneigd zijn om dit toe te geven dan wanneer het hen zelf betreft. Omdat ook is gevraagd naar de houding van familie en vrienden ten aanzien van Nederlanders van Afrikaanse herkomst, levert deze indirecte manier van ondervraging toch extra informatie op over achtergronden en aanleidingen van discriminerend gedrag.

Van de in totaal 2.037 respondenten in het jongerenonderzoek geven 294 jongeren aan zelf (wel eens) gediscrimineerd te hebben (14 procent). 352 van de jongeren zegt zelf geen pleger te zijn, maar wel pleger(s) te kennen binnen de familie en vriendenkring (17 procent) (zie ook paragraaf 3.3). Deze aantallen zijn groot genoeg om na te gaan of groepen significant van elkaar verschillen, bijvoorbeeld als het gaat om vooroordelen tegenover Nederlanders van Afrikaanse herkomst, of achtergrondkenmerken als leeftijd, opleiding en geslacht.

De focus op het pleger-perspectief betekent niet dat er geen oog is voor het perspectief van getroffen. Hun percepties en ervaringen zijn meegenomen in het vooronderzoek en bij de ontwikkeling van meetinstrumenten.

---

⁶ Lees hier over de resolutie die het Europees Parlement aangenomen heeft:
<https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/printficheglobal.pdf?id=696854&l=en>

1.3 Onderzoeksopzet

Het onderzoek is opgebouwd uit een vooronderzoek, onderzoek onder jongeren en onderzoek onder volwassenen. De verschillende onderzoekonderdelen worden hieronder toegelicht.

Figuur 1.1 Onderzoeksopzet

1.3.1 Vooronderzoek

Het doel van het vooronderzoek is om tot een zo volledig mogelijk beeld te komen van de huidige stand van zaken omtrent discriminatie onder jongeren van Nederlanders van Afrikaanse herkomst. Vanuit verschillende perspectieven zal nagegaan worden wat er bekend is over mogelijke oorzaken, domeinen en triggerfactoren van discriminatie jegens deze groep. De kennis en informatie uit het vooronderzoek vormen vervolgens een basis voor de ontwikkeling van meetinstrumenten (vragenlijst voor een survey en topiclijst voor een online community discussie), conceptualisering en interpretatie van resultaten. In het vooronderzoek is ten eerste nagegaan welke actualiteiten en gebeurtenissen in de Nederlandse samenleving spelen op het gebied van discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst. Tijdens de looptijd van dit onderzoek hebben zich voor dit onderzoek relevante en grootschalige maatschappelijke gebeurtenissen voorgedaan op het gebied van anti-zwart discriminatie, die direct en indirect van invloed kunnen zijn op percepties en gedragingen van jongeren in Nederland. Eind mei 2020 ontstonden er in de Verenigde Staten hevige protesten naar aanleiding van de dood van de Afro-Amerikaanse George Floyd, waarvan de beelden (mede door sociale media) de hele wereld overgingen. Tijdens de daaropvolgende periode werden er door het hele land Black Live Matters-bijeenkomsten georganiseerd en was (institutioneel) racisme een van de hoofdthema's in het publieke debat.

Discriminatie in context

Ten tweede is er een literatuurstudie uitgevoerd waarin de meest gangbare theorieën en studies van zowel Nederlandse als internationale wetenschappers en specialisten zijn geëvalueerd op toepasbaarheid en relevantie voor dit onderzoek. Naast de algemene verklaringstheorieën, zijn wetenschappelijke studies die gericht zijn op één of meer specifieke domeinen (zoals sport, media of onderwijs) bestudeerd.

Focusgroepen

In aanvulling op de desk- en literatuurstudie, zijn in het vooronderzoek vier focusgroepen georganiseerd met jongeren. Er zijn ongeveer 30 jongeren bereikt met verschillende achtergronden (in opleidingsniveau, geslacht, woonomgeving en herkomst). De vier focusgroepen bestonden uit jongeren die elkaar al kenden, om zo een vertrouwde sfeer te creëren. Dit betekent wel dat binnen de focusgroepen bepaalde achtergrondkenmerken van de jongeren overeenkwamen, zoals geslacht en opleidingsniveau. De focusgroepen zijn na goedkeuring van de respondenten⁷ opgenomen en uitgewerkt door de moderator. Tijdens de focusgroepen is een eerste indruk verkregen van wat er speelt in het leven van jongeren als het gaat om stereotyperingen, negatieve emoties en discriminerende gedragingen. De jongeren hebben zowel vanuit het perspectief van getroffene als pleger over hun persoonlijke ervaringen met discriminatie verteld.

Interviews experts

In het vooronderzoek zijn (telefonische) interviews afgenomen met zeven professionals van verschillende organisaties die zich met discriminatie bezighouden. De professionals zijn in verschillende functies (onderzoeker, programmamanager en jongerenwerker) werkzaam bij de Anne Frank Stichting, Movisie, Universiteit Utrecht, ECHO Expertisecentrum Diversiteitsbeleid, Stichting JOZ, MiND en Be People. De gesprekken duurden tussen de 30 en 90 minuten en zijn allemaal (na goedkeuring) opgenomen. De opnames zijn vervolgens samengevat tot korte rapportages. Tijdens de interviews is met professionals gesproken over praktijkervaringen en kennisontwikkelingen op het gebied van discriminatie op basis van etnische afkomst of huidskleur.

1.3.2 Onderzoek onder jongeren

Het onderzoek onder jongeren bestond uit twee onderdelen: een vragenlijstonderzoek (survey) en een online community. De onderwerpen in de vragenlijst en het script voor de online community zijn afgeleid uit de bevindingen uit vooronderzoek. De vragenlijst en het script zijn opgenomen in de bijlage. Jongeren zijn geworven via het bureau Markteffect, dat beschikt over een groot panel dat benaderd is voor deelname aan dit onderzoek.

---

⁷ Er zijn geen herleidbare persoonsgegevens opgenomen of genoteerd. Er is een formulier aangeboden aan jongeren om mee te nemen naar ouders/verzorgers met meer informatie over het onderzoek en contactgegevens van de onderzoeker.

Inleiding

Vragenlijstonderzoek

Voor dit onderzoek is opdracht gegeven om bij de werving van respondenten rekening te houden met een spreiding naar geslacht, opleidingsniveau (waarbij Markteffect op voorhand meldde dat vmbo-jongeren moeilijker te bereiken zijn), woonlocatie en leeftijd. Werving op basis van religie en migratieachtergrond bleek niet mogelijk. In tabel 1.1 geven wij een overzicht van de verdeling van de respondenten over de verschillende kenmerken, inclusief de verdeling naar huidskleur. Om een idee te krijgen hoe de verdeling is in vergelijking met landelijke cijfers, zijn voor de kenmerken leeftijd en geslacht ook de CBS-gegevens in de tabel weergegeven⁸. Naar leeftijd blijken de jongere (vooral 12-jarigen) en oudste leeftijdscategorieën ondervertegenwoordigd, terwijl er een oververtegenwoordiging is in de midden categorieën (vooral onder 15-jarigen). Naar geslacht zijn de jongens ondervertegenwoordigd in de groep respondenten. Verder bestaat een overgrote meerderheid van de respondenten (circa 85 procent) uit jongeren die aangeven een witte of lichte huidskleur te hebben.

Tabel 1.1 Respondenten naar achtergrondkenmerken

Achtergrondkenmerk	Categorie	Verdeling (N=2.037)	CBS-verdeling (N=1.384.819)
Leeftijd	12 jaar	9%	14%
	13 jaar	12%	14%
	14 jaar	16%	14%
	15 jaar	18%	14%
	16 jaar	18%	15%
	17 jaar	16%	15%
	18 jaar	12%	15%
Geslacht	Jongen	45%	51%
	Meisje	55%	49%
Huidige opleiding	Vmbo	21%	-
	Havo, vwo	52%	-
	Mbo niveau 1, 2	4%	-
	Mbo niveau 3, 4	10%	-
	Hbo/universiteit	7%	-
	Anders	5%	-
Stedelijkheid	G40 en G4	48%	-
	Buiten G40 en G4	48%	-
	Missing	4%	-
Huidskleur		63%	-
		21%	-
		13%	-
		2%	-
		1%	-
	Missing	0%	-

⁸ Voor de andere kenmerken was het niet mogelijk om deze in CBS/StatLine te kruisen met leeftijd. Het kenmerk huidskleur wordt door het CBS niet geregistreerd.

Het oorspronkelijke doel was om 2.000 ingevulde vragenlijsten geretourneerd te krijgen, verdeeld over de werving van 1.500 respondenten online en 500 respondenten via straatinterviews. Dit laatste om groepen jongeren die via het panel moeilijk waren te benaderen alsnog te bereiken. Hier is echter vanaf gezien vanwege de Corona Lock Down-periode die speelde tijdens de dataverzameling. Er bevonden zich weinig mensen op straat en een korte proef leverde weinig op: in vier uur tijd waren twee jongeren bereid om de vragenlijst in te vullen. Daarom is besloten om alle respondenten online te werven.

De data voor de vragenlijst zijn verzameld in de maanden juni tot en met augustus 2020. Dit was ook de periode waarin door het hele land Black Live Matters bijeenkomsten werden georganiseerd en (institutioneel) racisme een van de hoofdthema's was in het publieke debat. Deze omstandigheden kunnen van invloed zijn geweest op antwoorden van respondenten. Het is voorstelbaar dat de waargenomen omvang van discriminatie van zwarte Nederlanders hierdoor hoger is dan wanneer de vragenlijst zou zijn afgenomen op een moment dat (institutioneel) racisme minder een rol speelde in het publieke debat. Vooralsnog kunnen wij hier geen uitsluitsel over geven maar we kunnen er in ieder geval van uitgaan dat de resultaten een beeld geven van wat er in de periode van het veldwerk onder jongeren speelde.

Na afloop van de dataverzameling is het ruwe databestand bewerkt tot een onderzoeksbestand. In deze bewerking zijn labels toegevoegd, missende waarden gedefinieerd etc. De data zijn vervolgens geanalyseerd met behulp van SPSS. Over de resultaten van de analyse is gerapporteerd in tabellen en grafieken. In eerste instantie gaat het om een rapportage van eenvoudige rechte tellingen zoals de beschrijving van de respondenten naar hun leeftijd, sekse, opleidingsniveau etc. Daarnaast wordt ook ingegaan op eventuele overeenkomsten en verschillen tussen subgroepen respondenten voor wat betreft hun beeldvorming ten aanzien van mensen van Afrikaanse herkomst. Bij deze statistische analyses is gebruik gemaakt van kruistabelanalyse bij een vergelijking van twee kenmerken op een nominaal of ordinaal meetniveau of een variantieanalyse voor vergelijkingen van twee kenmerken waarvan nominaal/ordinaal meetniveau en interval meetniveau. Daarbij is steeds getoetst of de geobserveerde verschillen statistisch significant zijn en wat de grootte van een eventuele samenhang of het effect is. Als er in het rapport wordt gesproken over een verschil, samenhang of effect betekent dat in principe dat dit ook significant is.

Online community

Ter aanvulling op de kwantitatieve uitkomsten van de vragenlijst zijn groepsdiscussies georganiseerd via een online community tool. Dit is een meerdaags durend online platform met gerichte vragen, groepsopdrachten en ruimte om te discussiëren met anderen. Respondenten kunnen gedurende drie dagen inloggen en actief deelnemen aan de community op het moment dat het hen het beste uitkomt.

Inleiding

Jongeren voor de online community zijn geworven via de vragenlijst. Aan het eind van de vragenlijst konden jongeren aangeven of zij aan de online community wilden deelnemen. In totaal hebben 77 jongeren aan de online community deelgenomen. Er is deze jongeren niet gevraagd naar redenen van deelname aan de online community. In tabel 1.2 is weergegeven wat de samenstelling van de online community deelnemers is naar leeftijd, geslacht, huidige opleiding, woonplaats en etnisch-culturele achtergrond. Deze groep is ingedeeld naar leeftijd over drie aparte online communities: 12-13 jarigen (24 deelnemers), 14-15 jarigen (29 deelnemers) en 16-18 jarigen (24 deelnemers). De overweging om jongeren naar leeftijd in te delen was dat interactie met leeftijdsgenoten waarschijnlijk makkelijker gaat omdat men ongeveer in dezelfde fase zit en men meer van elkaar herkent en begrijpt. Over het algemeen zullen bijvoorbeeld 12-14 jarigen meer met elkaar gemeen hebben dan een 12- en 17-jarige. Elke community kwam bijeen in drie online sessies die zijn georganiseerd in augustus 2020.

Tabel 1.2 Deelnemers online community naar achtergrondkenmerken

Kenmerk	N
Leeftijdscategorie	
12 t/m 13	24
14 t/m 15	29
16 t/m 18	24
Geslacht	
Man	34
Vrouw	43
Huidige opleiding	
VMBO, MBO 1, 2 (1)	19
MBO 2, 3 (2)	5
HAVO, VWO, HBO, WO (3)	48
Anders (4)	5
Woonplaats	
Stedelijk (G40)	39
Niet-stedelijk (buiten G40)	38
Etnische culturele achtergrond	
Nederlands	54
Combinatie Nederlands niet-Nederlands	15
Niet-Nederlands	8

1.3.3 Vragenlijstonderzoek onder volwassenen

Het onderzoek onder volwassenen bestond uit een online survey die is afgenomen onder een onafhankelijke steekproef van 1.059 volwassenen. Deze respondenten hebben geen connectie met de

ondervraagde jongeren. De onderwerpen in de vragenlijst zijn afgeleid uit de bevindingen uit het vooronderzoek en sterk gebaseerd op de vragenlijst uit het jongerenonderzoek om een vergelijking mogelijk te maken. Aan de vragenlijst zijn enkele vragen toegevoegd met betrekking tot de relatie ouder-kind en zijn vragen over school vervangen door vragen over werk.

De werving van volwassenen respondenten is uitgevoerd door Markteffect dat beschikt over een groot panel dat benaderd kan worden voor deelname aan onderzoek. Daarbij is de opdracht gegeven om van de 1.000 respondenten, 400 personen te werven met kinderen in de leeftijd 12 tot en met 18 jaar, de leeftijdsgroep uit het jongerenonderzoek. Dit, om na te gaan in hoeverre uitkomsten uit het jongerenonderzoek overeenkomen met uitkomsten uit het volwassenenonderzoek en om indicatieve uitspraken te kunnen doen over generatieoverdracht wat betreft beelden, houdingen en gedragingen met betrekking tot Nederlanders van Afrikaanse herkomst. Deze toevoegingen rondom generatieoverdracht hebben geen significante resultaten opgeleverd, wat betekent dat er in het verdere onderzoek niet over wordt gerapporteerd. Van de 1.059 respondenten zijn 400 respondenten ook ouder.⁹ Verder is bij de werving rekening gehouden met spreiding naar geslacht, opleidingsniveau en leeftijd.

De vragenlijst stond open van half december 2020 tot begin januari 2021.

In tabel 1.3 geven wij een overzicht van de verdeling van de respondenten over de verschillende kenmerken, inclusief de verdeling naar huidskleur. Om een idee te krijgen hoe de verdeling is in vergelijking met landelijke cijfers, zijn voor de kenmerken leeftijd en geslacht ook de CBS-gegevens in de tabel weergegeven.¹⁰ Naar leeftijd blijken de jongere (18 t/m 34 jaar) en oudste leeftijdscategorieën ondervertegenwoordigd, terwijl er een oververtegenwoordiging is in de midden categorieën 25 t/m 44 jaar en 45 t/m 54 jaar. De verdeling van geslacht is nagenoeg gelijk aan de CBS-verdeling. Verder bestaat een overgrote meerderheid van de respondenten (circa 93 procent) uit volwassenen die aangeven een witte of lichte huidskleur te hebben.

---

⁹ Binnen deze groep ouders verschilt de verdeling naar pleger-groepen niet significant in vergelijking met de groep overige respondenten (zie paragraaf 4.7).

¹⁰ Voor de andere kenmerken was het niet mogelijk om deze in CBS/StatLine te kruisen met leeftijd. Het kenmerk huidskleur wordt door het CBS niet geregistreerd.

Tabel 1.3 Respondenten volwassenen naar achtergrondkenmerken

Achtergrondkenmerk	Categorie	Verdeling (N=1.059)	CBS-verdeling (N=14.070.340)
Leeftijd	18 t/m 34 jaar	14%	27%
	35 t/m 44 jaar	21%	15%
	45 t/m 54 jaar	32%	18%
	55 t/m 64 jaar	17%	17%
	65 jaar en ouder	15%	24%
Geslacht	Man	46%	49%
	Vrouw	54%	51%
Huidige opleiding	Vmbo	19%	-
	Havo, vwo	13%	-
	Mbo	28%	-
	Hbo/universiteit	39%	-
	Anders	1%	-
Huidskleur		75%	-
		18%	-
		5%	-
		2%	-
		<1%	-
	Missing	0%	-
Leeftijd kinderen (meerdere antwoorden mogelijk)	0 t/m 5 jaar	9%	-
	6 t/m 11 jaar	23%	-
	12 t/m 18 jaar	38%	-
	19 jaar en ouder	38%	-
	Geen kinderen	20%	-

Na afloop van de dataverzameling is het ruwe databestand bewerkt tot een onderzoeksbestand. In deze bewerking zijn labels toegevoegd, missende waarden gedefinieerd etc. De data zijn vervolgens geanalyseerd met behulp van SPSS. Over de resultaten van de analyse is gerapporteerd in tabellen en figuren. Bij de statistische analyses is gebruik gemaakt van kruistabelanalyse bij een vergelijking van twee kenmerken op een nominaal of ordinaal meetniveau of een variantieanalyse voor vergelijkingen van twee kenmerken waarvan nominaal/ordinaal meetniveau en interval meetniveau. Daarbij is steeds getoetst of de geobserveerde verschillen statistisch significant zijn en wat de grootte van een eventuele samenhang of het effect is.

1.4 Leeswijzer

De opbouw van deze rapportage is volgt. Hoofdstuk 2 heeft betrekking op het vooronderzoek. Hierin doen wij verslag van de bevindingen die wij hebben gehaald uit literatuur en gesprekken met jongeren en experts. Dit hoofdstuk wordt afgesloten met een conceptueel model om triggerfactoren van discriminatie te bestuderen. In hoofdstuk 3 doen wij verslag van het onderzoek onder jongeren, dat bestaat uit een online survey en een online community. Dit hoofdstuk wordt afgesloten met een samenvatting en een beschrijving van verschillende zogenaamde 'pleger'-groepen. Ook vergelijken wij uitkomsten met bevindingen uit eerder onderzoek naar triggerfactoren voor antisemitisme en moslimdiscriminatie onder jongeren en formuleren wij enkele aanknopingspunten voor beleid. In hoofdstuk 4 wordt het onderzoek onder volwassenen besproken. Dit onderzoek bestaat uit een online survey. Ook dit hoofdstuk wordt afgesloten met een samenvatting. In hoofdstuk 5 brengen wij de bevindingen uit de voorgaande hoofdstukken samen waarbij aandacht wordt besteed aan een vergelijking tussen uitkomsten uit het jongeren- en volwassenenonderzoek en welke aanknopingspunten dit biedt voor beleid.

2 Vooronderzoek

In het vooronderzoek zijn literatuur en nieuwsbronnen geraadpleegd en jongeren en professionals gesproken om een beeld te vormen van achtergronden, oorzaken en triggerfactoren van discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst. In dit hoofdstuk doen wij verslag van deze verzamelde informatie. Wij besteden in paragraaf 2.1 aandacht aan verschillende vormen van discriminatie, om vervolgens in te gaan op triggerfactoren van dit gedrag (2.2). Paragraaf 2.3 is gewijd aan stereotypen en vooroordelen in relatie tot discriminatie. In paragraaf 2.4 wordt ingegaan op achtergronden van stereotypen en vooroordelen. In paragraaf 2.5 presenteren wij een conceptueel model voor triggerfactoren, gebaseerd op de bevindingen uit het vooronderzoek.

2.1 Vormen van discriminatie

Discriminatie kent veel verschijningsvormen. Deze zijn niet altijd eenvoudig te herkennen. In sommige gevallen is het duidelijk zichtbaar dat een persoon ongunstig behandeld of bejegend wordt op basis van zijn of haar huidskleur. Een voorbeeld is een portier die bij een horecagelegenheid in aanwezigheid van anderen een gast niet binnenlaat omdat er geen 'zwarten' worden toegelaten. Echter, in veel gevallen zijn achterliggende redenen voor nadelige behandeling of bejegening niet openlijk of zichtbaar. Denk bijvoorbeeld aan afwijzingen bij sollicitaties, waarbij niet altijd is te achterhalen of een afwijzing berust op discriminatoire gronden. Bovendien zijn mensen zich niet altijd bewust van het feit dat ze discrimineren omdat gedragingen kunnen berusten op impliciete vooroordelen of niet als discriminerend (h)erkend worden. Dit wordt ook wel alledaags racisme genoemd (Essed, 1991). Alledaags racisme verwijst naar de dagelijkse praktijken in onze samenleving waarmee bepaalde groepen mensen systematisch benadeeld of buitengesloten worden. Dergelijke praktijken infiltreren het maatschappelijk leven en worden door haar leden voor 'normaal' aangezien (Essed, 1991). Kenmerkend voor deze vorm van racisme is dat leden van de dominante groep hun eigen opvattingen niet als racistisch beschouwen (Essed & Trienekens, 2008). Dit kan betekenen dat een opmerking discriminerend overkomt op de getroffene, terwijl de pleger zich er niet bewust van is. Dit soort interacties worden ook wel raciale micro-agressies genoemd (Torino, Rivera, Capodilupo, Nadal & Sue, 2019). Alledaags racisme heeft veel raakvlakken met institutioneel racisme: een gestructureerde vorm van discriminatie binnen systemen zoals het onderwijs, de arbeidsmarkt en de gezondheidszorg. Institutioneel racisme is vaak niet terug te voeren op handelingen van één persoon omdat het een wisselwerking is tussen meerdere systemen, processen en handelingen (Griffith et al., 2007).

Ook jongeren ondervinden de invloed van processen en systemen. Hun gedrag kan namelijk niet los gezien worden van de domeinen waarbinnen het vorm krijgt. De rechtvaardiging of verwerping van discriminerende gedragingen kan sterk verschillen tussen domeinen. Op school kan bijvoorbeeld een sterke antidiscriminatie norm gelden, terwijl dit bij de lokale voetbalvereniging niet het geval is. Naast

de verschillende verschijningsvormen, kunnen situaties op verschillende manieren geïnterpreteerd en benoemd worden door mensen. Een bepaalde situatie of gedraging kan door de één wel als discriminerend beschouwd worden, terwijl een ander dat niet zo ervaart. We hebben net al gezien dat slachtoffers en plegers sterk kunnen verschillen in hun interpretatie van gedragingen of situaties (micro-agressies). Maar ook (vermeende) slachtoffers kunnen onderling verschillen in hun perceptie van een situatie. Zo ziet de ene persoon bijvoorbeeld een verband tussen discriminatie en zijn/haar ontslag, terwijl een ander dit verband niet legt onder vergelijkbare omstandigheden (Art. 1, 2009). Het is dan ook niet verwonderlijk dat cijfers omtrent feitelijke discriminatie kunnen verschillen van ervaren discriminatie, en andersom (Feldman-Barret & Swim, 1998).

In dit onderzoek gaat het enerzijds om gerichte interpersoonlijke discriminatie: gedragingen die zich richten op Nederlanders van Afrikaanse afkomst. Anderzijds, gaat het om meer ongerichte vormen van discriminatie: gedragingen die niet primair of aanvankelijk gericht zijn tegen de persoon vanwege zijn/haar Afrikaanse herkomst, maar waarbij dit uiteindelijk (bijvoorbeeld bij een oplopend conflict) wel een rol gaat spelen. Wij onderscheiden de volgende discriminerende gedragingen: 1) negatieve bejegening, 2) online discriminatie, 3) ongelijke behandeling en 4) vernieling, bedreiging of (seksueel) geweld.

2.1.1 Negatieve bejegeningen

Negatieve bejegeningen zijn één van de meest gerapporteerde uitingsvormen van ervaren discriminatie (Andriessen et al., 2020). Het gaat bijvoorbeeld om onvriendelijke behandeling, naroeppen, pesten of consequent negatieve beeldvorming in de media. Uit het SCP-onderzoek van Andriessen et al. (2020) blijkt dat veel leerlingen discriminatie in het onderwijs ervaren in de vorm van schelden, pesten of een onvriendelijke behandeling door docent of begeleider. Ook humor is een veelvoorkomende vorm van (verpakte) discriminatie onder jongeren. Dit kan tot uiting komen via grappen, moppen, kledingdracht tijdens carnaval, muziek, enzovoort. Voorstanders van deze 'etnische humor' stellen dat humor 'moet kunnen' omdat grappen speels, meerduidig en niet-serieus zijn. Bovendien past het binnen de moderne samenleving en haar ruimte voor kritiek en satire. Anderzijds stellen tegenstanders dat etnische humor per definitie kwetsend is en bijna altijd over niet-dominante groepen gaat (Kuipers, 2016). Het blijkt dat een grap in dezelfde setting een heel ander effect kan hebben op verschillende aanwezigen. Verder speelt in het effect mee of de grappenmaker en ontvanger een vriendschappelijke band hebben of elkaar nauwelijks kennen (Kuipers, 2006). De meeste moppen die binnen etnische humor vallen onder middelbare scholieren gaan over de huidskleur van Nederlanders van Afrikaanse afkomst. In deze moppen worden vaak denigrerende woorden gebruikt om mensen van kleur aan te duiden (Kuipers & Van der Ent, 2016).

Volgens jongeren uit onze focusgroepen is pesten en plagen een 'normaal' onderdeel van de schooldag. Het is vaak pas achteraf dat zij beseffen dat bepaalde opmerkingen of gedragingen eigenlijk echt niet

'normaal' waren, maar grensoverschrijdend. Er wordt volgens respondenten gepest op basis van allerlei uiterlijke kenmerken zoals haarkleur, huidskleur, gezichtskenmerken en lengte. Zo wordt een respondent bijvoorbeeld gepest vanwege haar witte huidskleur en slanke postuur: ze wordt 'skeletspook' genoemd. Pesten en plagen komt vooral voor bij 12- tot en met 14-jarigen, volgens de jongeren. De oudere jongeren (15 tot 18 jaar) zijn zich namelijk bewuster van hun gedrag en de consequenties ervan. Verder zijn de vrouwelijke respondenten van mening dat het vooral witte jongens zijn die racistische grappen en opmerkingen maken. Deze jongens willen indruk maken en laten zien hoe 'stoer' of 'grappig' ze zijn. Het is volgens jongeren lastig om een scheidslijn te trekken tussen grappige en kwetsende humor. Er is meer onderlinge ruimte voor zogenaamde 'grove, directe grappen' als er sprake is van een sterke vriendschappelijke band, gelijkwaardigheid en wederzijds vertrouwen tussen twee personen. Echter, als de grap afkomstig is van een bekende met een machtsfunctie (zoals een trainer of docent) of een vreemde, dan is de grens van grappig naar kwetsend veel sneller overschreden. De meeste jongeren realiseren zich, gedurende het gesprek, dat ze misschien weleens iemand onbewust gekwetst hebben met een grap.

2.1.2 Online discriminatie

Online discriminatie kent veel overlap met de hierboven besproken negatieve bejegeningen, maar de omgeving is anders omdat er geen sprake is van face-to-face contact en daardoor anoniemer contact. Jongeren maken veel gebruik van online (media)kanalen, waardoor het belangrijk is hier apart aandacht aan te besteden. Onderzoek van Kantar Public (2018) laat zien dat jongeren in de leeftijd van 13 tot 18 jaar het vaakst actief zijn op de sociale media WhatsApp, YouTube, Instagram en TikTok. De jongeren spenderen de meeste tijd aan het complimenteren of liken van (berichten van) anderen, iemand 'taggen' of 'mentionen' en het doorsturen van links. Bij online discriminatie gaat het om het denigreren of buitensluiten van individuen door het gebruik van symbolen, filmpjes, afbeeldingen, teksten of grafische representaties, maar het omvat ook het waarnemen van grappen, negatieve afbeeldingen of beledigingen die geuit worden over de groep waartoe iemand zichzelf rekent (Tynes, Umana-Taylor, Rose, Lin, & Anderson, 2012). De jaarcijfers van MiND (meldpunt internet discriminatie) laten zien dat er 692 meldingen van online discriminatie gedaan zijn in 2019. De meeste uitingen vinden plaats op autonome websites, sociale media en fora, blogs of opiniesites. De grootste discriminatiegrond is, net als voorgaande jaren, de herkomst van mensen (MiND, 2019). Uit onderzoek naar achtergronden van online discriminatie blijkt bij jongeren de sociale norm een belangrijke rol te spelen. Als een jongere bijvoorbeeld denkt dat vrienden online pesten goedkeuren, dan zal hij/zij sociale druk ervaren om mee te doen aan het pesten (Bastiaensens et al., 2016).

Uit de focusgroepen met jongeren komt naar voren dat men op het internet meer durft te zeggen dan in een face-to-face situatie. Een jongere vertelt dat zij op de basisschool weleens gediscrimineerd is via WhatsApp. In een groepsgesprek werd zij 'aap' genoemd en werden zwarte handen als *emoticon* naar haar gestuurd door meerdere klasgenoten. Als er in een groepsapp of online forum een grap gemaakt wordt die niet direct gericht is op de respondent, dan kiezen de jongeren er meestal voor niet te

reageren. In één van de focusgroepen wordt het voorbeeld gegeven van racistische en seksistische digitale 'stickers' in WhatsApp die gebruikt worden in groepsapps. De jongeren ergeren zich aan het gebruik van dergelijke stickers, maar reageren er niet echt op. Ze stellen dat het geen zin heeft om er een discussie over te voeren. Daarentegen zouden jongeren wel afkeurend of corrigerend reageren als soortgelijke grappen zich voordoen in het klaslokaal.

2.1.3 Ongelijke behandeling

Bij ongelijke behandeling kan het gaan om het weigeren van mensen bij horecagelegenheden vanwege diens huidskleur of etniciteit. Maar ook het afwijzen van bijvoorbeeld sollicitanten op basis van deze kenmerken is een vorm van ongelijke behandeling. Uit onderzoek van het SCP (Andriessen, Fernée & Wittebrood, 2014) blijkt dat leerlingen en studenten onder andere discriminatie op school ervaren in de vorm van onvriendelijke behandeling van docenten en een te lage beoordeling. Bij ongelijke behandeling is er vaak sprake van bepaalde machtsstructuren. In de voorbeelden hierboven gaat het over het gedrag van personen met machtsfuncties (zoals docenten, werkgevers en beveiligers). Zij beschikken over de macht en middelen om de eigen belangen door te drukken. Jongeren met een migratieachtergrond ervaren in hun leven vaker dan hun leeftijdsgenoten zonder migratieachtergrond machteloosheid, gebrek aan inspraak, uitsluiting of machtsmisbruik (Vandepierre, Slaats, Heens & Azabar, 2017).

In de focusgroepen komen enkele voorbeelden naar voren over ongelijke behandeling op basis van huidskleur. Zo meent een aantal jongeren uit één focusgroep dat er op de arbeidsmarkt sprake is van discriminatie en haalt daarbij een casus aan dat een jongen niet werd aangenomen en per ongeluk een mail ontving van het bedrijf waarin stond "'deze aap nemen wij niet aan' of iets dergelijks". Een andere respondent vertelt dat hij werkt bij een stichting als collectant en dat hij is aangesteld om nieuwe medewerkers te werven. Zijn baas heeft hem verzocht om witte Nederlandse jongeren te werven "omdat Hollands jongens altijd beleefder overkomen". Weer een andere gesproken jongere vertelt dat hij tijdens voetbal ongelijk werd behandeld vanwege zijn huidskleur. Zo werd er naar hem "ren harder, luie n****" geroepen en kreeg hij van zijn coach te horen dat hij niet het veld in mocht tijdens een wedstrijd omdat hij volgens de coach een "luie n****" was.

2.1.4 Vernieling, bedreiging of (seksueel) geweld

Uit SCP-onderzoek blijkt dat een relatief groot deel Surinaams- en Antilliaans-Nederlandse leerlingen bedreiging en geweld met een discriminatoir aspect meemaakt op school. Met respectievelijk 7 en 8 procent liggen deze percentages ongeveer tweemaal hoger dan onder leerlingen zonder migratieachtergrond, Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse leerlingen (Andriessen et al., 2020). Uit deze studie komt ook naar voren dat Antilliaanse vrouwen aangeven vaker seksueel te zijn lastiggevallen vanwege hun etnische achtergrond dan vrouwen uit andere etnische groepen. Uit een rapport van het Openbaar Ministerie uit 2018 over specifieke discriminatiefeiten, blijkt dat het percentage gevallen waarbij de discriminatie plaatsvond in samenloop met (bedreiging met) geweld op 18 procent

ligt. Bij de uitsplitsing naar etnische groepen blijkt dat 27 procent van het totaal aantal gronden gericht was tegen personen met een Afrikaanse achtergrond. Het gaat hier om spontaan ontstane conflicten voor elkaar onbekende personen bij openbare gelegenheden.

2.2 Triggerfactoren

Net zo goed als gesteld kan worden dat discriminatie er niet zomaar is - er kunnen allerlei (sociaal-) psychologische en structurele factoren en processen aan ten grondslag liggen – kan ook gesteld worden dat er vaak een directe aanleiding is voor discriminerend gedrag. Bij deze zogenaamde triggerfactoren gaat het om concrete gebeurtenissen die ervoor zorgen dat discriminerende gedragingen tot uiting komen. In de literatuur worden begrippen als *trigger event*, *key event*, *critical event* en *turning point* gebruikt als benaming voor deze gebeurtenissen. Deze termen verwijzen naar de spreekwoordelijke 'druppel' die een emmer doen overlopen (Feddes, Nickolson & Doosje, 2015).

In de volgende paragrafen komt een tweetal triggerfactoren aan bod die in het vooronderzoek naar voren is gekomen, namelijk berichtgeving en persoonlijke ervaringen.

2.2.1 Berichtgeving

Volgens de professionals die wij voor dit vooronderzoek spraken, kan de manier waarop (maatschappelijke) gebeurtenissen in het nieuws of via sociale media worden gekaderd, leiden tot een versterking (of vermindering) van denkbeelden over bepaalde (bevolkings)groepen. Het hebben van een bepaald denkbeeld, of attitude, is één van de voorspellers van de intentie om zich op een bepaalde manier te gedragen (Ajzen, 1985). Zo kan negatieve berichtgeving in de media bestaande denkbeelden over personen met een Afrikaanse achtergrond beïnvloeden, versterken en aanzetten tot negatief gedrag tegen deze groep. Uit onderzoek blijkt dat personen met een migratieachtergrond over het algemeen minder vaak in berichtgeving voor komen en wanneer dit wel gebeurt, zij relatief vaak als crimineel worden aangeduid (Eberl et al., 2018). Frequentie blootstelling aan dergelijke berichten leidt tot een negatieve houding ten opzichte van personen met een migratieachtergrond. Positieve berichtgeving over migranten vermindert juist deze negatieve attitude (Van Klinger en et al., 2014). Het is dus te veronderstellen dat discriminerend gedrag 'getriggerd' wordt door een bepaalde manier van berichtgeving in de media.

Naast reguliere media hebben ook sociale media invloed op hoe we ons gedragen en het uiten van discriminerend gedrag. Zo blijkt uit een onderzoek naar de oorzaken en triggerfactoren van moslimdiscriminatie in Nederland, dat in de context van een hypothetisch incident (een aanslag uit naam van de islam) oproepen op sociale media door gezaghebbende personen (zoals politici) een potentiële triggerfactor zijn voor het vertonen van discriminerend gedrag jegens moslims (Van Wonderen & Van Kapel, 2017). Er bestaan verschillende theorieën over de manier waarop de sociale media ons gedrag

beïnvloeden. Zo beargumenteert Suler (2004) dat de anonimiteit op sociale media een ontremmingseffect (*online disinhibition effect*) hebben waardoor mensen zichzelf meer en anders durven te uiten en minder rekening houden met sociale normen en groepsdruk. Dit effect zorgt er als het ware voor dat het makkelijker is om bepaalde denkbeelden te uiten op sociale media. Postmes e.a. (1998) zien sociale media als een onderdeel van de sociale identiteit. Dit betekent dat gedragingen op sociale media context afhankelijk zijn. Volgens de sociale identiteitstheorie hebben mensen naast een individuele identiteit ook verschillende sociale identiteiten die afhankelijk zijn van de groepen waarin zij zich bevinden. Op sociale media kunnen mensen zich juist sterker gaan uiten als onderdeel van een bepaalde groep. Postmes e.a. beargumenteren dan ook dat uitingen op sociale media paradoxaal genoeg kunnen leiden tot een meer individueel gevoel van uitingsvrijheid maar mensen zich tegelijkertijd ook meer onderdeel kunnen voelen van een groep waardoor zij sterker beïnvloed worden door groepsdenken en -normen.

Dat berichtgeving in de (sociale) media van invloed is op het vertonen van discriminerend gedrag wordt ook aangehaald door de gesproken professionals. Deze beïnvloeding wordt steeds sterker door de toegankelijkheid en snelheid van het moderne nieuws, aldus één van hen. Als iemand met een 'kleurtje' iets gedaan heeft, wordt het meteen breed uitgemeten via sociale media. Door de herhaling van berichtgeving is alles nu veel zichtbaarder en heftiger dan vroeger. Sociale media kunnen bovendien een 'bubbel' creëren waardoor je denkt dat iedereen er hetzelfde over denkt, aldus één van de professionals. Hierdoor kan het ook makkelijker worden om je op een discriminerende manier te uiten en te gedragen. Een voorbeeld is de discussie rondom Zwarte Piet. In de discussie, die zich voor een groot deel online afspeelt, staan voor- en tegenstanders recht tegenover elkaar. Voorstanders van Zwarte Piet stellen dat het hier gaat om een karikatuur die niet discriminerend bedoeld is en een belangrijk onderdeel van de Nederlandse cultuur en traditie uitmaakt. Tegenstanders stellen dat het uiterlijk en stereotype beeld van Zwarte Piet niet meer van deze tijd is en een relik vormt uit het koloniale (slaven)verleden van Nederland.

2.2.2 Persoonlijke ervaringen

Uit onderzoek van Anpalagan en Wagenaar (2017) blijkt dat één derde van racistische incidenten voortkomt uit louter racistische intenties bij daders. Naast racistische intenties zijn dus andere factoren van invloed op het vertonen van discriminerend gedrag. Zo blijken daders van racisme zich ook op andere vlakken in het sociale leven agressief gedragen en vaker in het criminele circuit actief zijn. Racistische incidenten blijken vaak onderdeel van een escalatie binnen andere incidenten zoals een ruzie of arrestaties. De intentie van daders is vaak om wraak te nemen op iemand of iemand tijdelijk te kwetsen, waarbij huidskleur of afkomst als middel gebruikt wordt. Discriminerend gedrag, tegen een bepaalde bevolkingsgroep kan dus voortkomen uit een ander incident, bijvoorbeeld wanneer er ruzie ontstaat over iets anders en er vervolgens wordt gescholden met verwijzingen naar iemands achtergrond (Tierolf et al., 2016). Uit ander onderzoek is gebleken dat jongeren met negatieve

denkbeelden over moslims dit wijten aan negatieve persoonlijke ervaringen met moslims, zoals schelden, overlast van groepen jongeren met een islamitische achtergrond en intimiderend gedrag (Van Wonderen & Van Kapel, 2017).

Ook onder jongeren uit de focusgroepen blijkt dat discriminerend gedrag op basis van huidskleur binnen een bredere context geplaatst en herleid kan worden tot persoonlijke ervaringen. Zij geven aan dat het kwetsen van iemand op basis van hun huidskleur vaak voortkomt uit boosheid, frustratie of als reactie op pestgedrag. Eén van de jongeren vertelt dat zij bij een metrostation te lang zou hebben gekeken naar een groep 'donkere' jongens, die hier heftig op reageerden. Volgens deze respondent hebben dit soort gebeurtenissen ervoor gezorgd dat zij een voorzichtige en gereserveerde houding aanneemt ten opzichte van 'donkere' mensen. Een andere respondent stelt dat een kind dat gepest wordt door iemand uit een bepaalde bevolkingsgroep zeker een 'hekel' zal krijgen (of kunnen krijgen) aan deze gehele bevolkingsgroep.

2.3 Stereotypen en vooroordelen

In de literatuur worden vooroordelen en stereotypen als belangrijke voorspellers van (indirecte) discriminatie beschouwd (Fiske, 2004). Stereotypen (associaties) zijn een verzameling van kenmerken die worden toegeschreven aan een groep mensen (Gordijn & Wigboldus, 2013). Waar associeert iemand een sociale groep mee? Welke kennis en ideeën heeft iemand over een sociale groep? Het zijn zowel positieve als negatieve simplificaties om de wereld om ons heen te ordenen en gedrag van groepen te voorspellen. De negatieve stereotypen (zoals 'Surinamers zijn lui') hebben plaatsgemaakt voor hedendaagse, subtiele stereotypen (Andriessen, 2017). Deze hedendaagse - of moderne - vorm van stereotypering is veelal impliciet en wordt hierdoor moeilijker (h)erkend door plegers (Andriessen, 2017, Felten, Taouanza, & Keuzenkamp, 2016). Er heeft zich met andere woorden een verschuiving voorgedaan naar meer impliciete vormen van vooringenomenheid over bepaalde sociale groepen: dit zijn veelal aan lage statusgroepen toegeschreven eigenschappen die verpakt worden als positieve kenmerken (Andriessen, 2017; Felten et al., 2016), bijvoorbeeld door mensen met een donkere huidskleur als atletisch en vrouwen als zorgzaam te stereotyperen. Onderzoek toont aan dat positieve stereotypen, zoals dat zwarte mensen atletisch zijn, de overtuiging dat er biologische verschillen bestaan tussen mensen met verschillende huidskleuren vergroot en ook het toepassen van negatieve stereotypen doet toenemen (Kay, Day, Zanna, & Nussbaum, 2013). Positieve stereotypen kunnen met andere woorden ondanks de vriendelijke verpakking wel degelijk van invloed zijn op de ontwikkeling en uiting van negatieve stereotypen.

Vooroordelen zijn negatieve of vijandige gevoelens tegenover een persoon of groep mensen, die gebaseerd zijn op het feit dat die persoon tot een specifieke groep behoort (Aronson et al., 2015).

Vooroordelen kunnen zowel bewust als onbewust tot uiting komen bij mensen. Felten¹¹ geeft het voorbeeld van onbewuste of impliciete vooroordelen: het kan dat iemand geen negatieve mening heeft over bijvoorbeeld Marokkaanse-Nederlanders en discriminatie zelfs sterk afkeurt, maar in de trein toch niet op de vrije plek gaat zitten naast een Marokkaanse-Nederlandse man. Dit kan verklaard worden door een negatief vooroordeel waarvan iemand zich niet bewust is. Hierdoor is het mogelijk dat mensen zichzelf als tolerant beschouwen, terwijl ze ongelijk handelen. Dit sluit eveneens aan bij mechanismen van micro-agressie en alledaags racisme, waardoor het belangrijk is om hier aandacht aan te besteden in dit onderzoek.

Jongeren uit de focusgroepen ervaren sommige gedragingen niet direct als discriminerend, maar wel als stereotyperend. Een terugkerend voorbeeld gedurende de focusgroepen is het zogenaamde 'Nee, maar jij bent anders dan de rest' verhaal. Meerdere jongeren krijgen dit weleens te horen waarmee ze door anderen als een uitzondering op de regel beschouwd worden. Een jongen met een migratieachtergrond vertelt: "Ik hoor het vooral van Nederlandse ouders. Dan kom ik bij een teamgenoot over de vloer en dan wordt er gezegd: 'Jij bent wel anders dan andere Marokkanen'. Dan ga je wel nadenken van: 'Wie bedoel je dan? Wat voor beeld heb je over Marokkanen dan?' Ik lach het dan een beetje weg, beetje meelachen. En op een gegeven moment ga je er toch wel over nadenken." Alhoewel iemand -in dit geval ouders van een teamgenoot- met deze boodschap geen kwade bedoelingen hoeft te hebben, kan het kwetsend en verwarrend zijn voor jongeren. Het impliceert namelijk dat er stereotype opvattingen heersen over de rest van de groep in kwestie. Ook een andere jongere, met een donkere huidskleur geeft als voorbeeld van ervaren subtiele discriminatie dat wanneer hij 's avonds op straat loopt, hij een oudere dames bijna altijd naar hun tas ziet grijpen. 'Dat soort dingen draag ik heel mijn leven mee. Nu ben ik eraan gewend, nu zeg ik gewoon goedenavond zodat die persoon zich op haar gemak gaat voelen. In het begin was het vervelend, ging ik ze bang maken. Dan zei ik: 'Boel' Nu ben ik gewoon rustig.'

2.4 Achtergronden van stereotypen en vooroordelen

Van jongs af aan zijn er allerlei invloeden van buitenaf die uiteindelijk bepalen hoe wij ons handelen vormgeven. Denk bijvoorbeeld aan de invloed van iemands opvoeding en gevolgde onderwijs. De vormende periode van de adolescentie is bij uitstek een levensperiode waarin er veel (sociaal) geleerd wordt door jongeren. De Anne Frank Stichting (2017) heeft specifiek voor deze levensperiode onderzocht waar negatieve ideeën over specifieke etnisch-culturele groepen onder Nederlandse jongeren (12 tot 16 jaar) vandaan komen. Het belangrijkste leerdomein ten aanzien van deze negatieve beeldvorming zijn ouders, gevolgd door vrienden. Verder geeft een aanzienlijk deel van de jongeren

---

¹¹Zie de bron: <https://www.socialevraagstukken.nl/confrontatie-met-vooroordelen-kan-discriminatie-tegengaan-maar-is-geen-panacee/>

(veertig procent) aan dat negatieve gevoelens over een specifieke groep gevoed worden door informatieverstrekking in de (sociale) media, zoals het internet, in het nieuws of via programma's zoals Opsporing Verzocht. Ook persoonlijke ervaringen van jongeren met een etnische-culturele groep dragen in veel gevallen (dertig procent) bij aan beeldvorming, zoals wij eerder zagen. In deze paragraaf nemen wij verschillende invloedsferen onder de loep, zoals die van familie en vrienden, het onderwijs, sport en media.

2.4.1 **Socialisatie en identiteit: de rol van familie en vrienden/peers**

De sociale identiteitstheorie stelt dat sociale categorisatie, sociale identificatie en sociale vergelijking belangrijke fenomenen zijn om discriminatie te verklaren. Het gaat om processen van 'behoren tot' en 'het verschillen van'. Jongeren kunnen zichzelf tot verschillende groepen rekenen op basis van sociale en culturele kenmerken. Dit wordt ook wel een proces van zelfcategorisatie genoemd, omdat iemand zijn of haar identiteit ontleent aan een indeling van zichzelf binnen verschillende groepen. Door zich af te zetten tegen andere groepen, op basis van bijvoorbeeld leeftijd, geslacht, religie en/of etniciteit, wordt de verbinding met de eigen in-group versterkt. Deze versterking met de in-group kan leiden tot competitie en intolerantie tegen opzichte van een out-group (Tajfel & Turner, 2004). Men gaat meer negatieve eigenschappen toekennen aan de groep waarmee iemand zichzelf niet identificeert. Met name tijdens de adolescentie zijn jongeren op zoek naar sociale bevestiging en zelfvertrouwen. Een zoektocht die van grote invloed kan zijn op gedrag, en daarmee ook op het vertonen van discriminerend gedrag.

Invloed van ouders/verzorgers en vrienden/peers

Ouders en verzorgers spelen een belangrijke rol in het socialiseringsproces van jongeren. Als het gaat om hun (raciale/racistische) overtuigingen, waarden, attituden, opvattingen en gedragingen over en tegenover bepaalde groepen, dan kunnen zij deze bewust of onbewust overdragen op hun kinderen (Bugental & Grusec, 2006; Hughes et al., 2006; Lesane-Brown, 2006). Kinderen die merken dat hun ouders hun eigen etnische groep prefereren boven andere etnische groepen of die denken dat hun ouders negatief zijn over andere etnische groepen, zijn zelf ook minder positief over leeftijdsgenoten van andere etnische groepen (Verkuyten, 2002). Daartegenover staat dat veilig gehechte jongeren positiever ingesteld zijn ten opzichte van andere groepen dan jongeren bij wie dit minder het geval is (Mikulincer & Shaver, 2001). Als het gaat om de invloed van peers of leeftijdsgenoten, dan valt op basis van de contacttheorie (Allport, 1954) te verwachten dat er onder jongeren uit verschillende etnische groepen die regelmatig met elkaar omgaan, over en weer minder vooroordelen zijn. De sociale invloed van leeftijdsgenoten tijdens de adolescentie is groot (Erikson, 1968). Contacten met 'anderen' kan gevoelens van angst en onbekendheid tegenover deze 'anderen' (out-group) reduceren (Stephan & Stephan, 2000). Het gaat dan zowel om de frequentie van contactmomenten, de kwaliteit van het contact (bekenden, vriendschap, klasgenoten) en of er sprake is van gemeenschappelijke doelen en samenwerking. Zo denken kinderen die op een heterogene school zitten, minder in stereotypen (Killen, Rutland en Jampol, 2009).

Uit de vooronderzoeksgesprekken met jongeren valt op te maken dat contacten met leeftijdsgenoten van belang zijn voor de ontwikkeling van beeldvorming en bewustwording. Eén van de respondenten woont in een dorp en gaat naar een school met voornamelijk witte leerlingen. Dit zorgt er volgens haar voor dat zij minder bezig is met het onderwerp discriminatie. In de focusgroepen komt ook naar voren dat jongeren met een donkere huidskleur of andere etnische achtergrond elkaar onderling discrimineren op basis van uiterlijke kenmerken. Een Antilliaans-Nederlandse respondent geeft het voorbeeld van onderlinge discriminatie tussen zijn gemeenschap en personen van Surinaamse afkomst. Een professional heeft het in dit verband over zogenaamde 'gelegenheidscoalities' die jongeren afhankelijk van de situatie creëren. In de zwartepietendiscussie kunnen jongeren met een donkere huidskleur zich sterk verenigd voelen terwijl ze elkaar een dag later onderling discrimineren. Men kan dus zowel pleger als getroffene zijn van discriminatie.

Sociale normen

De invloedssfeer van de directe omgeving komt tot uiting in sociale normen. Volgens Tajfel & Turner (2004) kunnen mensen verschillende sociale identiteiten aannemen afhankelijk van de groep waarmee zij zich op dat moment identificeren. Dit is afhankelijk van de context waarin een individu zich bevindt. Binnen de verschillende groepen kunnen verschillende sociale normen gelden. In dit onderzoek kijken we in het bijzonder naar de groepen familie en vrienden omdat dit groepen zijn waar elk individu normaliter onderdeel van uitmaakt.

Met sociale normen wordt bedoeld wat men (bijvoorbeeld ouders/verzorgers of vrienden) gepast en ongepast gedrag vindt binnen een specifieke context. Deze normen kunnen expliciet uitgesproken worden ('Dat doe je toch niet!?'), maar ook impliciet aanwezig zijn. Sociale normen hebben betrekking op wat anderen gepast of ongepast, goed of fout vinden, niet om wat je zelf vindt wat wel en niet kan. Felten, Taouanza en Broekroelofs (2018) zien sociale normen als zeer relevant bij het al dan niet vertonen van discriminerend gedrag. Voor jongeren is het belangrijk om het gevoel te hebben bij de groep te horen en is het onderdrukken van impulsen lastig, vooral in situaties waar leeftijdsgenoten druk uitoefenen. Bovendien is het voor jongeren moeilijk om zichzelf in de hand te houden als de emoties in een situatie (hoog) oplopen. Zelfs als een adolescent zich heel bewust is van het negatieve karakter van een stereotype of vooroordeel, dan nog is er een enorme inspanning voor nodig om tegen een daaraan verbonden sociale norm in te gaan. Jongeren maken daarnaast veelal deel uit van verschillende sociale groepen, waar verschillende sociale normen kunnen gelden, wat invloed heeft op verschillen in uitingen van gedrag. Wanneer iemand zich sterk verbonden voelt met een vriendengroep waar het normaal is om racistische scheldwoorden te gebruiken, dan zal deze persoon ditzelfde gedrag al snel binnen de vriendengroep vertonen. Kortom, de sociale norm binnen een groep kan het uiten van discriminerend gedrag van groepsleden beïnvloeden, ongeacht opvattingen van individuele leden. Bovendien kunnen sociale normen hardnekkig zijn omdat mensen zich conform de norm blijven gedragen, bijvoorbeeld omdat er sociale sancties staan tegenover ongehoorzaamheid (Mackie, Moneti, Shakya, & Denny, 2015).

De impact van sociale normen op het gedrag van jongeren wordt ook door professionals beaamt. Met name jongeren, zijn in vergelijking met volwassenen heel gevoelig voor groepsnormen, sociale straffen en beloning. De sociale normen zijn volgens gesproken professionals heel bepalend voor het wel of niet uiten van vooroordelen. Een professional legt uit dat iemand met sterk racistische opvattingen, zich niet als zodanig zal gedragen in een nieuwe werkomgeving waar het 'not-done' is om die vooroordelen te hebben. De persoon in kwestie zal zijn/haar vooroordelen en expliciete houding in dit geval onderdrukken. De gesproken jongeren benoemen groepsdruk als een belangrijk element in het wel of niet afkeuren van discriminerend gedrag. Als iemand bijvoorbeeld met 'ha-ha' reageert op een discriminerende opmerking in een whatsappgroep, dan is het meteen al lastig om het gedrag aan de kaak te stellen. Een andere respondent vraagt zich af of reageren überhaupt wel juist is, omdat hiermee de pesters precies krijgen wat ze willen.

2.4.2 (Leer)domeinen

Naast sociale netwerken van familie, vrienden en peers en bijbehorende sociale normen kunnen ook andere, meer geïnstitutionaliseerde netwerken een rol spelen bij het ontwikkelen van stereotypen en vooroordelen. We richten ons op de volgende domeinen: onderwijscultuur en school, het politieke debat, sport en (sociale) media en representatie.

Onderwijscultuur en school

Middelbare scholieren worden in Nederland onderwezen in het slavernijverleden (Mok, 2011), een onderwerp dat gerelateerd is aan de persoonlijke historie van veel Nederlanders van Afrikaanse herkomst. Uit onderzoek van Van Stipriaan (2016) en Mok (2011) komt naar voren dat drie procent van de geschiedenislessen gaan over slavernij. Onderzoek van het Historisch Nieuwsblad¹² wijst uit dat negen procent van de totale Geschiedenislesstof over kolonialisme gaat en vier procent over slavernij. De resultaten laten zien dat het niet alleen gaat om de hoeveelheid ruimte die onderwerpen als de koloniale geschiedenis en het slavernijverleden krijgen in de lesstof, maar ook om de tijd die voor deze onderwerpen wordt gereserveerd tijdens lessen. Naast deze kwantitatieve uitkomsten, kan ook gekeken worden naar de inhoud van lesstof en hoe onderwerpen in de klas besproken worden (kwaliteit). Zo blijkt uit onderzoek van Van der Wel, Mack en Van Bergen (2019) dat een derde van de leraren geschiedenis in het voortgezet onderwijs, aangeven regelmatig stigmatiserend taalgebruik of stigmatiserende beelden zien in het lesmateriaal, zoals vooroordelen op basis van etniciteit. Verder zijn leraren van mening dat het lesmateriaal over de slavernij vanuit een te eenzijdig, Europees perspectief is geschreven. Hetgeen bevestigd wordt in de eerdergenoemde studie van het Historisch Nieuwsblad. Bovendien zijn het slavernijverleden en kolonialisme sensitieve en moeilijke onderwerpen om te bespreken op scholen. Er is vaak sprake van ongemak bij kinderen van kleur tijdens lessen die gaan over slavernij, discriminatie, beeldvorming of stereotypering. Ongemak dat ook bij docenten heerst.

---

¹² Zie de bron: <https://www.historischnieuwsblad.nl/slavernij-en-kolonialisme-prominent-in-schoolboeken/>

Daarnaast wordt bij momenten op onzorgvuldige wijze gebruikt gemaakt van voor leerlingen kwetsende woorden zoals 'slaaf' of 'Zwarte Piet' (Bijnaar, 2019).

De gesproken professionals zien dat er binnen het onderwijssysteem regelmatig discriminatie voorkomt, niet alleen op het niveau van leerlingen, maar zij hebben ook de indruk dat dit op institutioneel niveau het geval is (kinderen van Afrikaanse herkomst worden bijvoorbeeld systematisch onder-geadviseerd met betrekking tot onderwijsniveau). Er zou binnen scholen onvoldoende aandacht besteed worden aan omgangsnormen en identiteitsvorming. Hier zou meer op ingezet moeten worden, inclusief het creëren van een sterke antidiscriminatie norm, waardoor het voor leerlingen helder is dat discriminatie absoluut niet getolereerd wordt. Met name basisscholen zouden hier aandacht aan moeten besteden omdat leerlingen op jonge leeftijd nog vatbaar zijn voor veranderingen in hun opvattingen en gedragingen, aldus gesproken professionals. Afgaand op ervaringen van veel jongeren uit de focusgroepen valt er op dit terrein nog veel winst te behalen: zij krijgen op school geen voorlichting over het thema discriminatie. Een voorbeeld van hoe kinderen van Afrikaanse herkomst zich op school kunnen voelen, komt van één van de jongeren uit de focusgroep die tijdelijk op een 'witte basisschool' zat nadat zijn familie uit Somalië is gevlucht naar Nederland. Hij heeft zich hier niet welkom gevoeld omdat de andere kinderen niet met hem wilde spelen, waarschijnlijk vanwege zijn 'andere' huidskleur en taalachterstand. Onder professionals wordt ook het belang van rolmodellen in het onderwijs onderstreept. Eén van hen heeft gedurende al haar genoten onderwijs in Nederland nooit onderwijs gehad van een 'donkere' vrouw. Dit gebeurde pas bij een promotietraject in het buitenland, waar ze voor het eerst een rolmodel zag en bedacht dat deze rol ook voor haar haalbaar is.

Maatschappelijk klimaat

Het politieke en publieke debat met betrekking tot de multiculturele samenleving is verhard (Gijsberts en Lubbers, 2009). Driekwart van de Nederlanders denkt dat meningsverschillen over maatschappelijke kwesties heviger zijn geworden (SCP, 2019). Dit gaat samen met de druk die men ervaart om zich te moeten positioneren als voor- of tegenstander, terwijl er geen ruimte meer is voor nuancering en een middenpositie. Dit ondervinden mensen op terreinen en onderwerpen zoals de multiculturele samenleving, migranten, de Black Lives Matter beweging en Zwarte Piet. Het SCP laat zien dat mensen in 2020 de manier van samenleven, immigratie/integratie en discriminatie als één van de grootste maatschappelijke problemen ervaren. De verharding van het politieke en publieke debat kan (in)direct zijn weerslag hebben op het gedrag van jongeren.

Meerdere geïnterviewde professionals zien een sterke invloed van het politieke en publieke debat op het gedrag van jongeren. Zowel binnen het regionale als nationale politieke klimaat is het volgens hen normaal dat alles maar gezegd kan worden tegenwoordig. De verheerlijking van de 'vrijheid van meningsuiting' zien zij terug bij jongeren die onder het mom hiervan kwetsende uitspraken doen en discriminerend gedrag vertonen.

Sport

De cultuur en heersende waarden binnen een sportvereniging kunnen van sterke invloed zijn op de emoties, gedachten en gedragingen van jongeren. Net zoals de school, is een sportvereniging een belangrijk leerdomein. In het voetbal zijn bijvoorbeeld vanaf de jeugd tot aan het betaald voetbal, spelers met zeer diverse etnisch-rationale achtergronden actief. Daarentegen zien we in de berichtgeving dat er in grote mate sprake is van discriminatie binnen de voetbalwereld. Dat racisme verankerd is in de voetbalcultuur wordt ook in een nieuwsartikel van NRC gepresenteerd¹³. Zeventien bekende en minder bekende voetballers, trainers en officials waaronder Ajax-keeper Onana, PSV-aanvoerder Dumfries en international Van de Sanden komen aan het woord. Spelers worden uitgemaakt voor ‘aap’ en krijgen te maken met oerwoudgeluiden, ‘grapjes’ over Zwarte Piet en racistische spreekwoorden die ze op advies van de staf moeten negeren. Naar aanleiding van situatie heeft de KNVB in juli 2020 de Commissie Mijns¹⁴ in het leven geroepen om de KNVB en de Rijksoverheid te ondersteunen bij de strijd tegen discriminatie en racisme en bevordering van inclusie in het voetbal. In de commissie zitten personen uit het openbaar bestuur, de media, bedrijfsleven, de wetenschap en de voetbalwereld.

De persoonlijke ervaringen van de gesproken jongeren met discriminatie in de sport gaan vooral over incidenten bij voetbalverenigingen. Eén van hen heeft weleens te horen gekregen van zijn voetbaltrainer dat hij de hele wedstrijd op de bank zou blijven zitten als wisselspeler omdat hij ‘een luie n****’ is. Eén van de professionals vertelt dat voetbalteams geen veilige cultuur bieden voor spelers met een donkere huidskleur om discriminatieproblematiek te bespreken, vooral niet als er spelers met een witte huidskleur bij aanwezig zijn. Bovendien is er binnen de voetballerij een laag bewustzijn van discriminatie, velen zijn van mening dat het niet bestaat of hebben het niet door. Discriminatie en het uiten van stereotyperingen als grap is volledig genormaliseerd, volgens deze professional.

Media en representatie

Verschillende onderzoeken tonen een verband tussen beeldvorming over groepen en de wijze waarop (individuen uit) deze groepen in de media worden geframed of gerepresenteerd (van Dijk, 1991; ter Wal, 2002). In een rapport van de Vrije Universiteit naar uitsluitingsmechanismen (Cain & Wijdenbosch, 2017), wordt verwezen naar discussies over de representativiteit bij omroepen, de berichtgeving over anti-zwart racisme, over volksvertegenwoordigers van kleur in de politieke arena en de aanwezigheid van romanfiguren van kleur in de Nederlandse literatuur. Deze kunnen zorgen voor een continue herhaling van input (priming): mensen zien steeds weer (online) bevestiging van de eigen opvattingen en ideeën.

Media hebben volgens het merendeel van de jongeren uit de focusgroepen een grote impact op de beeldvorming en dagelijkse praktijk van jongeren. De jongeren met een migratie-achtergrond zijn van mening dat bepaalde groepen Nederlanders veelal negatief in het nieuws gepresenteerd en in verband

¹³ <https://www.nrc.nl/nieuws/2020/02/28/wij-zwijgen-niet-langer-a3989319>

¹⁴ Vernoemd naar oud-voetballer Humphrey Mijns, de eerste voetballer van Surinaamse afkomst in het Nederlands elftal.

gebracht worden met criminele gebeurtenissen. Naast de negatieve berichtgeving van nieuwskanalen, valt het jongeren op dat er vaak racistische of discriminerende publieke reacties op berichten volgen. Via Instagram plaatst men bijvoorbeeld een reactie zoals: 'Dat zal weer een zwarte zijn'. Terwijl er bij positieve berichten niet gerefereerd lijkt te worden aan etniciteit of huidskleur.

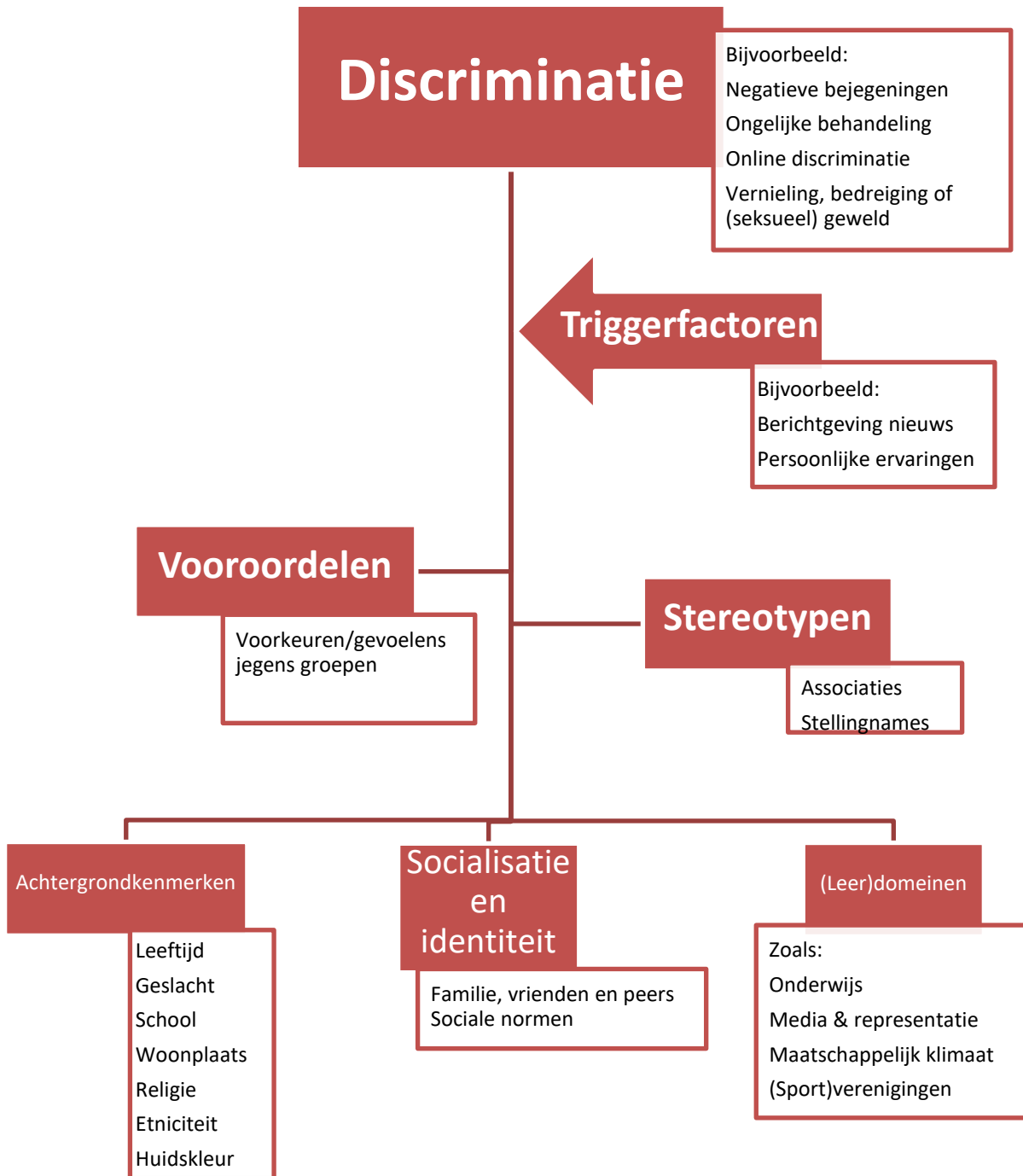
2.4.3 Individuele achtergrondkenmerken

Individuele achtergrondkenmerken zoals leeftijd, geslacht en afkomst van ouders blijken samen te hangen met discriminerende gedragingen (Tierolf, Hermens, Drost, & Mein, 2013). Het opleidingsniveau van respondenten lijkt een rol te spelen als het gaat om racisme (De Witte, 1999) (met als methodologische aantekening dat dit verband verklaard kan worden doordat hoger opgeleide respondenten sociaalwenselijker antwoorden). Verder kan de leefbaarheid van een buurt van invloed zijn op racisme, omdat gevoelens zoals onbehagen (deprivatie) versterkt worden door een zwakke sociaaleconomische status (Elchardus & Siongers, 2003). Om deze wordt een aantal individuele achtergrondkenmerken meegenomen in het onderzoek.

2.5 Triggerfactoren van discriminatie: een conceptueel model

Op basis van de in het vooronderzoek verzamelde informatie (literatuur, nieuwsbronnen, gesprekken met jongeren en professionals) hebben wij een conceptueel model opgesteld met betrekking tot triggerfactoren voor discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst (zie figuur 2.1). Dit conceptuele model is gebruikt om het verdere onderzoek vorm te geven. In deze slotparagraaf lichten wij dit model toe.

Uit het vooronderzoek komt naar voren dat individuele achtergrondkenmerken, socialisatie en identiteit, en bepaalde (leer)domeinen (zoals onderwijs en media) samen kunnen hangen met en van invloed kunnen zijn op het ontstaan van negatieve beeldvorming en opvattingen bij jongeren over Nederlanders van Afrikaanse herkomst. Deze negatieve beeldvorming en opvattingen krijgen vorm in bepaalde associaties (stereotypen) en gevoelens (vooroordelen) die jongeren koesteren jegens Nederlanders van Afrikaanse afkomst en vergroot de kans om discriminerend gedrag te vertonen. Uit het vooronderzoek komt tevens naar voren dat triggerfactoren hierbij een rol spelen. Triggerfactoren zijn concrete gebeurtenissen die discriminerende gedragingen tot uiting kunnen laten komen, bijvoorbeeld berichtgeving in het nieuws of persoonlijke ervaringen. Uiteindelijk kunnen deze (trigger)factoren invloed hebben op discriminerende gedragingen, zoals negatieve bejegeningen, ongelijke behandeling, online discriminatie en vernieling, bedreiging of (seksueel) geweld.

Figuur 2.1: Conceptueel model Triggerfactoren voor discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst

3 Onderzoek onder jongeren

3.1 Inleiding

Dit hoofdstuk is gewijd aan het onderzoek onder jongeren in de leeftijd van 12 tot 18 jaar naar discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst vanwege hun huidskleur. Dit onderzoek bestaat uit een survey (2.037 respondenten) waarbij kwantitatieve data zijn verzameld en een online community (77 respondenten) dat is uitgevoerd om kwalitatieve, meer verdiepende gegevens te verzamelen.

We beginnen dit hoofdstuk met een paragraaf over discriminerend gedrag (paragraaf 3.2). Hoe vaak komt dit voor en in welke vorm? Wie discrimineert Nederlanders van Afrikaanse herkomst vanwege hun huidskleur vanuit het perspectief van jongeren? Wat was de aanleiding voor dit gedrag? En waar vindt discriminatie plaats? We zullen zien dat er vier groepen zijn te onderscheiden die van elkaar verschillen in hun afstand tot de dader. Zo is er een groep 'ikzelf'. Tot deze groep behoren jongeren die zelf pleger zijn van discriminatie. Een tweede groep kent een pleger in de vrienden- en/of familiekring, maar vertoont zelf geen discriminerend gedrag. Een derde groep bestaat jongeren die zelf geen Nederlanders van Afrikaanse herkomst discrimineren en ook niet iemand in hun naaste familie- of vriendenkring kennen die dat doet, maar plegers van discriminatie wel (her)kennen als iemand van klas/school, uit straat/buurt of van team/vereniging of voor wie plegers onbekend zijn. Deze groep noemen we 'buitenschil/onbekende pleger'. Tenslotte bestaat een vierde groep uit jongeren die nooit discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst vanwege hun huidskleur hebben meegemaakt. In paragraaf 3.3 gaan wij verder in op deze vier groepen en dit onderscheid staat centraal in de paragrafen die daarna volgen. Wij willen namelijk achterhalen in hoeverre groepen van elkaar verschillen wat betreft stereotypen en vooroordelen jegens Nederlanders van Afrikaanse herkomst (paragraaf 3.4), socialisatie en identiteit, oftewel de netwerken waarbinnen zij zich begeven en waarbinnen hun identiteit (deels) wordt gevormd (paragraaf 3.5), de (leer)domeinen waar zij hun informatie over Nederlanders van Afrikaanse herkomst vandaan halen (paragraaf 3.6) en tenslotte enkele achtergrondkenmerken. Er is extra aandacht besteed aan de vraag in hoeverre de groep 'ikzelf' anders is dan de andere groepen, omdat dit aanwijzingen kan opleveren over welke omstandigheden of contexten een voedingsbodemp kunnen zijn om Nederlanders van Afrikaanse herkomst te discrimineren vanwege hun huidskleur.

Tussen de uitkomsten uit het vragenlijstonderzoek hebben wij blokken ingevoegd met de belangrijkste bevindingen uit de online community. Op deze manier worden de 'cijfers' van verdiept met een illustratieve laag.

Voor we inhoudelijk gaan kijken naar de uitkomsten van het onderzoek onder jongeren nog een laatste opmerking over de survey. In totaal hebben 2.037 respondenten de vragenlijst ingevuld. Dit betekent echter niet dat al deze respondenten ook alle vragen hebben beantwoord en dit is ook de reden dat in

de hiernavolgende tabellen en figuren de totalen niet altijd optellen tot 2.037: in deze gevallen heeft een deel van de respondenten een vraag niet beantwoord. Bij sommige vragen ligt het aantal antwoorden boven de 2.037. Dit komt voor bij vragen waarbij meerdere antwoorden mogelijk zijn.

De tabellen en figuren zijn voorzien van de noodzakelijke analysestatistieken zoals de p (maat voor significantie) en de η^2 en V (maten voor effectgrootte). In bijlage F staat meer gedetailleerde informatie over de statistieken vermeld.

3.2 Discriminerend gedrag

Uit het vooronderzoek kwam naar voren dat er verschillende soorten discriminerend gedrag te onderscheiden zijn. In deze paragraaf kijken we welke soorten discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst respondenten in hun omgeving meemaken en in welk mate. We bekijken ook wat de aanleiding was voor de verschillende soorten discriminatie, waar deze zich afspeelden en wie de pleger was. Op deze manier krijgen we een beeld binnen welke context discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst plaatsvindt.

3.2.1 Hoe vaak komt discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst voor?

Tabel 3.1: Hoe vaak merk je dat jijzelf of mensen in jouw omgeving de volgende dingen doen tegen Nederlanders van Afrikaanse herkomst vanwege hun huidskleur? (n=2.037)

	Soms	Vaak
Negatief praten over	49%	10%
Beledigende grappen maken	45%	10%
Contact vermijden, negeren of ontwijken	36%	7%
Buitensluiten of afwijzen	27%	5%
Pesten	27%	4%
Ruzie zoeken of uitdagen	24%	4%
Naroeppen of uitschelden	23%	5%
Bedreigen of intimideren	17%	3%
Spullen beschadigen of vernielen	13%	2%
Seksueel lastigvallen of intimideren ¹⁵	10%	2%
Aanvallen, pijn doen, slaan of schoppen	12%	2%

Tabel 3.1 toont hoe vaak respondenten de verschillende soorten van discriminatie tegen Nederlanders van Afrikaanse herkomst vanwege hun huidskleur meemaken in hun omgeving. Negatief praten en beledigende grappen maken komen het meest frequent voor. Van de 2.037 ondervraagde jongeren geeft 59 procent aan dat er in hun omgeving soms tot vaak negatief over Nederlanders van Afrikaanse

¹⁵ Het is niet uit te sluiten dat respondenten 'intimideren' in plaats van 'seksueel intimideren' bedoelen.

herkomst wordt gepraat. 55 procent zegt dat het in hun omgeving soms tot vaak voorkomt dat er beledigende grappen worden gemaakt over Nederlanders van Afrikaanse herkomst. Het vermijden, negeren of ontwijken van contact met Nederlanders van Afrikaanse herkomst wordt door 45 procent van de ondervraagden soms tot vaak gezien. Rond de 30 procent van de respondenten constateert dat in hun omgeving Nederlanders van Afrikaanse herkomst vanwege hun huidskleur soms tot vaak worden buitengesloten, gepest, nageroepen, uitgescholden of worden uitgedaagd. Eén op de vijf respondenten ziet dat Nederlanders van Afrikaanse herkomst worden bedreigd of geïntimideerd. En 10 tot 15 procent van de ondervraagde jongeren maakt ernstige fysieke gevallen van discriminatie mee, zoals het vernielen van spullen, seksueel lastigvallen/intimideren en plegen van fysiek geweld (pijnigen, slaan, schoppen).

3.2.2 Wie discrimineren Nederlanders van Afrikaanse herkomst?

In tabel 3.2 wordt weergegeven wie - vanuit het perspectief van de ondervraagde jongeren - plegers van discriminatie zijn, onderverdeeld naar de verschillende discriminatievormen.

Tabel 3.2 Pleger van discriminatie naar vorm van discriminatie (van Nederlanders van Afrikaanse herkomst vanwege huidskleur)

Pleger	Bredere kring (klas/school, buurt/straat, team/vereniging)				N (=100%)
	Ikzelf	Vrienden en/of familie	Onbekende		
Negatief praten over	10%	26%	52%	12%	1088
Beledigende grappen maken	12%	24%	52%	12%	1035
Contact vermijden, negeren of ontwijken	22%	16%	45%	18%	753
Buitensluiten of afwijzen	8%	13%	59%	20%	573
Pesten	3%	7%	64%	26%	574
Naroeppen of uitschelden	4%	7%	62%	27%	519
Ruzie zoeken of uitdagen	3%	7%	63%	27%	513
Bedreigen of intimideren	3%	10%	60%	27%	338
Spullen beschadigen of vernielen	4%	12%	51%	33%	264
Seksueel lastigvallen of intimideren	7%	12%	51%	31%	199
Aanvallen, pijn doen, slaan of schoppen	3%	13%	48%	36%	255

In de eerste plaats komt naar voren dat de grootste groep plegers behoort tot de bredere kring van jongeren. Deze bestaat uit personen die de jongeren (her)kennen van klas/school, buurt/straat of team/vereniging. Bij vrijwel alle vormen van discriminatie bevindt meer dan de helft van de plegers zich in deze bredere kring. Ten tweede kennen jongeren in veel gevallen de plegers van discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst, of kunnen deze min of meer plaatsen. Dit komt het sterkst voor bij de vormen 'negatief praten' en 'beledigende grappen maken' waar 12 procent van de plegers onbekend is voor de ondervraagde jongeren en 88 procent van de plegers dus (min of meer) bekend. Ten derde geven jongeren aan dat in hun directe omgeving het vaker vrienden of familie zijn die discrimineren dan dat zij dit zelf doen, ongeacht het soort discriminatie. Als het bijvoorbeeld gaat over

aanvallen, pijn doen, slaan of schoppen, dan zegt 3 procent van ondervraagde jongeren die dit hebben meegemaakt dat zij zelf pleger zijn, maar dat dit in 13 procent van de gevallen een vriend of familielid was. Ten vierde maakt het uit om welke vorm van discriminatie het gaat voor wie plegers zijn. Zo zeggen jongeren vaker dat zij zelf of iemand uit de vrienden- en familiekring pleger zijn van 'negatief praten', 'beledigende grappen maken' en 'contact, vermijden, negeren of ontwijken' dan wanneer het andere vormen van discriminatie betreft. De meeste van deze andere, vaak meer confronterende vormen van discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst worden in de ogen van de ondervraagde jongeren relatief vaker gepleegd door mensen uit de bredere kring van klas/school, straat/buurt of team/vereniging of door onbekenden.

3.2.3 Wat is de aanleiding voor discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst?

In tabel 3.3 wordt een overzicht gegeven wat volgens ondervraagde jongeren de aanleiding was voor het discrimineren van Nederlanders van Afrikaanse herkomst vanwege hun huidskleur. Er is hierbij uitsplitsing gemaakt naar pleger: de respondent zelf, of iemand anders.

Tabel 3.3 Aanleiding voor discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst vanwege huidskleur naar discriminatievorm (meerdere antwoorden mogelijk)

	Pleger	Ikzelf	Ander
Asociaal gedrag van de ander(en)		27%	14%
Een ruzie of conflict met de ander(en)		17%	11%
Uitgedaagd door de ander(en)		11%	9%
Een gebeurtenis in het nieuws		11%	11%
Anderen aan het lachen of indruk maken		10%	15%
Verdedigen tegenover de ander(en)		10%	7%
Kan reden niet meer herinneren		7%	16%
Er was geen reden voor		6%	17%
N (=100%)		824	9689

In het geval dat de pleger de respondent zelf was, is de meest genoemde aanleiding voor het discrimineren van Nederlanders van Afrikaanse herkomst het 'asociale gedrag van de ander'. Hieronder wordt verstaan het gedrag van het slachtoffer wat door de pleger als sociaal wordt geïnterpreteerd. Het gaat hier om meer dan een kwart van de in totaal 824 door respondenten genoemde aanleidingen. Het 'asociale gedrag van de ander' is een aanleiding die voorkomt bij discriminatievormen als 'negatief praten', 'contact vermijden, negeren, ontwijken', 'buitensluiten of afwijzen', 'pesten' en 'bedreigen en intimideren' (zie bijlage D). De aanleiding die op de tweede plaats komt is 'ruzie of conflict met de ander'. Dit zien wij terug bij discriminatie vormen als 'naroepen of schelden', ruzie zoeken of uitdagen', 'spullen beschadigen en vernielen', 'seksueel lastigvallen of intimideren' en 'aanvallen, pijn doen, slaan of schoppen' (bijlage D).

Als de pleger een ander betreft, dan is het beeld anders. Respondenten weten van een derde van de in totaal 9.689 aanleidingen waarbij een ander de pleger was, niet wat de aanleiding was (17 procent) of zij kunnen zich deze niet meer herinneren (16 procent). Dit beeld is ook terug te zien bij veel afzonderlijke vormen van discriminatie (bijlage D). Wanneer jongeren wel kunnen aangeven wat de aanleiding was om te discrimineren, dan zijn de meest genoemde redenen het 'anderen aan het lachen of indruk maken' of 'het asociale gedrag van de andere(n)'. Het 'anderen aan het lachen of indruk maken' wordt vaak gedaan in de vorm van het maken van beledigende grappen en pesten, terwijl 'asociaal gedrag van de ander(en)' vaak leidt tot 'negatief praten over' (bijlage D).

Uit de online community

Regelmatig komt naar voren dat discriminerend gedrag een reactie is op hoe Nederlanders van Afrikaanse herkomst zich "anders" gedragen dan de "algemeen geldende regels". Ruzie, beledigingen en scheldpartijen kunnen discriminatie uitlokken, zoals deze respondenten laten weten:

Discriminatie kan voor komen als er een situatie zich voordoet waarin een stereotype persoon betrokken raakt bij iets negatiefs. Dan is het zo van, ja zie je wel, ik zei het toch.

Bewust heb ik het gedaan als ik in het heetst van de strijd een school- of klasgenoot bewust probeerde te kwetsen door een denigrerende opmerking te maken over zijn ras. Nogmaals: dat is totaal verkeerd maar deed het puur en alleen om diegene bewust te kwetsen.

Een groot deel van de respondenten geven aan dat jongeren discriminerend gedrag vertonen vanwege groepsdruk, om stoer te doen en omdat zij zichzelf onzeker voelen. Daarnaast kan het gedrag voorkomen wanneer jongeren onder invloed zijn van drank of drugs.

Als je een beetje high bent komen je gevoelens los en doe je makkelijker over een aantal dingen zoals het uitschelden en uitlokken van andere bevolkingsgroepen.

3.2.4 Waar doet discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst zich voor?

Discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst vanwege hun huidskleur kan zich op verschillende plekken voordoen. In tabel 3.4 wordt een overzicht gegeven waar de ondervraagde jongeren discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst meemaken. Ook hier is een uitsplitsing gemaakt naar pleger de respondent zelf, of iemand anders.

Wanneer de pleger de respondent zelf was, dan is de meest genoemde plek waar discriminatie plaatsvond, de school in bredere zin (het schoolplein, de gang of kantine, en dus *niet* in de klas). Dit geldt voor bijna één op de vijf van de 1.320 door respondenten genoemde locaties. Bovendien zeggen de plegers onder de respondenten dat zij op school op veel verschillende manieren discrimineren vanwege een donkere huidskleur ('negatief praten over', 'beledigende grappen maken', 'buitensluiten of afwijzen', 'pesten', 'naroepen of schelden' 'ruzie zoeken of uitdagen', 'spullen beschadigen en vernielen', 'seksueel lastigvallen of intimideren' en 'aanvallen, pijn doen, slaan of schoppen', zie bijlage E). Na school is het de openbare ruimte waar respondenten die zelf pleger zijn zich discriminerend gedragen (op straat, in het winkelcentrum). Ook hier zeggen zij zich op verschillende manieren discriminerend te gedragen (het vermijden, negeren of ontwijken van contacten, negatief praten, buitensluiten, pesten, ruzie zoeken/uitdagen en spullen beschadigen/vernielen, zie bijlage E).

Tabel 3.4 Plek van discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst vanwege huidskleur (meerdere antwoorden mogelijk)

	Pleger	Ikzelf	Ander
School (schoolplein, gang of kantine)		19%	15%
Straat in mijn buurt		13%	11%
Ergens anders op straat		11%	18%
Het winkelcentrum		10%	8%
Klaslokaal		9%	7%
Tijdens het uitgaan		7%	6%
Instagram, Facebook, TikTok, YouTube of Snapchat		6%	13%
Het openbaar vervoer		6%	6%
Whatsapp		6%	5%
Thuis		6%	2%
Websites, blogs of forums		3%	5%
Sportvereniging / sportwedstrijd		4%	3%
N (=100%)		1.320	13.447

Als de pleger van discriminatie een ander is dan de ondervraagde jongere zelf, dan is bij de meeste discriminatievormen 'ergens anders op straat' (dan een straat in de eigen buurt) de plek waar respondenten discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst vanwege huidskleur het vaakst waarnemen. Het betreft hier veel verschillende vormen van discriminatie van contacten vermijden/negeren/ontwijken, naroeppen/schelden en ruzie zoeken/uitdagen tot aan bedreigen/intimideren, spullen beschadigen, seksueel lastigvallen en aanvallen, slaan en schoppen (bijlage E). Bovendien komt 'ergens anders op straat' bij menig andere vorm van discriminatie op de één na meest genoemde plek. Ook is school in bredere zin (het schoolplein, de gang of kantine, en dus *niet* in de klas) een plek waar veel discriminatie waargenomen wordt. Verder hebben sociale media (Instagram, Facebook, TikTok, YouTube, Snapchat) een aandeel: hier zien respondenten dat er negatief wordt gepraat en beledigende grappen worden gemaakt over Nederlanders van Afrikaanse herkomst en dat zij worden bedreigd en geïntimideerd (bijlage E).

Uit de online community

Jongeren die aangeven negatieve bejegeningen naar Nederlanders van Afrikaanse herkomst te hebben gehoord, plaatsen dit vooral in de context van school of straat.

Bij mij in de klas zitten aardig wat kinderen die racistisch doen. Bijvoorbeeld als er een donker persoon langs loopt dat iemand zegt: 'wat zitten er toch rare en lelijke mensen op deze school.' en als ik vraag waarom die persoon raar of lelijk is zeggen ze dat dat zo is omdat ze donker is.

Als ik mij vergelijk met vrienden van mij die een licht getinte of zwarte huidskleur hebben, is dit bij hun heel erg anders. Ieder van hen heeft minstens een paar keer meegemaakt dat ze op straat uit het niets zijn uitgescholden op basis van hun huidskleur. Ze worden nog steeds beschouwd door sommigen als minderwaardig en crimineel, en dat alleen maar op basis van uiterlijk.

Een enkeling geeft aan racisme en discriminatie te ervaren binnen de familiesfeer.

3.3 Intermezzo: een onderscheid naar ‘pleger-groep’

Zoals uit de vorige paragraaf bleek, kunnen respondenten verschillen in afstand tot plegers van discriminatie. Een respondent kan zelf pleger zijn, maar een pleger kan ook behoren tot de nabije omgeving van respondenten, bijvoorbeeld tot de familie- en vriendenkring. Plegers kunnen ook verder van respondenten afstaan, bijvoorbeeld wanneer het iemand betreft uit de ‘buitenschil’ (iemand van school, uit de straat/buurt of van de vereniging) of als het een onbekende betreft. De laatste groep bestaat uit respondenten die aangeven nooit discriminatie te hebben meegemaakt.

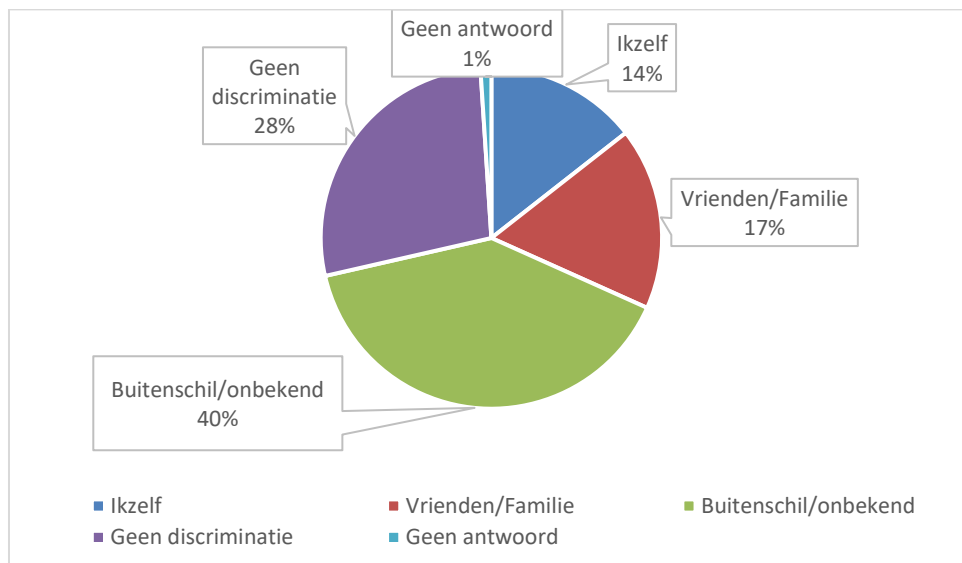
Voor het vervolg verdelen wij de respondenten over vier groepen die aangeven hoe dicht een pleger van discriminatie bij de respondent staat. Deze vier pleger-groepen zijn¹⁶:

- *Ikzelf*: het gaat hier om respondenten die zelf pleger zijn van discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst op basis van huidskleur;
- *Vrienden/familie*: dit betreft respondenten die zelf geen pleger zijn van discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst op basis van huidskleur, maar pleger(s) kennen uit de familie- en/of naaste vriendenkring.
- *Buitenschil/onbekend*: dit zijn respondenten die zelf geen pleger zijn van discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst op basis van huidskleur en ook geen plegers kennen in hun familie- en vriendenkring, maar die discriminerend gedrag hebben waargenomen door personen uit de klas/van school, uit de straat/buurt, uit het team/van de vereniging of door onbekenden.
- *Geen discriminatie*: deze respondenten hebben aangegeven nooit zelf getuige te zijn geweest van discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst op basis van huidskleur.

In figuur 3.1 is te zien hoe respondenten verdeeld zijn over de verschillende pleger-groepen. 14 procent van de respondenten geeft aan zelf pleger te zijn van discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst vanwege hun huidskleur (n=294). 17 procent geeft aan dat zij dit gedrag hebben gezien bij vrienden en/of familie (n=352). Bijna een derde van de ondervraagde jongeren maakt dus discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst mee in de (zeer) nabije omgeving. 40 procent van de respondenten heeft discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst waargenomen door iemand in de buitenschil en/of door onbekenden (n=809). Al met al is zo’n 70 procent van de ondervraagde jongeren soms of vaak getuige geweest van enige vorm van discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst vanwege hun huidskleur. 28 procent van de respondenten geeft aan nooit discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst te hebben gezien (n=561).

---

¹⁶ Tot welke groep een respondent wordt gerekend is als volgt bepaald. Eerst is nagegaan of een respondent op tenminste 1 van de soorten van discriminatie (zie tabel 3.1) ‘soms’ of ‘vaak’ heeft geantwoord. Vervolgens is gekeken wie de respondent als pleger of plegers heeft aangemerkt. Op basis hiervan is de respondent aan een van de groepen toegekend. Als een respondent plegers uit meerdere schillen heeft aangegeven, dan wordt deze respondent toegekend aan de schil met de kortste afstand. Bijvoorbeeld: als een respondent discriminatie heeft zien plegen door een familielid en door een onbekende, dan wordt deze respondent in de groep ‘Vrienden/familie’ geplaatst.

Figuur 3.1 Respondenten verdeeld naar pleger-groepen (n=2.037)

3.4 Stereotypen en vooroordelen

Uit ons vooronderzoek komt naar voren dat discriminatie verband houdt met stereotypen (associaties met een groep) en vooroordelen (gevoelens over een groep). Iemand met (sterke) negatieve stereotypen en vooroordelen ten aanzien van bijvoorbeeld Nederlanders van Afrikaanse herkomst, zal waarschijnlijk eerder geneigd zijn om Nederlanders van Afrikaanse herkomst te discrimineren dan iemand die positiever tegenover Nederlanders van Afrikaanse herkomst staat. In deze paragraaf gaan we na hoe dit zit bij de ondervraagde jongeren. Staan jongeren die een pleger van discriminatie in de familie- en vriendenkring hebben of zelf pleger zijn, bijvoorbeeld negatiever tegenover Nederlanders van Afrikaanse herkomst dan de andere jongeren? Hebben zij een sterkere voorkeur om zich te omringen met mensen uit de eigen groep dan jongeren die aangeven zelf geen pleger van discriminatie te zijn en ook geen pleger kennen in hun familie- en vriendenkring?

Tabel 3.5 geeft een beeld van in hoeverre jongeren bepaalde kenmerken van toepassing vinden op Nederlanders van sub-Sahara Afrikaanse (personen met herkomstlanden als Eritrea, Ghana, Nigeria, Ethiopië, Somalië en Kaapverdië), Antilliaanse en Afro-Surinaamse herkomst en op witte Nederlanders. Er is een onderscheid gemaakt naar negatieve kenmerken en naar positieve kenmerken. Deze kenmerken zijn gebaseerd op de vooroordelen en stereotypen over Nederlanders van Afrikaanse herkomst uit het vooronderzoek.

De als negatief bevroegde kenmerken zijn:

- Seksueel losbandig
- Lui
- Vaak te laat

Onderzoek onder jongeren

- Luidruchtig
- Snel agressief

De als positief bevraagde kenmerken zijn:

- Betrouwbaar
- Vriendelijk
- Intelligent
- Hardwerkend
- Goed in sport

De vermelde gemiddelde score (gem.) in de tabel is gebaseerd op antwoorden van respondenten in hoeverre zij vonden dat bovenstaande kenmerken van toepassing zijn op een bevolkingsgroep ('helemaal niet' tot 'helemaal wel'). Hoe hoger de gemiddelde score bij de negatieve kenmerken, hoe meer respondenten uit een pleger-groep deze negatieve kenmerken van toepassing vinden op de desbetreffende bevolkingsgroep. Hoe hoger de gemiddelde score bij de positieve kenmerken, hoe meer men deze positieve kenmerken van toepassing vindt op de desbetreffende bevolkingsgroep. De besproken verschillen tussen groepen zijn in alle gevallen significant. De grootte van de effecten zijn medium als het gaat om negatieve kenmerken (behalve als het gaat om witte Nederlanders, waar het effect klein is). De grootte van de effecten zijn klein als het gaat om de positieve kenmerken.¹⁷ Uitkomsten voor de afzonderlijke kenmerken zijn terug te vinden in bijlage F.

Tabel 3.5 De mate waarin kenmerken volgens respondenten betrekking hebben op Nederlanders van Afrikaanse herkomst, gemiddelde score naar 'pleger'-groep (1=helemaal niet, 5=helemaal wel)

	Aard Kenmerken	Ikzelf		Vrienden / familie		Buitenschil / onbekend		Geen discriminatie	
		gem.	N	gem.	N	gem.	N	gem.	N
Nederlanders van sub-Sahara Afrikaanse herkomst ¹	negatief	3,4	262	3,1	295	2,9	650	2,7	419
	positief	3,5	276	3,9	325	3,9	722	3,9	471
Nederlanders van Antilliaanse herkomst	negatief	3,5	252	3,2	289	3,1	635	2,8	409
	positief	3,3	265	3,8	314	3,7	712	3,8	445
Nederlanders van Afro-Surinaamse herkomst	negatief	3,4	255	3,1	277	2,9	619	2,7	405
	positief	3,4	263	3,8	307	3,8	683	3,8	446
Witte Nederlanders	negatief	2,9	284	2,9	316	2,8	740	2,7	471
	positief	3,7	285	3,7	331	3,6	764	3,7	498

¹ Personen met herkomstlanden als Eritrea, Ghana, Nigeria, Ethiopië, Somalië en Kaapverdië

¹⁷ Analysestatistieken

	F	df(1)	df(2)	p	Crohnbach's alfa	η ²
Sub-Sahara Afrikaanse herkomst (neg.)	41,92	3	1622	0,00	0,87	0,07
Sub-Sahara Afrikaanse herkomst (pos.)	22,04	3	1790	0,00	0,88	0,04
Antilliaanse herkomst (neg.)	38,75	3	1581	0,00	0,89	0,07
Antilliaanse herkomst (pos.)	22,18	3	1732	0,00	0,89	0,04
Surinaamse (neg.)	39,91	3	1552	0,00	0,89	0,07
Surinaamse (pos.)	19,82	3	1695	0,00	0,89	0,03
Nederlandse (neg.)	11,14	3	1807	0,00	0,82	0,02
Nederlandse (pos.)	3,55	3	1874	0,01	0,86	0,01

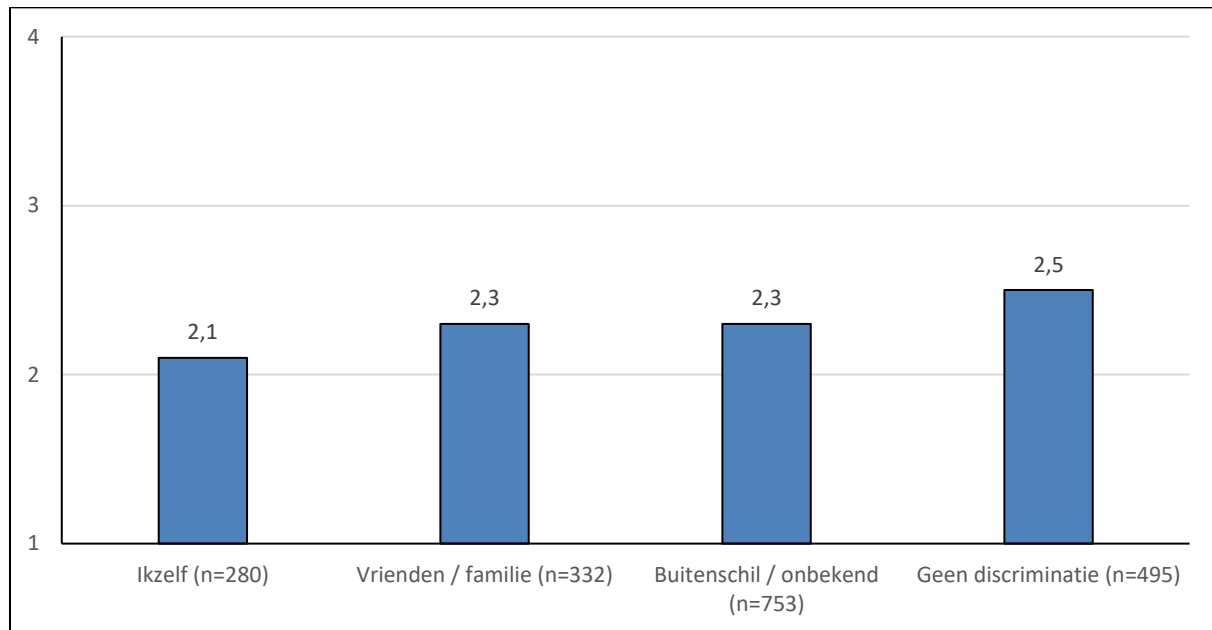
Uit tabel 3.5 blijkt dat jongeren in de groep 'ikzelf' in sterkere mate negatieve eigenschappen toedichten aan Nederlanders van Afrikaanse herkomst, ongeacht de bevolkingsgroep, in vergelijking met jongeren uit de andere groepen. Daarentegen zijn zij het minst van mening dat positieve kenmerken van toepassing zijn op bevolkingsgroepen van Afrikaanse herkomst. Respondenten uit de groep 'geen discriminatie' vinden het minst dat negatieve kenmerken van toepassing zijn op bevolkingsgroepen van Afrikaanse herkomst. Wat betreft positieve eigenschappen denken respondenten uit de groepen 'vrienden/familie', 'buitenschil/onbekend' en 'geen discriminatie' hetzelfde over de bevolkingsgroepen. De effectgroottes van de verschillen tussen de groepen met betrekking tot positieve kenmerken zijn echter klein, dus moeten voorzichtig worden geïnterpreteerd.

De meningen over de verschillende bevolkingsgroepen van Afrikaanse herkomst lopen niet veel uiteen. Er is niet een groep die er wat dit betreft positief of negatief uitspringt. Interessant is de vergelijking tussen opvattingen over de bevolkingsgroepen van Afrikaanse herkomst enerzijds en over witte Nederlanders anderzijds. Anders dan bij de andere pleger-groepen zijn respondenten uit de groep 'ikzelf' van mening dat de negatieve kenmerken minder en positieve kenmerken juist meer van toepassing zijn op witte Nederlanders dan op Nederlanders van Afrikaanse herkomst. Respondenten die hebben aangegeven zelf te discrimineren hebben dus een positiever beeld van witte Nederlanders dan van Nederlanders van Afrikaanse herkomst. De grootte van dit effect is echter klein, dus moet met enige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd.

Nu we een beeld hebben welke opvattingen de verschillende pleger-groepen over Nederlanders van Afrikaanse herkomst hebben, kijken we vervolgens in hoeverre jongeren vinden dat Nederlanders van Afrikaanse herkomst en witte Nederlanders van elkaar verschillen. Dit is gevraagd voor de onderwerpen 'gewoonten', 'religie en geloof', 'manier van praten', 'de taal die wordt gesproken', 'seksuele voorkeuren' en 'manier van leven'. De antwoorden op deze afzonderlijke onderwerpen vormen samen een schaal die uitdrukt in hoeverre Nederlanders van Afrikaanse herkomst en witte Nederlanders volgens de respondenten hetzelfde zijn (van 1=helemaal anders tot 5=helemaal hetzelfde).¹⁸ De verschillen tussen groepen zijn significant, het effect is klein. De resultaten zijn weergegeven in figuur 3.2.

---

¹⁸ Cronbach's Alpha is .90

$F(3, 1864) = 30,84, p = 0, \eta^2 = 0,04$

Figuur 3.2 In hoeverre zijn Nederlanders van Afrikaanse herkomst en witte Nederlanders hetzelfde? Scores per 'pleger'-groep (1=helemaal anders, 4=helemaal hetzelfde)

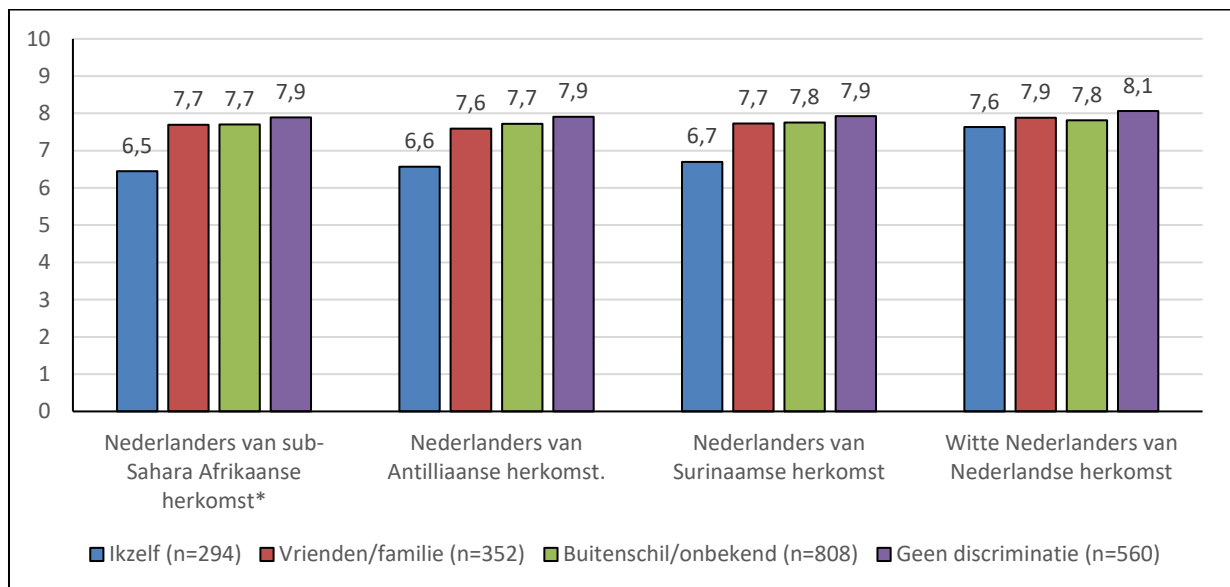
Uit figuur 3.2 blijkt dat jongeren die aangeven zelf discriminerend gedrag jegens Nederlanders van Afrikaanse herkomst te vertonen, meer verschil zien tussen Nederlanders van Afrikaanse herkomst en witte Nederlanders dan jongeren uit de andere drie groepen (een verschil van 0,2 tot 0,4). Daarnaast zien jongeren die geen discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst in hun omgeving hebben meegemaakt, minder verschil tussen Nederlanders van Afrikaanse herkomst en witte Nederlanders dan jongeren die wel getuige zijn geweest van discriminatie door iemand in de buitenschil of onbekenden (een verschil van 0,2). Gezien de kleine effect grootte, moeten deze resultaten met enige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd.

Een deel van de ondervraagde jongeren is dus van mening dat Nederlanders van Afrikaanse herkomst en witte Nederlanders van elkaar verschillen. Betekent dit ook dat er onder de verschillende plegergroepen dezelfde gevoelens heersen jegens Nederlanders van Afrikaanse herkomst? In figuur 3.3a worden de resultaten weergegeven voor de vraag in hoeverre jongeren positieve of negatieve gevoelens hebben ten aanzien van de diverse groepen Nederlanders van Afrikaanse herkomst, met witte Nederlanders als vergelijkingsgroep. De gevonden verschillen tussen plegergroepen zijn significant. De gevonden effecten zijn medium bij 'Nederlanders van sub-Sahara Afrikaanse herkomst' en klein bij de andere bevolkingsgroepen.¹⁹

¹⁹ Analysestatistieken

	F	df(1)	df(2)	p	η^2
Nederlanders van sub-Sahara Afrikaanse herkomst	39,17	3	2012	0,000	0,06
Nederlanders van Antilliaanse herkomst	37,02	3	2009	0,000	0,05
Nederlanders van Surinaamse herkomst	34,33	3	2011	0,000	0,05
Nederlanders van Nederlandse herkomst	6,77	3	2008	0,000	0,01

Over het algemeen zijn de gevoelens voor zowel Nederlanders van Afrikaanse herkomst als witte Nederlanders gematigd positief (zie figuur 3.3a). Als we de uitkomsten beschouwen als een rapportcijfer dan krijgt iedere bevolkingsgroep van de jongeren een cijfer 6,5 of hoger. De gevoelens voor witte Nederlanders zijn (wat) positiever dan voor Nederlanders van Afrikaanse herkomst. Dit komt het sterkst naar voren bij de groep 'ikzelf', waar de gevoelens voor witte Nederlanders rond een punt 'positiever' zijn dan voor de diverse groepen Nederlanders van Afrikaanse herkomst (van gemiddeld 6,6 voor Nederlanders van Afrikaanse herkomst naar gemiddeld 7,6 voor witte Nederlanders). Ook is te zien dat jongeren in de groep 'ikzelf' significant minder positieve gevoelens hebben ten aanzien van Nederlanders van sub-Sahara Afrikaanse (gem. 6,5), Antilliaanse (gem. 6,6) en Afro-Surinaamse herkomst (gem. 6,7) dan de andere jongeren.

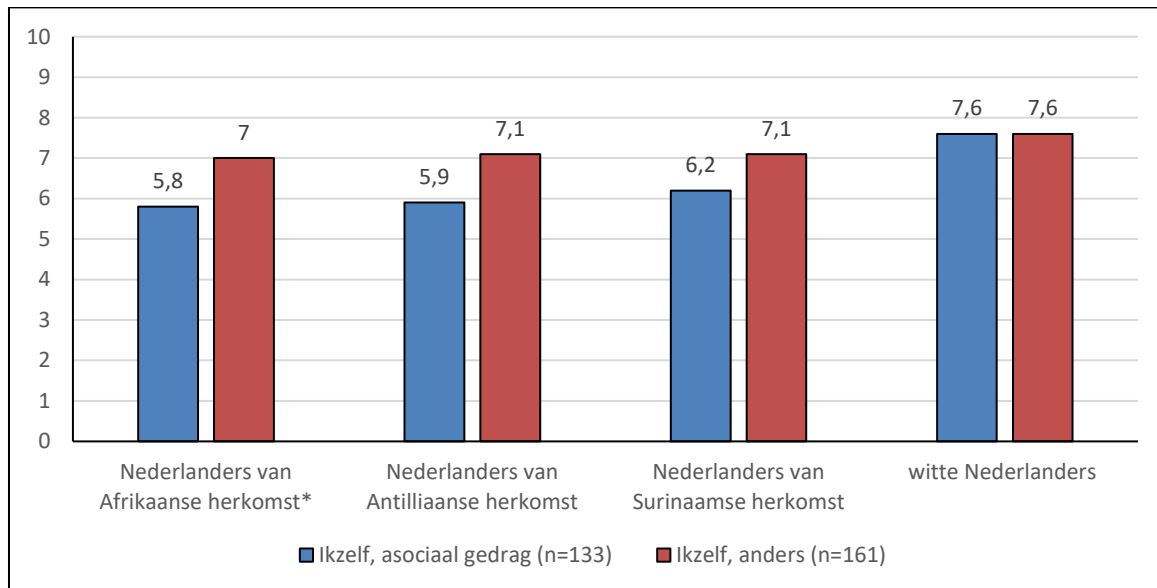
* Herkomstlanden als Eritrea, Ghana, Nigeria, Ethiopië, Somalië en Kaapverdië

Figuur 3.3a: Gevoelens voor Nederlanders van Afrikaanse herkomst en witte Nederlanders naar 'pleger'-groep (0=heel negatief, 10=heel positief)

Eerder bleek al dat jongeren uit de groep 'ikzelf' als aanleiding voor discriminatie vaak het 'asociale gedrag van de ander' benoemen. Het is echter de vraag of het gedrag van de ander in deze situaties, daadwerkelijk asociaal is of dat het gedrag door deze groep jongeren eerder als asociaal aangemerkt vanwege herkomst en huidskleur. Om hier een antwoord op te kunnen geven, hebben we de analyse naar gevoelens voor Nederlands van Afrikaanse herkomst en witte Nederlanders opnieuw gedaan maar is de groep 'ikzelf' uitgesplitst op basis van de aanleiding van discriminatie. Daarbij wordt onderscheid gemaakt naar de groepen 'ikzelf' bestaande uit jongeren die als aanleiding van discriminerend gedrag 'asociaal gedrag van de ander' (n=133) geven en jongeren die andere aanleidingen noemen (n= 161). Voor het gemak noemen we de eerstgenoemde groep 'ikzelf, asociaal gedrag' en de tweede genoemde

groep 'ikzelf, anders'. De resultaten van deze analyse staan weergegeven in figuur 3.3b. De gevonden verschillen zijn significant, de effect grootte medium tot klein²⁰.

* Herkomstlanden als Eritrea, Ghana, Nigeria, Ethiopië, Somalië en Kaapverdië

Figuur 3.3b Gevoelens voor Nederlanders van Afrikaanse herkomst en witte Nederlanders door plegger-groep 'ikzelf' naar aanleiding (asociaal gedrag/anders) (0=heel negatief, 10=heel positief)

Er blijkt een significant verschil te bestaan tussen de groep 'ikzelf, asociaal gedrag' en 'ikzelf, anders' wanneer we kijken naar de gevoelens voor Nederlanders van Afrikaanse herkomst. Jongeren uit de groep 'ikzelf, asociaal gedrag' hebben meer negatieve gevoelens voor Nederlanders van Afrikaanse herkomst dan jongeren uit de groep 'ikzelf, anders'. Het effect van het gevonden verschil is medium voor Nederlanders van Afrikaanse herkomst en Nederlanders van Antilliaanse herkomst, en klein voor Nederlanders van Surinaamse herkomst. Er bestaat geen significant verschil tussen de gevoelens die jongeren uit de groep 'ikzelf, asociaal gedrag' en de groep 'ikzelf, anders' hebben ten opzichte van witte Nederlanders.

Uit nadere analyse blijkt dat de plegers die als aanleiding het asociaal gedrag van een ander benoemen, in sterkere mate negatieve eigenschappen aan Nederlanders van Afrikaanse herkomst toekennen dan jongeren uit de groep 'ikzelf' die een andere aanleiding geven, ongeacht de betreffende bevolkingsgroep. Dit verschil is significant ($p = 0,007$, effect is medium ($0,080$))²¹. Dit kan er op wijzen dat jongeren met een negatieve houding ten opzichte van Nederlanders van Afrikaanse herkomst, hun gedrag eerder als asociaal bestempelen dan het gedrag van de groep witte Nederlanders, waar zij positiever tegenover staan.

²⁰ Analysestatistieken

	F	df(1)	df(2)	p	η^2
Nederlanders van sub-Sahara Afrikaanse herkomst	534,06	4	2015	0,000	0,067
Nederlanders van Antilliaanse herkomst	484,24	4	2012	0,000	0,067
Nederlanders van Surinaamse herkomst	374,00	4	2014	0,000	0,057
Nederlanders van Nederlandse herkomst	41,89	4	2011	0,000	0,010

²¹ $F(4, 1625) = 96,79$, $p = 0$, $\eta^2 = 0,08$

In tabel 3.6 wordt in percentages weergegeven waar de gevoelens ten aanzien van de diverse bevolkingsgroepen vandaan komen. In alle pleger-groepen zijn persoonlijke ervaringen de meest genoemde bron die gevoelens ten aanzien van Nederlanders van Afrikaanse herkomst mede voeden, maar in de groepen 'ikzelf' en 'vrienden/familie' in mindere mate dan bij de andere twee groepen. Bij deze twee groepen staan 'berichten in het nieuws' en 'sociale media' op de tweede of derde plaats, afhankelijk van de bevolkingsgroep. Deze bronnen spelen bij de groepen 'buitenschil/onbekend' en 'geen discriminatie' een wat minder grote rol bij de vorming van gevoelens ten aanzien van Nederlanders van Afrikaanse herkomst. Het is mogelijk dat de groepen 'ikzelf' en 'vrienden/familie' hun informatie over Nederlanders van Afrikaanse herkomst relatief gezien vaker 'op afstand' krijgen dan via direct contact met anderen (persoonlijke ervaringen). Verder valt op dat jongeren uit de groepen 'ikzelf' en 'vrienden/familie' minder vaak zeggen dat zij niet weten waar hun gevoelens jegens Nederlanders van Afrikaanse herkomst vandaan komen dan bij de andere twee groepen. Tenslotte is te zien dat in de groepen 'ikzelf' en 'vrienden/familie' gevoelens jegens Nederlanders van Afrikaanse herkomst relatief gezien vaker vorm krijgen via de mening van vrienden dan bij de overige pleger-groepen.

Tabel 3.6 Bronnen voor de vorming van gevoelens jegens Nederlanders van Afrikaanse herkomst naar 'pleger'-groep (meerdere antwoorden mogelijk)

Hoe kom je aan je gevoelens over Nederlanders van sub-Sahara Afrikaanse herkomst*?	Ikzelf (548 antwoorden)	Vrienden / familie (656 antwoorden)	Buitenschil / onbekend (1345 antwoorden)	Geen discriminatie (805 antwoorden)
Door mijn persoonlijke ervaringen	32%	31%	35%	38%
Door de mening van mijn vrienden	7%	9%	6%	4%
Door de mening van mijn familie	11%	12%	12%	10%
Door wat ik in de klas en tijdens lessen zie en hoor	11%	11%	13%	12%
Door de berichten in het nieuws over hen	16%	14%	10%	8%
Door wat ik op sociale media zie en hoor	15%	16%	10%	8%
Ik weet niet waar de gevoelens vandaan komen	7%	6%	10%	16%
Overig	2%	2%	4%	4%

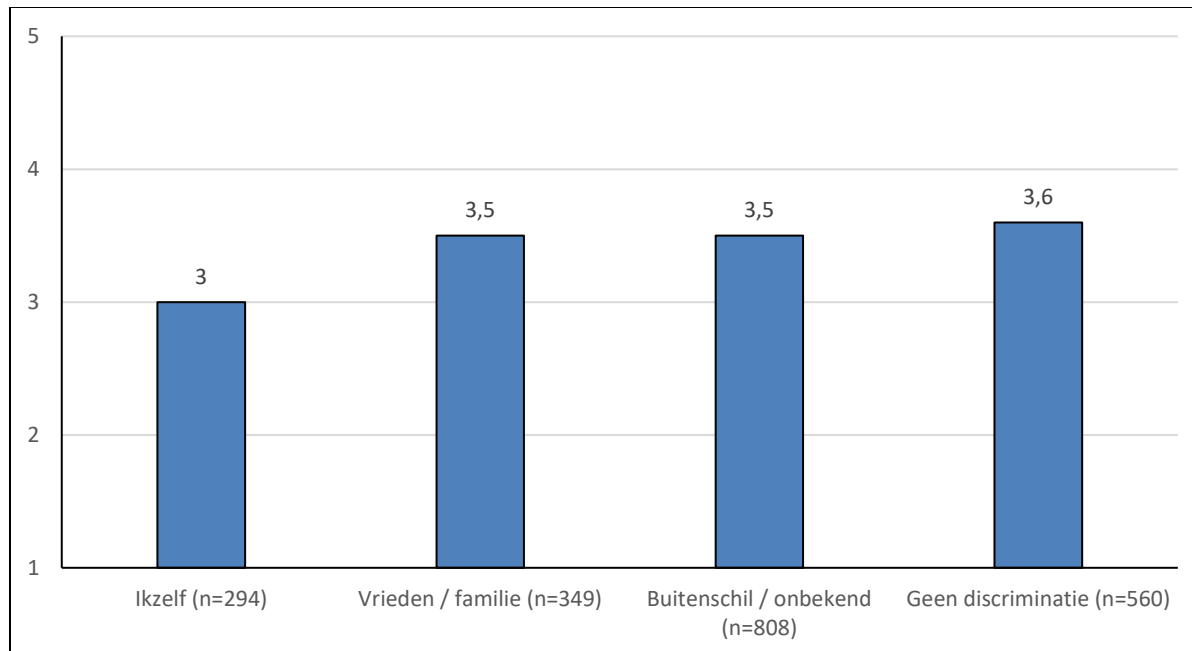
Hoe kom je aan je gevoelens over Nederlanders van Antilliaanse herkomst?	Ikzelf (587 antwoorden)	Vrienden / familie (618 antwoorden)	Buitenschil / onbekend (1337 antwoorden)	Geen discriminatie (812 antwoorden)
Door mijn persoonlijke ervaringen	27%	26%	31%	33%
Door de mening van mijn vrienden	9%	12%	7%	5%
Door de mening van mijn familie	12%	13%	12%	10%
Door wat ik in de klas en tijdens lessen zie en hoor	11%	10%	12%	12%
Door de berichten in het nieuws over hen	17%	13%	11%	8%
Door wat ik op sociale media zie en hoor	14%	16%	12%	8%
Ik weet niet waar de gevoelens vandaan komen	9%	9%	13%	20%
Overig	2%	2%	3%	4%

Continuering Tabel 3.6

Hoe kom je aan je gevoelens over Nederlanders van Afro-Surinaamse herkomst?	Ikzelf (551 antwoorden)	Vrienden / familie (624 antwoorden)	Buitenschil / onbekend (1319 antwoorden)	Geen discriminatie (807 antwoorden)
Door mijn persoonlijke ervaringen	27%	27%	31%	33%
Door de mening van mijn vrienden	10%	11%	8%	7%
Door de mening van mijn familie	11%	12%	11%	11%
Door wat ik in de klas en tijdens lessen zie en hoor	11%	11%	11%	10%
Door de berichten in het nieuws over hen	15%	12%	10%	7%
Door wat ik op sociale media zie en hoor	14%	14%	11%	7%
Ik weet niet waar de gevoelens vandaan komen	11%	10%	15%	22%
Overig	2%	2%	3%	3%

*Personen met herkomstlanden als Eritrea, Ghana, Nigeria, Ethiopië, Somalië en Kaapverdië

Om een idee te krijgen in welke mate jongeren binnen de eigen groep het liefst verkeren onder mensen met hun eigen huidskleur, is gevraagd in hoeverre zij de voorkeur geven aan iemand met ongeveer hun huidskleur als het gaat om de liefdespartner, burens, familie en -meer in het algemeen- omgang met mensen. Op basis hiervan is een schaal geconstrueerd die aangeeft in welke mate iemand de voorkeur geeft aan mensen om zich heen met haar/zijn huidskleur (1=sterke voorkeur voor eigen huidskleur, 5=geen voorkeur voor eigen huidskleur)²². In figuur 3.4 presenteren wij de resultaten. De besproken verschillen tussen de groepen zijn significant. Het effect is zwak.

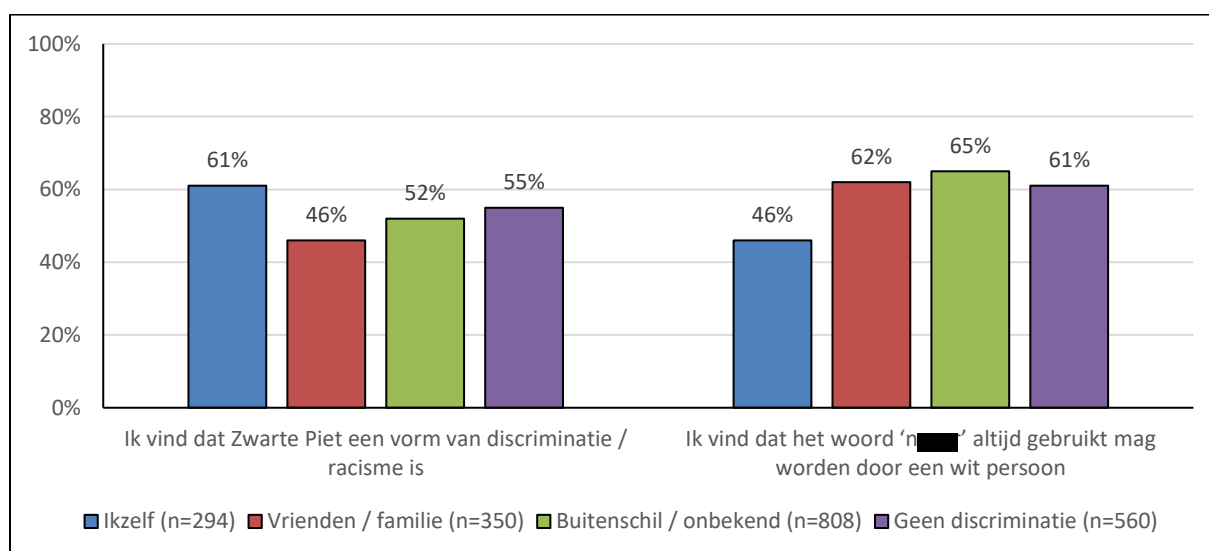
F (3, 2007) = 26,24, p = 0, $\eta^2 = 0,04$

Figuur 3.4 Voorkeur voor zelfde huidskleur binnen eigen groep, naar 'pleger'-groep (1=sterke voorkeur, 5=geen voorkeur)

²² Cronbach's Alpha is .92

Over het algemeen neigen de ondervraagde jongeren ernaar om geen voorkeur te hebben voor een huidskleur als het gaat om mensen om zich heen: de scores voor alle groepen liggen dicht bij 5 (geen voorkeur) dan bij 1 (sterke voorkeur eigen huidskleur). Jongeren uit de groepen 'ikzelf' zien liever mensen in hun naaste omgeving met ongeveer hun eigen huidskleur. Jongeren in de groepen 'vrienden/familie', 'buitenschil/onbekend' en 'geen discriminatie' maakt het in verhouding minder uit wat de huidskleur is van de mensen om hen heen. Het verband is echter zwak, dus moeten deze resultaten met voorzichtig worden geïnterpreteerd.

Om een indicatie te krijgen in hoeverre jongeren gevoelens van empathie hebben voor Nederlanders van Afrikaanse herkomst is hen een aantal stellingen voorgelegd. De resultaten staan weergegeven in figuur 3.5. De gevonden verschillen zijn significant. Het gevonden verband voor de Zwarte Piet-stelling is zeer zwak, voor de 'n'-woord-stelling zwak.

	χ^2	df	N	p	V
Zwarte Piet-stelling	16,11	3	2012	0,001	0,09
'n'-woord stelling	33,02	3	2012	0,000	0,13

Figuur 3.5 Percentage respondenten dat het (helemaal) oneens is met stellingen naar pleger-groep

De eerste stelling gaat over de vraag of Zwarte Piet een vorm van discriminatie/racisme is. Met uitzondering van de groep 'vrienden/familie' ligt het percentage respondenten dat het (helemaal) oneens is met deze stelling boven de 50 procent. De jongeren in de groepen 'ikzelf' en 'geen discriminatie' zijn relatief gezien sterker van mening dat Zwarte Piet geen discriminatie/racisme is, dan de andere twee pleger-groepen. Echter is het effect van het gevonden verschil tussen de groepen 'ikzelf' en 'geen discriminatie' en de andere pleger-groepen zeer zwak, dus moeten deze uitkomsten met voorzichtigheid worden geïnterpreteerd.

De tweede stelling gaat over de vraag of het 'n-woord' altijd gebruikt mag worden door een wit persoon. Gemiddeld genomen zijn zo'n 59 procent van de jongeren het hier mee oneens. Uitzondering vormt de groep 'ikzelf'. Jongeren uit deze groep zijn relatief gezien meer van mening dat het 'n-woord' altijd

gebruikt mag worden door een wit persoon dan jongeren uit de andere groepen. Echter is het effect van het gevonden verschil tussen de groep 'ikzelf' en de andere pleger-groepen zwak.

Uit de online community

In de online community komt een aantal stereotypen en vooroordelen naar voren over Nederlanders van Afrikaanse herkomst. Zo worden volgens de respondenten Nederlanders van Afrikaanse herkomst gezien als crimineel en onbetrouwbaar. Andere veelgenoemde associaties zijn agressief, lui en lawaaierig. Daarnaast vertellen sommige respondenten dat Nederlanders van Afrikaanse herkomst worden gezien als dom, gewelddadig en niet taalvaardig. Enkele vrouwelijke respondenten geven aan dat zij onbewust denken dat Nederlanders van Afrikaanse herkomst, vooral mannen, "gevaarlijk" zijn. En dat dit een impact heeft op hun gedrag. Een respondent vertelt:

Ik weet in ieder geval zeker dat ik nog NOOIT met opzet heb gediscrimineerd. Maar ik merk heel af en toe dat als er bijvoorbeeld een blanke man langsloopt dat ik dat geen probleem vind, maar dat als er iemand met een donkere huidskleur langsloopt dat ik me soms een beetje ongemakkelijk voel. En dat is dus eigenlijk al discriminatie. Ik probeer hier echt aan te werken, maar het gaat onbewust dus dat is erg lastig.

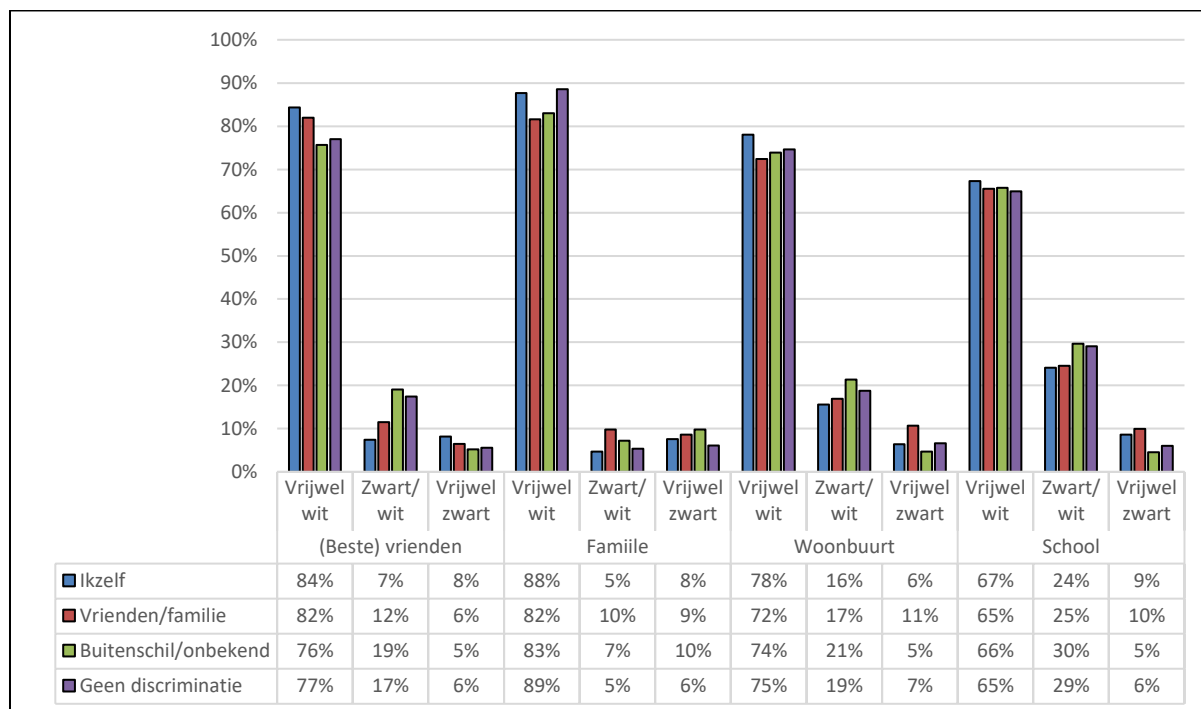
Eén van de respondenten heeft vergelijkbare ervaringen, maar dan vanuit een ander perspectief: op straat lopen mensen om haar heen omdat zij een donkere huidskleur heeft.

Verschillende respondenten zijn van mening dat tv-programma's zoals Opsporing Verzocht en het nieuws bijdragen aan het beeld dat Nederlanders van Afrikaanse herkomst crimineel zijn. We komen hier later op terug.

3.5 Socialisatie en identiteit

In deze paragraaf staat de invloed van de naaste omgeving van respondenten centraal en proberen wij te achterhalen of het plegen van discriminatie verband houdt met a) de samenstelling van de groepen waarmee zij contact hebben, b) hoe contacten met Nederlanders van Afrikaanse herkomst verlopen en worden beoordeeld en c) hoe vrienden en familie van respondenten tegenover discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst staan. Ook kijken wij hoe respondenten over zichzelf denken en zich door hun ouder(s)/verzorger(s) gewaardeerd voelen in samenhang met de pleger-groep waartoe zij behoren. Wij verwachten op basis van het vooronderzoek dat plegers van discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst zich in milieus bevinden waarin minder contacten zijn met Nederlanders van Afrikaanse herkomst, dat de contacten die er zijn als minder positief worden ervaren en de houding ten opzichte van Nederlanders van Afrikaanse herkomst ook minder positief is dan in andere groepen. Het gaat hier met andere woorden om omgevingen waarin het als meer normaal wordt beschouwd om 'iets' tegen Nederlanders van Afrikaanse herkomst te hebben en hen negatief te bejegenen en te behandelen. Verder vermoeden wij dat jongeren die meer open staan voor discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst, zich minder gewaardeerd voelen door bijvoorbeeld ouders en een lager zelfbeeld hebben.

In het vragenlijstonderzoek is jongeren gevraagd naar de samenstelling van de verschillende groepen waarbinnen zij zich bewegen. Specifiek is gevraagd in hoeverre deze groepen (voornamelijk) bestaan uit witte Nederlanders, Nederlanders van Afrikaanse herkomst of een mix daarvan (zwart/wit). Deze vraag is gesteld voor de domeinen vrienden, familie, klas, woonbuurt, school en vereniging. In figuur 3.6 presenteren wij de resultaten voor de domeinen vrienden, familie, woonbuurt en school. Dit zijn de domeinen waar wij significante verschillen aantreffen tussen 'pleger'-groepen. De gevonden verbanden zijn zeer zwak²³.

Figuur 3.6 Groepssamenstelling van vriendenkring, familie, buurt en school van respondenten naar 'pleger'-schil²⁴ (met wit wordt bedoeld Nederlanders met een witte huidskleur, met zwart wordt bedoeld Nederlanders van Afrikaanse herkomst)

Ten eerste springt in het oog dat in alle vier de domeinen het overgrote deel van de ondervraagde jongeren vrijwel alleen witte Nederlanders om zich heen heeft. Dit komt het sterkst naar voren in het domein familie, waar dit voor meer dan 80 procent van de respondenten geldt, bij de groepen 'ikzelf' en 'geen discriminatie' zelfs voor bijna 90 procent. Een verklaring voor deze hoge percentages is te vinden

²³ Analysestatistieken

	χ^2	df	N	p	V
(Beste) vrienden	28,636	6	1918	0,000	0,09
Familie	15,103	6	1913	0,019	0,06
Woonbuurt	18,658	6	1937	0,005	0,07
School	16,932	6	1939	0,010	0,07

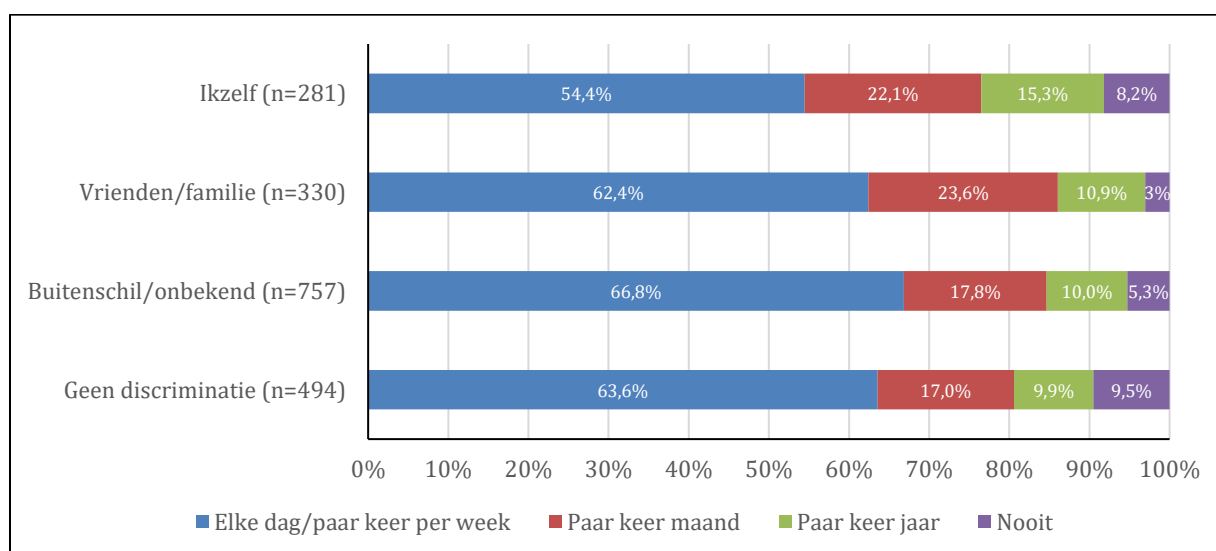
²⁴De n's voor de verschillende categorieën zijn:

	(Beste) vrienden. n=	Familie n=	Woonbuurt n=	School n=
Ikzelf	281	276	282	278
Vrienden/familie	339	337	337	342
Buitenschil/onbekend	781	777	790	786
Geen discriminatie	517	523	528	533

Onderzoek onder jongeren

in de aantallen respondenten met een witte huidskleur (N = 1.270). School is het minste witte domein. Ongeveer twee derde van de respondenten zit op school met vrijwel alleen witte leerlingen, ongeacht de pleger-groep. Indien wij ons concentreren op de groep 'ikzelf' dan is een tweede constatering dat ondervraagde jongeren die zelf gediscrimineerd hebben, vaker dan bij andere jongeren in een vrijwel witte omgeving leven en minder vaak deel uitmaken van gemengde groepen (zwart/wit). Verder valt bij het domein (beste) vrienden op dat respondenten uit de groep 'ikzelf' een iets hoger percentage jongeren kent dat deel uitmaakt van een gekleurde vriendengroep. Deze resultaten kunnen erop duiden dat a) discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst in alle (bevolkings)groepen voorkomt - iets wat we ook binnen de andere domeinen zien- en b) dat jongeren die deel uitmaken van gemengde vriendengroepen Nederlanders van Afrikaanse herkomst minder discrimineren. Dit laatste wordt ondersteund door de uitkomsten voor de domeinen (beste) vrienden, woonbuurt en school van respondenten uit de groepen 'vrienden/familie', 'buitenschil/onbekenden' en 'geen discriminatie'. Deze respondenten maken vaker deel uit van gemengde vriendengroepen dan respondenten uit de groep 'ikzelf'. De gevonden verbanden zijn zeer zwak.

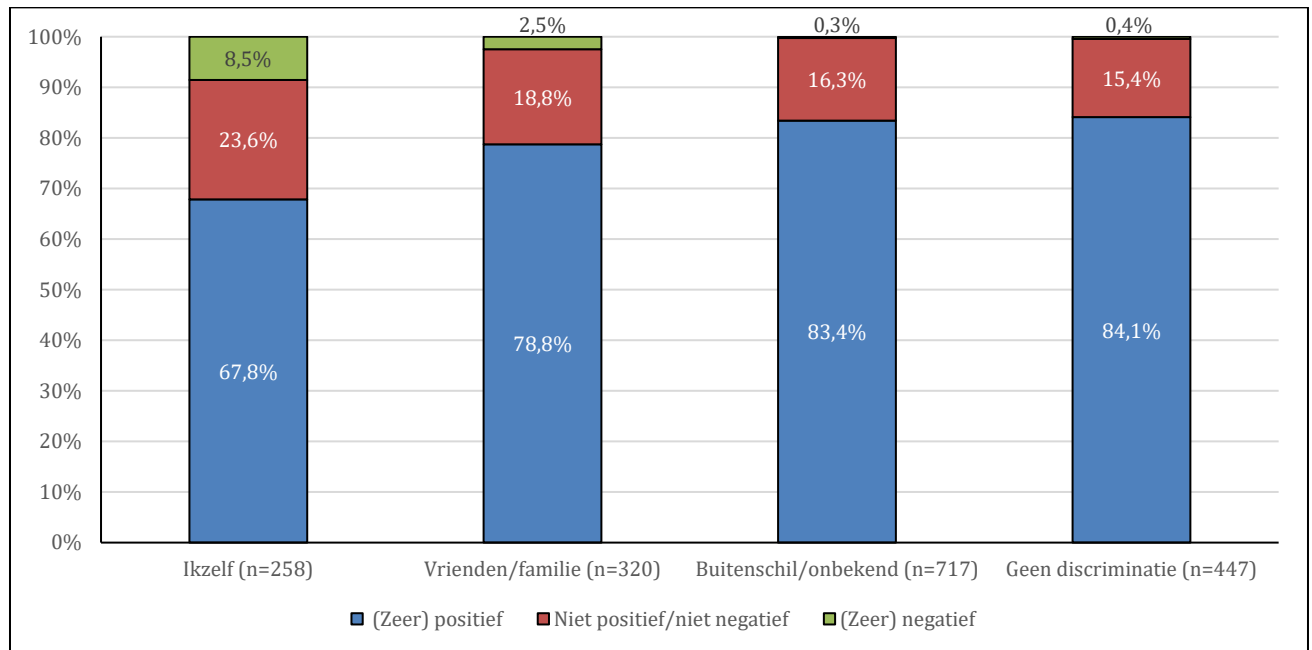
Figuur 3.7 heeft betrekking op de frequentie van contact met Nederlanders van Afrikaanse herkomst. De gerapporteerde verschillen tussen pleger-groepen zijn significant. Het gevonden verband is zeer zwak. Minimaal 54,4 procent van de ondervraagde jongeren komt minstens een paar keer per week in contact met Nederlanders van Afrikaanse herkomst. Dit komt relatief gezien het vaakst voor bij jongeren uit de groep 'buitenschil/onbekend'. Daarentegen hebben respondenten uit de groep 'ikzelf' relatief weinig wekelijks contact met Nederlanders van Afrikaanse herkomst in vergelijking met jongeren uit andere groepen. Het gevonden verband is wederom zeer zwak.

χ^2	df	N	p	V
33,555	9	1862	0,000	0,08

Figuur 3.7 Contactfrequentie met Nederlanders van Afrikaanse herkomst (inclusief contact thuis binnen het gezin of via mobiele telefoon (bellen/whatsapp)) naar pleger-groep.

In figuur 3.8 wordt getoond hoe de ondervraagde jongeren oordelen over hun contacten met Nederlanders van Afrikaanse herkomst. De gevonden verschillen zijn significant. Het verband is zwak.

χ^2	df	N	p	V
87,299	6	1742	0,000	0,16

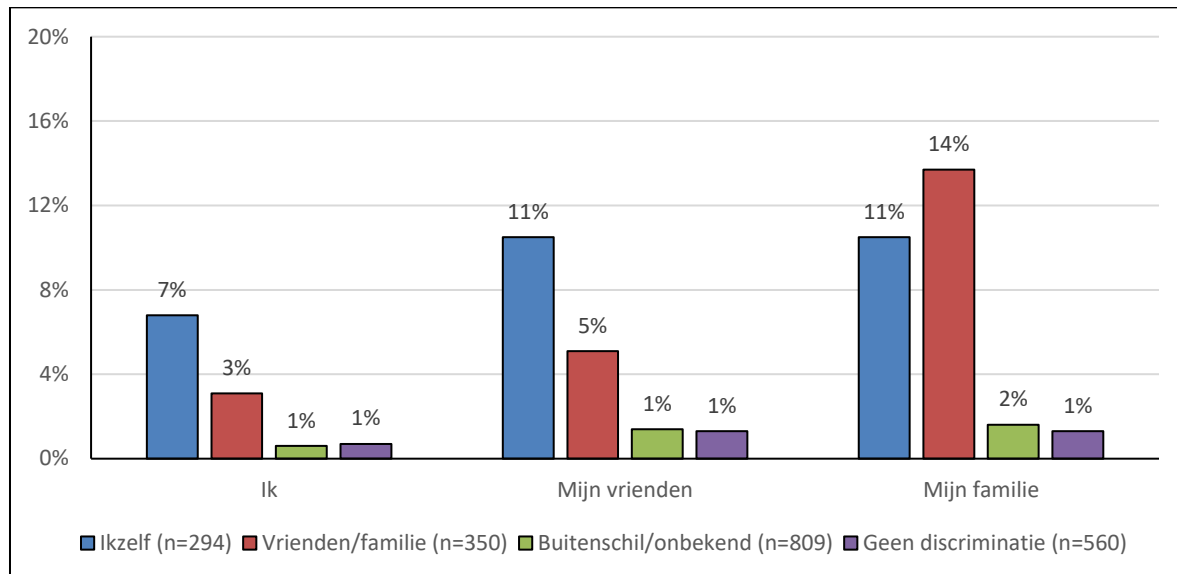
Figuur 3.8 Oordeel contacten met Nederlanders van Afrikaanse herkomst naar 'pleger'-schil

In algemene zin worden de contacten met Nederlanders van Afrikaanse herkomst door een ruime meerderheid van de ondervraagde jongeren als (zeer) positief ervaren. Afhankelijk van de groep, geeft een derde of meer dit aan. Er zijn echter wel verschillen tussen de groep 'ikzelf' en de andere groepen. Zo is in deze groep het aandeel jongeren dat contacten met Nederlanders van Afrikaanse herkomst als (zeer) positief beoordeelt relatief gezien kleiner dan bij de andere groepen, en het aandeel jongeren dat deze als (zeer) negatief ervaart of een neutraal oordeel heeft, juist groter. Deze verschillen zijn significant, maar het effect is zwak.

Figuur 3.9a toont in percentages in hoeverre vanuit het perspectief van respondenten uit elke plegergroep zichzelf, hun vrienden en familie (sterk) voor discriminatie zijn van Nederlanders van Afrikaanse herkomst op basis van huidskleur. In figuur 3.9b zijn afzonderlijke antwoorden voor 'ik', 'mijn vrienden' en 'mijn familie' samengenomen (1=sterk tegen, 5=sterk voor).²⁵ Het gevonden verschil is significant, het effect medium.

²⁵ Cronbach's Alpha=0,861

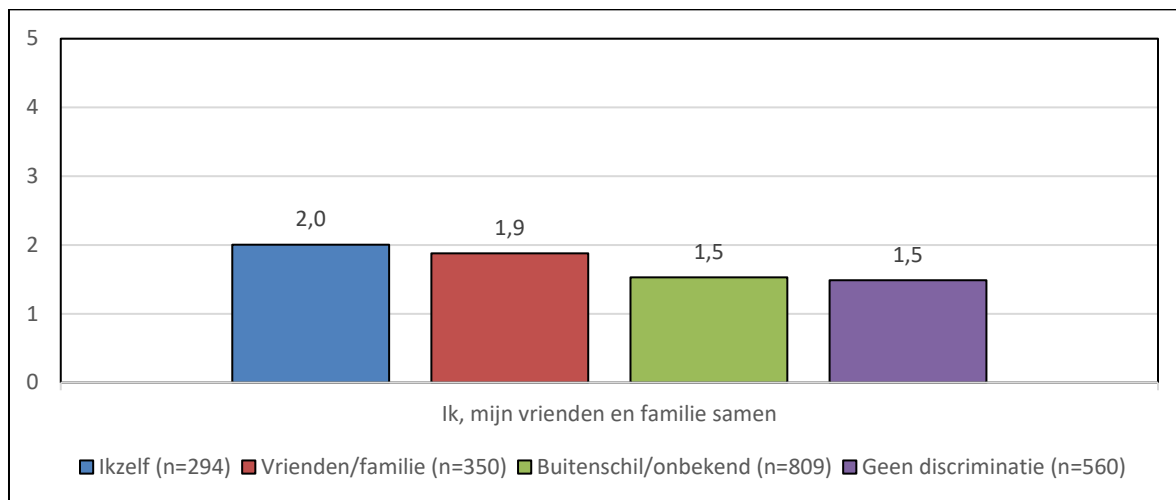

Figuur 3.9a Percentage 'ik', 'mijn vrienden' en 'mijn familie' dat volgens respondenten (sterk) voor discriminatie is, naar pleger-groep

Figuur 3.9a laat zien dat de groep jongeren en hun naasten die (sterk) voor discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst in de minderheid is. Dit komt het meest naar voren bij de pleger-groepen 'buitenschil/onbekend' en 'geen discriminatie' waar rond de 99 procent van de ondervraagde jongeren aangeeft dat noch zichzelf, noch hun vrienden en familie minder sterk tegen discriminatie zijn. Er zijn ook verschillen. In de eerste plaats zijn jongeren die zelf hebben gediscrimineerd relatief gezien vaker minder sterk tegen discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst dan jongeren uit andere groepen en geldt dit volgens hen ook voor hun vrienden en familie. In de tweede plaats blijkt bij ondervraagde jongeren uit de groepen 'ikzelf' en 'vrienden/familie' dat zij hun vrienden en familie vaker als minder sterk tegen discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst zien dan zichzelf. Met name bij jongeren met een pleger in de vrienden-/ familiekring is dit verschil groot ten opzichte van de familie (3 procent versus 14 procent).

Uit figuur 3.9b is de gezamenlijke houding van respondenten, hun vrienden en familie -gezien vanuit de ogen van de ondervraagde jongeren- af te lezen als het gaat om voor of tegen discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst. Hieruit valt op te maken dat jongeren uit de pleger-groepen 'ikzelf' en 'vrienden/familie', zichzelf en hun vrienden en familie als relatief gezien minder sterk tegen discriminatie zien dan jongeren uit de groepen 'buitenschil/onbekend' en 'geen discriminatie'. Dit verschil is significant, het effect is medium.

$F(3, 2009) = 48,24, p = 0, \eta^2 = 0,07$

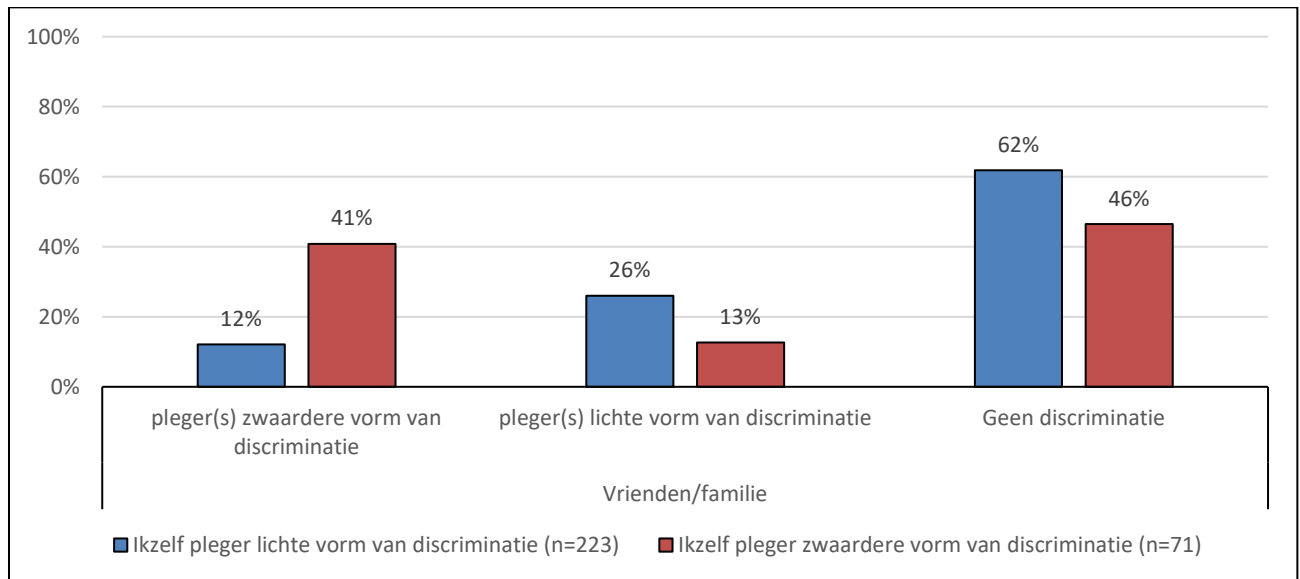
Figuur 3.9b Samengevoegde houding respondent, vrienden en familie ten opzichte van discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst naar 'pleger'-groep (1=sterk tegen discriminatie, 5=sterk voor discriminatie)

In paragraaf 3.2.1 is een aantal vormen van discriminatie onderscheiden. Zonder afbreuk te willen doen aan de impact van elke vorm van discriminatie op getroffenen, kunnen deze worden ingedeeld naar lichtere vormen en zwaardere vormen van discriminatie met als onderscheid hoezeer een discriminatievorm openlijk/expliciet confronterend is. Op deze manier kan worden nagegaan of respondenten die zelf pleger zijn van zwaardere vormen van discriminatie, in kringen verkeren van familie/vrienden waarbij ditzelfde het geval is.

Uit figuur 3.10 komt naar voren dat respondenten die zelf pleger zijn van zwaardere vormen van discriminatie, ook relatief gezien vaker familie en vrienden hebben die eveneens pleger(s) zijn van zwaardere vormen van discriminatie, vergeleken met plegers van lichte vormen van discriminatie. Daarnaast komt het bij deze zwaardere plegers minder vaak voor dat familie en vrienden Nederlanders van Afrikaanse herkomst niet discrimineren dan bij plegers van lichtere vormen van discriminatie (deze verschillen zijn significant en het verband is redelijk sterk). Deze uitkomst duidt erop dat in milieus waar het 'normaler' is om Nederlanders van Afrikaanse herkomst zwaarder en meer confronterend te discrimineren, jongeren eerder geneigd zijn om dit zelf ook te doen²⁶.

²⁶ Wij hebben het onderscheid binnen de pleger-groep 'ikzelf' naar plegers van lichtere en van zwaardere vormen van discriminatie niet verder toegepast in de analyses vanwege het relatief kleine aantal 'zware' plegers (n=71) van het totaal aantal respondenten (n=2037). Er is daarom voor gekozen om 'zware' en 'lichte' plegers samen te voegen in de pleger-groep 'ikzelf'.

Onderzoek onder jongeren

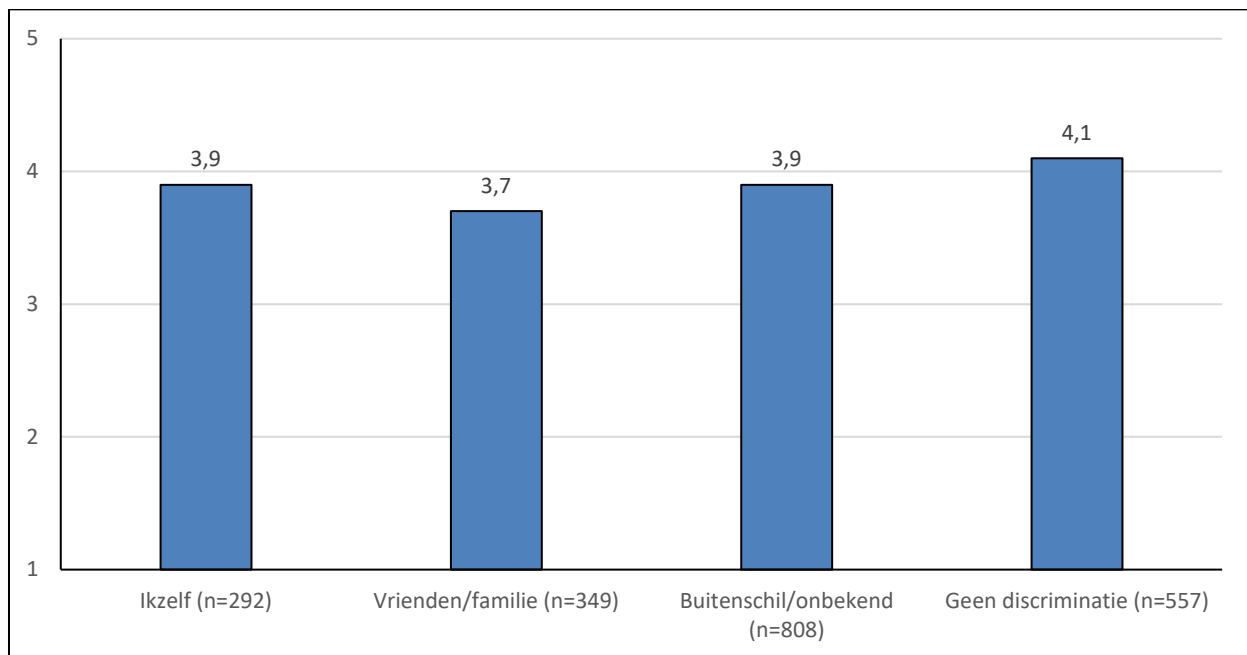
χ^2	df	N	p	V
29,747a	2	294	,000	.318

Figuur 3.10 Respondenten die zelf discrimineren naar zwaarte van discriminatievorm door familie/vrienden²⁷

Een volgend verband dat wij bekijken heeft betrekking op het behoren tot een bepaalde pleger-groep en de mate van zelfwaardering (figuur 3.11). De aanname is dat jongeren die zichzelf meer waarderen, minder in kringen verkeren waar Nederlanders van Afrikaanse herkomst worden gediscrimineerd. Anders geformuleerd: iemand die goed in zijn/haar vel zit, verkeert in een omgeving waar minder behoefte is om anderen of andere groepen te discrimineren. De variabele zelfwaardering is een schaal geconstrueerd uit drie stellingen waarvan respondenten konden aangeven in hoeverre zij het eens waren met de stellingen. De stellingen waren a) ik ben tevreden met mijzelf, b) ik heb het gevoel dat ik weinig waard ben en c) ik heb vertrouwen in mijzelf²⁸. Het verschil tussen groepen is significant. Het effect is klein.

²⁷ Zwaardere vormen van discriminatie zijn: buitensluiten/afwijzen, pesten, naropen/uitschelden, ruzie zoeken/uitdagen, bedreigen/intimideren, spullen beschadigen/vernielen, seksueel lastigvallen/intimideren, aanvallen/pijn doen/slaan/schoppen
Lichtere vorm van discriminatie zijn: negatief praten over, beledigende grappen maken, contact vermijden/negeren/ontwijken

²⁸ Cronbach's Alpha is .821

$F(3, 2002) = 14,96, p = 0, \eta^2 = 0,02$

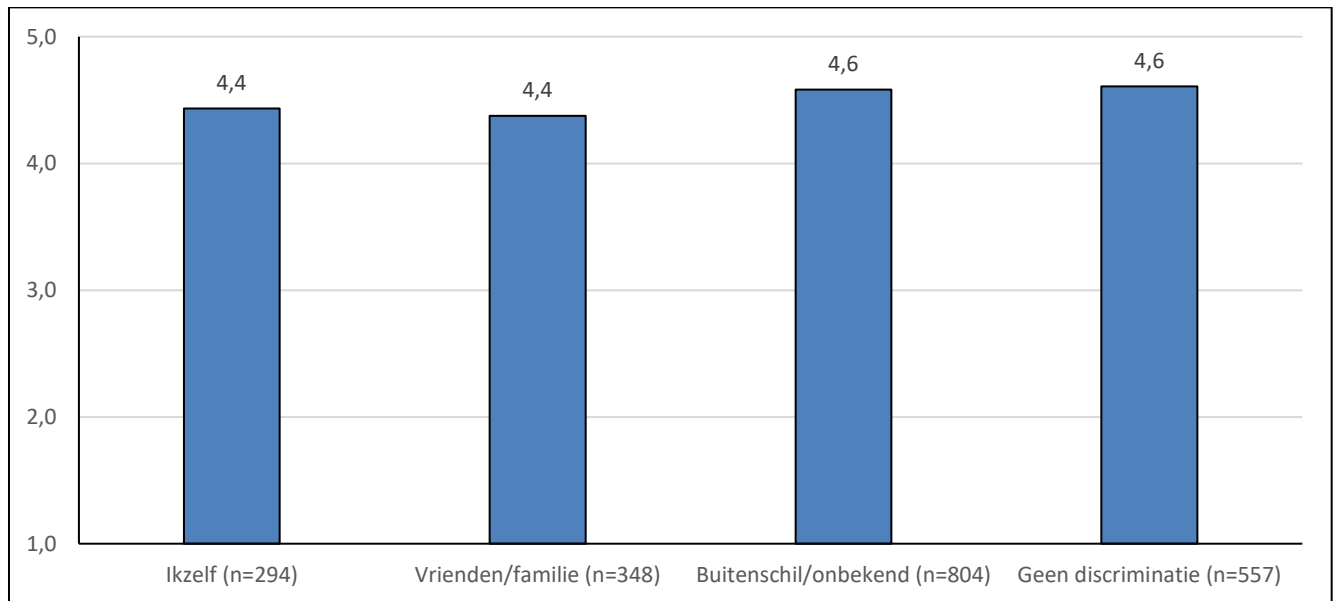
Figuur 3.11 Mate van zelfwaardering (1=zeer laag, 5=zeer hoog) naar pleger-groep

Over het algemeen hebben de ondervraagde jongeren een hoge mate van zelfwaardering: de gemiddelde scores voor alle groepen liggen rond de 4 (1=lage zelfwaardering, 5= hoge zelfwaardering). De gevonden verschillen liggen anders dan wij hadden verwacht. Respondenten uit de groep 'ikzelf' waarderen zichzelf gemiddeld even veel als respondenten uit de groep 'buitenschil/onbekend', terwijl de verwachting was dat de groep 'ikzelf' de laagste zelfwaardering zou laten zien. De laagste zelfwaardering zien we echter terug bij respondenten die zelf niet discrimineren, maar wel zien dat hun vrienden en familie dit doen (een verschil van zo'n 0,2 – 0,4). Een verklaring zou kunnen zijn dat deze jongeren er moeite mee hebben dat zij zich niet willen/kunnen gedragen als hun vrienden en familie en zich hiervoor schamen of schuldig voelen. Dit is echter niet onderzocht. De grootte van het gevonden effect is klein, dus de resultaten moeten met voorzichtigheid worden geïnterpreteerd.

De volgende vraag is of er een verband bestaat tussen het behoren tot een bepaalde pleger-groep en de mate en de acceptatie door ouders (figuur 3.12). Dit is een indicatie voor -wat in het vooronderzoek wordt genoemd – hechtingsstijl. De aanname is dat jongeren die zich meer geaccepteerd voelen door hun ouders/verzorgers, minder in kringen verkeren waar Nederlanders van Afrikaanse herkomst worden gediscrimineerd. De variabele acceptatie ouders/verzorgers is een schaal geconstrueerd uit drie stellingen waarvan respondenten konden aangeven in hoeverre zij het ermee eens waren. De stellingen waren a) mijn ouder(s)/verzorger(s) accepteren mij zoals ik ben, b) ik heb het gevoel dat mijn ouder(s)/verzorger(s) om mij geven en c) mijn ouder(s)/verzorger(s) hebben vertrouwen in mij²⁹. Het verschil tussen groepen is significant. Het effect klein.

²⁹ Cronbach's Alpha is .898

Onderzoek onder jongeren

$F(3, 1999) = 12,17, p = 0, \eta^2 = 0,02$

Figuur 3.12 Acceptatie door ouders/verzorgers (1=zeer zwak, 5=zeer sterk) naar pleger-groep

De ondervraagde jongeren voelen over het algemeen een sterke mate van acceptatie door hun ouders/verzorgers: de gemiddelde scores voor alle groepen liggen ruim boven de 4 (1=zeer zwakke acceptatie, 5= zeer sterke acceptatie). Wel is te zien verder dat jongeren die zelf Nederlanders van Afrikaanse herkomst hebben gediscrimineerd of dit gedrag bij hun vrienden en familie zien, zich wat minder geaccepteerd voelen door hun ouders/verzorgers dan de andere groepen (een verschil van 0,2). De grootte van het gevonden effect is klein, wat betekent dat de resultaten met voorzichtigheid moeten worden geïnterpreteerd.

Uit de online community

Een groot deel van de respondenten is van mening dat opvoeding een belangrijke rol speelt bij het vertonen van discriminerend gedrag. Zo noemt een van de respondenten discriminerend gedrag "aangeleerd familiegedrag" en vertelt:

Ik werd altijd aangeleerd: donkere mensen zijn agressief, lui en lawaaiig, je moet er niks mee te maken hebben.

Een andere respondent zegt dat wanneer familie en burens herhaaldelijk zich negatief uiten over mensen met een "andere afkomst", zoals dat zij crimineel zouden zijn, een kind dit gedrag overneemt:

Ik noemde mensen met een donkere huidskleur altijd n****s, ik wist zelf ook niet zo goed dat het erg fout was aangezien mijn ouders ook altijd dat zeiden, hier ben ik natuurlijk al mee gestopt en heb meer over de geschiedenis gelezen en weet nu ook wat goed en slecht is.

De meeste jongeren geven aan dat wanneer er sprake is van groepsdruk, men eerder geneigd is om discriminerende grappen of opmerkingen te maken. Als dit de norm is in een vriendengroep dan is het lastig om hiertegen in te gaan, volgens een groot deel van de jongeren. Dit betekent niet dat de uitingen ook gemeend zijn. Wanneer je toch tegen je groep in gaat loop je de kans zelf gepest te worden.

Ik deed toen ik jonger was 13, 14 wel mee aan dat soort dingen, omdat ik te bang was om er iets van te zeggen. Dan werden er lichtelijk racistische grapjes gemaakt en bleef ik gewoon stil. Maar nu zeg ik er wel iets over, dan sta ik maar bekend als een vervelend persoon. Veel van mijn vrienden voelen zich er oncomfortabel bij als ik erover begin, maar dat maakt mij niet zoveel uit. Ze moeten zich realiseren dat ze niet dat soort grapjes moeten kunnen maken.

Een aantal respondenten denkt dat discriminerend gedrag een samenspel is van opvoeding, groepsdruk en de omgeving. Zo zegt een van de respondenten hierover:

Ik denk zoals veel anderen hier dat het een combinatie van onder andere opvoeding/ouders en groepsdruk is. Wanneer je altijd mensen om je heen ziet die racistisch zijn of doen, ga je het normaal vinden en ga je je sneller ook zo gedragen. Toch heb je op een bepaalde leeftijd ook een eigen stukje verantwoordelijkheid om je eigen research te doen en vervolgens je eigen mening en standpunt te vormen.

3.6 (Leer)domeinen

In de vorige paragrafen hebben we onze aandacht gericht op vooroordelen en stereotypen en hebben we een beeld gekregen hoe bijvoorbeeld de houding ten opzichte van Nederlanders van Afrikaanse herkomst is binnen de familie- en vriendenkring. In deze paragraaf borduren wij hierop voort en proberen te achterhalen waar jongeren negatieve dingen over Nederlanders van Afrikaanse herkomst horen en via welke bronnen hun gevoelens jegens Nederlanders van Afrikaanse herkomst zijn gevormd.

Tabel 3.7 geeft in procenten aan waar respondenten negatieve informatie over Nederlanders van Afrikaanse herkomst zien en horen, waarbij een onderscheid is gemaakt naar pleger-groep. Een aantal zaken valt op. Ten eerste blijkt in algemene zin dat voor iedere pleger-groep eenzelfde patroon is te

herkennen. Sociale media wordt door jongeren het vaakst genoemd als kanaal waar zij negatieve informatie over Nederlanders van Afrikaanse herkomst horen en zien, gevolgd door televisie en radio. Media (inclusief sociale media) blijken hiermee een belangrijke rol te spelen in het verspreiden van deze negatieve informatie. Na de (sociale) media komt de (semi-)openbare ruimte (straat/buiten, klas/school) naar voren als kanaal waarlangs negatieve informatie over Nederlanders van Afrikaanse herkomst jongeren bereikt. Bovendien gebeurt dit veel vaker op straat/buiten dan op school of in de klas. Tenslotte is er de meer privé-achtige sfeer van vrienden, familie en vereniging. Hier klinken het relatief minst vaak negatieve geluiden over Nederlanders van Afrikaanse herkomst door.

Tabel 3.7 Waar hoor en zie jij vooral negatieve informatie over Nederlanders van Afrikaanse herkomst? (Maximaal 3 antwoorden) naar pleger-groep

	Pleger-groep			
	Ikzelf (625 antwoorden)	Vrienden / familie (726 antwoorden)	Buitenschil / onbekend (1506 antwoorden)	Geen discriminatie (880 antwoorden)
Op sociale media	24%	27%	33%	33%
Op televisie en radio	22%	24%	29%	29%
Op straat/buiten	21%	20%	21%	17%
Op school/in de klas	11%	11%	9%	7%
Binnen mijn vriendengroep	9%	5%	3%	3%
Binnen mijn vereniging/team	2%	2%	1%	1%
Binnen mijn familie	9%	11%	1%	2%
Anders:	7%	1%	2%	8%
Totaal	100%	100%	100%	100%

Wanneer de pleger-groepen met elkaar vergeleken worden, springt de groep 'ikzelf' er op een aantal punten uit. Respondenten uit deze groep horen en zien relatief gezien vaker dan bij de andere groepen negatieve informatie over Nederlanders van Afrikaanse herkomst in de vriendenkring (9 procent). Ook horen en zien zij vaker negatieve informatie over Nederlanders van Afrikaanse herkomst in de familiekring dan jongeren in de groepen 'buitenschil/onbekend' en 'geen discriminatie' (9 procent versus respectievelijk 1 procent en 2 procent). Daarentegen zeggen zij minder vaak negatieve informatie over Nederlanders van Afrikaanse herkomst via de (sociale) media te ontvangen dan bij de andere groepen (24 procent via sociale media, 22 procent via televisie en radio). Logischerwijs zien we dat jongeren in de groep 'vrienden/familie' relatief vaker negatieve informatie zien en horen binnen de familiekring, dan de andere groepen (11 procent). Verder zijn er verschillen als het gaat over de (semi-)openbare ruimte. Respondenten uit de groep 'geen discriminatie' horen en zien relatief minder vaak negatieve informatie over Nederlanders van Afrikaanse herkomst in hun straat/ buurt (17 procent) en op school (7 procent) dan de jongeren in de andere groepen. Dit lijkt te impliceren dat jongeren die geen discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst zien, in buurten wonen en op scholen zitten waar ook in mindere mate negatief wordt gesproken over Nederlanders van Afrikaanse herkomst. Daarnaast is het mogelijk dat jongeren die geen discriminatie ervaren, zich minder tot niet bewust zijn van negatieve uitingen tegen Nederlanders van Afrikaanse herkomst.

Tabel 3.8 geeft aan waar respondenten positieve informatie over Nederlanders van Afrikaanse herkomst zien en horen. Dit blijkt voor de groepen 'vrienden/familie', 'buitenschil/onbekend' en 'geen discriminatie' vooral te gebeuren binnen de vriendenkring en op school/in de klas en specifiek voor de groep 'vrienden/familie' ook op sociale media. Daarentegen zeggen relatief weinig respondenten positieve

informatie over Nederlanders van Afrikaanse herkomst te ontvangen via tv en radio. En ook buiten op straat en bij de vereniging/het team zijn er relatief weinig jongeren die deze plaatsen noemen als plekken waar zij positieve dingen over Nederlanders van Afrikaanse herkomst horen en zien. Bij een vergelijking naar groepen valt op dat jongeren uit de groep 'buitenschil/onbekend' en 'geen discriminatie' relatief gezien vaker positieve geluiden horen binnen de familie (respectievelijk 21 procent en 19 procent), dan de groepen 'ikzelf' en 'vrienden/familie' (beiden 16 procent). Jongeren uit de groepen 'vrienden/familie', 'buitenschil/onbekend' en 'geen discriminatie' geven aan vaker positieve geluiden over Nederlanders van Afrikaanse herkomst op te vangen via vrienden (respectievelijk 21 procent, 20 procent en 19 procent) dan jongeren uit de groep 'ikzelf' (12 procent). Jongeren voor wie plegers van discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst wat meer op afstand staan, lijken dus relatief vaker positieve informatie over Nederlanders van Afrikaanse herkomst te ontvangen in de familie- en vriendenkring.

Tabel 3.8 Waar hoor en zie jij vooral positieve informatie over Nederlanders van Afrikaanse herkomst? (Maximaal 3 antwoorden) naar pleger-groep

	Pleger-groep			
	Ikzelf (552 antwoorden)	Vrienden / familie (695 antwoorden)	Buitenschil / onbekend (1720 antwoorden)	Geen discriminatie (1178 antwoorden)
Op sociale media	17%	19%	12%	12%
Op televisie en radio	15%	10%	8%	9%
Op straat/buiten	9%	7%	9%	9%
Op school/in de klas	19%	17%	18%	19%
Binnen mijn vriendengroep	12%	21%	20%	19%
Binnen mijn vereniging/team	8%	8%	9%	9%
Binnen mijn familie	16%	16%	21%	19%
Anders:	5%	2%	2%	5%
Totaal	100%	100%	100%	100%

Uit de online community

Een veel voorkomende vorm van discriminatie die de respondenten benoemen, is online discriminatie. Het gaat hier volgens de respondenten om bespottingen om iemand zijn huidskleur, racistische grappen, ongelijke benadelingen, scheldpartijen en video's van mishandelingen en politiegeweld. Vaak zijn de berichten op sociale media positief geformuleerd en bedoeld, maar worden er vooral negatieve opmerkingen geplaatst onder een bericht. Op sociale media ontstaan discussies over bepaalde onderwerpen, zoals de zwarte pietendiscussie. Een respondent vertelt dat er onder foto's van mensen van Afrikaanse herkomst opmerkingen staan zoals "ga terug naar je eigen land". Sociale media die worden genoemd zijn TikTok, Instagram, Twitter en Facebook. Respondenten delen hun ervaring:

Op bijvoorbeeld TikTok staan reacties: Ik volg je niet want je bent zwart. Zulke gemene reacties kom ik af en toe wel tegen.

Ik zag online, vooral op Twitter, veel reacties op de Black Lives Matter bijeenkomst op de Dam als "Nu de zwarte mensen bij elkaar komen, steken ze elkaar aan [met het coronavirus]: natuurlijke selectie" en nog meer gemene, soortgelijke opmerkingen over de zwarte gemeenschap.

Een andere respondent vertelt dat door de aandacht voor de Black Lives Matter beweging de laatste tijd meer filmpjes van mensen met een witte huidskleur worden geplaatst waarin zij "het n-woord zeggen en vinden dat BLM niet belangrijk is". Een andere respondent geeft aan dat er op sociale media weliswaar meer ruimte is voor de stem van Nederlanders van Afrikaanse herkomst, maar:

Toch zie ik ook ontzettend veel racistische/discriminerende uitspraken onder elke foto van grote populaire accounts op Instagram verschijnen.

Uit de reacties van respondenten blijkt dat over het algemeen berichtgeving van en over mensen van Afrikaanse herkomst op sociale media positiever wordt ervaren dan in de algemene media (kranten, tv en nieuws). Het gaat hier dan vooral om onderwerpen zoals support voor mensen van Afrikaanse herkomst, support voor de Black Lives Matter beweging, positieve TikTok video's, berichten over beroemdheden en sporters. Ook wordt een aantal keer de volledig zwarte foto genoemd die veel mensen op Instagram plaatsten om steun te betuigen aan de Black Lives Matter beweging onder de hashtag "#blackouttuesday". Dat de berichten op sociale media volgens de respondenten overwegend positiever zijn, kan te verklaren zijn door het algoritme van platformen zoals Instagram, TikTok, Twitter en Facebook: wanneer men naar positieve berichten rondom Black Lives Matter en bestrijding van racisme zoekt, krijgen zij dit steeds vaker op hun zogenoemde *feed*.

Als ik ernaar zoek is het niet moeilijk om negatieve of haatvolle berichten te vinden. Maar ik heb er bewust voor gekozen om veel mensen van kleur te volgen, om een diversere feed te zien, dus dit zijn bijvoorbeeld veel artiesten, influencers, en mensen die hun ervaringen met racisme delen.

Uit de online community

Media spelen volgens het merendeel van de respondenten een grote rol bij het ontstaan van discriminerende gedragingen. Berichtgeving in het nieuws lokken volgens respondenten discriminatie uit. Wanneer de media bij een bericht over crimineel gedrag een bepaalde groep bovengemiddeld vaak noemt, kan het zo zijn dat jongeren (onbewust) stereotyperingen ontwikkelen over deze groep. Zo zijn sommige respondenten van mening dat bij delicten die door mensen van Afrikaanse herkomst gepleegd worden, de herkomst benoemd wordt en wanneer het iemand van niet-Afrikaanse herkomst betreft dit niet gebeurt. Terwijl in de ogen van de respondenten, mensen van Afrikaanse herkomst niet zozeer vaker delicten plegen dan mensen met een witte huidskleur. Volgens een deel van de respondenten dragen de media, zoals een programma als Opsporing Verzocht, dus bij aan de negatieve stereotypen die bestaan over Nederlanders van Afrikaanse herkomst.

Ik zie vaak dat als er iemand is opgepakt dat er dan 'zwarte man van 32' wordt gezegd in plaats van gewoon een man. Bij blanke mensen zie ik dat nooit. Waarom dat 'zwarte'?

"Wat wel vaak een reactie is op dingen als Opsporing Verzocht, waar toch vaak mensen gezocht worden die een getinte huidskleur hebben, is: 'Zie je wel? Wéér 1"

Daarnaast vindt een aantal respondenten dat Nederlanders van Afrikaanse herkomst op een negatieve manier worden neergezet in de media.

Meestal komen lichtbruine of bruine Nederlanders niet als wetenschappers of ontdekkers of politieke figuren in beeld. Wel zijn ze te zien als misdadigers of worden gewoon in het algemeen negatief afgetekend.

3.7 Achtergrondkenmerken

Tot slot is gekeken of er een verband is tussen het behoren tot een pleger-groep en verschillende achtergrondkenmerken. De door ons onderzochte achtergrondkenmerken zijn:

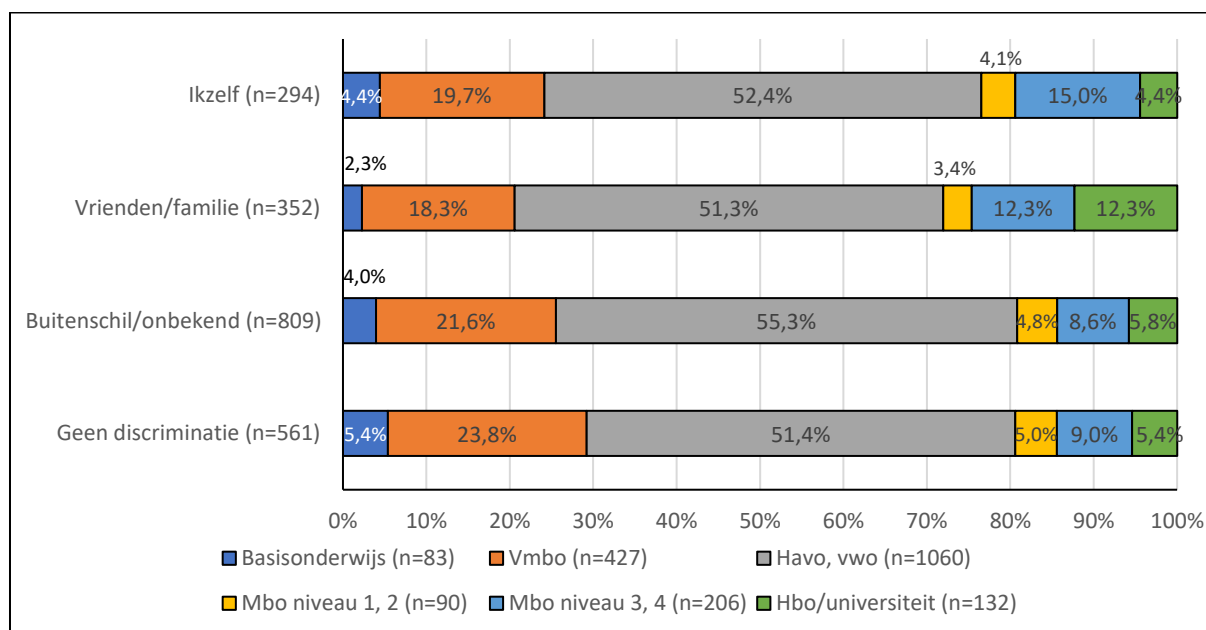
- Leeftijd
- Geslacht
- Huidige opleiding
- Woonplaats (stedelijk/niet stedelijk)
- Religie
- Bevolkingsgroep (subjectieve definitie)
- Etnische herkomst (CBS-definitie: geboorteland persoon/geboorteland ouders)
- Huidskleur

De meeste van deze achtergrondkenmerken laten geen significante verschillen zien in relatie tot de pleger-groep. Voor deze kenmerken is de verdeling naar pleger-groep dus ongeveer gelijk als we categorieën met elkaar vergelijken. Het maakt bijvoorbeeld niet uit of een jongere in een stedelijk of niet-stedelijk gebied woont: deze groepen wijken niet van elkaar af als gelet wordt op welk aandeel de vier pleger-groepen hebben binnen elk van deze categorieën. De resultaten voor de niet-significante

Onderzoek onder jongeren

achtergrondkenmerken zijn terug te vinden in bijlage G. Daarbij valt op dat ook huidskleur en bevolkingsgroep tot de niet-significante achtergrondkenmerken behoren. Dit is een resultaat dat wij al eerder zijn tegengkomen: discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst vanwege huidskleur komt statistisch gezien niet vaker voor onder witte Nederlandse jongeren dan bij andere (bevolkings)groepen.³⁰

Er zijn achtergrondkenmerken waar wel significante verschillen worden aangetroffen. Het gaat hier om de kenmerken 'opleiding' (figuur 3.13), 'leeftijd' (figuur 3.14) en 'geslacht' (figuur 3.15). De gevonden verbanden zijn (zeer) zwak.

χ^2	df	N	p	V
43,374	15	1998	0,000	0,09

Figuur 3.13 Respondenten naar pleger-groep en onderwijssector

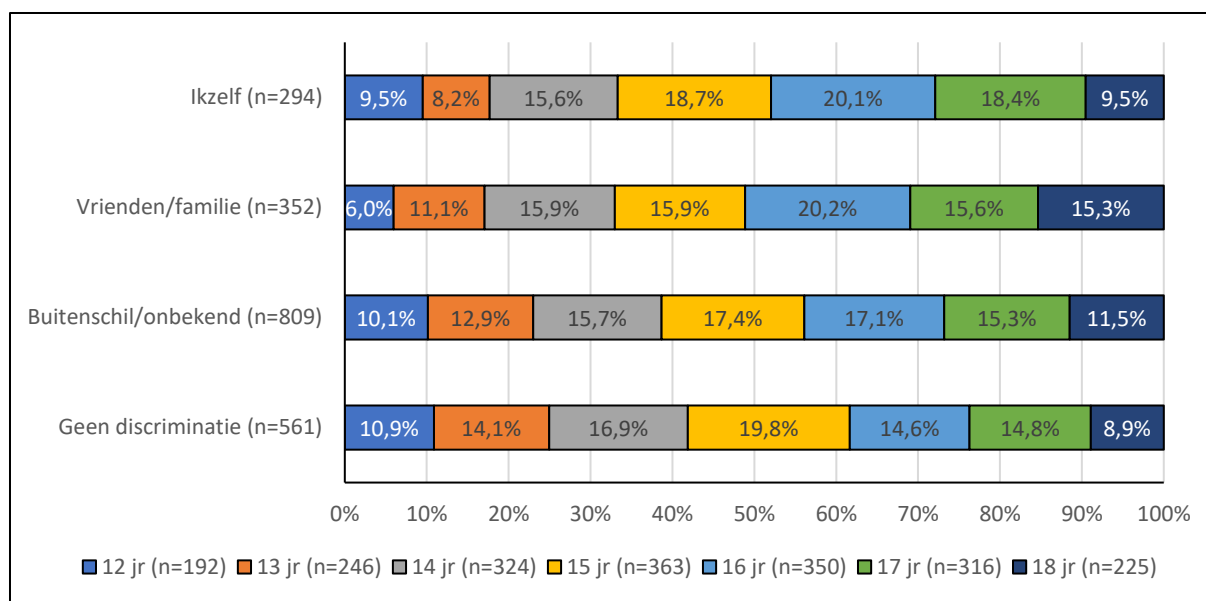
Uit figuur 3.13 komt naar voren dat jongeren die hebben aangeven zelf te hebben gediscrimineerd, relatief gezien vaker onderwijs volgen op mbo niveau 3/4 (15,0 procent) dan jongeren uit de andere pleger-groepen. Jongeren die meemaken dat vrienden en/of familie Nederlanders van Afrikaanse herkomst discrimineren, zijn vaker dan in andere pleger-groepen studierend aan een hbo of universiteit (12,3 procent). Een groot aandeel jongeren binnen alle pleger-groepen volgt vmbo of havo/vwo onderwijs, deze aantallen verschillen vrijwel niet tussen de pleger-groepen. Dit is te verklaren door het grote aantal ondervraagde jongeren die vmbo of havo/vwo onderwijs volgt.

Uit de resultaten valt op te maken dat discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst zich voor mbo niveau 3/4-, hbo- en wo-studenten dichterbij afspeelt dan bij leerlingen in het basisonderwijs, vmbo, havo/vwo en mbo-studenten op niveau 1/2. Wellicht speelt de tijdsfactor hier een rol in: hoe ouder jongeren zijn, des te groter de kans dat zij ervaring hebben opgedaan met discriminatie van

³⁰ We tekenen hierbij aan dat absolute aantallen in een aantal groepen klein zijn. Het aantal respondenten dat zichzelf tot de groep Antillianen rekent is bijvoorbeeld 22.

Nederlanders van Afrikaanse herkomst. De tijdsfactor kan er ook toe hebben bijgedragen dat 'oudere' jongeren zich meer bewust zijn geworden van de verschillende (subtiele) uitingsvormen van anti-zwart racisme binnen de eigen vrienden- en familiekring. De gevonden verschillen tussen groepen zijn echter zeer zwak, wat inhoudt dat de resultaten met voorzichtigheid geïnterpreteerd moeten worden.

In figuur 3.14 staan de resultaten weergegeven naar leeftijd en pleger-groep.

χ^2	df	N	p	V
30,573	18	2016	0,032	0,07

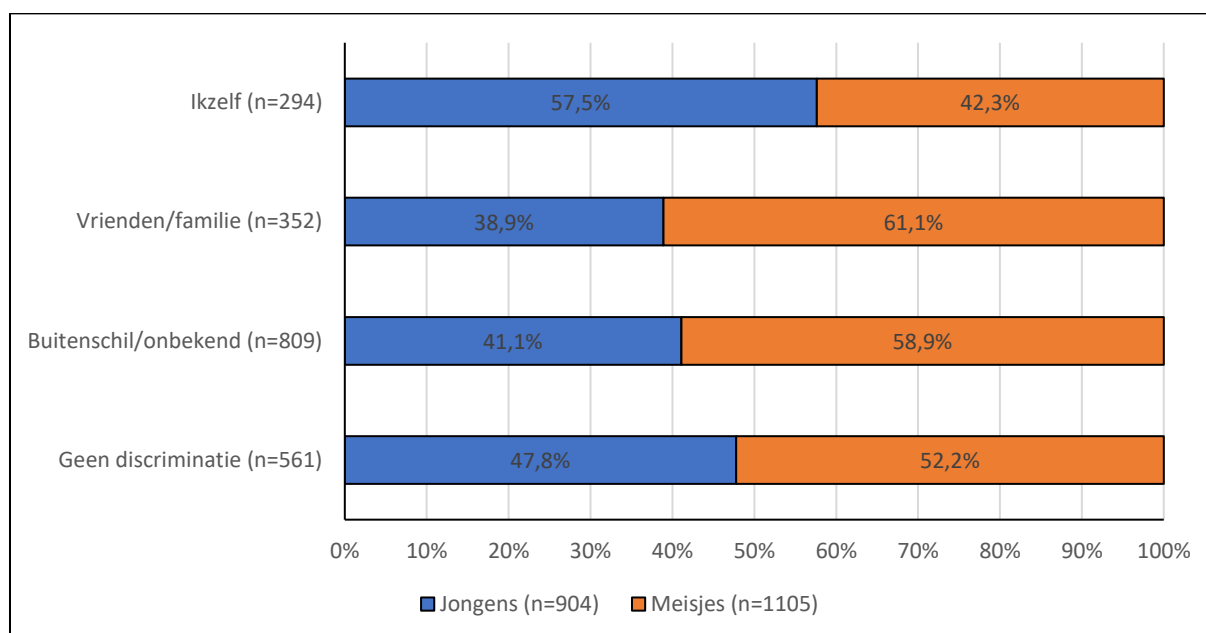
Figuur 3.14 Respondenten naar pleger-groep en leeftijd

Het percentage jongeren uit de pleger-groep 'ikzelf' bestaat uit relatief gezien minder 12-, 13- en 18-jarigen dan de andere pleger-groepen (respectievelijk 9,5 procent, 8,2 procent en 9,5 procent). De respondenten in de groep 'ikzelf' zijn het vaakst 15- en 16-jarigen (respectievelijk 18,7 procent en 20,1 procent). Jongeren die aangeven mee te maken dat Nederlanders van Afrikaanse herkomst worden gediscrimineerd door vrienden of familie zijn naar verhouding het vaakst 16 jaar (20,2 procent), terwijl deze groep het minst vaak jongeren bevat van 12 jaar, ook vergeleken met andere pleger-groepen (6,0 procent). Jongeren die aangeven nog nooit te maken hebben gehad met discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst zijn relatief gezien vaker 14 en 15 jaar (16,9 procent en 19,8 procent). Deze resultaten stroken deels met het beeld dat wij aantreffen bij opleiding: oudere leeftijdsgroepen lijken vaker discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst te zien in hun naaste omgeving, terwijl jongere leeftijdsgroepen discriminatie minder vaak hebben meegemaakt dan oudere leeftijdsgroepen. Deze uitkomst moet echter met voorzichtigheid worden geïnterpreteerd, gezien het zeer zwakke verband.

In figuur 3.15 worden de resultaten getoond naar geslacht en pleger-groep. De ondervraagde jongeren die Nederlanders van Afrikaanse herkomst vanwege hun huidskleur hebben gediscrimineerd, zijn vaker man (57,5 procent) dan vrouw (42,3 procent). Daarentegen zijn jongeren die discriminerend gedrag

Onderzoek onder jongeren

gezien hebben bij vrienden en familie vaker vrouw (61,1 procent), net als jongeren uit de groep buitenschil/onbekend (58,9 procent). Het gevonden verband is zwak, wat betekent dat de resultaten met enige voorzichtigheid moeten worden geïnterpreteerd.

χ^2	df	N	p	V
30,952	3	2009	0,000	0,12

Figuur 3.15 Respondenten naar pleger-groep en geslacht

3.8 Samenvatting bevindingen jongerenonderzoek

Het onderzoek onder jongeren tussen 12 en 18 jaar bestond uit een vragenlijstonderzoek (N = 2.037) en een online community. De dataverzameling vond plaats in de maanden juni tot en met augustus 2020.

In paragraaf 3.8.1 worden de uitkomsten die betrekking hebben op de groep respondenten als geheel benoemd. Vervolgens wordt in paragraaf 3.8.2 ingezoomd op specifieke groepen plegers van discriminatie en de verschillen tussen deze groepen.

3.8.1 Resultaten algemeen

Omvang

Ruim 70 procent van de ondervraagde jongeren geeft aan soms tot vaak getuige te zijn geweest van enige vorm van discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst op grond van huidskleur. Vervolgens is gekeken naar de relatie van de onderzochte jongeren ten opzichte van de pleger van discriminatie. Op basis van de resultaten onderscheiden we vier groepen. De eerste groep betreft jongeren die zelf discriminatie hebben gepleegd (hierna te noemen 'ikzelf'), de tweede groep bestaat uit plegers uit de directe omgeving (groep 'vrienden/familie'). De derde groep, genaamd 'buitenschil', wordt

Discriminatie in context

gevormd door plegers uit de bredere kring van klas/school, straat/buurt of team/vereniging of onbekenden. De laatste groep heeft betrekking op jongeren die nooit discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst hebben meegemaakt.

De plegers van discriminatie behoren het vaakst tot de groep buitenschil. Vier op de tien jongeren zegt discriminatie vanuit deze groep te hebben meegemaakt. De groep vrienden/familie is de daarna meest genoemde pleger-groep, genoemd door zeventien procent van de respondenten. Veertien procent van de ondervraagde jongeren zegt zelf gediscrimineerd te hebben (groep 'ikzelf'). Iets minder dan 30 procent van de respondenten is zelf nooit getuige geweest van discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst vanwege hun huidskleur (groep 'geen discriminatie').

Vormen van discriminatie

Jongeren zijn getuige van meerdere vormen van discriminatie. Van de ondervraagde jongeren laat 55 tot 60 procent³¹ weten dat er in hun omgeving negatief wordt gepraat of beledigende grappen worden gemaakt over Nederlanders van Afrikaanse herkomst. Het vermijden, negeren of ontwijken van contact wordt door 45 procent van de ondervraagden waargenomen. Iets minder dan een derde van de respondenten constateert dat in hun omgeving Nederlanders van Afrikaanse herkomst worden buitengesloten, gepest, nageroepen, uitgescholden of worden uitgedaagd vanwege hun huidskleur. Eén op de vijf respondenten ziet dat Nederlanders van Afrikaanse herkomst worden bedreigd of geïntimideerd. Ernstige fysieke gevallen van discriminatie is door 10 tot 15 procent van de bevroegde jongeren meegemaakt.

Er lijkt een samenhang te bestaan tussen de vorm van discriminatie en wie het begaat. De discriminatie die wordt begaan door de respondenten zelf of de groep vrienden/familie betreft vaak orale vormen van discriminatie, negeren of vermijdingsgedrag. Andere, vaak meer confronterende en fysieke, vormen van discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst worden in de ogen van de ondervraagde jongeren relatief vaker gepleegd door mensen uit de bredere kring van klas/school, straat/buurt of team/vereniging of door onbekenden.

Aanleiding van discriminatie jegens Nederlanders van Afrikaanse herkomst

De meest genoemde aanleiding voor discriminerend gedrag is bij zowel de groep 'ikzelf' als de andere groepen het 'asociale gedrag van de ander'. Dit blijkt uit zowel het vragenlijstonderzoek als uit de online community. Tegelijkertijd zien we dat wanneer de pleger niet de respondent zelf is, respondenten vaak de aanleiding tot discriminatie niet kunnen aangeven. Zij kunnen zich de aanleiding niet meer herinneren of er was in hun ogen geen aanleiding voor. Naast het asociale gedrag van de ander is het 'anderen aan het lachen of indruk maken' de meest genoemde aanleiding. De resultaten lijken erop te wijzen dat, als jongeren zeggen te weten wat de aanleiding voor discriminatie is, het vaak een reactie is op het

---

³¹ De genoemde percentages in deze alinea hebben betrekking op jongeren die hebben aangegeven deze vormen van discriminatie 'soms' tot 'vaak' te hebben meegemaakt.

gedrag van Nederlanders van Afrikaanse herkomst. Wat eveneens een aanleiding kan zijn, is een bepaalde dynamiek binnen een groep (grappig zijn, indruk maken).

Plekken waar discriminatie jegens Nederlanders van Afrikaanse herkomst plaatsvindt

Bij veel discriminatievormen is de school in bredere zin (buiten de eigen klas) de meest genoemde plek, dit geldt in het bijzonder voor jongeren die zelf discriminerend gedrag hebben vertoond. Daarnaast komt discriminatie ook in de openbare ruimte en op sociale media veel voor. Als de pleger van discriminatie een ander dan de respondent zelf is, dan is 'ergens anders op straat' de plek waar respondenten discriminatie het vaakst waarnemen. Deze locatie wordt gevolgd door school in bredere zin en sociale media als plekken waar respondenten discriminatie door anderen waar hebben genomen.

Beeldvorming

Op verschillende manieren wordt de beeldvorming van respondenten over Nederlanders van Afrikaanse herkomst beïnvloed. Met name sociale media, radio, tv, de contacten met vrienden en in de klas spelen daarbij een rol. De respondenten geven aan dat negatieve informatie over Nederlanders van Afrikaanse herkomst het vaakst via sociale media, gevolgd door televisie en radio tot hen komt. In de online community bestaat het beeld dat Nederlanders van Afrikaanse herkomst weinig als deskundige maar vaker als crimineel in de reguliere media verschijnen. Naast televisie en radio zijn (semi-)openbare ruimten (straat/buiten, klas/school) plekken waar negatieve beeldvorming ontstaat. Positieve informatie over Nederlanders van Afrikaanse herkomst zien en horen ondervraagde jongeren vooral binnen de vriendenkring en op school/in de klas, maar weinig via tv en radio, op straat en bij de vereniging/het team.

3.8.2 Kenmerken specifieke pleger-groepen

Over het algemeen geldt dat contacten met Nederlanders van Afrikaanse herkomst in ruime meerderheid als (zeer) positief worden ervaren. Dit geldt voor respondenten behorende tot alle groepen. Gevoelens voor Nederlanders van Afrikaanse herkomst, gebaseerd op persoonlijke ervaringen, zijn eveneens positief en jongeren hebben over het algemeen geen voorkeur voor huidskleur als het gaat om mensen waarmee zij zich willen omringen. Ook zit er weinig verschil in hoe de respondenten de diverse herkomstgroepen beschouwen. Opvattingen over Nederlanders van sub-Sahara Afrikaanse, Antilliaanse en Afro-Surinaamse herkomst zijn vrijwel hetzelfde. Wel vinden respondenten behorende tot alle pleger-groepen dat Nederlanders van Afrikaanse herkomst verschillen van witte Nederlanders. De hiernavolgende verschillen tussen pleger-groepen zijn significant, maar de gevonden effecten vaak (zeer) zwak. Om deze reden dienen de bevindingen met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd te worden. De volgorde waarin kenmerken benoemd worden, is gebaseerd op de sterkte van het statistisch verband. Daarbij worden eerst de sterkste effecten benoemd gevolgd door de zwakkere verbanden.

Jongeren uit de groep 'ikzelf' hebben negatievere beelden van en gevoelens voor Nederlanders van Afrikaanse herkomst, staan positiever tegenover witte Nederlanders en zijn ook minder sterk tegen

discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst dan jongeren uit andere pleger-groepen. Daarnaast blijkt dat jongeren die zelf pleger zijn van zwaardere vormen van discriminatie, ook vaker familie en vrienden hebben die eveneens pleger(s) zijn van zwaardere vormen van discriminatie dan de andere pleger-groepen. Jongeren uit de groep 'vrienden/familie' zijn, in tegenstelling tot de jongeren binnen de groep ikzelf, sterker tegen discriminatie van Nederlanders Afrikaanse herkomst dan hun familie.

Wanneer wij verder ingaan op de sociale omgeving van de jongeren, blijkt dat de jongeren uit de groep 'ikzelf' liever omgaan met mensen met dezelfde huidskleur in hun naaste omgeving in vergelijking met jongeren behorende tot andere groepen. Aansluitend blijkt dat jongeren uit de groep 'ikzelf' minder vaak contact hebben met Nederlanders van Afrikaanse herkomst dan jongeren die zelf niet discrimineren en deze contacten als minder positief waarderen dan jongeren uit de andere pleger-groepen. Dit resultaat komt deels overeen met de bevinding dat in vergelijking met de andere groepen, jongeren uit de groep 'ikzelf' wat vaker in een vrijwel witte omgeving leven, of het nu gaat om vrienden, familie, buurt of school. Jongeren uit de groep 'vrienden/familie' maken vaker deel uit van een gemengde vrienden- en familiekring dan jongeren uit de groep 'ikzelf'. Jongeren uit de pleger-groep 'buitenschil/onbekend' bevinden zich meer dan jongeren uit andere groepen in gemengde vriendengroepen, in gemengde buurten en op gemengde scholen. Verder hebben zij van alle jongeren het vaakst dagelijks of een paar keer per week contact met Nederlanders van Afrikaanse herkomst.

Ingezoomd op de denkbeelden van de jongeren, blijkt dat jongeren uit de groep 'ikzelf' meer verschil zien tussen Nederlanders van Afrikaanse herkomst en witte Nederlanders, vinden zij Zwarte Piet minder discriminerend en racistisch dan andere jongeren die getuige zijn geweest van discriminatie en hebben zij er ook minder vaak moeite mee als een wit persoon het 'n-woord' in de mond neemt. Respondenten uit de groep 'geen discriminatie' zien minder verschil tussen Nederlanders van Afrikaanse herkomst en witte Nederlanders dan jongeren die wel getuige zijn geweest van discriminatie. Jongeren uit de groep 'geen discriminatie' verschillen echter het minst van mening met jongeren uit de groep 'ikzelf' als het gaat over de vraag of Zwarte Piet discriminerend is.

Bij jongeren die behoren tot de groep 'ikzelf' circuleert onder familie en vrienden vaker negatieve informatie over Nederlanders van Afrikaanse herkomst dan bij andere jongeren. Jongeren uit de groep 'vrienden/familie' vangen vaker positieve geluiden op over Nederlanders van Afrikaanse herkomst via vrienden. Binnen de familiekring van de jongeren uit deze groep bestaat relatief vaak negatieve beeldvorming over Nederlanders met een Afrikaanse herkomst in vergelijking met de andere groepen. Jongeren in de groepen 'buitenschil/onbekend' en 'geen discriminatie' horen vaker positieve geluiden over Nederlanders van Afrikaanse herkomst binnen hun familie dan jongeren uit de groepen 'ikzelf' en 'familie/vrienden'. Jongeren in de groep 'geen discriminatie' horen minder vaak negatieve dingen over Nederlanders van Afrikaanse herkomst in hun straat/buurt en op school dan de andere jongeren.

Onderzoek onder jongeren

De gevoelens van jongeren uit de groep 'ikzelf' ten opzichte van Nederlanders van Afrikaanse herkomst zijn minder gebaseerd op persoonlijke ervaringen en meer op wat zij tot zich krijgen via (sociale) media en de mening van vrienden. Ook binnen de groep 'vrienden/familie' speelt de mening van vrienden relatief vaak een rol rond (het vormen van) gevoelens over Nederlanders van Afrikaanse herkomst, maar deze vriendengroep is iets vaker divers van samenstelling vergeleken met de groep 'ikzelf'. De gevoelens ten aanzien van Nederlanders van Afrikaanse herkomst van jongeren die geen discriminatie hebben ervaren, zijn vaker gestoeld op persoonlijke ervaringen, net als bij de groep 'buitenschil/onbekend'.

De jongeren die zelf gediscrimineerd hebben zijn vaker jongens dan meisjes, volgen relatief vaak een mbo-niveau 3-4 opleiding en zijn relatief vaak 16-17-jarigen. De groep 'vrienden/familie' bestaat uit relatief veel hbo- en universitaire studenten en is gemiddeld genomen iets ouder dan de groep 'ikzelf'. De groep jongeren die geen discriminatie ziet, kent relatief veel respondenten onder de 16 jaar en onder de basisschool-, vmbo, havisten, vwo'ers en mbo-niveau 1-2 respondenten.

In het volgende hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek onder volwassenen besproken.

4 Onderzoek onder volwassenen

4.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk is ingegaan op discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst zoals dat beleefd wordt door jongeren. In dit deel ligt de focus op volwassenen (personen van 18 jaar of ouder). De onderzoeksvraag voor dit deel van het onderzoek luidt: *Gelden de gevonden triggerfactoren voor discriminatie jegens Nederlanders van Afrikaanse afkomst onder andere leeftijdscategorieën en in welke mate is er sprake van intergenerationale overdracht?*

We focussen daarbij in de eerste plaats op de triggerfactoren die bijdragen aan discriminerend gedrag en binnen welke context en achtergrond dit plaatsvindt. In paragraaf 4.7 is in het bijzonder aandacht voor volwassenen met kinderen in de leeftijdsgroep 12 tot en met 18 jaar (deze jongeren zijn de doelgroep uit het jongerenonderzoek). Met de resultaten die zijn verkregen bij deze groep ouders trachten wij uitspraken te kunnen doen over (mogelijke) intergenerationale overdracht met betrekking tot discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst. Tot slot worden de resultaten van de volwassenen vergeleken met de uitkomsten uit het jongerendeel.

Voor we inhoudelijk ingaan op de uitkomsten van het onderzoek onder volwassenen nog een laatste opmerking over de survey. In totaal hebben 1.059 respondenten de vragenlijst ingevuld. Dit betekent echter niet dat al deze respondenten ook alle vragen hebben beantwoord. Dit is dan ook de reden dat in de hiernavolgende tabellen en figuren de totalen niet altijd optellen tot 1.059: in deze gevallen heeft een deel van de respondenten een vraag niet beantwoord. Bij sommige vragen stijgt de 'n' uit boven de 1.059. Dit komt voor bij vragen waarbij meerdere antwoorden mogelijk zijn.

De opbouw van dit hoofdstuk en de analyse sluiten zoveel mogelijk aan bij het jongerendeel, zowel qua vraagstelling als qua presentatie. Als er in dit deel van het rapport wordt gesproken over een verschil, samenhang of effect betekent dat in principe dat dit ook significant is.

4.2 Discriminerend gedrag

Uit het vooronderzoek (zie hoofdstuk 2) kwam naar voren dat er verschillende soorten discriminerend gedrag te onderscheiden is. In dit hoofdstuk wordt onderzocht welke vormen van discriminatie gericht tegen Nederlanders van Afrikaanse herkomst door volwassenen ervaren wordt en in welke mate dit voor komt. We bekijken ook wat de aanleiding was voor de verschillende soorten discriminatie, waar deze zich afspeelden en wie de pleger was. Op deze manier krijgen we een beeld binnen welke context discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst plaatsvindt.

4.2.1 Hoe vaak komt discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst voor?

Tabel 4.1: Verschillende vormen van discriminatie tegen Nederlanders van Afrikaanse herkomst naar hoe vaak respondenten dit meemaken (%) (n=1.059)

	Soms	Vaak
Negatief praten over	46%	6%
Beledigende grappen maken	36%	5%
Contact vermijden, negeren of ontwijken	31%	5%
Buitensluiten of afwijzen	20%	4%
Pesten	20%	3%
Naroeppen of uitschelden	17%	3%
Ruzie zoeken of uitdagen	15%	4%
Bedreigen of intimideren	16%	3%
Spullen beschadigen of vernielen	12%	3%
Seksueel lastigvallen of intimideren ³²	11%	3%
Aanvallen, pijn doen, slaan of schoppen	12%	2%

Tabel 4.1 toont hoe vaak respondenten de verschillende soorten van discriminatie tegen Nederlanders van Afrikaanse herkomst vanwege hun huidskleur meemaken in hun omgeving. Een eerste constatering is dat alle vormen van discriminatie die door respondenten zijn benoemd 'soms' voor komen in plaats van 'vaak'. Negatief praten en beledigende grappen maken komen het vaakst voor. Van de 1.059 ondervraagde volwassenen geeft 52 procent aan dat er in hun omgeving soms tot vaak negatief over Nederlanders van Afrikaanse herkomst wordt gepraat. 41 procent zegt dat het in hun omgeving soms tot vaak voor komt dat er beledigende grappen worden gemaakt over Nederlanders van Afrikaanse herkomst. Het vermijden, negeren of ontwijken van contact met Nederlanders van Afrikaanse herkomst wordt door 36 procent van de ondervraagden benoemd. Rond de 24 procent constateert dat in hun omgeving Nederlanders van Afrikaanse herkomst vanwege hun huidskleur worden buitengesloten, gepest, nageroeppen, uitgescholden of worden uitgedaagd. Ongeveer één op de vijf respondenten ziet dat Nederlanders van Afrikaanse herkomst worden bedreigd of geïntimideerd. Ernstige fysieke gevallen van discriminatie, zoals het vernielen van spullen, seksueel lastigvallen/intimideren en plegen van fysiek geweld (pijnigen, slaan, schoppen) wordt door ongeveer vijftien procent van de ondervraagden meegemaakt.

De resultaten komen grotendeels overeen met de resultaten uit het jongerenonderzoek. Een verschil daarbij is dat de jongeren aanzienlijk vaker aangeven dat er in de omgeving beledigende grappen worden gemaakt jegens Nederlanders van Afrikaanse herkomst dan volwassenen (55 procent tegenover 41 procent). Ook vormen van discriminatie als buitensluiten of afwijzen, pesten, ruzie zoeken of uitdagen en naroeppen of uitschelden worden relatief gezien vaker benoemd door jongeren dan door volwassenen (een verschil van gemiddeld 8 procent).

³² Het is niet uit te sluiten of respondenten 'intimideren' in plaats van 'seksueel intimideren' bedoelen.

4.2.2 Wie discrimineren Nederlanders van Afrikaanse herkomst?

In tabel 4.2 wordt weergegeven wie - vanuit het perspectief van de ondervraagde volwassenen - plegers van discriminatie zijn, onderverdeeld naar de verschillende discriminatievormen.

Tabel 4.2: Plegger van discriminatie naar vorm van discriminatie (van Nederlanders van Afrikaanse herkomst vanwege huidskleur)

	Plegger	Ikzelf	Vrienden/ familie	Bredere kring*	Onbekende	N (=100%)
Negatief praten over		8%	24%	40%	26%	1054
Beledigende grappen maken		7%	24%	40%	27%	788
Contact vermijden, negeren of ontwijken		13%	18%	38%	29%	627
Buitensluiten of afwijzen		7%	14%	42%	34%	381
Pesten		4%	9%	43%	40%	316
Naroeppen of uitschelden		3%	10%	37%	46%	258
Ruzie zoeken of uitdagen		2%	8%	40%	47%	253
Bedreigen of intimideren		4%	10%	33%	50%	185
Spullen beschadigen of vernielen		3%	11%	40%	44%	226
Seksueel lastigvallen of intimideren		4%	12%	41%	41%	173
Aanvallen, pijn doen, slaan of schoppen		2%	13%	35%	44%	165

*bredere kring bestaat uit collega's, medestudenten, mensen van de vereniging/club/team, mensen uit de straat/buurt en/of leidinggevenden/docenten/trainers

Uit de tabel blijkt dat de plegers van discriminatie verschillen per soort discriminerend gedrag. Zo zeggen respondenten vaker dat zij zelf of iemand uit de vrienden/kennissen- en familiekring 'negatief praten', 'beledigende grappen maken', 'contact, vermijden, negeren of ontwijken' en 'buitensluiten of afwijzen' dan wanneer het andere vormen van discriminatie betreft.

Over het algemeen geldt dat respondenten alle vormen van discriminatie het meest gepleegd zien worden door personen behorende tot de bredere kring van de respondenten of onbekenden. De bredere kring bestaat uit personen die de respondenten (her)kennen van de buurt/straat, school/opleiding, collega's/leidinggevenden of team/vereniging. Bij vrijwel alle vormen van discriminatie bevindt zeker een derde van de plegers zich in deze bredere kring. De ernstigere, meer fysieke vormen van discriminatie worden volgens respondenten het vaakst door onbekenden gepleegd. De categorieën ikzelf en familie/vrienden zijn relatief klein. We zien dat met name negatief praten en beledigende grappen maken relatief vaak door familie/vrienden vertoond wordt. Binnen de categorie 'ikzelf' komt het contact vermijden, negeren of ontwijken relatief vaak voor.

Wanneer de resultaten worden vergeleken met de resultaten uit het jongerenonderzoek, valt op dat jongeren vaker de discriminerende gedragingen toewijzen aan de bredere kring dan volwassenen. Bij vrijwel alle vormen van discriminatie bevindt meer dan de helft van de plegers volgens de jongeren zich in de bredere kring. Volwassenen geven daarentegen juist vaker dan de jongeren aan dat discriminerend gedrag in hun ogen wordt vertoond door onbekenden. Jongeren lijken de plegers van discriminatie dus vaker te (her)kennen dan volwassenen.

4.2.3 Wat is de aanleiding voor discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst?

In tabel 4.3 wordt een overzicht gegeven wat volgens ondervraagde volwassenen de aanleiding was voor het discrimineren van Nederlanders van Afrikaanse herkomst vanwege hun huidskleur. Er is hierbij uitgesplitst naar pleger: de pleger is de respondent zelf, of de pleger is iemand anders.

Tabel 4.3: Aanleiding voor discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst vanwege huidskleur naar discriminatievorm (meerdere antwoorden mogelijk)

	Pleger	Ikzelf	Ander
Asociaal gedrag van de ander(en)		28%	15%
Een gebeurtenis in het nieuws		18%	16%
Anderen aan het lachen of indruk maken		12%	11%
Een ruzie of conflict met de ander(en)		11%	8%
Uitgedaagd door de ander(en)		10%	9%
Verdedigen tegenover de ander(en)		10%	8%
Er was geen reden voor		4%	16%
Kan reden niet meer herinneren		3%	16%
N (=100%)		466	3.701

In het geval dat de pleger de respondent zelf was, is de meest genoemde aanleiding voor het discrimineren van Nederlanders van Afrikaanse herkomst het 'asociale gedrag van de ander'. Hieronder wordt verstaan het gedrag van het slachtoffer wat door de pleger als sociaal wordt geïnterpreteerd. Het gaat hier om meer dan een kwart van de in totaal 466 door respondenten genoemde aanleidingen (28 procent). Het 'asociale gedrag van de ander' is een aanleiding die vaak genoemd wordt bij discriminatievormen als 'negatief praten', 'contact vermijden, negeren, ontwijken', 'buitensluiten of afwijzen', 'pesten' en 'beledigende grappen maken' (zie bijlage 1). De aanleiding die op de tweede plaats komt is 'een gebeurtenis in het nieuws' (18 procent). Dit zien wij terug bij discriminatie vormen als 'negatief praten over', 'beledigende grappen maken', 'spullen beschadigen en vernielen', 'pesten' (zie bijlage 1).

Als de pleger een ander betreft, dan is het beeld anders. Respondenten weten van ongeveer een derde van de in totaal 3.701 aanleidingen waarbij een ander de pleger was, niet wat de aanleiding was (16 procent) of kunnen zich deze niet meer herinneren (16 procent). Dit beeld is ook terug te zien bij veel afzonderlijke vormen van discriminatie (bijlage 1). Ook het asociale gedrag van de ander (15 procent) en 'een gebeurtenis in het nieuws' (16 procent) wordt relatief vaak als aanleiding genoemd wanneer de pleger een ander is. De aanleiding 'een gebeurtenis in het nieuws' wordt vaak aangehaald bij vormen van discriminatie zoals 'negatief praten over' en 'beledigende grappen maken', 'asociaal gedrag van de ander(en)' leidt vaak ook tot 'negatief praten over' (bijlage 1).

In vergelijking met de resultaten uit het jongerenonderzoek, valt op dat 'een gebeurtenis in het nieuws' in verhouding een grotere rol lijkt te spelen bij de aanleidingen voor discriminatie onder volwassenen

dan onder jongeren, ongeacht wie de pleger is (respectievelijk 16 tot 18 procent tegenover 11 procent). Een mogelijke verklaring voor dit verschil zou kunnen zijn dat volwassenen waarschijnlijk vaker nieuwsberichten tot zich krijgen dan jongeren. Op andere vlakken zijn de resultaten vergelijkbaar.

4.2.4 Waar doet discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst zich voor?

Discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst vanwege hun huidskleur kan zich op verschillende plekken voordoen. In tabel 4.4 wordt een overzicht gegeven waar de ondervraagde volwassenen discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst meemaken. Ook hier is een uitsplitsing gemaakt naar pleger.

Tabel 4.4 Plek van discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst vanwege huidskleur (meerdere antwoorden mogelijk)

	Pleger	
	Ikzelf	Ander
Op straat in mijn buurt	13%	11%
Op straat in het winkelcentrum	10%	10%
Tijdens het uitgaan	9%	7%
Thuis	9%	4%
Op straat ergens anders	8%	15%
In mijn straat/flat	8%	6%
Op het werk, op mijn afdeling	7%	5%
Op Whatsapp	6%	4%
Op sociale media ³³	5%	11%
Op het werk, anders dan op mijn afdeling	5%	5%
In het openbaar vervoer	5%	5%
Op school, anders dan in het klaslokaal/collegezaal	4%	5%
Bij een sportvereniging / sportwedstrijd	4%	3%
In het klaslokaal/collegezaal	3%	4%
Op websites, blogs of fora	3%	4%
Ergens anders	1%	2%
N (=100%)	629	4673

Wanneer de pleger de respondent zelf was, dan is de meest genoemde plek waar discriminatie plaatsvond op straat, in de buurt (13 procent) of op straat, in een winkelcentrum (10 procent). De genoemde vormen van discriminatie die op deze locaties plaatsvinden zijn divers (onder andere 'negatief praten over', 'beledigende grappen maken', 'contact vermijden', 'buitensluiten of afwijzen', 'pesten' en 'naroepen of schelden' (zie bijlage 2). Na op straat, vertonen respondenten die zelf pleger zijn discriminerend gedrag het vaakst tijdens het uitgaan of thuis (beide 9 procent). Tijdens het uitgaan gaat het vooral om de discriminerende gedragingen 'pesten', 'naroepen of schelden', 'ruzie zoeken of uitdagen', 'bedreigen of intimideren', 'spullen beschadigen of vernielen' en 'aanvallen, pijn doen, slaan of schoppen'. Opvallend is dat respondenten die zelf de pleger zijn, thuis het vaakst 'negatief praten over' en 'beledigende grappen' maken. Dit duidt erop dat zij in een veilige omgeving dit gedrag vertonen. Zie bijlage 2 voor de achterliggende cijfers.

³³ Bijvoorbeeld Twitter, Instagram, Facebook, TikTok, Youtube of Snapchat

Als de pleger van discriminatie een ander is dan de ondervraagde volwassene zelf, dan is bij de meeste discriminatievormen ‘ergens anders op straat’ (dan een straat in de eigen buurt) de plek waar respondenten discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst vanwege huidskleur het vaakst waarnemen (15 procent). Het betreft veel verschillende vormen van discriminatie. Ook op andere openbare plekken zoals de eigen buurt/straat (11 procent) en in het winkelcentrum (10 procent) vindt volgens de respondenten discriminatie plaats die gepleegd wordt door een ander. Verder hebben sociale media (Instagram, Facebook, TikTok, YouTube, Snapchat) een aandeel (11 procent). Op sociale media wordt volgens respondenten vooral negatief gepraat en beledigende grappen gemaakt over Nederlanders van Afrikaanse herkomst. De achterliggende cijfers zijn eveneens in bijlage 2 opgenomen.

4.2.5 Intermezzo: een onderscheid naar ‘pleger-groep’

Respondenten kunnen verschillen in afstand tot de persoon die discriminerend gedrag vertoont (de pleger). Een respondent kan zelf pleger zijn, maar een pleger kan ook behoren tot de nabije omgeving van respondenten, bijvoorbeeld tot de familie- en vrienden/kennissenkring. Voor het vervolg verdelen wij de respondenten over vier groepen die aangeven hoe dicht een pleger van discriminatie bij de respondent staat. We hanteren daarbij dezelfde groepen en definities als binnen het onderzoek naar jongeren. De vier pleger-groepen zijn³⁴:

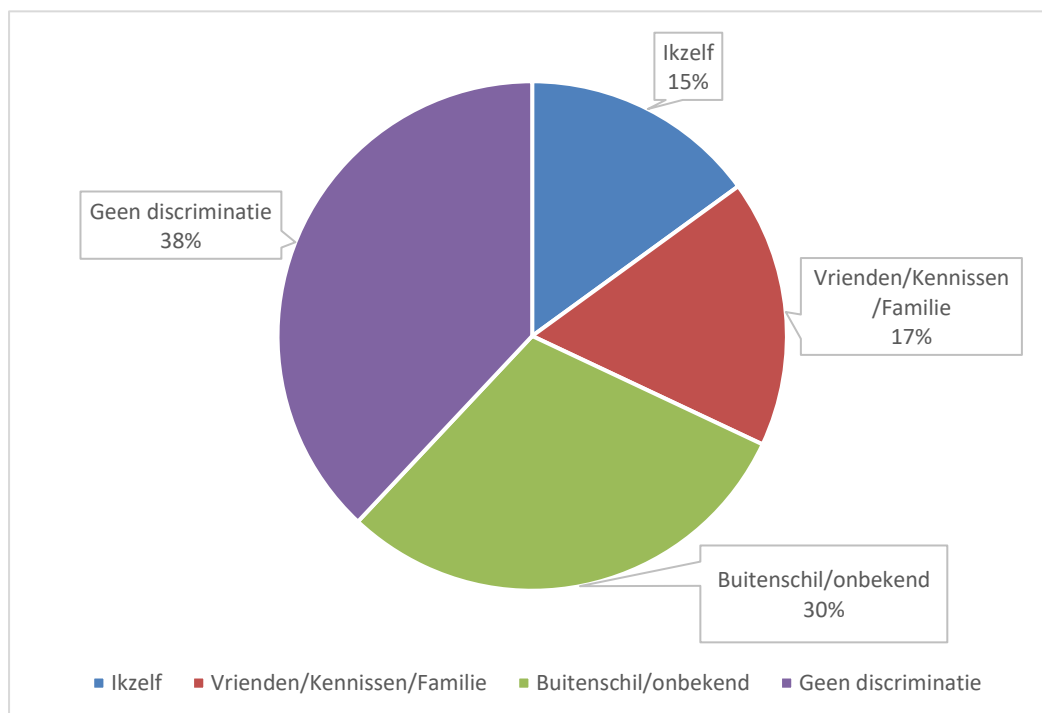
- *Ikzelf*: het gaat hier om respondenten die zelf pleger zijn van discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst op basis van huidskleur;
- *Vrienden/familie*: dit betreft respondenten die pleger(s) kennen uit de familie- en/of naaste vrienden/kennissenkring.
- *Buitenschil/onbekend*: dit zijn respondenten die discriminerend gedrag hebben waargenomen door personen als medestudenten, collega’s, uit de straat/buurt, uit het team/van de vereniging, door leidinggevenden / docenten / trainers of door onbekenden.
- *Geen discriminatie*: deze respondenten hebben aangegeven nooit zelf getuige te zijn geweest van discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst op basis van huidskleur.

In figuur 4.1 is te zien hoe respondenten verdeeld zijn over de verschillende pleger-groepen.

---

³⁴ Tot welke groep een respondent wordt gerekend is als volgt bepaald. Eerst is nagegaan of een respondent op tenminste 1 van de soorten van discriminatie (zie tabel 4.1) ‘soms’ of ‘vaak’ heeft geantwoord. Vervolgens is gekeken wie de respondent als pleger of plegers heeft aangemerkt. Op basis hiervan is de respondent aan een van de groepen toegekend. Als een respondent plegers uit meerdere schillen heeft aangegeven, dan wordt deze respondent toegekend aan de schil met de kortste afstand. Bijvoorbeeld: als een respondent discriminatie heeft zien plegen door een familielid en door een onbekende, dan wordt deze respondent in de groep ‘Vrienden/familie’ geplaatst.

Figuur 4.1 Respondenten verdeeld naar pleger-groepen (n=1.059)

In totaal heeft iets meer dan zes op de tien respondenten soms of vaak discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst meegemaakt, hetzij begaan door henzelf, iemand uit de nabije omgeving of onbekenden. Van alle respondenten geeft 15 procent (n=159) aan zelf pleger te zijn geweest van discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst vanwege hun huidskleur. Een iets groter deel (17 procent) geeft aan dat zij dit gedrag hebben gezien bij vrienden en/of familie. Bijna een derde van de ondervraagde volwassenen maakt discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst mee door iemand in de buitenschil en/of door onbekenden. Ruim een derde van de respondenten (38 procent) geeft aan nooit discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst te hebben gezien. De resultaten komen deels overeen met de resultaten uit het jongerenonderzoek: een vergelijkbaar percentage jongeren geeft aan zelf discriminerend gedrag te vertonen, exact hetzelfde percentage jongeren zien discriminatie voorkomen bij vrienden/familie. Echter blijkt wel dat de groep volwassenen die geen discriminatie ziet, groter is dan bij jongeren (een verschil van 10 procentpunten). De groep volwassenen die discriminatie ziet voor komen in de buitenschil of bij onbekenden is kleiner dan bij de jongeren (eveneens een verschil van 10 procentpunten). Het lijkt dus dat volwassenen vaker geen discriminatie zien of herkennen dan jongeren.

4.3 Stereotypen en vooroordelen

Uit ons vooronderzoek komt naar voren dat discriminatie verband houdt met stereotypen (associaties met een groep) en vooroordelen (gevoelens over een groep). Iemand met (sterke) negatieve stereotypen en vooroordelen ten aanzien van bijvoorbeeld Nederlanders van Afrikaanse herkomst, zal waarschijnlijk eerder geneigd zijn om Nederlanders van Afrikaanse herkomst te discrimineren dan iemand die positiever tegenover Nederlanders van Afrikaanse herkomst staat. Resultaten uit het jongerenonderzoek lieten zien dat jongeren die zelf discriminerende gedragingen vertonen in sterkere mate negatieve eigenschappen toedichten aan Nederlanders van Afrikaanse herkomst dan andere jongeren. Daarnaast zien jongeren die discriminerend gedrag vertonen vaker liever mensen in hun naaste omgeving met ongeveer hun eigen huidskleur dan de andere jongeren. In deze paragraaf gaan we na hoe deze en andere aspecten bij de ondervraagde volwassenen naar voren komen.

Tabel 4.5 geeft een beeld in hoeverre volwassenen bepaalde kenmerken van toepassing vinden op Nederlanders van Afrikaanse herkomst en op witte Nederlanders. Er is een onderscheid gemaakt naar negatieve kenmerken en naar positieve kenmerken. Deze kenmerken zijn gebaseerd op de vooroordelen en stereotypen over Nederlanders van Afrikaanse herkomst uit het vooronderzoek.

De als negatief bevroegde kenmerken zijn:

- Seksueel losbandig
- Lui
- Vaak te laat
- Luidruchtig
- Snel agressief

De als positief bevroegde kenmerken zijn:

- Betrouwbaar
- Vriendelijk
- Intelligent
- Hardwerkend
- Goed in sport

De vermelde gemiddelde score (gem.) in de tabel is gebaseerd op antwoorden van respondenten in hoeverre zij vonden dat bovenstaande kenmerken van toepassing zijn op Nederlanders van Afrikaanse herkomst ('helemaal niet' tot 'helemaal wel'). Hoe hoger de gemiddelde score bij de negatieve kenmerken, hoe meer respondenten uit een pleger-groep deze negatieve kenmerken van toepassing vinden op Nederlanders van Afrikaanse afkomst. Hoe hoger de gemiddelde score bij de positieve kenmerken, hoe meer men deze positieve kenmerken van toepassing vindt op Nederlanders van Afrikaanse afkomst.

De gevonden verschillen tussen pleger-groepen zijn significant. De grootte van de effecten zijn medium als het gaat om negatieve kenmerken. De grootte van de effecten zijn klein als het gaat om de positieve kenmerken.³⁵ Uitkomsten voor de afzonderlijke kenmerken zijn terug te vinden in bijlage 3.

Uit tabel 4.5 blijkt dat respondenten in de groep 'ikzelf' in sterkere mate negatieve kenmerken toekennen aan Nederlanders van Afrikaanse herkomst in vergelijking met respondenten uit de andere groepen (gem. 3,6). Daarnaast zijn zij het minst van mening dat positieve eigenschappen van toepassing zijn op Nederlanders van Afrikaanse herkomst (gem. 3,3). Respondenten uit de groep 'geen discriminatie' vinden het minst dat negatieve kenmerken van toepassing zijn op Nederlanders van Afrikaanse herkomst (gem. 2,8). Wat betreft positieve eigenschappen denken respondenten uit de pleger-groepen 'vrienden/familie', 'buitenschil/onbekend' en 'geen discriminatie' hetzelfde over Nederlanders van Afrikaanse herkomst (respectievelijk gem. 3,6, 3,7 en 3,7). De effectgroottes van de verschillen tussen de groepen met betrekking tot positieve kenmerken zijn klein, dus moeten de resultaten voorzichtig worden geïnterpreteerd.

De gevonden resultaten komen overeen met de resultaten uit het jongerenonderzoek, waarbij jongeren uit de groep 'ikzelf' vaker negatieve eigenschappen (gem. 3,4) en minder vaak positieve eigenschappen toekennen (gem. 3,4) aan Nederlanders van Afrikaanse herkomst dan de andere pleger-groepen.

Tabel 4.5 De mate waarin kenmerken volgens respondenten betrekking hebben op zwarte Nederlanders van Afrikaanse herkomst, gemiddelde score naar 'pleger'-groep (1=helemaal niet, 4=helemaal wel)

Aard Kenmerken	Ikzelf		Vrienden/familie		Buitenschil/onbekend		Geen discriminatie	
	gem.	N	gem.	N	gem.	N	gem.	N
negatief	3,6	144	3,1	162	3,1	281	2,8	316
positief	3,3	150	3,6	168	3,7	288	3,7	336

Nu we een beeld hebben welke opvattingen de verschillende pleger-groepen over Nederlanders van Afrikaanse herkomst hebben, kijken we vervolgens in hoeverre de ondervraagde volwassenen vinden dat Nederlanders van Afrikaanse herkomst en witte Nederlanders van elkaar verschillen. Dit is gevraagd voor de onderwerpen 'gewoonten', 'religie en geloof', 'manier van praten', 'de taal die wordt gesproken', 'seksuele voorkeuren' en 'manier van leven'. De antwoorden op deze afzonderlijke onderwerpen vormen samen een schaal die uitdrukt in hoeverre Nederlanders van Afrikaanse herkomst en witte Nederlanders volgens de respondenten hetzelfde zijn (1=helemaal anders, 4=helemaal hetzelfde).³⁶ De verschillen zijn significant, het effect is klein. De resultaten zijn weergegeven in figuur 4.2.

Uit figuur 4.2 blijkt dat respondenten die aangeven zelf discriminerend gedrag jegens Nederlanders van Afrikaanse herkomst te vertonen meer verschil tussen Nederlanders van Afrikaanse herkomst en witte

³⁵ Analysestatistieken

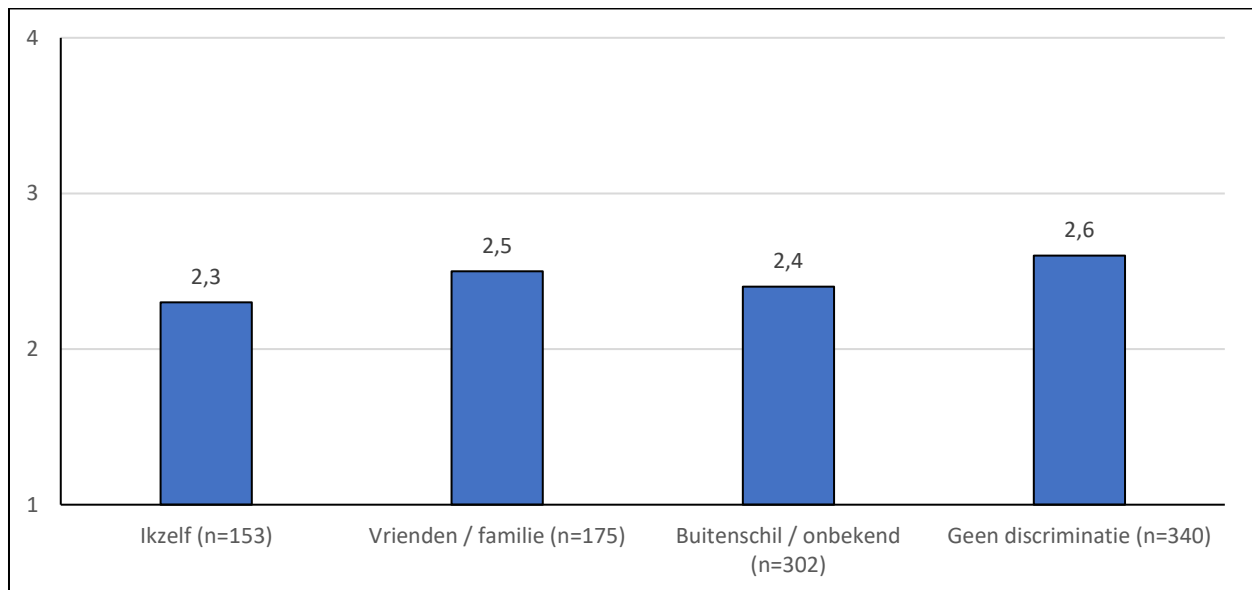
	F	df(1)	df(2)	p	Crohnbach's	
					alfa	η ²
Nederlanders van Afrikaanse herkomst (neg.)	37,62	3	902	0,000	0,859	0,112
Nederlanders van Afrikaanse herkomst (pos.)	8,37	3	941	0,000	0,869	0,026

³⁶ Cronbach's Alpha is .93

Discriminatie in context

Nederlanders zien dan respondenten uit de groepen 'vrienden/familie' en 'geen discriminatie' (gem. 2,3 tegenover respectievelijk 2,5 en 2,6). Gezien de kleine effect grootte, moet dit resultaat met enige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd.

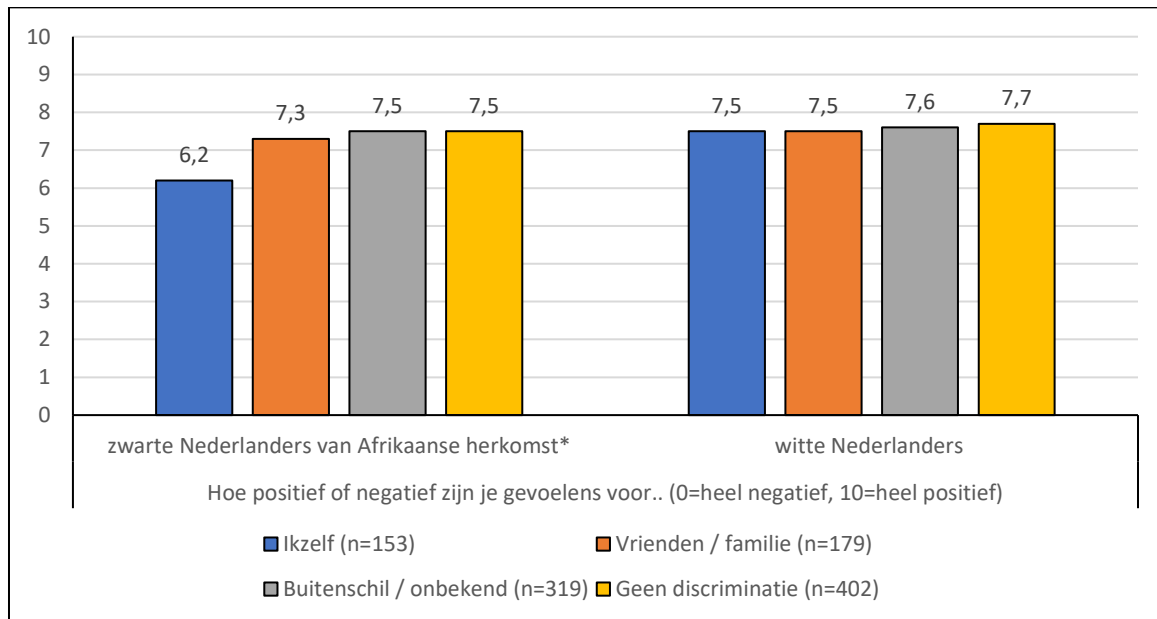
De uitkomst komt deels overeen met de resultaten van het jongerenonderzoek. Er bestaat echter in de jongerengroep ook een significant verschil tussen de groep 'ikzelf' en de groep 'buitenschil / onbekend', iets wat in het volwassenen onderzoek niet wordt gevonden.

$F(3, 969) = 6,36, p = 0, \eta^2 = 0,02$

Figuur 4.2 In hoeverre zijn Nederlanders van Afrikaanse herkomst en witte Nederlanders hetzelfde? Scores per 'pleger'-groep (1=helemaal anders, 4=helemaal hetzelfde)

Een deel van de ondervraagde volwassenen is dus van mening dat Nederlanders van Afrikaanse herkomst en witte Nederlanders van elkaar verschillen. Betekent dit ook dat er onder de verschillende pleger-groepen dezelfde gevoelens heersen jegens Nederlanders van Afrikaanse herkomst? In figuur 4.3 worden de resultaten weergegeven voor de vraag in hoeverre de respondenten positieve of negatieve gevoelens hebben ten aanzien van Nederlanders van Afrikaanse herkomst en -ter vergelijking - witte Nederlanders. De gevonden verschillen met betrekking tot Nederlanders van Afrikaanse herkomst zijn significant en de grootte van het effect is medium.

Figuur 4.3: Gevoelens voor Nederlanders van Afrikaanse herkomst en witte Nederlanders naar 'pleger'-groep (0=heel negatief, 10=heel positief)
Analyse statistieken Nederlanders van Afrikaanse herkomst $F(67,407) = 20,307$, $p = 0$, $\eta^2 = 0,06$

Over het algemeen zijn de gevoelens voor zowel Nederlanders van Afrikaanse herkomst als witte Nederlanders positief. Als we de uitkomsten beschouwen als een rapportcijfer dan krijgt iedere bevolkingsgroep van de respondenten een cijfer 6,2 of hoger. De gevoelens voor witte Nederlanders zijn (wat) positiever dan voor Nederlanders van Afrikaanse herkomst. Dit komt het sterkst naar voren bij de groep 'ikzelf', waar de gevoelens voor witte Nederlanders meer dan een punt hoger scoren dan voor de groep zwarte Nederlanders van Afrikaanse herkomst (6,2 tegenover 7,5). Ook is te zien dat respondenten in de groep 'ikzelf' significant minder positieve gevoelens hebben ten aanzien van Nederlanders van Afrikaanse herkomst dan de andere groepen volwassenen.

Bij zowel de jongeren als volwassenen zijn de gevoelens voor witte Nederlanders opvallend positiever dan voor Nederlanders van Afrikaanse herkomst onder respondenten uit de pleger-groep 'ikzelf' vergeleken met de andere pleger-groepen (gem. 6,6 voor Nederlanders van Afrikaanse herkomst tegenover 7,6 voor witte Nederlanders).

Eerder bleek al dat respondenten uit de groep 'ikzelf' als aanleiding voor discriminatie vaak het 'asociale gedrag van de ander' benoemen. Net zoals bij het jongerenonderzoek is gekeken of respondenten die het asociale gedrag van de ander als oorzaak opgeven, negatievere gevoelens hebben ten opzichte van en vaker negatieve kenmerken toekennen aan Nederlanders van Afrikaanse herkomst dan respondenten uit de pleger-groep 'ikzelf'. Uit de uitgevoerde analyses bleek dat de groep 'ikzelf' die asociaal gedrag aanmerkt als aanleiding, niet significant verschilt van de groep 'ikzelf' die een andere aanleiding geeft.

In tabel 4.6 wordt weergegeven waar de gevoelens ten aanzien van de diverse bevolkingsgroepen vandaan komen.

Tabel 4.6 Bronnen voor de vorming van gevoelens jegens zwarte Nederlanders van Afrikaanse herkomst naar 'pleger'-groep (meerdere antwoorden mogelijk)

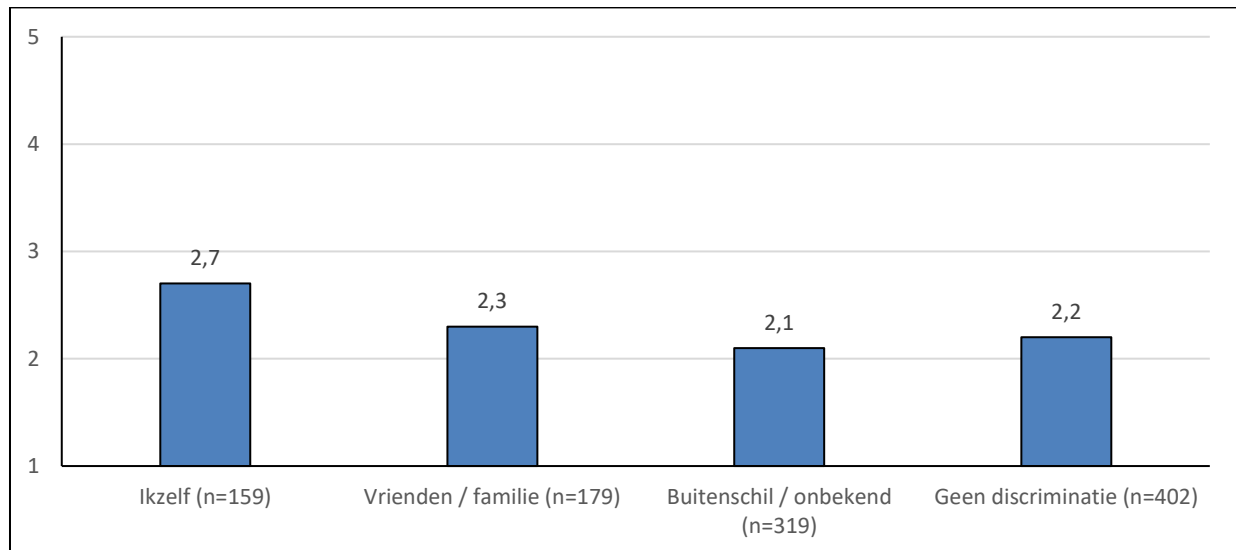
Hoe kom je aan je gevoelens over zwarte Nederlanders van Afrikaanse herkomst?	Ikzelf (291 antwoorden)	Vrienden/familie (290 antwoorden)	Buitenschil / onbekend (480 antwoorden)	Geen discriminatie (561 antwoorden)
Door mijn persoonlijke ervaringen	32%	35%	43%	38%
Door de berichten in het nieuws	22%	14%	12%	13%
Door wat ik op het werk, op school en/of op straat zie en hoor	18%	23%	18%	14%
Door wat ik op sociale media zie en hoor	8%	10%	4%	5%
Door de mening van mijn vrienden	7%	7%	5%	4%
Door de mening van mijn familie	6%	4%	4%	5%
Ik weet niet waar de gevoelens vandaan komen	6%	6%	10%	17%
Overig	2%	1%	4%	5%

In alle pleger-groepen zijn persoonlijke ervaringen de meest genoemde bron, maar in de groepen 'ikzelf' en 'vrienden/familie' in mindere mate dan bij de andere twee groepen (respectievelijk 32 procent en 35 procent). Dit duidt erop dat de groepen 'ikzelf' en 'vrienden/familie' hun informatie over Nederlanders van Afrikaanse herkomst relatief gezien vaker 'op afstand' krijgen dan via direct contact met anderen (persoonlijke ervaringen). Dit is terug te zien bij de andere bronnen. Bij de groepen 'ikzelf', 'vrienden/familie' (en bij de groep 'buitenschil/onbekend') staan 'berichten in het nieuws' en 'door wat ik op het werk, op school en/of op straat zie en hoor' op de tweede of derde plaats. 'Berichten in het nieuws' wordt het vaakst genoemd door de groep 'ikzelf' als bron voor gevoelens jegens Nederlanders van Afrikaanse herkomst (22 procent). Verder valt op dat respondenten uit de groepen 'ikzelf' en 'vrienden/familie' minder vaak zeggen dat zij niet weten waar hun gevoelens jegens Nederlanders van Afrikaanse herkomst vandaan komen dan bij de andere twee groepen (respectievelijk 6 en 6 procent tegenover 10 en 17 procent). Deze resultaten zijn overeenkomstig met de resultaten uit het jongeren onderzoek. Wel speelt sociale media bij de jongeren, vooral in de groepen 'ikzelf' en 'vrienden / familie', een grotere rol in de vorming van gevoelens jegens zwarte Nederlanders van Afrikaanse herkomst dan bij de volwassenen, waar 'door wat ik op het werk, op school en/of op straat zie en hoor' een grotere rol speelt. Mogelijk wordt dit verklaard doordat jongeren vaker gebruik maken van sociale media dan volwassenen en dat volwassenen zich vaker op plekken als het werk bevinden. Ook het percentage jongeren dat aangeeft de gevoelens te laten vormen door de mening van familie ligt relatief gezien hoger dan bij de volwassenen (voor alle pleger-groepen dubbel zo vaak). Een verklaring kan zijn dat jongeren meer in contact staan met familie, omdat zij (gezien de leeftijd) vaak nog thuis wonen bij ouders/verzorgers.

Om een idee te krijgen in welke mate respondenten binnen de eigen groep het liefst verkeren onder mensen met hun eigen huidskleur, is gevraagd in hoeverre zij de voorkeur geven aan iemand met ongeveer hun huidskleur als het gaat om de liefdespartner, burens, familie, vrienden en meer in het algemeen omgang met mensen. Daarnaast zijn de volwassenen ook gevraagd naar hun mening omtrent

Onderzoek onder volwassenen

de omgang van hun kinderen met betrekking tot huidskleur. Op basis hiervan is een schaal geconstrueerd die aangeeft in welke mate iemand de voorkeur geeft aan mensen om zich heen met haar/zijn huidskleur (1=geen voorkeur voor eigen huidskleur, 5=sterke voorkeur voor eigen huidskleur)³⁷. In figuur 4.4 presenteren wij de resultaten. De verschillen zijn significant. Het effect is klein.

$F(3, 1055) = 13,60, p = 0, \eta^2 = 0,04$

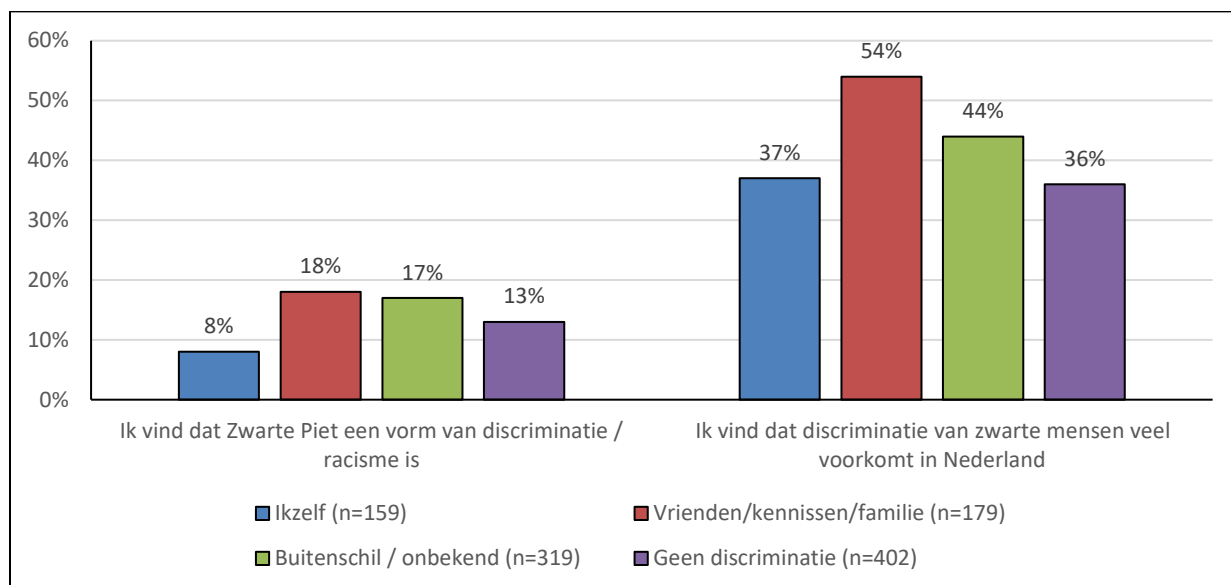
Figuur 4.4 Voorkeur voor zelfde huidskleur binnen eigen groep, naar 'pleger'-groep (1=geen voorkeur, 5=sterke voorkeur eigen huidskleur)

Over het algemeen neigen de ondervraagde volwassenen ernaar om geen voorkeur te hebben voor een huidskleur als het gaat om mensen om zich heen: de scores voor alle groepen liggen dicht bij 1 (geen voorkeur) dan bij 5 (sterke voorkeur eigen huidskleur). Volwassenen uit de groepen 'ikzelf' zien vaker liever mensen in hun naaste omgeving met ongeveer hun eigen huidskleur dan de andere groepen (gem. 2,7) in vergelijking met de andere onderscheiden groepen. De grootte van het gevonden effect is klein, wat betekent dat deze resultaten met enige voorzichtigheid moeten worden geïnterpreteerd.

In het jongerenonderzoek zien we dat jongeren uit alle pleger-groepen een vergelijkbare voorkeur hebben voor een huidskleur als volwassenen, als het gaat om mensen om zich heen. Net als bij de volwassenen heeft bij de jongeren vooral de groep 'ikzelf' een sterkere voorkeur voor personen met dezelfde huidskleur vergeleken met de andere pleger-groepen.

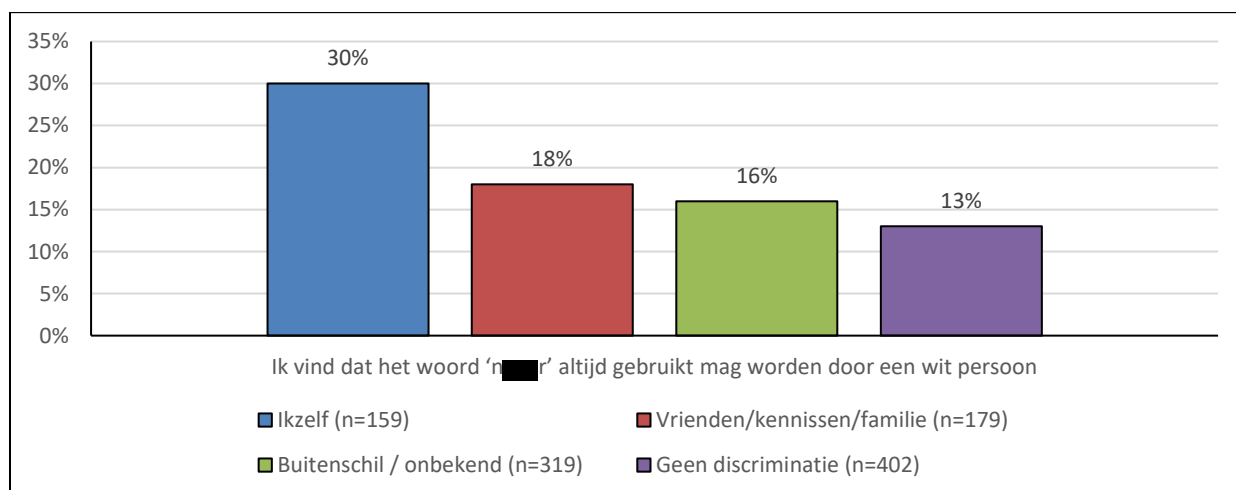
Om een indicatie te krijgen in hoeverre respondenten sensitief zijn en gevoelens van empathie hebben voor Nederlanders van Afrikaanse herkomst is hen een aantal stellingen voorgelegd. De resultaten staan weergegeven in figuur 4.5a en 4.5b. De gevonden verschillen zijn significant. De gevonden effecten zijn zwak, wat betekent dat de resultaten met enige voorzichtigheid geïnterpreteerd moeten worden.

³⁷ Cronbach's Alpha is .94

	χ^2	df	N	p	V
Stelling Zwarte Piet	9,47	3	1059	0,024	0,10
Stelling voorkomen discriminatie	17,466	3	1059	0,001	0,13

Figuur 4.5a Percentage respondenten dat het eens of helemaal eens is met stellingen naar pleger-groep

	χ^2	df	N	p	V
	23,63	3	1059	0,000	0,15

Figuur 4.5b Percentage respondenten dat het eens of helemaal eens is met de stelling naar pleger-groep

De stellingen in figuur 4.5a gaan over de vraag of Zwarte Piet een vorm van discriminatie/racisme is en of discriminatie van mensen van kleur veel voor komt in Nederland. Minder dan één op de vijf respondenten vindt Zwarte Piet een vorm van discriminatie. Deze groep is het kleinst onder volwassenen uit de groep 'ikzelf': 8 procent van hen is het (helemaal) eens met deze stelling. Het overgrote deel van de respondenten vindt Zwarte Piet dus geen vorm van discriminatie. Respondenten zijn het vaker (helemaal) eens met de tweede stelling, namelijk dat zwarte mensen vaak worden gediscrimineerd in Nederland. Ook hier gaat het in de meeste gevallen om een minderheid per pleger-groep, met uitzondering van respondenten waarvan vrienden, kennissen en/of familie discriminerend gedrag hebben vertoond. Binnen deze groep is een meerderheid van mening (54 procent) dat

discriminatie van zwarte mensen veel voor komt in Nederland. De pleger-groepen 'ikzelf' en 'geen discriminatie' zijn het minst vaak eens met deze stelling (respectievelijk 37 procent en 36 procent). Mogelijk dat de groep die geen discriminatie heeft meegemaakt minder sensitief is met betrekking tot het opmerken van racisme. Andersom lijkt de groep familie/vrienden juist iets sensitiever en discriminatie eerder als zodanig op te merken.

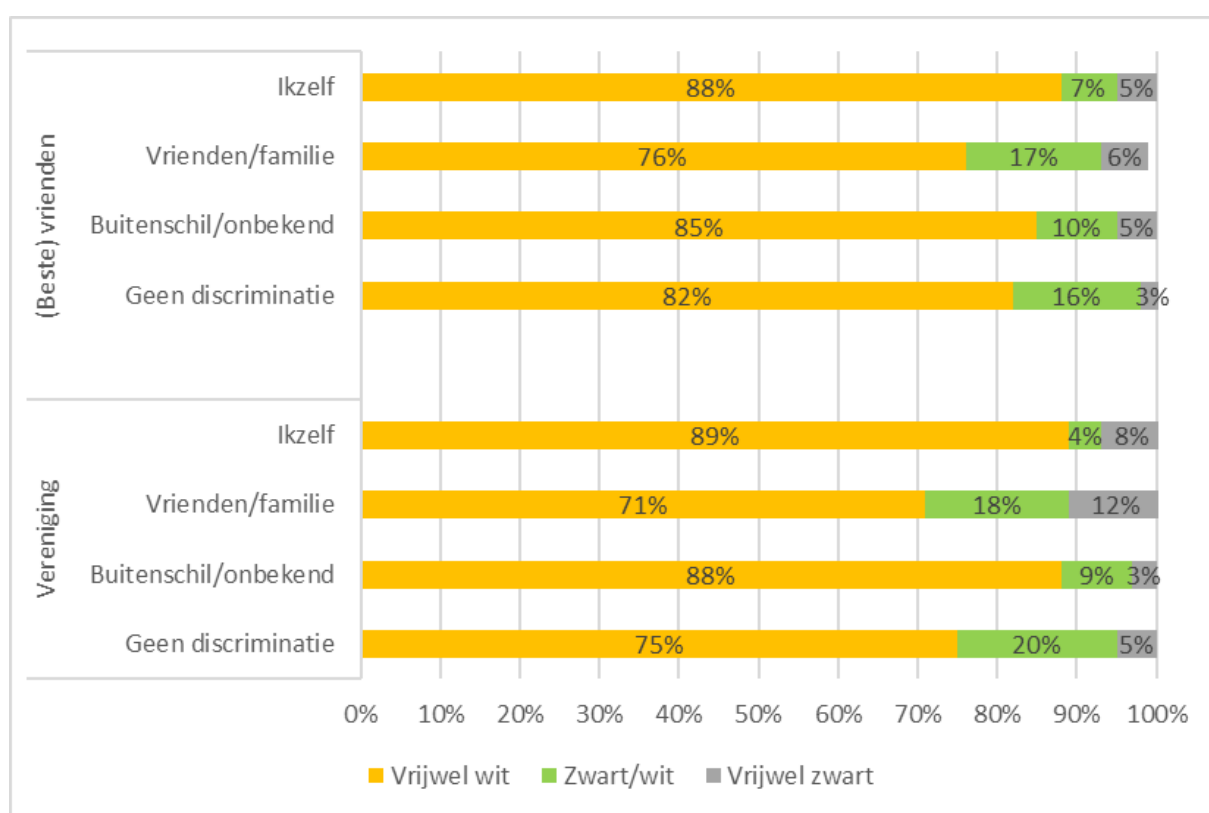
Een derde stelling gaat over de vraag of het 'n-woord' altijd gebruikt mag worden door een wit persoon (figuur 4.5b). Weinig respondenten zijn het (helemaal) eens met deze stelling. Een grote meerderheid van de ondervraagde volwassenen lijkt zich ervan bewust dat dit woord als kwetsend kan worden ervaren wanneer het wordt uitgesproken door een wit persoon. Wel is het zo dat volwassenen uit de groep 'ikzelf' er in veel mindere mate moeite mee hebben als een wit persoon het 'n-woord' in de mond neemt (30 procent) dan volwassenen uit de andere groepen (13 tot 18 procent).

De uitkomsten van het volwassenenonderzoek zijn in grote lijnen vergelijkbaar met het jongerenonderzoek. Ook onder jongeren lijken, net als bij volwassenen, respondenten in de groep 'ikzelf' minder sensitief en empathisch ten opzichte van Nederlanders van Afrikaanse herkomst dan de andere groepen. Er zijn ook verschillen. Zo beschouwen ondervraagde volwassenen Zwarte Piet aanzienlijk minder vaak als een vorm van discriminatie dan ondervraagde jongeren, ongeacht pleger-groep. Mogelijk dat er sprake is van een generatie verschil waarbij oudere respondenten Zwarte Piet als een niet-discriminerend en traditioneel onderdeel van het Sinterklaasfeest beschouwen terwijl jongeren dit vaker als discriminerend beschouwen.

4.4 Socialisatie en identiteit

In deze paragraaf verdiepen wij ons in de naaste omgeving van respondenten en proberen wij te achterhalen of het plegen van discriminatie verband houdt met a) de samenstelling van de groepen waarmee zij contact hebben, b) hoe contacten met Nederlanders van Afrikaanse herkomst verlopen en worden beoordeeld en c) hoe respondenten en hun vrienden en familie tegenover discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst staan. Ook kijken wij hoe respondenten over zichzelf denken in samenhang met de pleger-groep waartoe zij behoren. Wij verwachten op basis van het vooronderzoek dat plegers van discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst zich in milieus bevinden waarin minder contacten zijn met Nederlanders van Afrikaanse herkomst, dat de contacten die er zijn als minder positief worden ervaren en de houding ten opzichte van Nederlanders van Afrikaanse herkomst ook minder positief is dan in andere groepen. Het gaat hier met andere woorden om omgevingen waarin het als meer normaal wordt beschouwd om 'iets' tegen Nederlanders van Afrikaanse herkomst te hebben en hen negatief te bejegenen en te behandelen. Verder vermoeden wij dat volwassenen die meer open staan voor discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst een lager zelfbeeld hebben.

In het vragenlijstonderzoek is volwassenen gevraagd naar de samenstelling van de verschillende groepen waarbinnen zij zich bewegen. Specifiek is gevraagd in hoeverre deze groepen (voornamelijk) bestaan uit witte Nederlanders, zwarte Nederlanders van Afrikaanse herkomst of een mix daarvan (zwart/wit). Deze vraag is gesteld voor de domeinen vrienden/kennissen, familie, woonbuurt, medestudenten, naaste collega's en vereniging/club. In figuur 4.6 presenteren wij de resultaten voor de domeinen vrienden en vereniging. Dit zijn de domeinen waar wij significante verschillen aantreffen tussen pleger-groepen. De gevonden verbanden zijn zeer zwak (domein (beste) vrienden) tot zwak (domein vereniging)³⁸, wat betekent dat de bevindingen met enige voorzichtigheid geïnterpreteerd moeten worden.

Figuur 4.16 Groepssamenstelling van vriendenkring en vereniging van respondenten naar 'pleger'-schil³⁹ (met wit wordt bedoeld Nederlanders met een witte huidskleur, met zwart wordt bedoeld Nederlanders van Afrikaanse herkomst)

³⁸ Analysestatistieken

	χ^2	df	N	p	V
(Beste) vrienden	16,514	6	1059	0,011	0,09
Vereniging	33,996	6	1059	0,000	0,17

³⁹De n's voor de verschillende categorieën zijn:

	(Beste) vrienden. n=	Vereniging n=
Ikzelf	155	107
Vrienden/kennissen/familie	174	121
Buitenschil/onbekend	304	188
Geen discriminatie	369	201

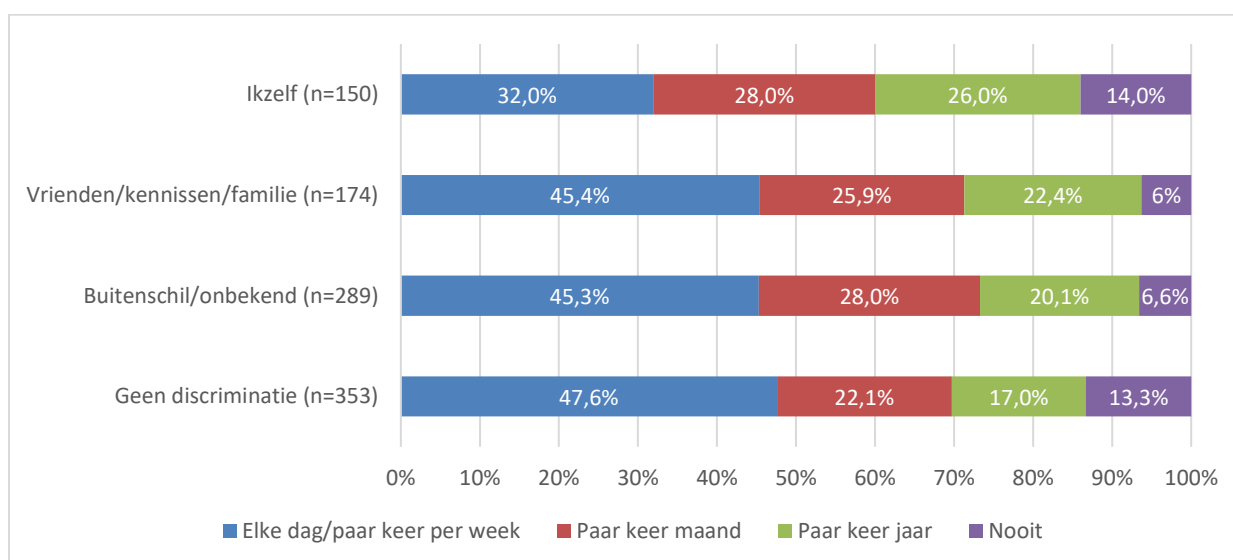
Onderzoek onder volwassenen

Ten eerste springt in het oog dat in de twee domeinen het overgrote deel van de ondervraagde volwassenen vrijwel alleen witte Nederlanders om zich heen heeft. Dit komt het sterkst naar voren in het domein (beste) vrienden, waar dit voor meer dan 80 procent van de respondenten geldt, behalve voor de pleger-groep 'vrienden/familie'. Van bijna driekwart (76 procent) van de respondenten die discriminatie hebben opgemerkt bij vrienden/familie bestaat de vriendengroep uit vrijwel alleen witte Nederlanders. De respondenten behorende tot deze groep hebben relatief vaak een gemengde vriendengroep (17 procent) ten opzichte van de andere pleger-groepen.

Gekeken naar de groep 'ikzelf' dan valt op dat volwassenen die zelf discriminerend gedrag vertonen minder vaak deel uit maken van gemengde groepen (zwart/wit) op beide domeinen (7 procent voor (beste) vrienden en 4 procent voor vereniging). Bij de pleger-groep 'vrienden/familie' en 'geen discriminatie' valt op dat deze groepen voor beide domeinen het vaakst deel uit maken van een gemengde of een vrijwel zwarte vriendengroep of vereniging.

De gevonden resultaten sluiten gedeeltelijk aan bij de resultaten uit het jongerenonderzoek. Ook het overgrote deel van de ondervraagde jongeren heeft vrijwel alleen witte Nederlanders om zich heen (rond de rond de 70 tot bijna 90 procent, afhankelijk van domein). Daarnaast maakt onder jongeren de groep 'ikzelf' gemiddeld minder vaak deel uit van een gemengde groep dan andere pleger-groepen. Evenals voor de jongeren, kan er geconcludeerd worden dat volwassenen die deel uit maken van gemengde groepen, Nederlanders van Afrikaanse herkomst minder discrimineren, ondersteund door het resultaat dat de groepen 'vrienden/familie', 'buitenschil/onbekend' en 'geen discriminatie' vaker in gemengde groepen verkeren dan respondenten uit de groep 'ikzelf'.

Figuur 4.7 heeft betrekking op de frequentie van contact met Nederlanders van Afrikaanse herkomst.

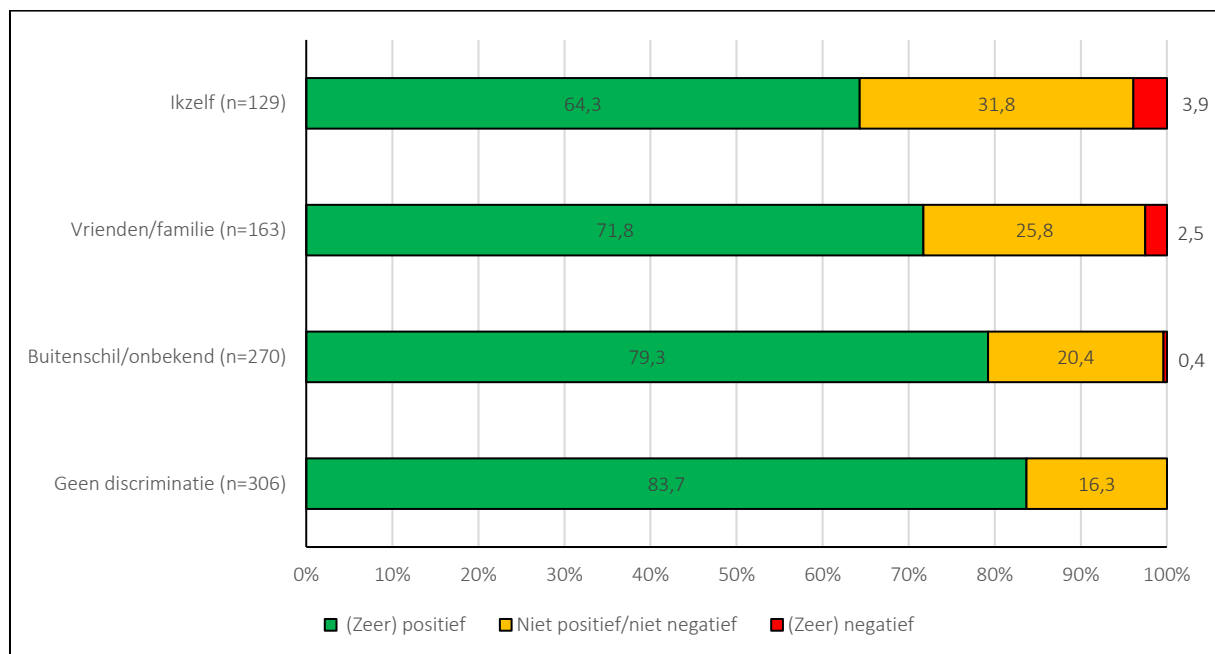
χ^2	df	N	p	V
25,352	9	966	0,003	0,09

Figuur 4.7 Contactfrequentie met Nederlanders van Afrikaanse herkomst (inclusief contact thuis binnen het gezin of via mobiele telefoon (bellen/whatsappen)) **naar pleger-groep.**

Iets minder dan de helft van de ondervraagde volwassenen komt minstens een paar keer per week in contact met Nederlanders van Afrikaanse herkomst. Uitzondering vormen respondenten uit de groep 'ikzelf' waar contacten minder frequent zijn. Een derde van hen heeft wekelijks of dagelijks contact met Nederlanders van Afrikaanse herkomst (32 procent). Deze benoemde verschillen zijn significant. Het gevonden verband is echter zeer zwak.

Wanneer de resultaten worden vergeleken met de bevindingen uit het jongerenonderzoek, valt op dat het percentage jongeren dat aangeeft minimaal een paar keer per week contact te hebben met Nederlanders van Afrikaanse herkomst aanzienlijk hoger is dan bij de volwassenen (een verschil van gemiddeld 20 procentpunten over de vier pleger-groepen). Volwassenen lijken dus minder regelmatig contact te hebben met Nederlanders van Afrikaanse herkomst dan jongeren.

Figuur 4.8 toont hoe de ondervraagde volwassenen oordelen over hun contacten met Nederlanders van Afrikaanse herkomst. De gevonden verschillen zijn significant. Het verband is zwak.

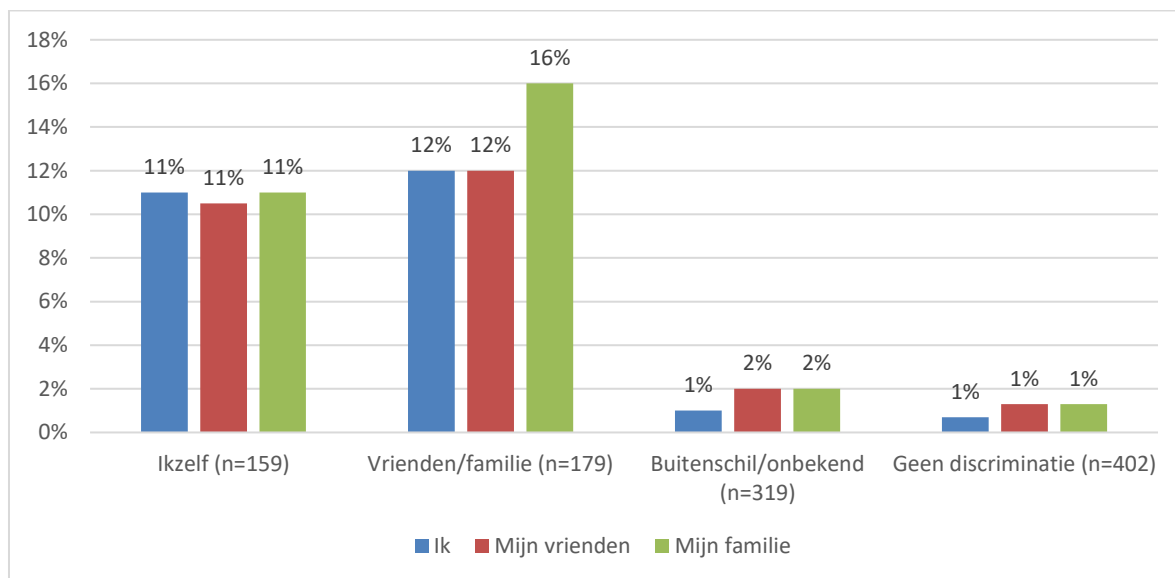
χ^2	df	N	p	V
32,429	6	868	0,000	0,14

Figuur 4.8 Oordeel contacten met Nederlanders van Afrikaanse herkomst naar pleger-groep

In algemene zin worden de contacten met Nederlanders van Afrikaanse herkomst door een ruime meerderheid van de ondervraagde volwassenen als (zeer) positief ervaren. Er zijn echter wel verschillen tussen de groep 'ikzelf' en de andere groepen. Zo is in de groep 'ikzelf' het aandeel respondenten dat contacten met Nederlanders van Afrikaanse herkomst als (zeer) positief beoordeeld (64,3 procent) kleiner dan bij de andere groepen en het aandeel volwassenen dat deze als (zeer) negatief ervaart of een neutraal oordeel heeft, juist groter (respectievelijk 3,9 procent en 31,8 procent). Het gevonden verband is zwak, wat betekent dat de resultaten met enige voorzichtigheid geïnterpreteerd moeten

worden. Eenzelfde resultaat is gevonden in het jongerenonderzoek. Zowel volwassenen als jongeren die zelf plegger zijn van discriminatie beoordelen de contacten met Nederlanders van Afrikaanse herkomst negatiever dan personen die zelf geen discriminerend gedrag vertonen.

Figuur 4.9a toont in hoeverre vanuit het perspectief van respondenten, zichzelf, hun vrienden en familie (sterk) voor discriminatie zijn van Nederlanders van Afrikaanse herkomst op basis van huidskleur. De resultaten zijn uitgesplitst naar de plegger-groepen.

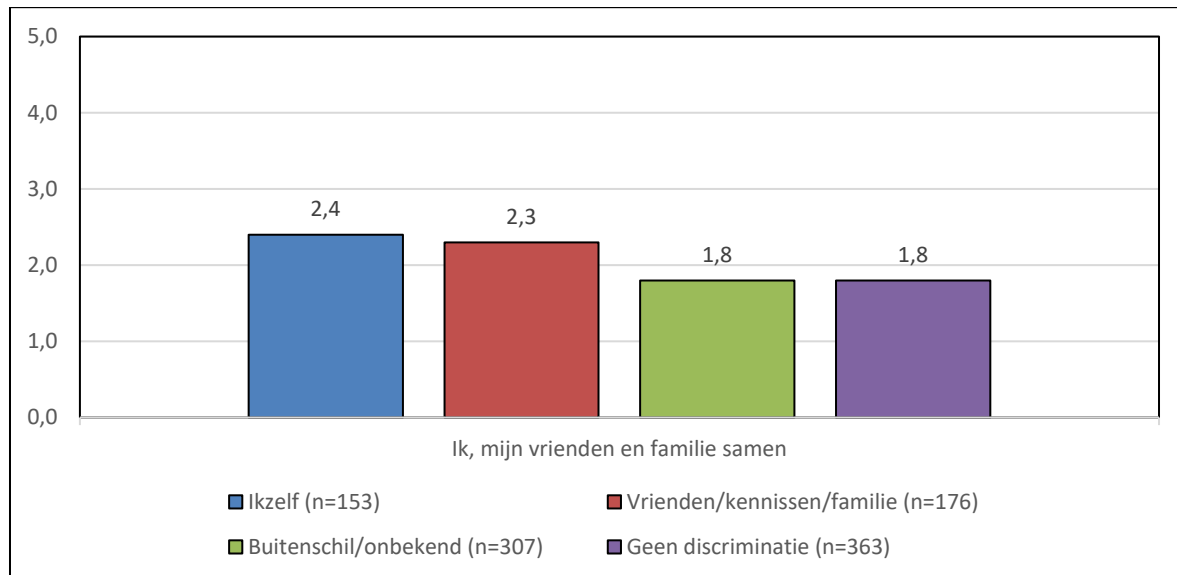
Figuur 4.9a Percentage 'ik', 'mijn vrienden' en 'mijn familie' dat volgens respondenten (sterk) voor discriminatie is, naar plegger-groep

De figuur laat zien dat een klein deel van de groep respondenten en hun naasten (sterk) voor discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst is. Het grootste percentage dat voor discriminatie is, vinden we bij respondenten die discriminatie hebben waargenomen bij 'vrienden/familie', 16 procent van de respondenten uit deze groep geeft aan dat familieleden minder sterk tegen discriminatie zijn. Bij de plegger-groepen 'buitenschil/onbekend' en 'geen discriminatie' is dit percentage het kleinst: binnen deze plegger-groepen geeft 1 à 2 procent van de ondervraagde volwassenen aan dat zichzelf, hun vrienden en familie minder sterk tegen discriminatie zijn.

Er zijn ook verschillen. In de eerste plaats zijn volwassenen die zelf hebben gediscrimineerd en respondenten uit de groep 'vrienden/familie' vaker minder sterk tegen discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst dan volwassenen uit de groepen 'buitenschil/onbekend' en 'geen discriminatie' en verkeren zij samen met hun vrienden en familie in een omgeving waarbij ditzelfde het geval is. In de tweede plaats blijkt bij ondervraagde volwassenen behorende tot de plegger-groep 'vrienden/familie' dat zij hun familie vaker als minder sterk tegen discriminatie zien dan zichzelf (12 versus 16 procent). Deze resultaten zijn vergelijkbaar met de resultaten uit het jongerenonderzoek.

In figuur 4.9b is per plegger-groep een samengestelde indicator weergegeven. De indicator geeft de houding van de respondent zelf, vrienden en familie ten opzichte van discriminatie aan. Deze scores zijn weergegeven op een vijfpuntsschaal waarbij 1 sterk tegen en 5 sterk voorstander van discriminatie

betekent. Hoe lager de score hoe meer iemand tegenstander is van discriminatie.⁴⁰ Het gevonden verschil is significant, het effect klein.

$F(3, 998) = 38,29, p < .01, \eta^2 = 0,10$

Figuur 4.9b Houding respondent, vrienden en familie ten opzichte van discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst naar 'pleger'-groep (1=sterk tegen discriminatie, 5=sterk voor discriminatie)

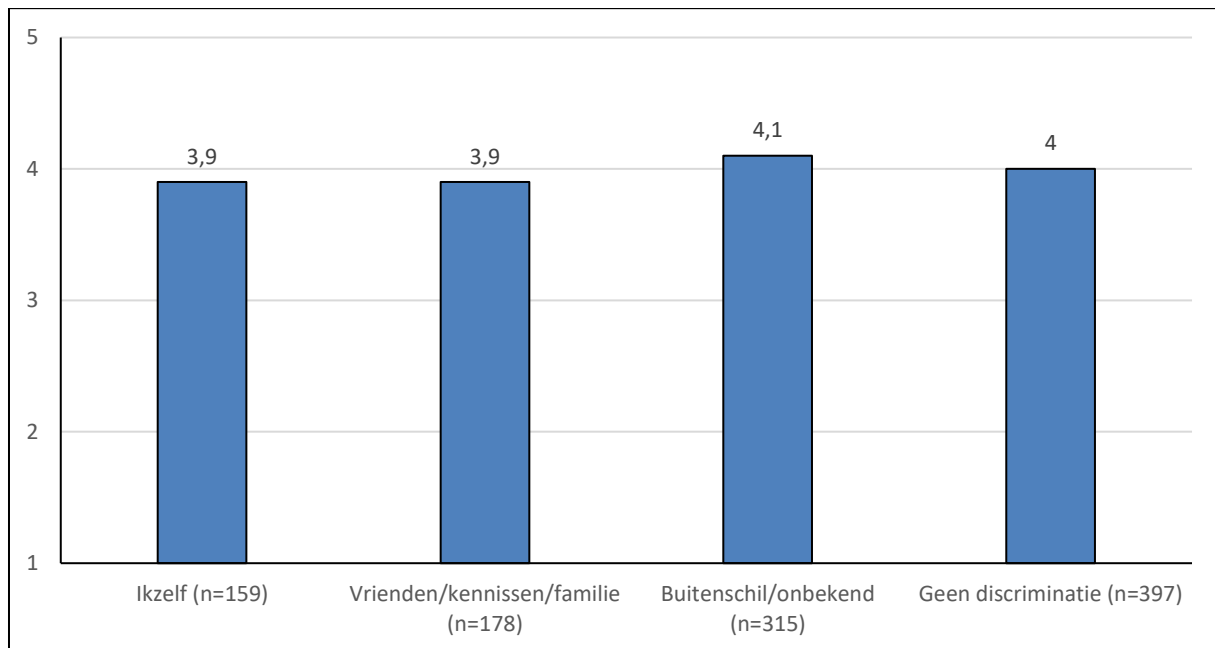
Uit de figuur komt naar voren dat volwassenen die zelf discriminerend gedrag hebben vertoond, iets vaker minder sterk tegen discriminatie zijn (2,4) dan bij volwassenen uit de andere groepen. Dit geldt met name voor de vergelijking tussen de pleger-groepen ikzelf en de groepen buitenschil/onbekend en geen discriminatie. Het verschil in houding ten opzichte van discriminatie tussen de pleger-groepen ikzelf en vrienden/familie is zeer beperkt.

De gevonden resultaten komen sterk overeen met uitkomsten uit het jongerenonderzoek. Er is echter één groot verschil: in de pleger-groep 'vrienden/familie' zijn jongeren en hun vrienden in veel mindere mate sterk tegen discriminatie dan de volwassenen en hun vrienden.

Een volgend verband dat wij bekijken heeft betrekking op het behoren tot een bepaalde pleger-groep en de mate van zelfwaardering (figuur 4.10). De aanname is dat respondenten die zichzelf meer waarderen, minder in kringen verkeren waar Nederlanders van Afrikaanse herkomst worden gediscrimineerd. Anders geformuleerd: iemand die goed in zijn/haar vel zit, verkeert in een omgeving waar er minder behoefte is om anderen of andere groepen te discrimineren. De variabele zelfwaardering is een schaal geconstrueerd uit drie stellingen waarvan respondenten konden aangeven in hoeverre zij het ermee eens waren. De stellingen waren a) ik ben tevreden met mijzelf, b) ik heb het gevoel dat ik weinig waard ben en c) ik heb vertrouwen in mijzelf.⁴¹ Het verschil tussen groepen is significant. Het effect is klein, wat betekent dat de resultaten met enige voorzichtigheid geïnterpreteerd moeten worden.

⁴⁰ Cronbach's Alpha=0,90

⁴¹ Cronbach's Alpha is .813

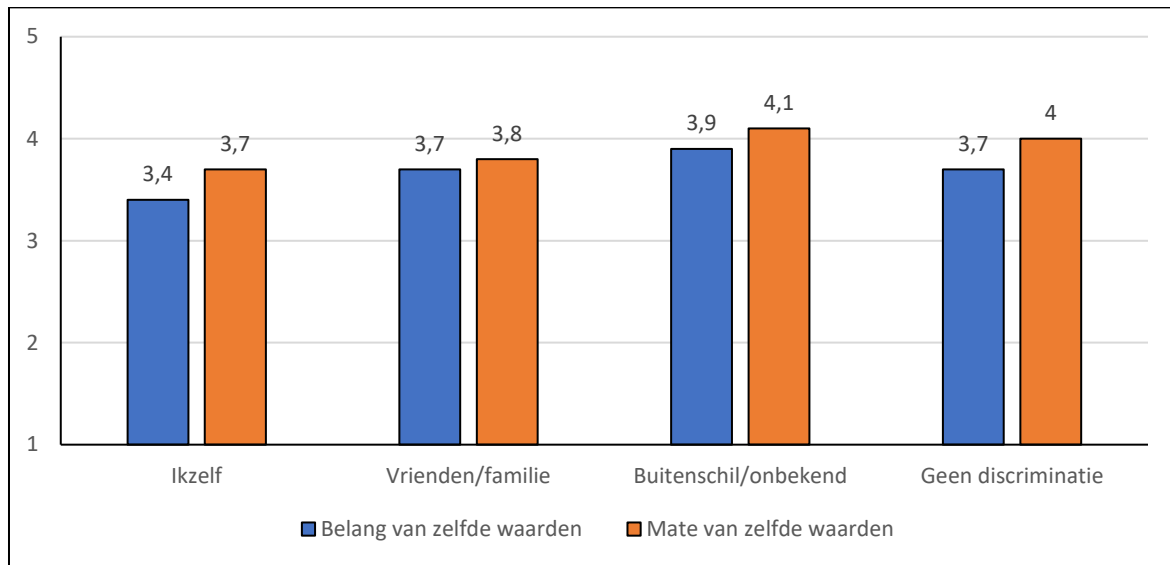

$F(3, 1052) = 7,71, p = 0,01, \eta^2 = 0,01$

Figuur 4.10 Mate van zelfwaardering (1=zeer laag, 5=zeer hoog) naar pleger-groep

Over het algemeen hebben de ondervraagde volwassenen een hoge mate van zelfwaardering: de gemiddelde scores voor alle groepen liggen rond de 4 (1=lage zelfwaardering, 5= hoge zelfwaardering). Het significante verschil tussen groepen wordt vooral veroorzaakt doordat de pleger-groep 'buitenschil/onbekend' een wat hogere zelfwaardering heeft vergeleken met de andere groepen. Het verschil is echter klein en net als in het jongerenonderzoek wijken deze resultaten af van de eerder genoemde verwachting dat respondenten die zichzelf meer waarderen, minder in kringen verkeren waar Nederlanders van Afrikaanse herkomst worden gediscrimineerd.

De volwassenen zijn ook gevraagd naar de waarden die zij hun kinderen willen meegeven (figuur 4.11). De stellingen waren a) ik vind het belangrijk dat mijn kind(eren) en ik hetzelfde denken over zwarte Nederlanders (belang van zelfde waarden) en b) mijn kind(eren) en ik denken hetzelfde over zwarte Nederlanders (mate van zelfde waarden). De gevonden verschillen zijn significant. De gevonden verbanden zijn zeer zwak voor beide stellingen.

	χ^2	df	N	p	V
Belang van zelfde waarden	16,919	3	970	0,001	0,02
Mate van zelfde waarden	20,993	3	911	0,000	0,03

Figuur 4.11 Mate van waardenoverdracht met kinderen (1=helemaal oneens, 5=helemaal eens) naar pleger-groep

Over het algemeen vinden de ondervraagde volwassenen het belangrijk dat hun kinderen dezelfde waarden hebben wanneer het gaat om hoe zij denken over Nederlanders van Afrikaanse herkomst als zichzelf: de gemiddelde scores voor alle groepen liggen rond de 4 (1 = niet belangrijke zelfde waarden, 5 = heel belangrijk zelfde waarden) en lijkt dit volgens hen ook zo te zijn, gezien de gemiddelde scores voor alle pleger-groepen rond de 4 liggen (1 = helemaal niet hetzelfde, 5 = helemaal wel hetzelfde). Toch bestaan er significante verschillen tussen groepen. Wanneer we kijken naar de eerste stelling over het belang van het hebben van dezelfde waarden, lijken de groepen 'buitenschil/onbekend' en 'geen discriminatie' dit belangrijker te vinden dan de volwassenen behorende tot de groep 'ikzelf' (respectievelijk 3,9 en 3,7 tegenover 3,4). De mate waarin de waarden van de respondenten hetzelfde zijn als de waarden van hun kinderen, is volgens de volwassenen in de groepen 'buitenschil/onbekend' en 'geen discriminatie' groter dan in de groepen 'ikzelf' en 'vrienden/familie' (respectievelijk 4,1 en 4,0 tegenover 3,7 en 3,8). Er bestaan voor beide stellingen geen significante verschillen tussen de groepen 'ikzelf' en 'vrienden/familie'. Volwassenen die discriminatie dichterbij meemaken, hetzij als pleger, hetzij wanneer het vrienden of familie zijn, vinden het dus iets minder belangrijk dat hun kinderen hetzelfde denken over Nederlanders van Afrikaanse herkomst als zichzelf en zien ook iets meer verschil in de daadwerkelijke waarden die hun kinderen hebben.

4.5 (Leer)domeinen

In de vorige paragrafen hebben we onze aandacht gericht op vooroordelen en stereotypen en hebben we een beeld gekregen van de houdingen die respondenten hebben ten opzichte van Nederlanders van Afrikaanse herkomst. In deze paragraaf borduren wij hierop voort en proberen wij te achterhalen waar

volwassenen negatieve zaken over Nederlanders van Afrikaanse herkomst horen en via welke bronnen hun gevoelens jegens Nederlanders van Afrikaanse herkomst zijn gevormd.

Tabel 4.7 geeft aan waar respondenten negatieve informatie over Nederlanders van Afrikaanse herkomst zien en horen, waarbij een onderscheid is gemaakt naar pleger-groep. Respondenten ontvangen negatieve informatie vooral via media. Bij alle pleger-groepen zegt meer dan de helft van de respondenten dat zij deze informatie via televisie/radio, sociale media en/of internetfora tot zich nemen. Media blijken hiermee een belangrijke rol te spelen in het verspreiden van deze negatieve informatie. Na (sociale) media komt de openbare ruimte (straat/buiten) naar voren als kanaal waarlangs negatieve informatie over Nederlanders van Afrikaanse herkomst de respondenten bereikt. Dit gebeurt minder binnen het persoonlijke netwerk, zoals in de privé-achtige sfeer van vrienden, familie en vereniging, of op het werk en op school/college.

Tabel 4.7 Waar hoor en zie jij vooral negatieve informatie over Nederlanders van Afrikaanse herkomst? (Maximaal 3 antwoorden) naar pleger-groep

	Pleger-groep			
	Ikzelf (n=323)	Vrienden/familie (n=332)	Buitenschil/ onbekend (n=555)	Geen discriminatie (n=593)
Op televisie en radio	24%	19%	25%	29%
Op straat/buiten	21%	14%	19%	14%
Op sociale media	18%	24%	24%	21%
Op internetfora (reacties onder nieuwsberichten)	12%	17%	18%	15%
Binnen mijn vriendengroep	8%	8%	2%	2%
Binnen mijn familie	6%	7%	1%	3%
Binnen mijn vereniging/team	1%	3%	1%	1%
Op het werk	6%	5%	5%	3%
Op school/college	3%	2%	1%	1%
Anders:	1%	1%	4%	12%
Totaal	100%	100%	100%	100%

Wanneer wij pleger-groepen met elkaar vergelijken dan springen de groep 'ikzelf' en 'vrienden/familie' er op een aantal punten uit. Respondenten uit deze groepen horen en zien iets vaker dan bij de andere groepen negatieve informatie over Nederlanders van Afrikaanse herkomst in de vrienden- of familiekring (respectievelijk 8 / 6 procent en 8 / 7 procent). Daarentegen zegt de groep 'ikzelf' wat minder vaak negatieve informatie over Nederlanders van Afrikaanse herkomst via de media (televisie/radio, sociale media en internetfora gezamenlijk) te ontvangen dan bij de andere groepen (respectievelijk 24 procent, 18 procent en 12 procent). Verder zijn er verschillen als het gaat over de (semi-)openbare ruimte. Respondenten uit de groep 'ikzelf' horen en zien relatief vaker negatieve dingen over Nederlanders van Afrikaanse herkomst in hun straat/ buurt dan de respondenten uit de andere groepen (21 procent).

Tabel 4.8 geeft aan waar respondenten positieve informatie over Nederlanders van Afrikaanse herkomst zien en horen. De vertrouwde kring van vrienden en familie blijkt hiervoor een belangrijke bron te zijn.

Ook op het werk horen en zien respondenten relatief vaak positieve geluiden over Nederlanders van Afrikaans herkomst. Positieve informatie lijkt zich hiermee meer dan negatieve informatie via contacten met bekenden te verspreiden. Wat betreft media zijn het vooral televisie en radio die bijdragen aan een positief beeld over Nederlanders van Afrikaanse herkomst. Bij sociale media (behalve voor de groep 'vrienden/familie') en met name internetfora is dit (veel) minder het geval.

Bij een vergelijking naar groepen valt op dat volwassenen uit de groep 'ikzelf' relatief minder vaak positieve geluiden horen binnen de familie dan de andere drie groepen (9 procent). Verder krijgen volwassenen uit de groepen 'ikzelf' en 'vrienden/familie' relatief vaak positieve informatie mee uit de media, vergeleken met de andere groepen.

Tabel 4.8 Waar hoor en zie jij vooral positieve informatie over Nederlanders van Afrikaanse herkomst? (Maximaal 3 antwoorden) naar pleger-groep

	Pleger-groep			
	Ikzelf (n=260)	Vrienden/familie (n=310)	Buitenschil / onbekend (n=554)	Geen discriminatie (n=650)
Op televisie en radio	19%	15%	13%	13%
Binnen mijn vriendengroep	15%	16%	21%	19%
Op het werk	14%	11%	16%	12%
Op straat/buiten	10%	12%	7%	11%
Op sociale media	10%	14%	7%	7%
Binnen mijn familie	9%	12%	14%	13%
Binnen mijn vereniging/team	7%	5%	8%	5%
Op internetfora (reacties onder nieuwsberichten)	5%	7%	3%	4%
Op school/college	3%	4%	4%	5%
Anders:	9%	6%	7%	12%
Totaal	100%	100%	100%	100%

De uitkomsten laten zien dat negatieve informatie over Nederlanders van Afrikaanse herkomst vooral via 'kanalen op afstand' (media) tot respondenten komt. Positieve informatie gaat vooral rond binnen het (persoonlijke) netwerk van familie, vrienden en bijvoorbeeld collega's. Bij groepen waar dit in minder mate gebeurt – de pleger-groepen 'ikzelf' en 'vrienden/familie' – blijken media een relatief grote rol te spelen als bron voor positieve informatie.

Deze resultaten wijken op een aantal punten af van wat wij onder de groep jongeren aantreffen. Zo bereikt negatieve informatie jongeren uit de groep 'ikzelf' relatief vaker via het persoonlijke netwerk van vrienden en familie dan bij de andere pleger-groepen en minder via (sociale) media. Maar er zijn ook overeenkomsten: jongeren krijgen positieve informatie over Nederlanders van Afrikaanse herkomst via vrienden en familie. Bij de groep 'ikzelf' gebeurt dat wat minder in de vriendenkring, maar positieve informatie bereikt hen weer relatief vaak via (sociale) media.

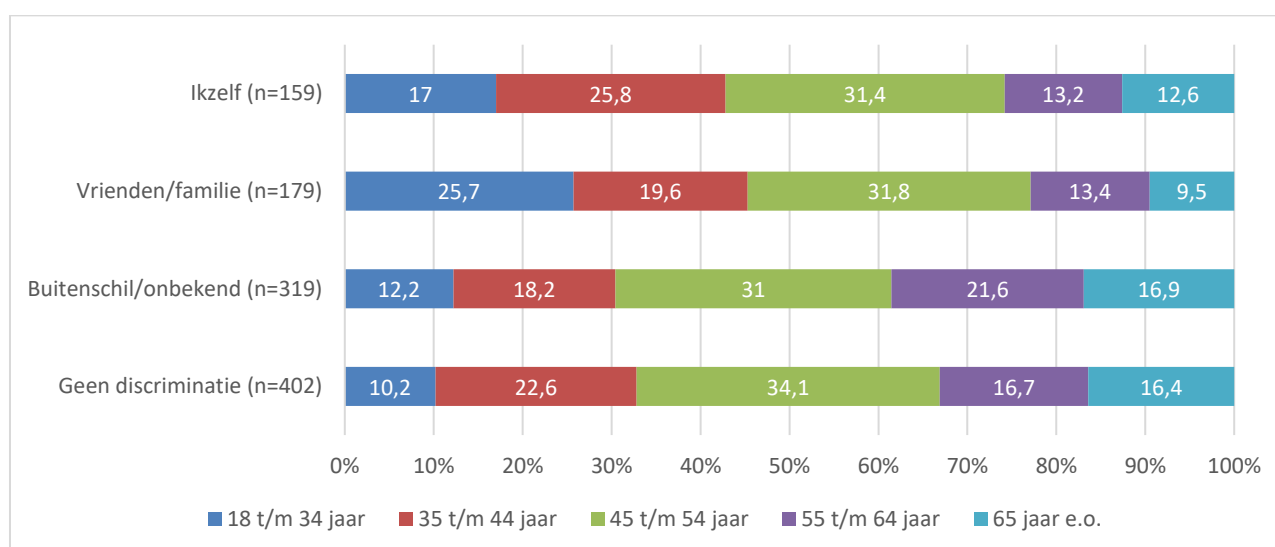
4.6 Achtergrondkenmerken

Tot slot is gekeken of er een verband is tussen het behoren tot een pleger-groep en verschillende achtergrondkenmerken. De door ons onderzochte achtergrondkenmerken zijn:

- Leeftijd
- Geslacht
- Opleidingsniveau
- Woonplaats (stedelijk/niet stedelijk)
- Religie
- Bevolkingsgroep (subjectieve definitie)
- Etnische herkomst (CBS-definitie: geboorteland persoon/geboorteland ouders)
- Huidskleur

Vier van de bovengenoemde achtergrondkenmerken laten significante verschillen tussen pleger-groepen zien. Deze kenmerken zijn 'leeftijd', 'geslacht', 'huidskleur' en 'religie'. De gevonden verbanden zijn (zeer) zwak, waardoor de resultaten met voorzichtigheid geïnterpreteerd dienen te worden. Bij de overige achtergrondkenmerken is de verdeling naar pleger-groep ongeveer gelijk als we categorieën met elkaar vergelijken (het maakt bijvoorbeeld niet uit of een respondent in een stedelijk of niet-stedelijk gebied woont: deze groepen wijken niet van elkaar af als gelet wordt op welk aandeel de vier pleger-groepen hebben binnen elk van deze categorieën). De resultaten voor de niet-significante achtergrondkenmerken zijn terug te vinden in bijlage 4.

In figuur 4.12 staan de resultaten weergegeven naar pleger-groep en leeftijd.

χ^2	df	N	p	V
38,976	12	1059	0,000	0,11

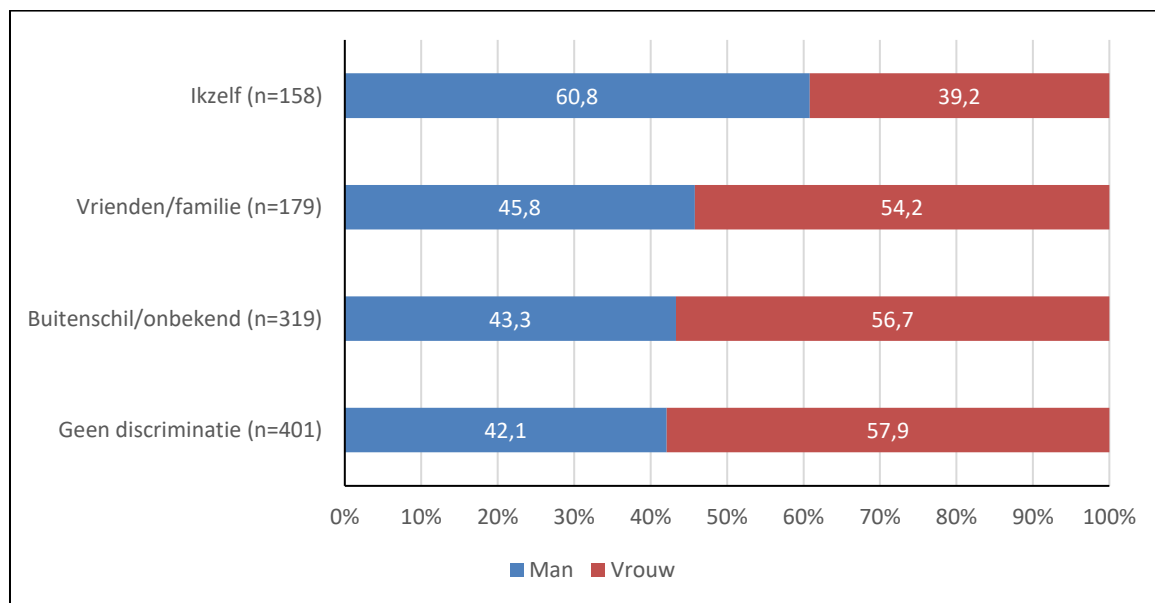
Figuur 4.12 Respondenten naar pleger-groep en leeftijd

Respondenten die aangeven zelf Nederlanders van Afrikaanse herkomst te discrimineren op basis van hun huidskleur zijn relatief gezien het vaakst in de leeftijd van 35 t/m 44 jaar, vergeleken met andere pleger-groepen. Dit geldt voor bijna een op de vier respondenten uit deze groep (25,2 procent).

Vergeleken met de andere pleger-groepen, behalve 'vrienden/familie', bestaat de groep 'ikzelf' ook relatief vaak uit 18 t/m 34-jarigen (17,0 procent). De groep 'vrienden/familie' bestaat vergeleken met de andere pleger-groepen relatief vaak uit volwassenen in de leeftijd van 18 t/m 34 jaar (25,7 procent) en het minst vaak uit volwassenen van 65 jaar of ouder (9,5 procent).

Binnen de groepen 'buitenschil/onbekend' en 'geen discriminatie' lijken er relatief meer oudere respondenten te zitten dan in de andere pleger-groepen. De gevonden verschillen zijn zwak, dus moeten met enige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd.

In figuur 4.13 worden de resultaten getoond naar pleger-groep en geslacht. Ondervraagde volwassenen die zelf aangeven Nederlanders van Afrikaanse herkomst te hebben gediscrimineerd, zijn vaker man (60,8 procent) dan vrouw (39,2 procent). De gevonden verschillen zijn zwak. Eenzelfde resultaat werd gevonden bij het jongerenonderzoek: jongeren uit de pleger-groep 'ikzelf' zijn vaker man dan vrouw (een verschil van 15,2 procent).

χ^2	df	N	p	V
17,223	3	1057	0,001	0,13

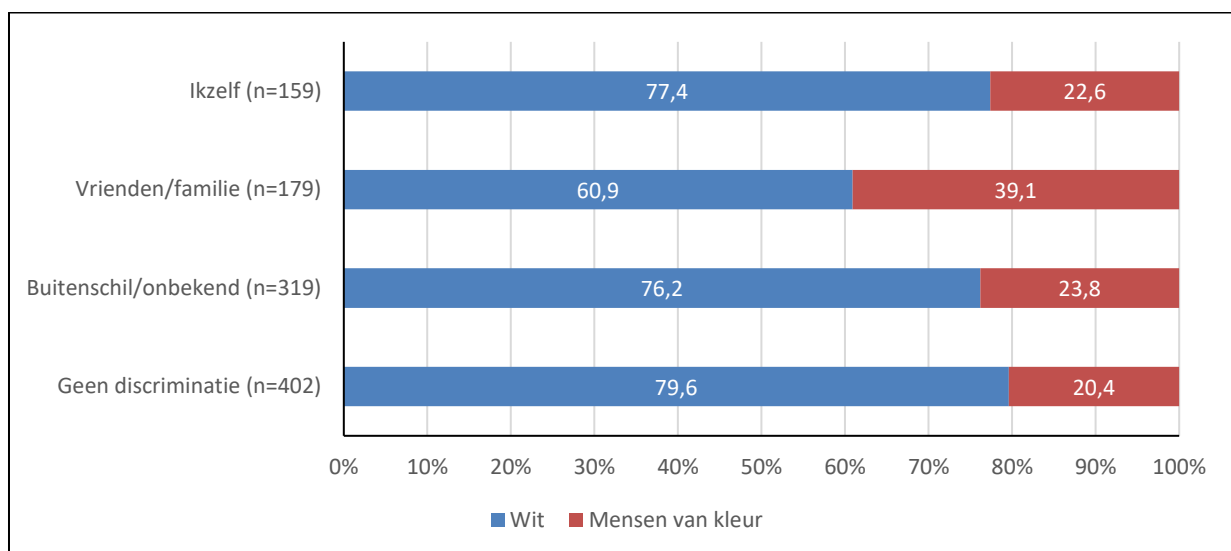
Figuur 4.13 Respondenten naar pleger-groep en geslacht

In figuur 4.14 worden de resultaten getoond naar pleger-groep en huidskleur. Respondenten konden aan de hand van emoticons aangeven wat hun huidskleur is⁴². Op basis hiervan en rekening houdend met de groepsgrootte om statistische analyses te kunnen doen, zijn respondenten ingedeeld in twee groepen: respondenten met een witte huidskleur en respondenten van kleur.

⁴²De getoonde emoticons zijn: 🧑 🧑🏻 🧑🏼 🧑🏽 🧑🏾 🧑🏿

Onderzoek onder volwassenen

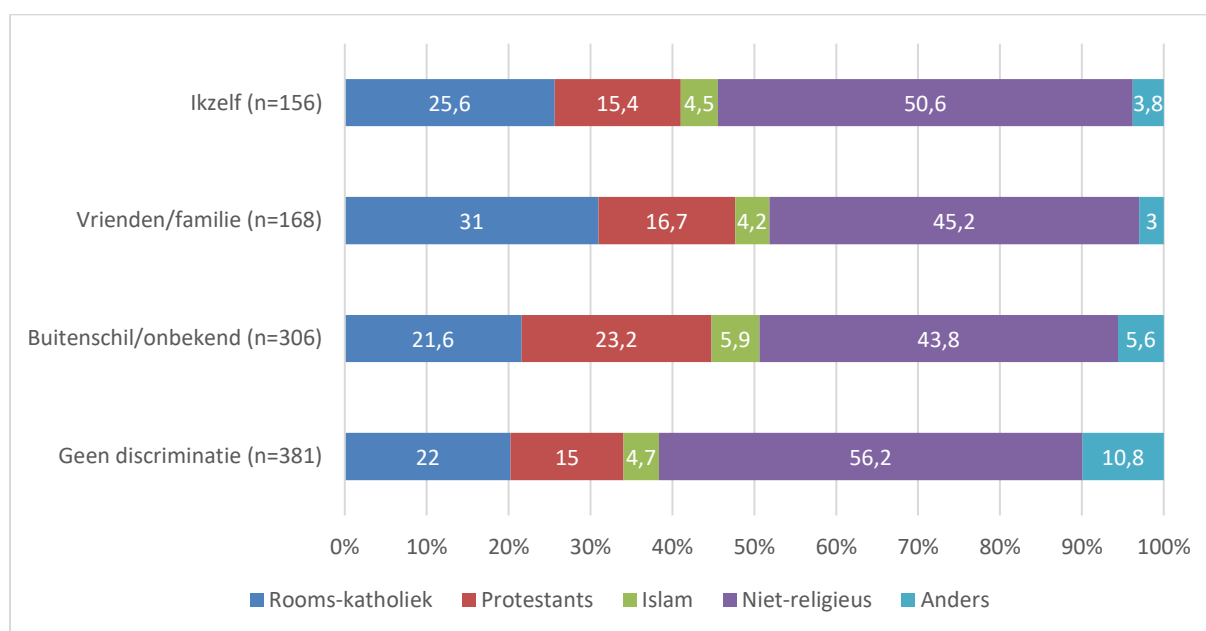
Respondenten die zelf aangeven Nederlanders van Afrikaanse herkomst te discrimineren, zijn vaker wit dan van kleur (respectievelijk 77,4 procent en 22,6 procent). Een ander opvallend verschil is dat volwassenen uit de pleger-groep 'vrienden/familie' relatief gezien vaker van kleur zijn dan bij andere pleger-groepen (39,1 procent). Dit betekent dat mensen van kleur relatief vaak meemaken dat vrienden en/of familie discriminerend gedrag vertonen tegenover Nederlanders van Afrikaanse herkomst. Tevens is het opvallend dat binnen de groep respondenten die aangeeft nog nooit discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst te hebben gezien, zich het grootste aantal respondenten bevindt met een witte huidskleur (79,6 procent). De steekproef bestond voornamelijk uit personen met een witte huidskleur, wat van invloed kan zijn op deze resultaten. De gevonden verschillen zijn zwak, dus moeten met enige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd.

χ^2	df	N	p	V
24,287	3	1059	0,000	0,15

Figuur 4.14 Respondenten naar pleger-groep en huidskleur

In figuur 4.15 staan de resultaten weergegeven naar pleger-groep en religie. Veruit het grootste deel van onze respondenten bestaat uit niet-religieuze personen. Binnen de groepen 'ikzelf' en 'geen discriminatie', lijkt het aantal niet-religieuze respondenten wat groter te zijn dan binnen de andere groepen (respectievelijk 50,6 procent en 56,2 procent). In de groep 'ikzelf' is de op één na grootste groep respondenten rooms-katholiek (25,6 procent). Binnen de groep 'vrienden/familie' lijkt het aandeel rooms-katholieken groter dan binnen de andere groepen (31 procent). Een ander opvallend verschil is het aantal personen in de groep 'buitenschil/onbekend', die aangeeft protestants te zijn (23,2 procent), wat een groter aantal is dan binnen de andere pleger-groepen. De gevonden verschillen zijn zeer zwak, dus moeten met voorzichtigheid worden geïnterpreteerd.

χ^2	df	N	p	V
23,303	12	1011	0,025	0,09

Figuur 4.15 Respondenten naar pleger-groep en religie

4.7 Samenvatting bevindingen volwassenenonderzoek

Het onderzoek onder volwassenen bestond uit een vragenlijstonderzoek (1.059 respondenten) waarbij onder andere is gekeken naar de omvang en aanleiding van discriminatie tegen Nederlanders van Afrikaanse herkomst. In paragraaf 4.7.1 presenteren wij algemene resultaten, die betrekking hebben op de groep respondenten als geheel. In paragraaf 4.7.2 gaan wij dieper in op specifieke pleger-groepen en hoe deze van elkaar verschillen.

4.7.1 Resultaten algemeen

Omvang

Meer dan 60 procent van de ondervraagde volwassenen is soms of vaak getuige geweest van enige vorm van discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst vanwege hun huidskleur. 15 procent van de respondenten geeft aan zelf pleger te zijn van discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst vanwege hun huidskleur (groep 'ikzelf'). Een vergelijkbaar deel (17 procent) geeft aan dat zij dit gedrag hebben gezien bij vrienden en/of familie (groep 'vrienden/familie'). Bijna een derde van de ondervraagde volwassenen maakt dus discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst mee in de (zeer) nabije omgeving.

Vormen van discriminatie

Volwassenen blijken meerdere vormen van discriminatie mee te maken. Negatief praten en beledigende grappen maken komen het vaakst voor. Tussen de 41 en 52 procent van de ondervraagde volwassenen geeft aan dat er in hun omgeving soms tot vaak negatief wordt gepraat of beledigende grappen worden gemaakt over Nederlanders van Afrikaanse herkomst. Het vermijden, negeren of ontwijken van contact wordt soms tot vaak gezien door 36 procent van de ondervraagden. Een kwart constateert dat in hun omgeving Nederlanders van Afrikaanse herkomst vanwege hun huidskleur soms tot vaak worden buitengesloten, gepest, nageroepen, uitgescholden of worden uitgedaagd. Ongeveer één op de vijf respondenten ziet dat Nederlanders van Afrikaanse herkomst worden bedreigd of geïntimideerd. En ongeveer 15 procent van de ondervraagden maakt ernstige fysieke gevallen van discriminatie mee, zoals het vernielen van spullen, seksueel lastigvallen/intimideren en plegen van fysiek geweld (pijnigen, slaan, schoppen).

Er lijkt een samenhang te bestaan tussen de vorm van discriminatie en wie het begaat. Zo zeggen respondenten vaker dat zij zelf of iemand uit de vrienden- en familiekring pleger zijn van 'negatief praten', 'beledigende grappen maken', 'contact, vermijden, negeren of ontwijken' en 'buitensluiten of afwijzen' dan wanneer het andere, vaak meer confronterende vormen van discriminatie betreft. Deze andere vormen van discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst worden door de ogen van de ondervraagde volwassenen relatief vaker gepleegd door mensen uit de bredere kring of door onbekenden.

Aanleiding van discriminatie

Om beter inzicht te krijgen in de aanleiding voor discriminatie gedrag, is een onderscheid gemaakt naar gevallen waarbij de pleger de respondent zelf óf iemand anders is. Als de respondent zelf pleger is van discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst, is de meest voorkomende genoemde reden het 'asociale gedrag van de ander(en)' met op de tweede plek 'een gebeurtenis in het nieuws'. Als de pleger een ander betreft, dan kunnen respondenten de aanleiding veelal niet meer herinneren of zij geven aan dat er in hun ogen geen aanleiding toe was. Wanneer volwassenen wel kunnen aangeven wat de aanleiding voor anderen was om te discrimineren, dan zijn de meest genoemde redenen 'een gebeurtenis in het nieuws' of 'het asociale gedrag van de andere(n)'. Voor beide groepen plegers is een belangrijke reden dus 'een gebeurtenis in het nieuws'. De resultaten lijken erop te duiden dat wanneer volwassenen zeggen te weten wat de aanleiding voor discriminatie is, deze in hun ogen vooral gezien moet worden als reactie op het gedrag van Nederlanders van Afrikaanse herkomst of door berichtgeving in het nieuws.

Plekken waar discriminatie plaatsvindt

Met betrekking tot plekken waar discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst zich afspeelt, is eveneens een onderscheid gemaakt naar gevallen waarbij de pleger óf de respondent zelf was óf iemand anders. Wanneer de pleger de respondent zelf was, dan is de meest genoemde plek waar discriminatie plaatsvond de openbare ruimte (op straat, in de buurt of op straat, in een winkelcentrum). Respondenten die zelf pleger zijn van discriminerend gedrag vertonen daarnaast ook relatief vaak

discriminerende gedragingen tijdens het uitgaan of thuis. Thuis is de plek waar respondenten die zelf pleger zijn van discriminatie het vaakst 'negatief praten over' en 'beledigende grappen' maken. Als de pleger van discriminatie een ander is dan de ondervraagde volwassene zelf, dan is de openbare ruimte de plek waar respondenten discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst vanwege huidskleur het vaakst waarnemen. Verder hebben sociale media (Instagram, Facebook, TikTok, YouTube, Snapchat) een aandeel: hier zien respondenten relatief vaak dat anderen discriminatie plegen jegens Nederlanders van Afrikaanse herkomst.

Contacten en attitudes

In algemene zin blijkt dat volwassenen Nederlanders van Afrikaanse herkomst als anders beschouwen dan witte Nederlanders. Gevoelens voor Nederlanders van Afrikaanse herkomst zijn over het algemeen positief, waarvan in alle pleger-groepen blijkt dat dit vooral gebaseerd is op persoonlijke ervaringen. Contacten met Nederlanders van Afrikaanse herkomst worden door een ruime meerderheid van de respondenten als positief ervaren en het overgrote deel van de respondenten heeft geen voorkeur voor een huidskleur als het gaat om de mensen waarmee zij zich willen omringen. Negatieve informatie over Nederlanders van Afrikaanse herkomst bereikt de volwassenen het vaakst via sociale media en/of televisie en radio, gevolgd door internetfora en op straat/buiten. Positieve informatie bereikt respondenten vooral via de vriendenkring, tv en radio, maar weinig via buiten op straat, op internetfora of in college. Gekeken naar de empathie voor Nederlanders van Afrikaanse herkomst, blijkt dat acht op de tien ondervraagde volwassenen vindt dat Zwarte Piet geen vorm van discriminatie is. Daarnaast vindt het overgrote deel van de volwassenen dat het 'n-woord' niet altijd gebruikt mag worden door een wit persoon. Over het algemeen vinden de ondervraagde volwassenen het belangrijk dat hun kinderen dezelfde waarden hebben wanneer het gaat om hoe zij denken over Nederlanders van Afrikaanse herkomst als zichzelf en lijkt dit volgens hen ook daadwerkelijk het geval te zijn. Met betrekking tot het persoonlijk welbevinden geven volwassenen aan een hoge mate van zelfwaardering te hebben.

4.7.2 Resultaten specifieke pleger-groepen

In deze paragraaf bespreken wij hoe de verschillende pleger-groepen van elkaar verschillen, met name de groep 'ikzelf' ten opzichte van de andere groepen. We merken daarbij op dat de gevonden verschillen tussen groepen statistisch gezien klein, maar wel significant zijn.

Ikzelf

Respondenten die zelf aangeven discriminerend gedrag te hebben vertoond, zijn relatief vaak mannen in de leeftijd van 18- tot en met 44-jaar. Zij hebben negatievere denkbeelden van en gevoelens voor Nederlanders van Afrikaanse herkomst en staan positiever tegenover witte Nederlanders, vergeleken met respondenten uit andere pleger-groepen. Deze gevoelens zijn in vergelijking met andere groepen minder vaak op persoonlijke ervaringen gebaseerd en meer op wat zij tot zich krijgen via externe bronnen zoals de media. Ook ervaren respondenten uit de groep 'ikzelf' meer verschil tussen

Onderzoek onder volwassenen

Nederlanders van Afrikaanse herkomst en witte Nederlanders en leven zij vaker in een vrijwel witte omgeving qua vrienden of vereniging. Dit komt ook tot uiting in hun contacten met Nederlanders van Afrikaanse herkomst. Respondenten uit deze groep hebben minder vaak contact met Nederlanders van Afrikaanse herkomst dan volwassenen die zelf niet discrimineren en waarderen deze contacten als minder positief. Ook hebben zij liever mensen met dezelfde huidskleur in hun naaste omgeving in vergelijking met andere respondentgroepen. De respondenten uit deze groep vinden het belangrijk dat hun kinderen dezelfde waarden hebben als het gaat om Nederlanders van Afrikaanse herkomst dan respondenten behorende tot de groepen 'buitenschil/onbekend' en 'geen discriminatie'.

Respondenten uit de groep 'ikzelf' lijken minder sterk tegenstander te zijn van discriminatie dan andere groepen. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de antwoorden op twee stellingen. Zij vinden Zwarte Piet minder discriminerend en racistisch dan andere respondentgroepen en hebben er ook minder moeite mee als een wit persoon het 'n-woord' in de mond neemt. Daarnaast zijn zij ook minder sterk tegen discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst dan respondenten uit de pleger-groepen 'buitenschil/onbekend' en 'geen discriminatie'.

Concluderend kan gesteld worden dat respondenten uit deze groep minder sterk tegenstander zijn van discriminatie, minder contacten en negatievere denkbeelden en gevoelens hebben voor Nederlanders van Afrikaanse herkomst. De omgang met vrijwel alleen witte Nederlanders en het relatief beperkte aantal contacten met Nederlanders van Afrikaanse herkomst lijken ertoe te leiden dat respondenten grotere verschillen ervaren. In andere woorden: onbekend maakt onbemind. Deze combinatie van factoren lijkt ertoe te leiden dat mensen makkelijker zelf discriminerend gedrag gaan vertonen.

Vrienden/familie

De groep 'vrienden/familie' zijn respondenten die zelf geen discriminerend gedrag hebben vertoond maar dit hebben opgemerkt bij vrienden, familie en/of kennissen. Deze respondenten zijn relatief vaak personen in de leeftijd van 18 tot en met 34 jaar en zijn zelf mensen van kleur. Personen uit deze groep maken vaker deel uit van een gemengde vriendenkring dan respondenten uit de groep 'ikzelf'. Ondanks dat zij discriminatie bij vrienden/familie hebben waargenomen, noemen zij hun vriendengroep ook als meest voorname bron van positieve informatie. Daarentegen krijgen zij vaker dan andere groepen negatieve informatie mee vanuit de familiekring. Opvallend is dat zij, meer dan andere pleger-groepen, aangeven zowel negatieve als positieve informatie over Nederlanders van Afrikaanse herkomst te ontvangen via sociale media. Volwassenen uit de groep 'vrienden/familie' zijn, meer dan bij de andere groepen, sterker tegen discriminatie van Nederlanders Afrikaanse herkomst zijn dan hun familie.

Personen behorende tot deze groep lijken zich af te zetten tegenover discriminerend gedrag dat zij in hun familiekring meemaken. Mogelijk dat de contacten die zij zelf hebben met Nederlanders van Afrikaanse herkomst, ertoe leiden dat ze sterker tegenstander worden van discriminatie en dit vaker hekelen en opmerken binnen hun familiekring.

Buitenschil/onbekend

Respondenten die discriminatie door onbekenden of vage bekenden hebben waargenomen zijn relatief vaak 55 jaar of ouder. Volwassenen uit de groep 'buitenschil/onbekend' geven het vaakst van alle groepen aan positieve informatie te ontvangen over Nederlanders van Afrikaanse herkomst via de vriendengroep. Respondenten uit de groep 'buitenschil/onbekend' vinden in dezelfde mate als de groep 'ikzelf' dat Nederlanders van Afrikaanse herkomst verschillen van witte Nederlanders. De mate waarin de waarden van de respondenten uit deze groep hetzelfde zijn als die van hun kinderen, is volgens de volwassenen in de groepen 'buitenschil/onbekend' groter dan in de groepen 'ikzelf' en 'vrienden/familie'.

Geen discriminatie

Personen die aangeven geen discriminatie te hebben waargenomen, zijn relatief vaak ouder dan 34 jaar en iets vaker vrouw. De respondenten uit deze groep zijn het minst van mening dat negatieve kenmerken van toepassing zijn op Nederlanders van Afrikaanse herkomst. Relatief gezien bevinden respondenten uit de groep 'geen discriminatie' zich ook vaak in gemengde groepen in het verenigingsleven. Respondenten die geen discriminatie hebben ervaren, hebben het vaakst dagelijks of een paar keer per week contact met Nederlanders van Afrikaanse herkomst. Ook krijgen deze respondenten van alle groepen het vaakst negatieve informatie over Nederlanders van Afrikaanse herkomst via TV en radio. Verder hebben respondenten behorende tot de groep 'geen discriminatie' relatief vaker een witte huidskleur vergeleken met andere groepen.

De groep geen discriminatie vertoont op sommige vlakken overeenkomsten met de groep 'ikzelf'. Zo hebben zij ook relatief weinig omgang met Nederlanders van Afrikaanse herkomst en komt hun houding ten opzichte van discriminatie, zoals blijkt uit de stelling over Zwarte Piet, ook grotendeels overeen. De combinatie van deze factoren wekt de indruk dat een deel van de personen uit deze groep minder sensitief voor discriminatie is. De vraag is dan ook of discriminatie minder voor komt in hun omgeving of dat zij het minder opmerken.

Intergenerationele overdracht

Tot slot is gekeken naar de mate waarin intergenerationele overdracht plaatsvindt tussen ouders. Dit is onderzocht door de antwoorden van de groep volwassen respondenten met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 18 jaar (n=400) nader te analyseren. Er zijn geen significante verschillen gevonden tussen de antwoorden van volwassenen met en zonder kinderen in deze leeftijdsgroep. Ook zijn er geen verschillen gevonden tussen de antwoorden van de ouders met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 18 jaar en de groepen uit het jongerenonderzoek. Aangezien een groot deel van de jongeren hun beeldvorming over Nederlanders van Afrikaanse herkomst baseert op informatie die zij onder andere van ouders (familie) krijgen, zal intergenerationele overdracht naar verwachting een grote rol spelen in de houding ten opzichte van discriminerend gedrag. Op basis van dit onderzoek kunnen wij echter niet stellen dat ouders met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 18 jaar zich anders gedragen of verhoudingen ten opzichte van andere groepen. Dit geldt ook voor de stellingen met betrekking tot gedeelde waarden en het belang dat aan waardenoverdracht gehecht wordt.

5 Conclusie en aanbevelingen

Voorliggend rapport toont de resultaten van onderzoek naar discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst onder jongeren tussen 12 en 18 jaar. Het onderzoek is gebaseerd op vragenlijst onderzoek onder jongeren en volwassenen en een online community onder jongeren. Binnen dit onderzoek stonden de volgende onderzoeksvragen centraal:

1. Wat zijn de belangrijkste factoren en domeinen die bijdragen aan het ontstaan van negatieve beeldvorming, vooroordelen en opvattingen over Nederlanders van Afrikaanse afkomst?
2. Welke triggerfactoren zijn doorslaggevend in het daadwerkelijk uiten van discriminatie jegens Nederlanders van Afrikaanse afkomst onder jongeren?
3. In hoeverre zijn de gevonden factoren die bijdragen aan vooroordelen en daadwerkelijke uitingen van discriminatie uniek in vergelijking met vooroordelen en discriminatie onder jongeren gebaseerd op geloof, andere afkomst en andere huidskleur?

Voordat een antwoord op de onderzoeksvragen wordt geformuleerd, wordt eerst een aantal meer algemene resultaten besproken. Over het geheel genomen geldt dat een relatief groot deel van de respondenten aangeeft discriminatie tegen Nederlanders van Afrikaanse herkomst te hebben meegemaakt. Dit geldt voor 70 procent van de ondervraagde jongeren en ruim 60 procent van de ondervraagde volwassenen. Jongeren maken dus iets vaker discriminatie mee dan volwassenen. Daarbij is onderscheid gemaakt naar wie de pleger was van discriminatie: de persoon zelf, iemand uit de familie/vrienden/kennissengroep of een onbekende/vage bekende. De vierde groep bestaat uit respondenten die zeggen geen discriminatie te hebben meegemaakt. Veertien procent van de ondervraagde jongeren zegt zelf gediscrimineerd te hebben en vijftien procent van de ondervraagde volwassenen geeft aan zelf pleger te zijn van discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst vanwege hun huidskleur. Jongeren zien vaker discriminatie gepleegd door iemand in de bredere kring of door onbekenden dan volwassenen, terwijl volwassenen vaker geen discriminatie zien dan de ondervraagde jongeren.

Er zijn geen grote verschillen gevonden tussen de antwoorden van jongeren en volwassenen. Er kan eerder over nuanceverschillen gesproken worden. Die nuanceverschillen lijken samen te hangen met het verschil in levensfase. Zo zijn veel jongeren schoolgaand en afhankelijk van hun ouders terwijl volwassenen zelfstandiger zijn en vaak werken. Dit heeft logischerwijs gevolgen voor waar discriminatie opgemerkt wordt en voor de totstandkoming van de beeldvorming. Jongeren baseren hun gevoelens bijvoorbeeld vaker op wat ze van familie te horen krijgen dan volwassenen en relatief veel van de door jongeren waargenomen discriminatie vindt plaats in de schoolomgeving. Op sommige vlakken lijkt er sprake van een generatieverschil. Zo zijn jongeren sterker tegen Zwarte Piet en vindt een veel kleiner

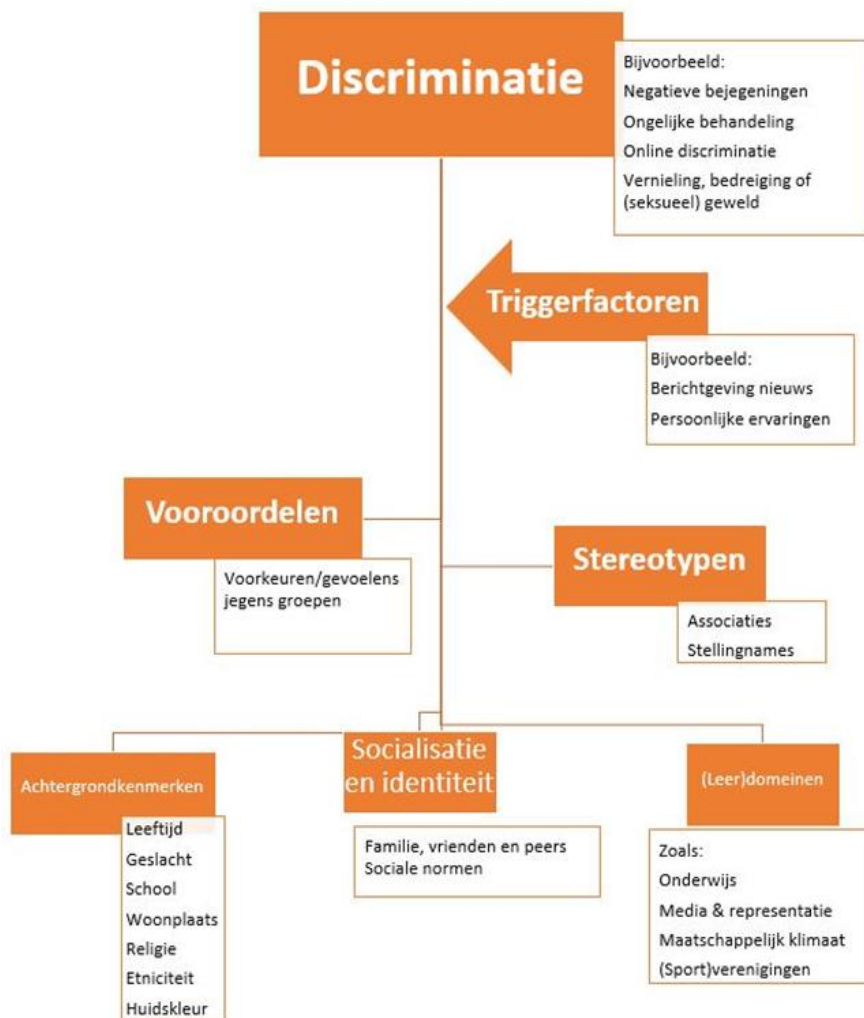
Discriminatie in context

deel het acceptabel wanneer een wit persoon het 'n-woord' gebruikt. Gelet op de intergenerationele overdracht tussen volwassenen en kinderen zien we dat volwassenen het belangrijk vinden dat hun kinderen dezelfde waarden hebben. Er zijn echter geen significante verschillen gevonden tussen respondenten die zelf discriminerend gedrag hebben vertoond en wel of geen kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 18 jaar hebben, of in vergelijking met de jongeren.

Vervolgens wordt een antwoord geformuleerd op de onderzoeksvragen. We nemen daarbij onderzoeksvragen 1 en 2 samen.

- 1. Wat zijn de belangrijkste factoren en domeinen die bijdragen aan het ontstaan van negatieve beeldvorming, vooroordelen en opvattingen over Nederlanders van Afrikaanse afkomst?*
- 2. Welke triggerfactoren zijn doorslaggevend in het daadwerkelijk uiten van discriminatie jegens Nederlanders van Afrikaanse afkomst onder jongeren?*

Op basis van bevindingen uit het vooronderzoek is een conceptueel model geconstrueerd om inzicht te krijgen welke omstandigheden of context ertoe bijdragen dat jongeren en volwassenen discriminerend gedrag kunnen gaan vertonen tegen Nederlanders van Afrikaanse herkomst (zie figuur 5.1).

Figuur 5. 1: conceptueel model Triggerfactoren voor discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst

Volgens dit model kunnen individuele achtergrondkenmerken, socialisatie en identiteit, en bepaalde (leer)domeinen (zoals onderwijs en media) samenhangen met het ontstaan van negatieve beeldvorming en opvattingen over Nederlanders van Afrikaanse herkomst. Deze negatieve beeldvorming en opvattingen krijgen vorm in bepaalde associaties (stereotypen) en gevoelens (vooroordelen). Deze vooroordelen en stereotypen vergroten de kans om discriminerend gedrag te vertonen. Uit het vooronderzoek komt tevens naar voren dat triggerfactoren hierbij een rol spelen. Triggerfactoren zijn concrete gebeurtenissen die discriminerende gedragingen tot uiting kunnen laten komen, bijvoorbeeld berichtgeving in het nieuws of persoonlijke ervaringen. Uiteindelijk kunnen deze (trigger)factoren de kans op discriminerende gedragingen, zoals negatieve bejegeningen, ongelijke behandeling, online discriminatie en vernieling, bedreiging of (seksueel) geweld, vergroten.

Vervolgens worden de uitkomsten van dit onderzoek vertaald naar het gehanteerde conceptuele model. Daarbij is ervoor gekozen om telkens de vergelijking te maken tussen de groep respondenten die heeft aangegeven zelf pleger te zijn (de groep 'ikzelf') en de andere pleger-groepen.

Socialisatie en identiteit

Personen die discriminerend gedrag hebben vertoond, lijken liever om te gaan met mensen van dezelfde huidskleur in hun naaste omgeving in vergelijking met respondenten behorende tot andere groepen. Dit resultaat komt overeen met de bevinding dat in vergelijking met de andere groepen, respondenten die hebben gediscrimineerd vaker in een vrijwel witte omgeving leven, of het nu gaat om vrienden, familie, buurt of school. Bij respondenten die discriminerend gedrag hebben vertoond, circuleert onder familie en vrienden vaker negatieve informatie over Nederlanders van Afrikaanse herkomst dan bij andere groepen.

Vooroordelen

Respondenten behorende tot de groep 'ikzelf' lijken in het algemeen negatievere gevoelens hebben voor Nederlanders van Afrikaanse herkomst, maar zij hebben ook minder contacten met hen. Daarnaast zijn hun gevoelens ten opzichte van Nederlanders van Afrikaanse herkomst relatief vaak gebaseerd op wat zij tot zich krijgen via (sociale) media en de mening van vrienden. Tegelijkertijd staan zij positiever ten opzichte van witte Nederlanders en hebben zij minder sterke gevoelens tegen discriminatie.

Stereotypen

De negatievere denkbeelden van de groep 'ikzelf' komen ook in andere aspecten tot uiting. Zo zien zij meer verschil tussen Nederlanders van Afrikaanse herkomst en witte Nederlanders, vinden zij Zwarte Piet minder discriminerend en racistisch dan andere respondenten en hebben zij er ook minder vaak moeite mee als een wit persoon het 'n-woord' in de mond neemt. Tevens kennen zij in sterkere mate negatieve kenmerken (stereotypen) toe aan Nederlanders van Afrikaanse herkomst dan andere respondenten.

Triggerfactoren

Respondenten die hebben aangegeven discriminerend gedrag te hebben vertoond, benoemen het 'asociale gedrag van de ander', 'ruzie of conflict met de ander' en/of 'een gebeurtenis in het nieuws' het vaakst als aanleiding van discriminerend gedrag jegens Nederlanders van Afrikaanse herkomst. Wanneer wij spreken in termen van triggerfactoren als de directe aanleiding voor het vertonen van discriminerende gedragingen, lijkt dit erop te duiden dat persoonlijke ervaringen, zoals conflict, en berichtgeving in het nieuws mogelijke triggerfactoren zijn. Het lijkt echter nagenoeg onmogelijk om concrete triggerfactoren te benoemen. Zoals eerder gezegd lijkt het vooral te gaan om een combinatie van factoren die samenhangen met socialisatie, identiteit, ervaringen, vooroordelen en stereotypen die ertoe bijdragen dat concrete gebeurtenissen veranderen in triggerfactoren.

Geconcludeerd kan worden dat de groep die zelf heeft aangegeven discriminerend gedrag te hebben vertoond, voornamelijk verschilt met andere groepen op de domeinen 'socialisatie en identiteit', vooroordelen en stereotypen. Ondanks dat er een aantal verschillen in achtergrondkenmerken is

gevonden, zijn deze verschillen erg klein en zijn de verbanden zwak.⁴³ Ook voor wat betreft de dimensie '(Leer)domeinen' zijn er geen sterke aanwijzingen gevonden die samenhangen met discriminatie. Om deze reden dienen de uitkomsten met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd te worden.

3. In hoeverre zijn de gevonden factoren die bijdragen aan vooroordelen en daadwerkelijke uitingen van discriminatie uniek in vergelijking met vooroordelen en discriminatie onder jongeren gebaseerd op geloof, andere afkomst en andere huidskleur?

Om een antwoord op deze onderzoeksvraag te kunnen geven, is een vergelijking gemaakt tussen de uitkomsten van voorliggend onderzoek en onderzoeken naar andere vormen van discriminatie zoals moslimdiscriminatie en antisemitisme in Nederland (resp. Van Wonderen & Van Kapel, 2017 en Van Wonderen en Wagenaar, 2015).

- Uit voorliggend onderzoek blijkt dat jongeren die zelf discrimineren hun gevoelens ten opzichte van Nederlanders van Afrikaanse herkomst onder andere baseren op wat zij tot zich krijgen via (sociale) media, dit is overeenkomstig met onderzoeken naar moslimdiscriminatie en antisemitisme.
- De ideeën van ouders en (beste) vrienden spelen een rol bij de beeldvorming (gedachten en gevoelens) van jongeren over de desbetreffende bevolkingsgroep in zowel dit onderzoek, als de onderzoeken naar moslimdiscriminatie en antisemitisme.
- Persoonlijk contact met de betreffende bevolkingsgroep speelt ook een rol in het huidige onderzoek. Jongeren die zelf Nederlanders van Afrikaanse herkomst discrimineren hebben minder vaak contact met deze bevolkingsgroep. In het onderzoek naar moslimdiscriminatie wordt een vergelijkbaar verband gevonden: diepgang en kwaliteit van contacten met moslims hangen samen met de beeldvorming over moslims onder jongeren.

Gekeken naar oorzaken of triggerfactoren van discriminatie naar bepaalde bevolkingsgroepen, kennen de verschillende onderzoeken ook raakvlakken met elkaar.

- Jongeren die zelf Nederlanders van Afrikaanse herkomst discrimineren, hebben negatievere beelden van en gevoelens voor deze groep Nederlanders. Dit komt overeen met het onderzoek naar moslimdiscriminatie.
- Discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst lijkt vaak tot uiting te komen in conflictsituaties, iets wat ook wordt gevonden in het onderzoek naar moslimdiscriminatie.

Naast deze overeenkomsten tussen de drie onderzoeken, lijkt er een onderscheidend fenomeen te zijn.

- Jongeren uit het huidige onderzoek beoordelen de verschillende subgroepen (sub-Sahara Afrikaanse, Antilliaanse en Afro-Surinaamse Nederlanders) Nederlanders van Afrikaanse

---

⁴³ Voor jongeren gaat het om de achtergrondkenmerken: 'opleiding', 'leeftijd' en 'geslacht'. Bij volwassenen betreft het: 'leeftijd', 'geslacht', 'huidskleur' en 'religie'.

herkomst hetzelfde, iets wat bij moslimdiscriminatie en antisemitisme niet het geval is. In het onderzoek naar antisemitisme lijken de negatieve gevoelens meer betrekking te hebben tot de staat Israël dan tot joodse Nederlanders. In het onderzoek naar moslimdiscriminatie kwam naar voren dat jongeren anders denken over verschillende subgroepen moslims in Nederland. De resultaten van dit onderzoek lijken er, in tegenstelling tot de onderzoeken naar moslimdiscriminatie en antisemitisme, op te wijzen dat discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst voornamelijk is gebaseerd op uiterlijke kenmerken, in plaats van op de landen of gebieden waar zij vandaan komen.

Tot slot

De resultaten van dit onderzoek bevestigen dat discriminatie een complex fenomeen is dat lastig te voorspellen en verklaren valt. Het wordt duidelijk dat de omgeving waarin iemand verkeert en persoonlijke ervaringen met Nederlanders van Afrikaanse herkomst samenhangen met de denkbeelden over Nederlanders van Afrikaanse afkomst en het vertonen van discriminerend gedrag. Met name de persoonlijke (positieve) ervaringen met Nederlanders van Afrikaanse afkomst lijken daarin een belangrijke rol te spelen. De beeldvorming en de mate van contact met Nederlanders van Afrikaanse herkomst lijken daarmee een prominente rol te spelen. Maar de sociale context en omgangsvormen binnen groepen lijken minstens zo belangrijk en tegelijkertijd moeilijk te duiden. Jongeren die in de familiecontext vaker negatieve geluiden over Nederlanders van Afrikaanse herkomst horen, maar persoonlijke contacten en een (gemengde) vriendengroep hebben met Nederlanders van Afrikaanse herkomst, lijken minder snel geneigd zelf discriminerend gedrag te gaan vertonen. Tegelijkertijd zien we dat personen die zelf weinig tot geen contacten hebben met Nederlanders van Afrikaanse herkomst en in hun familie en vriendenkring relatief vaak discriminatie meemaken en waarbinnen negatieve beeldvorming bestaat, eerder geneigd lijken zelf ook discriminerend gedrag te gaan vertonen. Tot slot lijkt het onderzoek te impliceren dat jonge respondenten minder snel (impliciete vormen van) discriminatie als zodanig herkennen.

Het beeld ontstaat dat de personen die discriminerend gedrag hebben vertoond in een homogene groep leven. Zij en de omgeving waarbinnen zij verkeren denken negatiever over Nederlanders met een Afrikaanse herkomst en hebben tegelijkertijd weinig contacten met deze Nederlanders. In die zin lijkt de uitspraak dat onbekend ook onbemind maakt binnen deze context op te gaan.

Aanknopingspunten voor beleid

Het belangrijkste bij het formuleren van beleid gericht op het tegengaan van discriminatie is dat er sprake is van een totaalaanpak. Het is niet mogelijk om één pijler te formuleren waarop ingezet dient te worden waardoor discriminatie sterk zal verminderen. Discriminatie hangt samen met de denkbeelden van mensen over anderen. Deze denkbeelden komen op allerlei manieren tot stand. Zo is de omgeving voor een groot deel bepalend voor de manier waarop iemand in het leven staat. Tegelijkertijd spelen ook de media, zowel traditioneel als de sociale media, een rol in de beeldvorming. Dit gebeurt zowel bewust als onbewust. Het ontbreken van positieve voorbeelden in de media kan bijvoorbeeld onbewust leiden

tot minder positieve denkbeelden over Nederlanders van Afrikaanse herkomst. Tegelijkertijd kan juist het benoemen van afkomst in combinatie met negatieve voorvallen leiden tot een negatieve houding. Tot slot zien we dat ook het persoonlijk contact met Nederlanders van Afrikaanse herkomst samenhangt met een positievere houding. Toekomstig beleid zou in onze ogen dan ook gericht moeten zijn op het verbeteren van de beeldvorming in de omgeving, de media en via contacten. De aanknopingspunten voor het beleid komen sterk overeen met eerdere onderzoeken die in dit kader gedaan zijn. Dit is niet verwonderlijk als men bedenkt dat discriminatie in belangrijke mate veroorzaakt wordt door onbegrip en denkbeelden over de 'ander'. De ander kan een Nederlander van Afrikaanse afkomst zijn maar ook behoren tot een andere groep die op basis van afkomst, geaardheid, religie, etc. als afwijkend wordt gezien. Hoewel er nuanceverschillen zijn in de uitingen van discriminatie, lijken veel aanknopingspunten voor beleid toepasbaar op verschillende vormen van discriminatie. Hieronder staat een aantal aanknopingspunten voor beleid verder uitgelegd.

Direct en positief contact

Uit het onderzoek onder jongeren, met name de analyse van de verschillende pleger-groepen, komt naar voren hoe belangrijk contact is voor een positief beeld over en een goede verhouding met Nederlanders van Afrikaanse herkomst. Ondervraagde jongeren die aangeven zelf te hebben gediscrimineerd, onderscheiden zich van andere jongeren op verschillende punten, maar veel lijkt terug te voeren op de beperkte contacten die zij hebben met Nederlanders van Afrikaanse herkomst en hun omgeving. Zij lijken vaker te leven in een homogene groep van vrienden en familie waarin negatieve beelden en opvattingen over Nederlanders van Afrikaanse herkomst circuleren. Dit kan hun eigen beelden, opvattingen en gevoelens voeden, die minder gebaseerd zijn op persoonlijke ervaringen en meer op wat zij tot zich krijgen via (sociale) media en de mening van vrienden. Ook binnen de sociale media ontstaat een eenzijdig beeld dat aansluit bij je eigen interesses en denkbeelden. Hierdoor lijkt een versterkend effect te ontstaan dat moeilijk te doorbreken is.

Met andere woorden, onbekend maakt onbemind. Jongeren die aangeven zelf niet gediscrimineerd te hebben, hebben frequenter contact met Nederlanders van Afrikaanse herkomst. Zij maken vaker deel uit van gemengde vriendengroepen, wonen meer in gemengde buurten en zitten vaker op gemengde scholen. Contacten met Nederlanders van Afrikaanse herkomst zijn positiever en het beeld van Nederlanders van Afrikaanse herkomst is vaker gebaseerd op persoonlijke ervaringen. Beleid zou er dus gericht op moeten zijn om jongeren van verschillende groepen vaker met elkaar in direct en positief contact te brengen op basis van gedeelde interesses. Deze uitkomst komt sterk overeen met bevindingen in eerder onderzoek naar moslimdiscriminatie onder jongeren (Van Wonderen & Van Kapel, 2017). Zo lijkt er samenhang te bestaan in hoeverre jongeren meer en vaker persoonlijke contacten met moslims hebben en hoe positief zij denken over moslims. Zij pleiten er dan ook onder andere voor om contactmomenten tussen moslims en niet-moslims te faciliteren en in te zetten op gezamenlijke activiteiten om contacten diepgang te geven.

Versterk positieve contacten via onderwijs

Van Wonderen en Van Kapel (2017) zien het onderwijs als belangrijkste domein dat kan bijdragen aan goede verhoudingen tussen moslims en niet-moslims en stellen voor om een leerlijn op basis van de contacttheorie te ontwikkelen. Ook wij zien het onderwijs als een belangrijk veld om beeldvorming rond Nederlanders van Afrikaanse herkomst te verbeteren en positieve contacten tussen groepen tot stand te laten komen. Tegelijkertijd is school in bredere zin (het schoolplein, de gang of kantine, en dus niet in de klas, waar toezicht door een docent is) de plek die door jongeren als meeste wordt genoemd waar zich discriminatie afspeelt. Dit lijkt tegenstrijdig: contacten tussen groepen kunnen immers bijdragen aan een betere verstandhouding. Maar wellicht speelt hier wat Van Wonderen en Van Kapel (2017) 'oppervlakkige contacten' noemen: jongeren van dezelfde school kennen elkaar niet goed genoeg om barrières van vooroordelen en stereotypen die buiten school zijn opgetrokken binnen school te slechten. Hiermee lijkt het onderwijs het aangewezen domein om de aandacht op te richten, omdat het een plek is waar jongeren samenkomen. Concreet kan gedacht worden aan groepsopdrachten rondom actuele gebeurtenissen zoals de Black Lives Matter-beweging en lessen die gaan over het kritisch gebruik van sociale media (voor zover dergelijke activiteiten al niet van de grond zijn gekomen). Dit laatste wordt ook aanbevolen door Van Wonderen en Wagenaar (2015) in hun onderzoek naar antisemitisme onder (moslim)jongeren. Zij wijzen er tevens op dat gesprekken over discriminatie in de klas en op school op een constructieve manier gevoerd moeten worden om te voorkomen dat er een vijandige sfeer ontstaat waarbij niemand meer naar elkaar luistert en jongeren eerder van elkaar verwijderd raken dan nader tot elkaar komen. Wij voegen hier daarom aan toe dat het voeren van een 'oncomfortabel gesprek' in de klas specifieke communicatie- en (groeps)gesprekvaardigheden van docenten vereist om dergelijke gesprekken te kunnen voeren en dergelijke onderwerpen onderdeel te laten zijn van het curriculum. Hiermee raken wij het onderwerp docenten als rolmodellen. Door docententeams meer divers te maken, komen jongeren ook op een andere manier in contact met Nederlanders van Afrikaanse herkomst, anders dan als leeftijds- of klasgenoot of via bijvoorbeeld (sociale) media. Initiatieven om meer kleur voor de klas te krijgen bestaan al geruime tijd, zoals het reeds beëindigde Full Colour-project van de Sector Bestuur Onderwijsarbeidsmarkt dat aan het eind van de 20ste eeuw van start ging, maar het is de moeite waard om op deze plek nogmaals aandacht te vragen voor dit thema.

Representatie

In ons onderzoek komt herhaaldelijk naar voren dat jongeren vinden dat Nederlanders van Afrikaanse herkomst te eenzijdig negatief worden afgebeeld en dat er in de beeldvorming meer ruimte moet komen voor bijvoorbeeld deskundigen van Afrikaanse herkomst. Jongeren geven aan dat zij weinig voorbeelden en rolmodellen in de media zien. Hoewel in de maatschappij steeds meer bewustzijn ontstaat rondom de (negatieve) representatie in de media, blijft het nodig om aandacht te vragen voor de manier waarop Nederlanders van Afrikaanse afkomst gerepresenteerd worden en de rolmodellen die zichtbaar worden gemaakt. Het tegengaan van negatievere stereotypering vraagt vooral om bewustzijn bij de 'content creators'. In welke gevallen is het nodig om huidskleur of afkomst te benoemen en wanneer voegt het (n)iets toe? Tegelijkertijd zou beleid kunnen bijdragen aan het zichtbaar maken van

positieve voorbeelden en rolmodellen. Ook zien we dat wat dit onderwerp betreft er vanuit de samenleving meer initiatieven ontstaan om een eerlijker beeld te schetsen, getuige bijvoorbeeld het nieuwe geluid dat 'Omroep Zwart' wil brengen.

Maak discriminatie bespreekbaar

Uit ons onderzoek blijkt dat een aanzienlijk deel van de respondenten vooroordelen heeft over Nederlanders van Afrikaanse herkomst, ongeacht of zijzelf pleger zijn van discriminatie. Zo vinden onze respondenten over het algemeen Nederlanders van Afrikaanse herkomst anders dan witte Nederlanders, wat vooral terug is te zien in de uitkomst dat de respondenten meerdere stereotypen en vooroordelen hebben over Nederlanders van Afrikaanse herkomst. Naast het resultaat dat de volwassen respondenten die vinden dat discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst veel voorkomt in Nederland in de minderheid is, lijkt het nodig om beleid te voeren op het creëren van meer bewustwording over discriminatie. Een manier om dit te bereiken is door trainingen aan te bieden waarin deelnemers de confrontatie aangaan met hun eigen vooroordelen en stereotypen, zo wordt aangehaald in het rapport van KIS over 'Wat werkt bij het verminderen van discriminatie' (2020). Een specifieke vorm van zo'n training op bewustwording is het invullen van een 'Implicit Association Test' zoals de test van ['Onderhuids'](#), waarin wordt gekeken naar impliciete vooroordelen. Een ander voorbeeld van een bewustwordingsinterventie is de training 'Reageren op discrimineren' van de Expertise-unit Sociale Stabiliteit. In deze training wordt er met jongeren besproken wat hun ervaringen zijn met uitsluiting en discriminatie en hoe zij hiermee om kunnen gaan. In deze training staat de weerbaarheid van slachtoffers van discriminatie centraal, maar in een soortgelijke training zou er ook ruimte kunnen komen voor uitwisseling van ervaringen tussen jongeren die wel en niet gediscrimineerd worden (om empathie en begrip te vergroten), jongeren de eigen vooroordelen en stereotypen te laten herkennen en gezamenlijk tot mechanismen te komen om deze vooroordelen en stereotypen weg te nemen. Zo ligt de verantwoordelijkheid niet bij het slachtoffer van discriminatie, maar bij de mogelijke plegers.

Belangrijk bij bewustwordingsinterventies is dat de deelnemer niet verplicht wordt gesteld om bijvoorbeeld een training te volgen, aangezien een bewustwordingsinterventie het beste werkt als de deelnemer intrinsiek (lees: vanuit zichzelf) gemotiveerd is om zijn of haar vooroordelen en stereotypen aan te pakken. Om personen die niet intrinsiek gemotiveerd zijn om hun onbewuste, impliciete vooroordelen aan te pakken toch te stimuleren, kan het helpen om hun inlevingsvermogen en empathie voor Nederlanders van Afrikaanse herkomst te vergroten door middel van andere interventies. Het gaat hier om bijvoorbeeld om het voeren van gesprekken met en het luisteren, lezen of kijken naar verhalen van Nederlanders van Afrikaanse herkomst over hun ervaringen met discriminatie. Doordat men zich emotioneel kan binden aan karakters, sprekers en daarnaast cognitief betrokken wordt bij het verhaal, zal er empathie of inlevingsvermogen ontstaan. Denk hierbij bijvoorbeeld aan literatuur, films, documentaires en tv-series, maar ook verhalen van Nederlanders van Afrikaanse herkomst in tv-programma's. Belangrijk is wel dat het verhaal niet enkel medelijden opwekt of overkomt als een politiek

standpunt, maar dat het vooral de luisteraar laat nadenken over hetgeen zij zelf bijdragen aan een situatie.

Domeinoverstijgende samenwerking

Het tegengaan van discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst op grond van huidskleur is naar ons idee een gedeelde verantwoordelijkheid van diverse domeinen. De overheid kan daarin een belangrijke rol spelen door de verschillende domeinen samen te brengen en ontmoeting te faciliteren. Het onderwijs kan hierin een spilfunctie vervullen maar wij zijn voorstander van samenwerking tussen scholen en vertegenwoordigers uit andere domeinen, zoals de media. Zo'n samenwerking kan er als volgt uit zien. De KNVB heeft in februari 2020 haar Aanvalsplan 'Ons voetbal is van iedereen' gepresenteerd om discriminatie en racisme in het voetbal te bestrijden en inclusie in het voetbal te bevorderen.⁴⁴ Eén van de genoemde initiatieven is het door de Anne Frank Stichting ontwikkelde Fair Play Traject dat erop is gericht om jongeren via voetbalclubs en scholen bewust te maken van verschillende vormen van discriminatie. Nagedacht kan worden over een geïntegreerde aanpak waarin scholen en (professionele) voetbalclubs met elkaar samenwerken. Dit kan op voor jongeren aansprekende manieren zoals het uitnodigen van voetballers van Afrikaanse herkomst van de plaatselijke profclub om ervaringen te delen en om de 'kick-off' te verzorgen van bijvoorbeeld een 'antiracisme en discriminatie' themaweek of trajecten als het Fair Play Traject. Dit vereist wel een doordachte voorbereiding, zowel van de kant van school als van de kant van de club.

Uit de resultaten van dit onderzoek blijkt dat jongeren die discrimineren hun informatie over Nederlanders van Afrikaanse herkomst vaak betrekken van (social) media en op basis van deze informatie hun beelden vormen. Wij pleiten daarom voor een samenwerking tussen scholen en vertegenwoordigers van (social) media. Deze kunnen op scholen hun kennis met jongeren delen over hoe men in de media kritisch omgaat met informatie en hoe onderwerpen tot stand komen. Jongeren van hun kant kunnen mediavertegenwoordigers vertellen over hun mediagebruik, welke invloed media-informatie heeft op hun beeld van de werkelijkheid in het algemeen en van bepaalde bevolkingsgroepen in het bijzonder, en wat hieraan verbeterd zou kunnen worden. Wellicht dat studenten Journalistiek hiervoor, als onderdeel van hun opleiding, mede ingezet kunnen worden.

---

⁴⁴ <https://www.knvb.nl/downloads/sites/bestand/knvb/21568/0436-voetbal-van-iedereen>

Literatuur

- Ajzen, I. (1985). From intentions to action: A theory of planned behavior. In J. Kuhl & J. Beckman (Eds.), *Action control: From cognitions to behaviors* (pp. 11–39). New York: Springer.
- Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Cambridge, Mass.: Addison-Wesley Pub. Co.
- Andriessen, I. (2017). *Essay discriminatie herkennen, benoemen en melden*. Den Haag, Nederland: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Andriessen, I., Fernee, H. & Wittebrood, K. (2014). *Ervaren discriminatie in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Andriessen, I., Hoegen Dijkhof, J., Van der Torre, A., Van den Berg, E., Pulles, I., Iedema, J., De Voogd-Hamelink, M. (2020). *Ervaren discriminatie in Nederland II*. Den Haag, Nederland: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Anne Frank Stichting. (2017). *Onderzoek: "Waar leer je discrimineren?"*. Geraadpleegd via <https://www.annefrank.org/nl/over-ons/onderzoek/sociaal-onderzoek/onderzoek-naar-racisme/waar-leer-je-discrimineren/> op 27-11-2020.
- Anpalagan, A., & Wagenaar, W. (2017). *Differences in dynamics of anti-Semitic incidents in comparison to racist incidents*. Amsterdam, Nederland: Anne Frank Stichting.
- Aronson, E. (2015). Reducing prejudice and building empathy in the classroom. *Psychology in the real world*, 250-256.
- Bastiaensens, S., Pabian, S., Vandebosch, H., Poels, K., Van Cleemput, K., DeSmet, A., & De Bourdeaudhuij, I. (2016). From normative influence to social pressure: How relevant others affect whether bystanders join in cyberbullying. *Social Development*, 25(1), 193-211. <https://doi.org/10.1111/sode.12134>
- Bijnaar, A. (2019). Slavernijonderwijs in de praktijk, wat gebeurt er in de klas? Een pleidooi voor meer aandacht voor de erfenis van het slavernijverleden. *Beleid en Maatschappij* 46(2), 300-306. <https://doi.org/10.5553/BenM/138900692019046002010>
- Bugental, D. B., & Grusec, J. E. (2006). *Socialization theory*. In N. Eisenberg (Vol. Ed.), *Handbook of child psychology: Vol 3. Social, emotional, and personality development* (pp. 366-428). New York: Wiley.
- Cain, A. & Wijdenbosch, D. (2017). *Uitsluitingsmechanismes van mensen van Afrikaanse afkomst in Nederland: Wat is erover bekend? Een quick scan van de literatuur*. Amsterdam, Nederland: Vrije Universiteit.
- De Witte, H. (1999). 'Everyday' racism in Belgium: An Overview of the Research and an Interpretation

- of its Link with Education. In L. Hagendoorn & S. Nekuee (Eds.), *Education and racism. A cross-national inventory of positive effects of education on ethnic tolerance* (pp. 47-74). Utrecht, Nederland: ERCOMER/Universiteit van Utrecht.
- Dekker, P., & den Ridder, J. (2019). *Burgerperspectieven 2019 | 1*. Den Haag, Nederland: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dekker, P. & Den Ridder, J. (2020). *Burgerperspectieven 2020 | 1*. Den Haag, Nederland: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dekker, P., Den Ridder, J., Van Houwelingen, P. & Miltenburg, E. (2020). *Burgerperspectieven 2020 | 2*. Den Haag, Nederland: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Eberl, J. M., Meltzer, C. E., Heidenreich, T., Herrero, B., Theorin, N., Lind, F., ... & Strömbäck, J. (2018). The European media discourse on immigration and its effects: A literature review. *Annals of the International Communication Association*, 42(3), 207-223.
<https://doi.org/10.1080/23808985.2018.1497452>
- Elchardus, M., & Siongers, J. (2003). Cultural Practice and Educational Achievement: The Role of the Parents' Media Preferences and Taste Culture. *Netherlands' Journal of Social Sciences*, 39(3), 151-171.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. New York: Norton.
- Essed, P. (1991). *Understanding everyday racism: An interdisciplinary theory*. Newbury Park, CA: Sage.
- Essed, P., & Trienekens, S. (2008). 'Who wants to feel white?' Race, Dutch culture and contested identities. *Ethnic and Racial Studies*, 31(1), 52-72.
<https://doi.org/10.1080/01419870701538885>
- Feddes, A. R., Nickolson, L., & Doosje, B. (2015). *Triggerfactoren in het radicaliseringsproces*. Amsterdam, Nederland: Expertise-unit Sociale Stabiliteit/Universiteit van Amsterdam.
- Feldman-Barrett, L. F., & Swim, J. K. (1998). Appraisals of prejudice and discrimination. In J. Swim & C. Stangor (Eds.), *Prejudice: the target's perspective* (pp. 11-36). San Diego, CA: Academic Press.
- Felten, H. Taouanza, I., & Broekroelofs, R. (2018). *Meerdere vliegen in één klap: Onderzoek naar hoe verschillende vormen van discriminatie tegelijkertijd te verminderen zijn*. Utrecht, Nederland: Kennisplatform Integratie & Samenleving.
- Felten, H. Taouanza, I., Broekroelofs, R., Vijlbrief, A. & Cankor, E. (2020). *Wat werkt bij het verminderen van discriminatie*. Utrecht, Nederland: Kennisplatform Integratie & Samenleving.

- Felten, H., Taouanza, I., & Keuzenkamp, S. (2016). *Klaar met discriminatie: Onderzoek naar effectiviteit van sociale media-campagnes tegen discriminatie*. Utrecht, Nederland: Kennisplatform Integratie & Samenleving.
- Fiske, S. T. (2004). Intent and ordinary bias: Unintended thought and social motivation create casual prejudice. *Social Justice Research, 17*(2), 117-127.
<https://doi.org/10.1023/b:sore.0000027405.94966.23>
- FRA. 2017. *Fundamental Rights Report 2017*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Geraadpleegd via <http://fra.europa.eu/en/publication/2017/fundamental-rights-report-2017> op 27-11-2020.
- FRA. 2017. *Fundamental Rights Report 2018*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Geraadpleegd via <https://fra.europa.eu/en/publication/2018/fundamental-rights-report-2018> op 27-11-2020.
- Gijsberts, M., & Lubbers, M. (2009). Wederzijdse beeldvorming. In M. Gijsberts & J. Dagevos (Eds.), *Jaarrapport Integratie 2009*. Den Haag, Nederland: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Gordijn, E., & Wigboldus, D. (2013). Stereotypen. In R. Vonk (Ed.), *Sociale Psychologie* (pp. 535-586). Groningen, Nederland: Noordhoff Uitgevers.
- Griffith, D. M., Mason, M., Yonas, M., Eng, E., Jeffries, V., Plihcik, S., & Parks, B. (2007). Dismantling institutional racism: theory and action. *American Journal of Community Psychology, 39*(3-4), 381-392. <https://doi.org/10.1007/s10464-007-9117-0>
- Horkheimer, M., & Adorno, T. W. (1973). *Aspects of sociology*. London: Heinemann Educational Books.
- Hughes, D., Rodriguez, J., Smith, E. P., Johnson, D. J., Stevenson, H. C., & Spicer, P. (2006). Parents' ethnic-racial socialization practices: a review of research and directions for future study. *Developmental psychology, 42*(5), 747-770.
<https://doi.org/10.1037/00121649.42.5.747>
- Kantar Public. (2018, 27 november). *De mediawijsheid van jongeren in beeld. Onderzoek naar mediawijsheid onder jongeren van 13 tot 18 jaar*. Geraadpleegd via https://www.mediawijzer.net/wp-content/uploads/sites/6/2018/11/Mediawijsheid-jongeren_27-november1.pdf op 27-11-2020.
- Kay, A. C., Day, M. V., Zanna, M. P., & Nussbaum, A. D. (2013). The insidious (and ironic) effects of positive stereotypes. *Journal of Experimental Social Psychology, 49*(2), 287-291.
<http://dx.doi.org/10.1016/j.jesp.2012.11.003>
- Kester, J. (2020). *Onderzoek: Racisme in Nederland. 1V Opiniepanel Rapport*. Hilversum, Nederland: 1Vandaag.

- Killen, M., Rutland, A., & Jampol, N. S. (2009). *Social exclusion in childhood and adolescence*. In K. H. Rubin, W. M. Bukowski, & B. Laursen (Eds.), *Social, emotional, and personality development in context. Handbook of peer interactions, relationships, and groups* (pp. 249–266). New York: The Guilford Press.
- Kuipers, G. (2006). Television and taste hierarchy: The case of Dutch television comedy. *Media, Culture & Society*, 28(3), 359-378. <https://doi.org/10.1177%2F0163443706062884>
- Kuipers, G., & van der Ent, B. (2016). Etnische humor en etnische relaties in Nederland: Moppen over buitenlanders en etnische groepen in Nederland, 1995-2012. *Sociologie*, 12(2), 169-200. <https://doi.org/10.5117/SOC2016.2.KUIP>
- Lesane-Brown, C. L. (2006). A review of race socialization within Black families. *Developmental Review*, 26(4), 400-426. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2006.02.001>
- Mackie, G., Moneti, F., Shakya, H., & Denny, E. (2015). *What are social norms? How are they measured?* New York: UNICEF.
- Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2001). Attachment theory and intergroup bias: Evidence that priming the secure base schema attenuates negative reactions to out-groups. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81(1), 97–115. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.81.1.97>
- MiND. (2019). *Jaarcijfers 2019*. Geraadpleegd via <https://www.mindnederland.nl/wp-content/uploads/2020/04/MiND-Jaarcijfers-2019.pdf> op 27-11-2020.
- Mok, I. (2011). *Juf was dat echt zo? Lessen over slavernij in het Amsterdamse voortgezet onderwijs*. Amsterdam, Nederland: Gemeente Amsterdam.
- Postmes, T, Spears, R., Lea, M. (1998). Breaching or Building Social Boundaries?: SIDE-Effects of Computer-Mediated Communication. *Communication Research*. 1998;25(6):689-715. doi:10.1177/009365098025006006
- Stephan, W. G., & Stephan, C. W. (2000). An integrated threat theory of prejudice. In S. Oskamp (Ed.), *Reducing Prejudice and Discrimination* (pp. 23–45). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Suler, John. (2004). 'The Online Disinhibition Effect' in *Cyberpsychology & behavior : the impact of the Internet, multimedia and virtual reality on behavior and society*. 7. 321-6. 10.1089/1094931041291295.
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (2004). *The Social Identity Theory of Intergroup Behavior*. In J. T. Jost & J. Sidanius (Eds.), *Key readings in social psychology. Political psychology: Key readings* (pp. 276–293). East Sussex, Groot-Brittannië: Psychology Press. <https://doi.org/10.4324/9780203505984-16>
- Tierolf, B., Hermens, N., Drost, L., & Mein, A. (2013). *Racisme, antisemitisme, extreemrechts geweld*

- en discriminatie in Nederland*. Utrecht, Nederland: Verwey-Jonker Instituut.
- Tierolf, B., Kapel, M. van, Hermens, N., & Wagenaar, W. (2016). *Vijfde rapportage racisme, antisemitisme en extreemrechts geweld in Nederland. Incidenten, aangiftes, verdachten en afhandeling in 2015*. Utrecht, Nederland: Verwey-Jonker Instituut.
- Torino, G. C., Rivera, D. P., Capodilupo, C. M., Nadal, K. L., & Sue, D. W. (2018). *Microaggression theory: Influence and implications*. New York, NY: John Wiley & Sons
- Tynes, B. M., Umaña-Taylor, A. J., Rose, C. A., Lin, J., & Anderson, C. J. (2012). Online racial discrimination and the protective function of ethnic identity and self-esteem for African American adolescents. *Developmental Psychology, 48*(2), 343–355. <https://doi.org/10.1037/a0027032>
- Vandepierre, E., Slaats, J., Heens, R. & Azabar, S. (2017). *Positieve identiteitsontwikkeling met moslimjongeren: Een tool- en handboek voor eerstelijnsverleners*. Antwerpen, België: Garant Uitgevers.
- Van der Wel, J., Mack, A., & van Bergen, K. (2019). *Lessen over slavernijverleden in het Amsterdamse onderwijs*. Amsterdam, Nederland: Regioplan.
- Van Dijk, T. A. (1991). *Racism and the Press*. London: Routledge.
- Van Klingereren, M., Boomgaarden, H. G., Vliegenthart, R., & De Vreese, C. H. (2014). Real world is not enough: The media as an additional source of negative attitudes toward immigration, comparing Denmark and the Netherlands. *European Sociological Review, 31*(3), 268-283. <https://doi.org/10.1093/esr/jcu089>
- Van Stipriaan Luiscius, A. (2016). Caraïbisch erfgoed in de Nederlandse Black Atlantic. *Oso: Tijdschrift voor Surinaamse taalkunde, letterkunde en geschiedenis, 35*, 11-38.
- Van Wonderen, R., & van Kapel, M. (2017). *Oorzaken en triggerfactoren moslimdiscriminatie in Nederland*. Utrecht, Nederland: Verwey-Jonker Instituut.
- Van Wonderen, R., & Wagenaar, W. (2015). *Antisemitisme onder jongeren in Nederland: Oorzaken en triggerfactoren*. Utrecht, Nederland: Verwey-Jonker Instituut.
- Verkuyten, M. (2002). Ethnic attitudes among minority and majority children: The role of ethnic identification, peer group victimization and parents. *Social Development, 11*(4), 558-570. <https://doi.org/10.1111/1467-9507.00215>
- Ter Wal, J. (Ed.). (2002). *Racism and cultural diversity in the mass media: An overview of research and examples of good practice in the EU member states, 1995–2000*. Vienna: European Research Centre on Migration and Ethnic Relations.

Bijlage A: Begeleidingscommissie

Leden begeleidingscommissie

Iris Andriessen	(Lectoraat Diversiteit en (Ortho)pedagogisch Handelen, Fontys Hogeschool Pedagogiek)
Nirashnee Bhoendie	(Ministerie SZW, Directie Samenleving en Integratie)
Ernestine Gordijn	(Faculteit Gedrags- & Maatschappijwetenschappen, Rijksuniversiteit Groningen)
Dorien de Graaf	(Ministerie SZW, Directie Samenleving en Integratie)
Arjen Verweij	(Ministerie SZW, coördinator onderzoek)

Bijlage B: Vragenlijst Jongerenonderzoek

Introductie tekst

Hi daar, tof dat je meedoet aan ons onderzoek! Het invullen duurt ongeveer 12 minuten. Alles wat je invult is anoniem en vertrouwelijk, dat betekent dat wij niet kunnen zien wie de antwoorden invult.

Probeer alles zo eerlijk mogelijk in te vullen, veel plezier!

Deel 1: Even wat algemene vragen

1a. Wat is je leeftijd in jaren?

... jaar

1b. Woon je in Nederland?

- Ja
- Nee

2. Tot welk geslacht reken jij jezelf?

- Man
- Vrouw
- Anders

3. Welk onderwijs volg je momenteel?

- Basisonderwijs
- Vmbo
- Havo, vwo
- Mbo niveau 1, 2
- Mbo niveau 3, 4
- Hbo/universiteit
- Geen onderwijs

4. Wat is je woonplaats?

5. Tot welk geloof reken jij jezelf?

- Ik ben niet religieus
- Rooms-katholiek

Discriminatie in context

- Protestants
- Islam
- Jodendom
- Weet niet / wil ik
niet zeggen
- Anders,
namelijk:

6. In welk land ben jij geboren?

[Drop down menu met alle landen]

- Weet niet / wil niet zeggen

7. Waar is jouw biologische vader geboren?

[Drop down menu met alle landen]

- Weet niet
/ wil ik
niet
zeggen

8. Waar is jouw biologische moeder geboren?

[Drop down menu met alle landen]

- Weet niet
/ wil ik
niet
zeggen

9. Tot welke bevolkingsgroep reken je jezelf?

Het gaat hier dus niet om je nationaliteit. Je mag meerdere antwoorden geven.

- Nederlandse
- Turkse
- Marokkaanse
- Indonesische
- Surinaamse
- Antiliaanse /
Arubaanse
- Anders,
namelijk:

**10. Geef hieronder aan of je lid bent van één of meerdere (sport)verenigingen of organisaties.
Meerdere antwoorden zijn mogelijk.**

Bijlage B

Ik ben lid van een...

- Voetbalclub
- Andere sportvereniging
- Zang-, muziek- of toneelvereniging
- Buurtvereniging of gezelligheidsvereniging
- Religieuze organisatie
- Ik ben geen lid van een vereniging of organisatie
- (door naar 12)
- Andere vereniging, namelijk:

11. Hoe vaak heb je contact met andere jongeren bij je vereniging?

- Elke dag
- Paar keer per week
- Paar keer per maand
- Paar keer per jaar
- Nooit
- Weet ik niet / wil niet zeggen

12. Kies de emoticon die het meest op je eigen huidskleur lijkt.

Deel 2: Zwarte Nederlanders

We maken in dit onderzoek onderscheid tussen groepen Nederlanders op basis van huidskleur en herkomst. We zullen nu eerst wat vragen stellen over **zwarte Nederlanders**: mensen met een bruine of lichtbruine huidskleur. Het gaat om zwarte Nederlanders met een herkomst uit delen van **Afrika, de Antillen of Suriname**.

Zwarte Nederlanders

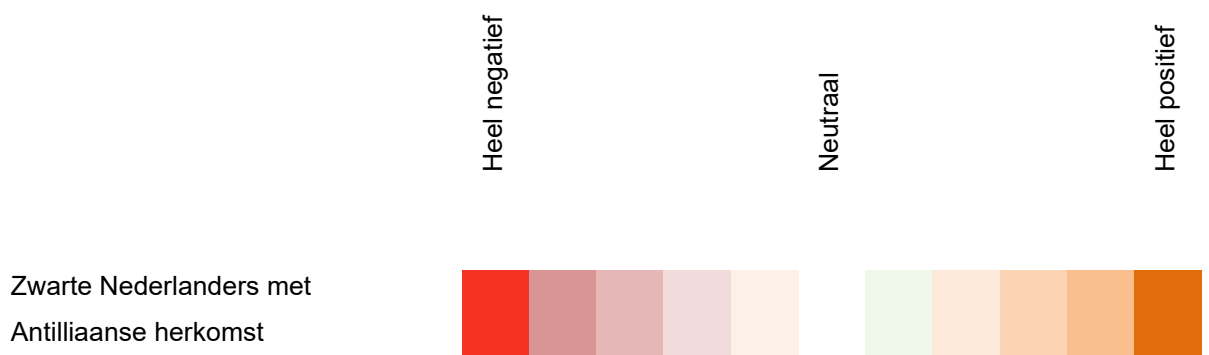

Discriminatie in context

Zwarte Nederlanders met Afrikaanse herkomst zijn ...	Helemaal niet	Niet echt	Soms wel, soms niet	Beetje wel	Helemaal wel	Weet ik niet
Seksueel losbandig	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lui	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Betrouwbaar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vaak te laat	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Luidruchtig	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vriendelijk	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Snel agressief	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Intelligent	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hardwerkend	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Goed in sport	☐	☐	☐	☐	☐	☐

14a. De volgende vragen gaan over **zwarte Nederlanders met een herkomst uit de Antillen**. Het gaat om herkomstlanden zoals Curacao, Aruba, Bonaire en Sint-Maarten.

Hoe positief of negatief zijn je gevoelens over zwarte Nederlanders met een Antilliaanse herkomst? 1 betekent heel negatief en 10 heel positief.

14b. Hoe kom je aan deze gevoelens over zwarte Nederlanders met Antilliaanse herkomst?

Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

Bijlage B

- Door **mijn persoonlijke ervaringen** met hen
- Door **de mening van mijn vrienden** over hen
- Door **de mening van mijn familie** over hen
- Door **wat ik in de klas en tijdens lessen** zie en hoor over hen
- Door **de berichten in het nieuws** over hen
- Door **wat ik op sociale media zie en hoor** over hen
- Ik weet niet** waar de gevoelens vandaan komen
- Anders, namelijk:

14c. Hieronder staan verschillende kenmerken. Kun je voor elk kenmerk aangeven of je vindt dat het bij zwarte Nederlanders met Antilliaanse herkomst past?

Zwarte Nederlanders met Antilliaanse herkomst zijn...	Helemaal niet	Niet echt	Soms wel, soms niet	Beeje wel	Helemaal wel	Weet ik niet
Seksueel losbandig	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lui	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Betrouwbaar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vaak te laat	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Luidruchtig	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vriendelijk	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Snel agressief	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Intelligent	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hardwerkend	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Goed in sport	☐	☐	☐	☐	☐	☐

15a. Deze vraag gaat over **zwarte Nederlanders met een herkomst uit Suriname**. Het gaat om de zogenaamde Afro-Surinamers: Creolen en Marrons.

Hoe positief of negatief zijn je gevoelens over zwarte Nederlanders met een Afro-Surinaamse herkomst? 1 betekent heel negatief en 10 heel positief.

15b. Hoe kom je aan deze gevoelens over zwarte Nederlanders met een Afro-Surinaamse herkomst?

Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

- Door mijn persoonlijke ervaringen met hen
- Door de mening van mijn vrienden over hen
- Door de mening van mijn familie over hen
- Door wat ik in de klas en tijdens lessen zie en hoor over hen
- Door de berichten in het nieuws over hen
- Door wat ik op sociale media zie en hoor over hen
- Ik weet niet waar de gevoelens vandaan komen
- Anders, namelijk:

15c. Hieronder staan verschillende kenmerken. Kun je voor elk kenmerk aangeven of je vindt dat het bij zwarte Nederlanders met een Afro-Surinaamse herkomst past?

Bijlage B

**Zwarte
Nederlanders
met een
Afro-
Surinaamse
herkomst
zijn...**

	Helemaal niet	Niet echt	Soms wel, soms niet	Beetje wel	Helemaal wel	Weet ik niet
Seksueel losbandig	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lui	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Betrouwbaar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vaak te laat	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Luidruchtig	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vriendelijk	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Snel agressief	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Intelligent	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hardwerkend	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Goed in sport	☐	☐	☐	☐	☐	☐

16a. In de volgende vragen gaat het over al de groepen die hierboven beschreven worden samen. Het gaat over **zwarte Nederlanders met een Afrikaanse, Antilliaanse of Afro-Surinaamse herkomst.**

Waar hoor en zie jij vooral negatieve informatie over zwarte Nederlanders met deze herkomsten? Maximaal 3 antwoorden.

- Op sociale media
- Op school / in de klas
  - Op de televisie en de radio
  - Op straat / buiten
  - Binnen mijn vriendengroep
  - Binnen mijn vereniging / team
  - Binnen mijn familie
  - Anders, namelijk:

--	--

16b. Waar hoor en zie jij vooral positieve informatie over zwarte Nederlanders met deze herkomsten? Maximaal 3 antwoorden.

Discriminatie in context

- Op sociale media
- Op school / in de klas
  - Op de televisie en de radio
  - Op straat / buiten / in de buurt
  - Binnen mijn vriendengroep
  - Binnen mijn vereniging / team
  - Binnen mijn familie
  - Anders, namelijk:

--	--

Deel 3: Gedrag tegenover anderen

17. Hoe vaak merk je dat jijzelf of mensen in jouw omgeving de volgende dingen doen tegen zwarte Nederlanders vanwege hun huidskleur?

Mensen uit jouw omgeving zijn bekenden zoals vrienden, familie, teamgenoten, klasgenoten, docenten en onbekenden zoals mensen op sociale media of op straat.

	Nooit	Soms	Vaak
Negatief praten over	☐	☐	☐
Beledigende grappen maken	☐	☐	☐
Contact vermijden, negeren of ontwijken	☐	☐	☐
Buiten sluiten of afwijzen	☐	☐	☐
Pesten	☐	☐	☐
Naropen of uitschelden	☐	☐	☐
Ruzie zoeken of uitdagen	☐	☐	☐
Spullen beschadigen of vernielen	☐	☐	☐
Bedreigen of intimideren	☐	☐	☐
Seksueel lastig vallen of intimideren	☐	☐	☐
Aanvallen, pijn doen, slaan of spugen	☐	☐	☐

[bij 'soms' of 'vaak' vraag 18 stellen per gedraging / actie]

18a. Je hebt aangegeven dat je soms of vaak merkt dat jijzelf of mensen uit jouw omgeving de volgende dingen doen tegen zwarte Nederlanders vanwege hun huidskleur. Wie doen dat?

Meerdere antwoorden zijn mogelijk

18a1. Negatief praten over

18a2. Pesten

18a3. Bedreigen of intimideren

- Ikzelf (door naar 18b)
- Mijn vriend(en) (omleiding naar 18d)
- Mijn familie (omleiding naar 18d)
- Jongeren op school / in de klas (omleiding naar 18d)
- Jongeren van de vereniging / uit mijn team (omleiding naar 18d)
- Jongeren op straat / in de buurt (omleiding naar 18d)
- Jongeren die ik niet ken (omleiding naar 18d)
- Docenten / trainers (omleiding naar 18d)
- Volwassenen die ik niet ken (omleiding naar 18d)
- Anders, namelijk: (omleiding naar 18d)

18b. Je hebt aangegeven dat je zelf weleens de volgende dingen hebt gedaan tegen zwarte Nederlanders vanwege hun huidskleur. Wat was hiervoor (meestal) de aanleiding? Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

De aanleiding voor [negatief praten over] zwarte Nederlanders was..

De aanleiding voor [pesten van] zwarte Nederlanders was..

De aanleiding voor [bedreigen of intimideren van] zwarte Nederlanders was..

- ... een ruzie of conflict tussen mij en de ander(en)
- ... asociaal gedrag van de ander(en)
- ... omdat ik werd uitgedaagd door de ander(en)
- ... om anderen aan het lachen te maken of indruk te maken
- ... om mijzelf te verdedigen tegenover de ander(en)
- ... door een gebeurtenis in het nieuws
- ... ik weet niet meer waarom ik dat heb gedaan
- ... er was geen reden voor
- Anders, namelijk:

18c. Waar speelde dit zich af? Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

Het [negatief praten over] zwarte Nederlanders speelde zich af ...

Het [pesten van] zwarte Nederlanders speelde zich af ...

Het [bedreigen of intimideren van] zwarte Nederlanders speelde zich af ...

- ... op school (schoolplein, gang of kantine)
- ... in het klaslokaal
- ... op Whatsapp
- ... op Instagram, Facebook, TikTok, Youtube of Snapchat
- ... op websites, blogs of forums
- ... tijdens het uitgaan
- ... op straat in mijn buurt
- ... op straat in het winkelcentrum
- ... op straat ergens anders
- ... in het openbaar vervoer
- ... bij een sportvereniging / sportwedstrijd
- ... thuis
- ... ergens anders, namelijk:

18d. Je hebt aangegeven dat [invullen n.a.v. vraag 17] weleens de volgende dingen heeft gedaan tegenover zwarte Nederlanders. Wat was hiervoor (meestal) de aanleiding, volgens jou?

De aanleiding voor [negatief praten over] zwarte Nederlanders was..

De aanleiding voor [pesten van] zwarte Nederlanders was..

De aanleiding voor [bedreigen of intimideren van] zwarte Nederlanders was..

- ... een ruzie of conflict tussen met de ander(en)
- ... asociaal gedrag van de ander(en)
- ... omdat hij/zij werd uitgedaagd door de ander(en)
- ... om anderen aan het lachen te maken of indruk te maken
- ... om zichzelf te verdedigen tegenover de ander(en)
- ... door een gebeurtenis in het nieuws
- ... ik weet niet meer waarom hij/zij dat heeft gedaan
- ... er was geen reden voor

Bijlage B

- Anders, namelijk:

18e. Waar speelde dit zich af?

Het [negatief praten over] zwarte Nederlanders speelde zich af ...

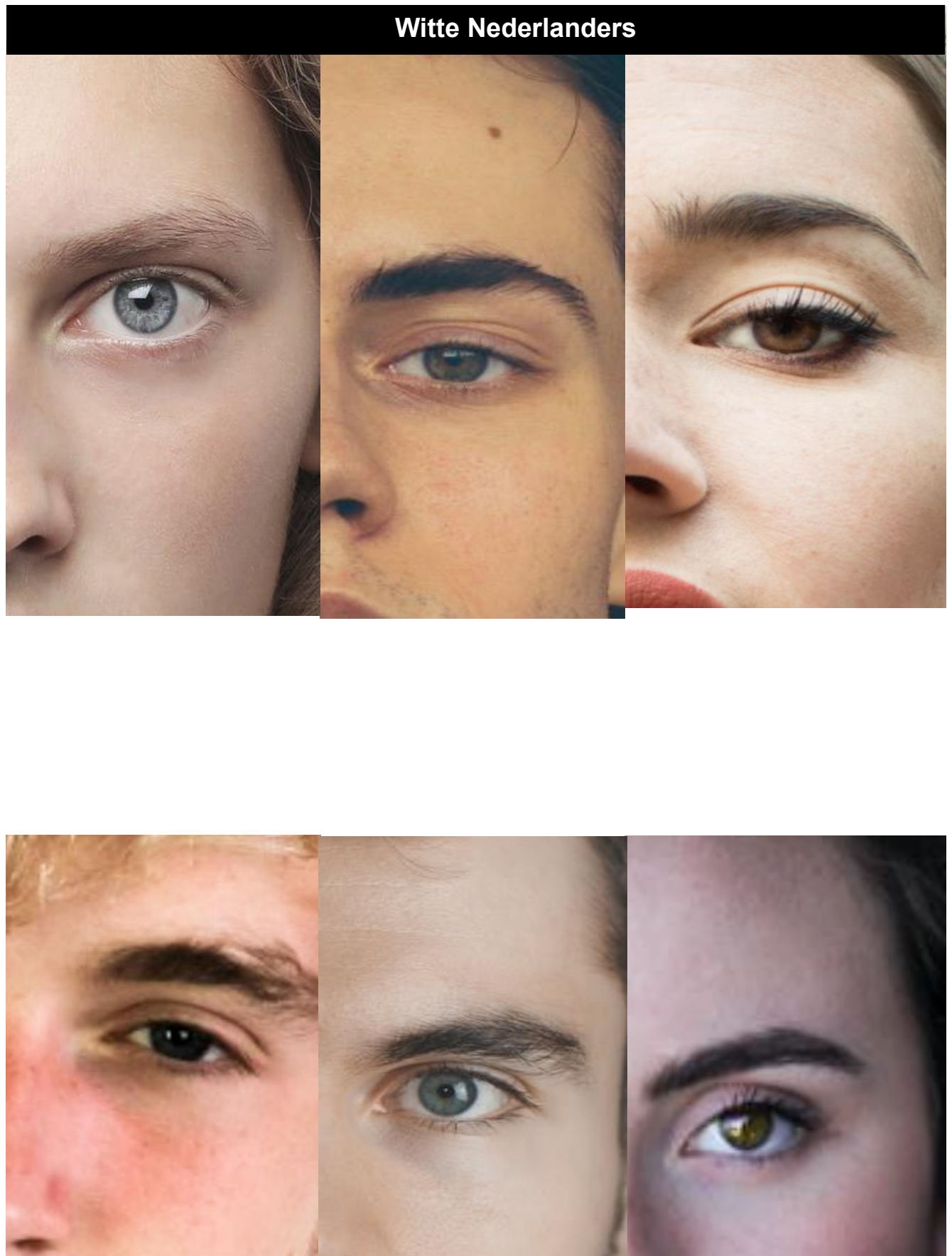
Het [pesten van] zwarte Nederlanders speelde zich af ...

Het [bedreigen of intimideren van] zwarte Nederlanders speelde zich af ...

- ... op school (schoolplein, gang of kantine)
- ... in het klaslokaal
- ... op Whatsapp
- ... op Instagram, Facebook, TikTok, Youtube of Snapchat
- ... op websites, blogs of forums
- ... tijdens het uitgaan
- ... op straat in mijn buurt
- ... op straat in het winkelcentrum
- ... op straat ergens anders
- ... in het openbaar vervoer
- ... bij een sportvereniging / sportwedstrijd
- ... thuis
- ... ergens anders, namelijk:

Deel 4: Witte Nederlanders

Wij zullen nu wat vragen stellen over **witte Nederlanders**: mensen met een lichte / blanke huidskleur. Het gaat om witte Nederlanders met een herkomst uit Nederland.

Discriminatie in context

Witte Nederlanders met Nederlandse herkomst zijn...	Helemaal niet	Niet echt	Soms wel, soms niet	Beetje wel	Helemaal wel	Weet ik niet
Seksueel losbandig	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lui	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Betrouwbaar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vaak te laat	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Luidruchtig	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vriendelijk	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Snel agressief	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Intelligent	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hardwerkend	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Goed in sport	☐	☐	☐	☐	☐	☐

22. In deze vraag gaat over **verschillen tussen** zwarte Nederlanders (Afrikaans, Afro-Surinaams en Antilliaans) en witte Nederlanders.

In hoeverre zijn zwarte Nederlanders anders dan witte Nederlanders in...	Helemaal anders	Beejte anders	Beejte hetzelfde	Helemaal hetzelfde	Weet ik niet
... hun gewoonten					
... hun religie en geloof					
... hoe zij praten					
... hun seksuele voorkeuren					
... de taal die zij spreken					

... de manier waarop ze leven

Deel 4: Een paar stellingen

23. In hoeverre ben jij het eens met de volgende stellingen?

	Helemaal mee eens	Eens	Neutraal	Oneens	Helemaal oneens
Ik wil dat mijn liefdespartner ongeveer dezelfde huidskleur heeft als ik					
Ik ga het liefst om met mensen die ongeveer dezelfde huidskleur hebben als ik					
Ik heb het liefst burens met ongeveer dezelfde huidskleur als ik					
Ik wil dat mijn familie ongeveer dezelfde huidskleur heeft als ik					

24. In hoeverre ben jij het persoonlijk eens met de volgende stellingen?

Ik vind dat	Helemaal mee eens	Eens	Neutraal	Oneens	Helemaal oneens
... Zwarte Piet een vorm van discriminatie / racisme is					
... het woord 'neger' altijd gebruikt mag worden door een wit persoon					
... discriminatie van zwarte mensen veel voorkomt in Nederland					

In de volgende vraag gaat het over discriminatie. We bedoelen hiermee het anders behandelen, achterstellen of uitsluiten van mensen op basis van hun bruine of lichtbruine huidskleur.

25. Geef aan of de volgende mensen in jouw leven tegen of voor discriminatie van zwarte Nederlanders zijn.

Ikzelf

Mijn vriend(en)

Discriminatie in context

Mijn familie

Jongeren op school / in de klas

Jongeren van de vereniging / uit mijn team

Jongeren op straat / in de buurt

Docenten / trainers

**Sterk
tegen**

**Beetje
tegen**

**Geen
menin**

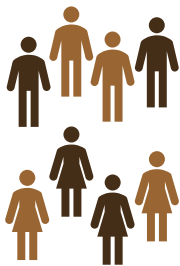
**Beetje
voor**

**Sterk
voor**

Deel 5: Contact met anderen

26. Geef aan hoe de volgende groepen in jouw leven zijn samengesteld qua witte Nederlanders en zwarte Nederlanders (met een Afrikaanse, Afro-Surinaamse of Antilliaanse herkomst)

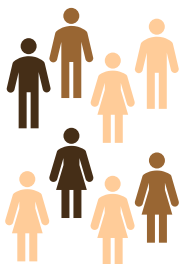
26a	(Beste) vrienden
26b	Je familie
26c	In je klas
26d	In je woonbuurt
26e	Op je school
26f	De jongeren op je vereniging

Bijna allemaal zwart

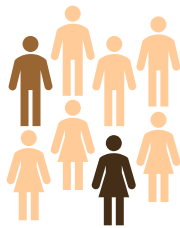

Bijna allemaal wit

Bijlage B

Ongeveer de helft zwart

Een paar zwart

Een paar wit

- Weet ik niet / wil ik niet zeggen
- Niet van toepassing
- Anders, namelijk:

27. Hoe vaak heb je contact met zwarte Nederlanders? Het gaat hier ook om contact thuis binnen het gezin of met mensen via je mobiele telefoon (bellen/whatsappen).

- Elke dag
- Paar keer per week
- Paar keer per maand
- Paar keer per jaar
- Nooit (door naar vraag 29)
- Weet ik niet / wil niet zeggen (door naar vraag 29)

28. Hoe zou je dit contact met zwarte Nederlanders over het algemeen beoordelen?

- Zeer positief
- Positief
- Niet positief, niet negatief
- Negatief

Zeer negatief

Deel 6: De laatste vragen ...

29. Geef aan in hoeverre je het eens bent met de onderstaande stellingen

	Helemaal oneens	Eens	Neutraal	Oneens	Helemaal oneens	Weet niet
Ik ben tevreden met mijzelf						
Ik heb het gevoel dat ik weinig waard ben						
Ik heb vertrouwen in mijzelf						

30. Geef aan in hoeverre je het eens bent met de volgende stellingen.

*Het gaat hier ook om verzorger(s)

	Helemaal oneens	Oneensl	Neutraal	Eens	Helemaal mee eens	Weet niet/wil niet zeggen
Mijn ouder(s)* accepteren mij zoals ik ben						
Ik heb het gevoel dat mijn ouder(s) om mij geven						
Mijn ouder(s) hebben vertrouwen in mij						

Afsluiting tekst

Bedankt voor je deelname! Zou je ook nog mee willen werken aan een online focusgroep over dit onderwerp? Geef het dan even aan, zodat we je tegen die tijd kunnen benaderen!

Bijlage C: Script Online Community Jongerenonderzoek

Risbo script Online Community

Dag 1	
Doel	Kennismaken en binnen houden van respondenten
Duur	30 minuten in totaal per respondent
Activiteiten	Individueel blok met achtergrondkenmerken Individueel blok met rolmodellen vragen Openbaar blok met gelijkheid stelling

Individueel blok 1.1	
Introductie	<p>Hoi daar! Welkom bij de online community. Super tof dat je mee doet! Vandaag wil ik heel graag kennis maken met je en meer weten over wie jij bent en wat jij graag in je vrije tijd doet. Mijn naam is Alexandra van den Heerik en ik ben een onderzoeker aan de Erasmus Universiteit in Rotterdam. De komende dagen zit ik achter de computer om jou vragen te stellen en jouw antwoorden te lezen. Er bestaat hier niet zoiets als een goed of fout antwoord, ik hoop vooral dat je eerlijk en open bent. Alles blijft anoniem, dat betekent dat niemand ooit te weten kan komen wie jij bent of wat je gezegd hebt. Je hoeft dus ook niet je naam te delen met mij of anderen als je dat niet wilt.</p> <p>Hieronder volgen een paar vragen om kennis te maken met je.</p>
Hoofdvragen	<p><i>[Meerkeuze, zie de vragenlijst voor de vragen]</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Wat is je leeftijd in jaren? 2. Tot welk geslacht reken jij jezelf? 3. Welk onderwijs volg je momenteel? 4. Wat is je woonplaats? 5. Tot welke bevolkingsgroep reken je jezelf? 6. Kies de emoticon die het meest op je eigen huidskleur lijkt. 7. Wat doe je graag in je vrije tijd?

Individueel blok 1.2	
Introductie	<p>Wij willen ook graag weten welke bekende mensen jij volgt op sociale media zoals Instagram, Twitter, Facebook of YouTube. Upload hier 3 foto's van mensen die jij online volgt. Dit kunnen bijvoorbeeld influencers, artiesten, sporters, bloggers, dansers, rappers of acteurs zijn.</p>
Hoofdvragen	<ul style="list-style-type: none"> • Upload 3 foto's van beroemde mensen die jij actief volgt op sociale media • Leg bij elke foto kort uit waarom je deze persoon volgt? • Leg bij elke foto uit welk beeld je van de persoon hebt en waarom?

	<ul style="list-style-type: none"> Geef aan hoe positief of negatief jouw gevoelens zijn over deze persoon? Schaal of lijn van 0 (zeer negatief) tot 10 (zeer positief)
--	--

Openbaar blok 1.3

Stelling 1	In Nederland krijgen we allemaal dezelfde kansen en behandeling
-------------------	---

Dag 2

Doel	De hoofdvragen beantwoord krijgen door jongeren en doorvragen
Duur	30 minuten in totaal per respondent
Activiteiten	Individueel blok met vragen op individueel niveau Openbaar blok met enkele stellingen

Individueel blok 2.1

Introductie	Er is een discussie ontstaan in Nederland over racisme en discriminatie van mensen met een donkere of lichtbruine huidskleur. Ik ben heel benieuwd of jij weleens discriminatie of racisme om je heen ziet of zelf meemaakt. Hier stel ik nu een paar vragen over.
Hoofdvragen	<ol style="list-style-type: none"> 1. Wat betekent racisme volgens jou? 2. Zie je weleens racisme in je omgeving bijvoorbeeld op school, in de buurt of online? 3. Kan je hier een paar voorbeelden van geven? Leg daarbij uit waar het was, wie er bij betrokken waren en wat volgens jou de reden was voor racistisch gedrag. 4. Waarom was er volgens jou sprake van racisme? 5. Welke rol had jij in de situatie? 6. Hoe voelde jij je in de situatie? 7. Hoe vaak zie je in het nieuws (op tv of in de krant) iets voorbij komen over bruine of lichtbruine Nederlanders? 8. Om wat voor nieuwsberichten gaat het dan bijvoorbeeld? 9. Zijn dit vooral positieve of negatieve berichten over bruine of lichtbruine Nederlanders? 10. Hoe vaak zie je op sociale media (TikTok, Instagram, Facebook) iets voorbij komen over bruine of lichtbruine Nederlanders? 11. Om wat voor berichten gaat het dan bijvoorbeeld? 12. Zijn dit vooral positieve of negatieve berichten over bruine of lichtbruine Nederlanders?

Openbaar blok 2.1

Stelling 2	Discriminatie van jongeren met een donkere of lichtbruine huidskleur hoort nu eenmaal bij het leven
Stelling 3	Racisme ontstaat vooral door groepsdruk bij jongeren

Dag 3	
Doel	De diepte ingaan op basis van uitkomsten
Duur	30 minuten in totaal per respondent
Activiteiten	Individueel blok met een casus over Zwarte Piet Openbaar blok met diepte ingaan op resultaten van dag ervoor

Individueel blok 3.1	
Casus 1	Stel je voor dat je in de klas zit. De docent is nog niet in het lokaal. Opeens roept een klasgenoot door het lokaal: <i>'Hey Zwarte Piet, wat zit je haar mooi vandaag.'</i> Hij roept dit naar een andere klasgenoot met een donkerbruine huidskleur en afro kapsel. De rest van de klas lacht. De jongen met het afro kapsel zwijgt en negeert de opmerking.
Vragen stellen	<ol style="list-style-type: none"> 1. Is er volgens jou sprake van racisme in deze situatie? 2. Waarom denk je dit wel of niet? 3. Hoe reageer je zelf op de situatie? 4. Waarom reageer je op deze manier?

Individueel blok 3.2	
Introductie	We hebben gisteren wat vragen gesteld aan jullie over racisme. Verder hebben jullie op een stelling kunnen reageren. Uit de resultaten blijkt dat racisme vooral voortkomt op ## door ## en in de vorm van ##
Vragen stellen	<ol style="list-style-type: none"> 1. Wat vinden jullie van de resultaten, klopt dit beeld? 2. Wat willen jullie nog toevoegen aan het thema? 3. ##nog extra vragen tzt

Dag 4 en 5	
Doel	Het compleet krijgen van alle antwoorden en discussies
Duur	Onbekend
Activiteiten	Geen nieuwe activiteiten, bereikbaar zijn

Bijlage D: Aanleidingen voor discriminatie naar discriminatievorm

Aanleiding voor discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst vanwege huidskleur naar discriminatievorm (meerdere antwoorden mogelijk)

Discriminatievorm	Pleger	Ruzie of conflict met de ander(en)	Asociaal gedrag van de ander(en)	Uitgedaagd door de ander(en)	Anderen aan het lachen of indruk maken	Verdedigen tegenover de ander(en)	Gebeurtenis in het nieuws	Kan reden niet meer herinneren	Geen reden	N (=100%)
Negatief praten over	ik	19%	32%	9%	7%	8%	16%	4%	5%	181
	ander	13%	19%	8%	13%	5%	17%	13%	12%	1958
Beledigende grappen maken	ik	9%	17%	9%	27%	7%	13%	8%	10%	180
	ander	7%	12%	7%	26%	6%	10%	15%	17%	1626
Contact vermijden, negeren of ontwijken	ik	16%	32%	11%	3%	10%	12%	10%	6%	251
	ander	12%	17%	7%	5%	8%	12%	21%	19%	1124
Buitensluiten of afwijzen	ik	21%	34%	15%	7%	8%	6%	4%	6%	73
	ander	11%	15%	7%	10%	7%	9%	20%	21%	845
Pesten	ik	19%	25%	19%	9%	16%	3%	6%	3%	32
	ander	10%	11%	11%	19%	6%	9%	17%	18%	887
Naroeppen of uitschelden	ik	24%	21%	14%	3%	17%	7%	7%	7%	29
	ander	11%	12%	10%	16%	6%	8%	17%	19%	815
Ruzie zoeken of uitdagen	ik	27%	12%	12%	8%	19%	8%	8%	8%	26
	ander	14%	14%	12%	12%	7%	8%	15%	17%	841
Bedreigen of intimideren	ik	31%	38%	6%	13%	13%	0%	0%	0%	16
	ander	11%	12%	11%	11%	10%	8%	19%	18%	549
Spullen beschadigen of vernielen	ik	31%	31%	19%	13%	0%	6%	0%	0%	16
	ander	9%	11%	10%	15%	8%	7%	19%	19%	376
Seksueel lastig vallen of intimideren	ik	31%	15%	8%	8%	23%	0%	8%	8%	13
	ander	9%	11%	15%	17%	11%	8%	0%	30%	283
Aanvallen, pijn doen, slaan of schoppen	ik	57%	29%	0%	0%	14%	0%	0%	0%	7
	ander	14%	12%	10%	12%	10%	8%	16%	18%	385

Bijlage E: Plekken waar discriminatie voorkomt

Tabel D.1 Plek van discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst vanwege huidskleur naar discriminatievorm (meerdere antwoorden mogelijk)

Discriminatievorm	Negatief praten over		Beledigende grappen maken		Contact vermijden, negeren of ontwijken		Buitensluiten of afwijzen	
	Ik	Ander	Ik	Ander	Ik	Ander	Ik	Ander
School (schoolplein, gang of kantine)	19%	16%	23%	18%	12%	13%	22%	18%
Klaslokaal	9%	6%	10%	8%	5%	6%	8%	8%
Whatsapp	5%	5%	10%	6%	3%	3%	7%	5%
Instagram, Facebook, TikTok, YouTube of Snapchat	7%	15%	7%	16%	2%	7%	4%	12%
Websites, blogs of forums	3%	7%	2%	6%	1%	3%	5%	4%
Het uitgaan	7%	4%	5%	4%	9%	7%	6%	6%
Straat in mijn buurt	13%	11%	9%	8%	18%	14%	18%	11%
Het winkelcentrum	8%	7%	6%	6%	17%	12%	10%	8%
Ergens anders op straat	7%	15%	7%	14%	18%	20%	10%	17%
Het openbaar vervoer	4%	6%	4%	5%	12%	10%	6%	6%
Sportvereniging / sportwedstrijd	6%	3%	4%	3%	3%	3%	1%	3%
Thuis	11%	4%	12%	5%	2%	1%	1%	1%
N (=100%)	297	2672	335	2467	412	1632	96	1171

Tabel D.2 Plek van discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst vanwege huidskleur naar discriminatievorm (meerdere antwoorden mogelijk)

Discriminatievorm	Pesten		Naroeppen of uitschelden		Ruzie zoeken of uitdagen		Bedreigen of intimideren	
	Ik	Ander	Ik	Ander	Ik	Ander	Ik	Ander
School (schoolplein, gang of kantine)	27%	17%	19%	13%	21%	13%	18%	10%
Klaslokaal	12%	7%	12%	6%	14%	6%	9%	4%
Whatsapp	7%	7%	7%	5%	7%	5%	14%	7%
Instagram, Facebook, TikTok, YouTube of Snapchat	12%	15%	17%	11%	14%	12%	23%	14%
Websites, blogs of forums	5%	6%	10%	5%	3%	5%	9%	6%
Het uitgaan	7%	5%	14%	5%	3%	7%	9%	8%
Straat in mijn buurt	5%	10%	5%	13%	7%	12%	9%	11%
Het winkelcentrum	5%	8%	2%	10%	7%	10%	5%	9%
Ergens anders op straat	12%	16%	10%	22%	17%	20%	5%	20%
Het openbaar vervoer	2%	6%	2%	6%	3%	6%	0%	6%
Sportvereniging / sportwedstrijd	2%	3%	2%	3%	3%	3%	0%	3%
Thuis	2%	0%	0%	1%	0%	1%	0%	1%
N (=100%)	41	1249	42	1169	29	1053	22	729

Tabel D.3 Plek van discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst vanwege huidskleur naar discriminatievorm (meerdere antwoorden mogelijk)

Discriminatievorm	Spullen beschadigen of vernielen		Seksueel lastig vallen of intimideren		Aanvallen, pijn doen, slaan of schoppen		
	Pleger	Ik	Ander	Ik	Ander	Ik	Ander
School (schoolplein, gang of kantine)		29%	13%	27%	8%	30%	11%
Klaslokaal		10%	9%	20%	6%	20%	5%
Whatsapp		10%	4%	7%	8%	10%	5%
Instagram, Facebook, TikTok, YouTube of Snapchat		0%	11%	7%	12%	20%	11%
Websites, blogs of forums		0%	6%	7%	6%	0%	7%
Het uitgaan		14%	9%	20%	9%	0%	10%
Straat in mijn buurt		14%	12%	0%	13%	0%	12%
Het winkelcentrum		5%	5%	0%	9%	10%	7%
Ergens anders op straat		10%	21%	7%	21%	0%	23%
Het openbaar vervoer		5%	7%	0%	6%	10%	7%
Sportvereniging / sportwedstrijd		5%	3%	7%	3%	0%	3%
Thuis		0%	1%	0%	0%	0%	1%
N (=100%)		21	437	15	393	10	475

Bijlage F: Statistieken analyses

Tabel behorend bij tabel 3.5: De mate waarin specifieke kenmerken volgens respondenten (sterk) betrekking hebben op Nederlanders van Afrikaanse herkomst, gemiddelde score naar 'pleger'-groep (% (helemaal) wel)

Nederlanders van sub-Sahara Afrikaanse herkomst ¹ zijn	Ikzelf		Vrienden / familie		Buitenschil / onbekend		Geen discriminatie	
	%	N	%	N	%	N	%	N
Seksueel losbandig	48,1	87	37,2	87	20,1	92	14,1	44
Lui	34,5	89	23,3	69	13,1	85	10,4	45
Vaak te laat	49,0	118	39,2	109	26,7	161	21,3	86
Luidruchtig	60,0	165	41,1	130	39,1	278	26,4	117
Snel agressief	48,3	131	34,4	104	23,0	152	19,6	85
	gem.	N	gem.	N	gem.	N	gem.	N
Kenmerken_neg	3,4	262	3,1	295	2,9	650	2,7	419
	%	N	%	N	%	N	%	N
Betrouwbaar	32,7	86	56,5	175	51,6	351	54,2	250
Vriendelijk	53,4	150	68,6	229	68,3	518	63,2	313
Intelligent	30,9	79	51,8	158	45,6	305	48,9	221
Hardwerkend	33,5	88	57,2	179	49,1	337	49,6	221
Goed in sport	70,3	189	73,1	223	73,6	530	66,0	311
	gem.	N	gem.	N	gem.	N	gem.	N
Kenmerken_pos	3,5	276	3,9	325	3,9	722	3,9	471
Nederlanders van Antilliaanse herkomst zijn	Ikzelf		Vrienden / familie		Buitenschil / onbekend		Geen discriminatie	
	%	N	%	N	%	N	%	N
Seksueel losbandig	51,8	100	36,5	84	26,1	120	17,3	55
Lui	42,6	107	29,1	83	22,1	141	14,3	59
Vaak te laat	58,2	139	42,4	117	34,6	210	25,6	103
Luidruchtig	59,4	158	50,5	153	43,6	300	31,2	134
Snel agressief	44,6	112	34,1	100	22,8	146	17,6	73
	gem.	N	gem.	N	gem.	N	gem.	N
Kenmerken_neg	3,5	252	3,2	289	3,1	635	2,8	409
	%	N	%	N	%	N	%	N
Betrouwbaar	31,5	80	55,6	169	50,4	339	49,1	212
Vriendelijk	58,4	157	71,4	230	68,3	505	64,3	297
Intelligent	29,8	75	48,3	140	44,1	295	46,7	201
Hardwerkend	32,4	83	49,2	151	45,3	310	43,0	189
Goed in sport	51,8	129	56,2	159	56,4	380	55,1	233
	gem.	N	gem.	N	gem.	N	gem.	N
Kenmerken_pos	3,3	265	3,8	314	3,7	712	3,8	445
Nederlanders van Afro-Surinaamse herkomst zijn	Ikzelf		Vrienden / familie		Buitenschil / onbekend		Geen discriminatie	
	%	N	%	N	%	N	%	N
Seksueel losbandig	44,1	86	33,2	73	19,8	90	10,7	33
Lui	35,2	89	28,5	79	17,0	106	12,9	53
Vaak te laat	51,0	124	40,1	110	30,4	182	20,7	83
Luidruchtig	60,5	161	45,9	136	36,8	246	26,0	112
Snel agressief	39,8	99	29,0	82	17,7	111	11,9	49
	gem.	N	gem.	N	gem.	N	gem.	N
Kenmerken_neg	3,4	255	3,1	277	2,9	619	2,7	405
	%	N	%	N	%	N	%	N
Betrouwbaar	40,5	104	59,2	177	54,3	357	50,9	221
Vriendelijk	59,0	161	71,8	229	68,3	492	64,0	295

Discriminatie in context

Intelligent	29,9	76	50,5	149	47,8	310	48,3	209
Hardwerkend	33,5	87	55,7	165	47,0	316	49,1	211
Goed in sport	50,2	124	58,2	167	54,8	360	53,5	231
	gem.	N	gem.	N	gem.	N	gem.	N
Kenmerken_pos	3,4	263	3,8	307	3,8	683	3,8	446
Witte Nederlanders	Ikhzelf		Vrienden / familie		Buitenschil / onbekend		Geen discriminatie	
	%	N	%	N	%	N	%	N
Seksueel losbandig	18,3	39	21,9	54	16,9	92	9,4	34
Lui	16,5	47	21,5	68	12,9	95	10,0	47
Vaak te laat	20,4	56	17,3	54	11,9	86	7,3	34
Luidruchtig	27,9	79	26,6	86	18,5	139	14,9	73
Snel agressief	17,9	50	22,2	71	12,2	88	9,6	45
	gem.	N	gem.	N	gem.	N	gem.	N
Kenmerken_neg	2,9	284	2,9	316	2,8	740	2,7	471
	%	N	%	N	%	N	%	N
Betrouwbaar	53,9	153	56,5	182	45,2	341	47,8	236
Vriendelijk	56,5	161	57,2	191	49,1	379	52,7	265
Intelligent	58,5	162	56,8	184	50,1	375	51,4	249
Hardwerkend	59,9	170	57,4	187	49,5	373	50,1	245
Goed in sport	43,4	121	43,4	139	41,4	311	40,4	198
	gem.	N	gem.	N	gem.	N	gem.	N
Kenmerken_pos	3,7	285	3,7	331	3,6	764	3,7	498

¹ Personen met herkomstlanden als Eritrea, Ghana, Nigeria, Ethiopië, Somalië en Kaapverdië

Tabel behorend bij tabel 3.5: De mate waarin kenmerken volgens respondenten (sterk) betrekking hebben op Nederlanders van Afrikaanse herkomst, gemiddelde score op schalen naar 'pleger'-groep (1=helemaal niet, 5 helemaal wel)

	groep											
	ikhzelf			familie/vrienden			Buitenschil / onbekend			geen discriminatie		
	M	std	N	M	std	N	M	std	N	M	std	N
Afrikaanse herkomst ¹ (neg.)	3,42 _a	0,87	262	3,06 _{a,b}	0,89	295	2,92 _{a,b}	0,75	650	2,70 _b	0,88	419
Afrikaanse herkomst ¹ (pos.)	3,48 _a	0,77	276	3,93 _b	0,81	325	3,90 _b	0,77	722	3,89 _b	0,83	471
Antiliaanse herkomst (neg.)	3,53 _a	0,84	252	3,17 _b	0,91	289	3,06 _b	0,80	635	2,82 _c	0,88	409
Antiliaanse herkomst (pos.)	3,33 _a	0,81	265	3,77 _b	0,79	314	3,75 _b	0,75	712	3,77 _b	0,83	445
Surinaamse (neg.)	3,41 _a	0,80	255	3,12 _b	0,91	277	2,94 _c	0,79	619	2,72 _d	0,83	405
Surinaamse (pos.)	3,41 _a	0,76	263	3,83 _b	0,79	307	3,80 _b	0,76	683	3,81 _b	0,82	446
Nederlandse (neg.)	2,89 _a	0,65	284	2,92 _a	0,71	316	2,84 _a	0,59	740	2,68 _b	0,74	471
Nederlandse (pos.)	3,71 _{a,b}	0,62	285	3,75 _a	0,66	331	3,62 _b	0,67	764	3,70 _{a,b}	0,76	498

Note: Values in the same row and subtable not sharing the same subscript are significantly different at $p < ,05$ in the two-sided test of equality for column means. Cells with no subscript are not included in the test. Tests assume equal variances.¹

Tests are adjusted for all pairwise comparisons within a row of each innermost subtable using the Bonferroni correction.

¹ Personen met herkomstlanden als Eritrea, Ghana, Nigeria, Ethiopië, Somalië en Kaapverdië

Bijlage F

Gemiddelde scores op schalen naar 'pleger'-groep (1=helemaal niet, 5 helemaal wel) figuren 3.2, 3.3 en 3.4

Figuur		groep											
		ikzelf		familie/vrienden			Buitenschil / onbekend			geen discriminatie			
		M	std	N	M	std	N	M	std	N	M	std	N
3.2	Stereotypen: verschillen tussen NL'ers van Afrikaanse herkomst en witte NL'ers	2,05 _a	0,65	288	2,34 _{b,c}	0,69	332	2,27 _b	0,60	753	2,45 _c	0,72	495
3.3 (1=sterk negatief, 10=sterk positief)	Gevoelens voor Nederlanders van sub-Sahara Afrikaanse herkomst ¹	6,45 _a	2,33	294	7,69 _b	1,95	352	7,70 _b	1,79	809	7,89 _b	1,91	561
	Gevoelens voor Nederlanders van Antilliaanse herkomst	6,57 _a	2,21	293	7,59 _b	1,98	352	7,72 _b	1,68	808	7,91 _b	1,76	560
	Gevoelens voor Nederlanders van Surinaamse herkomst	6,70 _a	2,04	294	7,73 _b	1,88	352	7,75 _b	1,61	809	7,93 _b	1,72	560
	Gevoelens voor Witte Nederlanders	7,63 _a	1,42	294	7,88 _{a,b}	1,38	351	7,81 _a	1,43	806	8,06 _b	1,49	561
3.4 1=heel positief, 5=heel negatief	Voorkeur eigen groep	3,00 _a	1,10	294	3,49 _b	0,99	349	3,54 _b	0,94	808	3,60 _b	1,05	560

Note: Values in the same row and subtable not sharing the same subscript are significantly different at $p < ,05$ in the two-sided test of equality for column means. Cells with no subscript are not included in the test. Tests assume equal variances.¹

Tests are adjusted for all pairwise comparisons within a row of each innermost subtable using the Bonferroni correction.

¹ Personen met herkomstlanden als Eritrea, Ghana, Nigeria, Ethiopië, Somalië en Kaapverdië

Gemiddelde score naar 'pleger'-groep figuur 3.9b

	groep											
	ikzelf			familie/vrienden			Buitenschil / onbekend			geen discriminatie		
	M	std	N	M	std	N	M	std	N	M	std	N
Voor (=1) of tegen discriminatie (=5) (schaal respondent zelf, vrienden, familie)	2,00 _a	0,90	294	1,88 _a	0,79	350	1,53 _b	0,69	809	1,49 _b	0,72	560

Bijlage G: Achtergrondkenmerken naar pleger-groep

Wij hebben onderzocht of er samenhang is tussen het behoren tot bepaalde pleger-groep en verschillende achtergrondkenmerken. Het gaat om de volgende kenmerken.

- Leeftijd
- Geslacht
- Huidige opleiding
- Woonplaats (stedelijk/niet stedelijk)
- Religie
- Bevolkingsgroep (subjectieve definitie)
- Etnische herkomst (CBS-definitie: geboorteland persoon/geboorteland ouders)
- Huidskleur

In deze bijlage (tabel e.1) worden de kenmerken gepresenteerd die geen significante samenhang vertonen met de variabele 'pleger-groep'. (zie 3.7 voor kenmerken waarbij de samenhang wel significant is: leeftijd, huidige opleiding en geslacht).

Tabel E.1 Respondenten naar achtergrondkenmerken en pleger-groep

		Ikzelf	Vrienden/familie	Buitenschil/onbekend	Geen discriminatie	N (100%)
Woonplaats	G4 en G40	16,5%	17,7%	38,9%	26,9%	968
	Buiten G4 en G40	13,0%	17,5%	40,7%	28,8%	965
Religie	Ik ben niet religieus	14,8%	17,5%	39,8%	27,8%	1172
	Rooms-katholiek	14,9%	18,8%	40,4%	26,0%	208
	Protestants	16,6%	16,2%	42,4%	24,9%	229
	Islam	14,1%	19,6%	38,2%	28,1%	199
	Jodendom	25,0%	0,0%	25,0%	50,0%	4
	Anders, namelijk	10,8%	12,9%	51,6%	24,7%	93
Bevolkingsgroep (zelfdefinitie)	Nederlands	14,6%	17,3%	40,0%	28,1%	1589
	Turks	21,8%	20,7%	27,6%	29,9%	87
	Marokkaans	13,3%	17,8%	41,1%	27,8%	90
	Indonesisch	18,2%	18,2%	27,3%	36,4%	22
	Surinaams	16,4%	13,1%	45,9%	24,6%	61
	Antilliaans / Arubaans	8,0%	20,0%	56,0%	16,0%	25
	Anders	10,6%	18,4%	45,4%	25,5%	141
Etnische herkomst* (CBS-definitie)	Nederlands	13,9%	17,4%	40,0%	28,6%	1492
	Niet-Westers (ex. Afro-Afrikaans)	13,5%	15,9%	42,2%	28,3%	251
	Afro-Afrikaans	16,7%	21,9%	38,6%	22,8%	114
	Westers	23,0%	15,8%	38,1%	23,0%	139
Huidskleur	Wit	14,3%	17,6%	38,8%	29,3%	1270
	Getint	15,4%	16,9%	39,4%	28,3%	421
	(Donker)bruin	14,1%	17,9%	46,1%	21,9%	319

– *Indeling gebaseerd op geboorteland respondent/geboorteland ouders

Bijlage 1: Aanleidingen voor discriminatie naar discriminatievorm

Aanleiding voor discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst vanwege huidskleur naar discriminatievorm (meerdere antwoorden mogelijk)

Discriminatievorm	Pleger	Ruzie of conflict met de ander(en)	Asociaal gedrag van de ander(en)	Uitgedaagd door de ander(en)	Anderen aan het lachen of indruk maken	Verdedigen tegenover de ander(en)	Gebeurtenis in het nieuws	Kan reden niet meer herinneren	Geen reden	N (=100%)
Negatief praten over	ik	9%	34%	8%	6%	9%	26%	3%	1%	144
	ander	8%	20%	6%	11%	7%	23%	12%	10%	811
Beledigende grappen maken	ik	5%	20%	10%	26%	5%	20%	3%	9%	92
	ander	6%	12%	4%	23%	5%	18%	15%	15%	573
Contact vermijden, negeren of ontwijken	ik	9%	36%	9%	6%	13%	12%	2%	6%	126
	ander	8%	17%	6%	6%	10%	13%	21%	17%	445
Buitensluiten of afwijzen	ik	20%	24%	15%	12%	7%	10%	2%	5%	41
	ander	8%	15%	8%	5%	10%	14%	22%	18%	300
Pesten	ik	12%	24%	18%	12%	18%	18%	0%	0%	17
	ander	8%	13%	13%	8%	7%	12%	18%	19%	298
Naroeppen of uitschelden	ik	17%	17%	17%	0%	33%	8%	8%	0%	12
	ander	8%	14%	10%	9%	10%	13%	18%	18%	252
Ruzie zoeken of uitdagen	ik	50%	0%	0%	17%	17%	17%	0%	0%	6
	ander	11%	13%	13%	8%	10%	13%	18%	14%	263
Bedreigen of intimideren	ik	17%	17%	33%	0%	17%	17%	0%	0%	6
	ander	11%	11%	13%	8%	8%	14%	19%	17%	236
Spullen beschadigen of vernielen	ik	22%	0%	11%	11%	11%	33%	0%	0%	9
	ander	9%	13%	11%	7%	11%	11%	20%	17%	191
Seksueel lastig vallen of intimideren	ik	33%	11%	11%	22%	11%	0%	0%	11%	9
	ander	8%	9%	12%	11%	15%	16%	0%	28%	159
Aanvallen, pijn doen, slaan of schoppen	ik	0%	0%	25%	75%	0%	0%	0%	0%	4
	ander	8%	11%	17%	10%	12%	12%	13%	17%	173

Bijlage 2: Plekken waar discriminatie voorkomt

Tabel 2.1 Plek van discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst vanwege huidskleur naar discriminatievorm (meerdere antwoorden mogelijk)

Discriminatievorm	Negatief praten over		Beledigende grappen maken		Contact vermijden, negeren of ontwijken		Buitensluiten of afwijzen	
	Ik	Ander	Ik	Ander	Ik	Ander	Ik	Ander
Op het werk, mijn afdeling	10%	7%	11%	7%	5%	5%	7%	6%
Op het werk, anders dan mijn afdeling	6%	5%	5%	6%	4%	6%	5%	5%
Klaslokaal/collegezaal	3%	2%	4%	3%	2%	3%	5%	5%
School, anders	2%	4%	5%	4%	4%	4%	7%	4%
Whatsapp	7%	4%	10%	5%	3%	2%	1%	2%
Sociale media	3%	12%	4%	13%	3%	7%	7%	9%
Internet	1%	5%	3%	5%	2%	3%	5%	3%
Uitgaan	6%	6%	11%	6%	10%	7%	7%	7%
In mijn straat/flat	8%	6%	4%	4%	9%	6%	10%	7%
Op straat in mijn buurt	16%	12%	8%	9%	15%	13%	14%	10%
Op straat in het winkelcentrum	7%	10%	2%	7%	18%	14%	11%	9%
Op straat ergens anders	5%	11%	5%	12%	13%	18%	7%	17%
In het OV	3%	3%	3%	3%	6%	7%	10%	6%
Sportvereniging/wedstrijd	4%	3%	6%	5%	3%	2%	3%	3%
Thuis	19%	8%	18%	7%	2%	2%	1%	2%
Ergens anders	1%	3%	3%	3%	2%	2%	0%	3%
N (=100%)	180	997	114	732	188	627	73	425

Tabel 2.2 Plek van discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst vanwege huidskleur naar discriminatievorm (meerdere antwoorden mogelijk)

Discriminatievorm	Pesten		Naroeppen of uitschelden		Ruzie zoeken of uitdagen		Bedreigen of intimideren	
	Ik	Ander	Ik	Ander	Ik	Ander	Ik	Ander
Op het werk, mijn afdeling	4%	5%	0%	3%	0%	3%	0%	3%
Op het werk, anders dan mijn afdeling	4%	6%	6%	3%	0%	4%	0%	2%
Klaslokaal/collegezaal	4%	5%	0%	3%	0%	2%	14%	5%
School, anders	4%	7%	6%	7%	17%	7%	0%	6%
Whatsapp	4%	4%	0%	3%	0%	4%	29%	3%
Sociale media	12%	15%	6%	10%	33%	11%	29%	14%
Internet	4%	5%	6%	4%	17%	3%	0%	3%
Uitgaan	12%	7%	13%	7%	17%	9%	14%	6%
In mijn straat/flat	16%	6%	13%	7%	17%	6%	0%	6%
Op straat in mijn buurt	8%	11%	13%	13%	0%	10%	14%	10%
Op straat in het winkelcentrum	8%	11%	13%	11%	0%	13%	0%	10%
Op straat ergens anders	12%	17%	13%	19%	0%	18%	0%	18%
In het OV	4%	0%	6%	5%	0%	6%	0%	7%
Sportvereniging/wedstrijd	4%	0%	6%	3%	0%	1%	0%	4%
Thuis	0%	0%	0%	1%	0%	1%	0%	0%
Ergens anders	0%	0%	0	2%	0%	1%	0%	2%
N (=100%)	25	345	16	320	6	311	7	288

Tabel 2.3 Plek van discriminatie van Nederlanders van Afrikaanse herkomst vanwege huidskleur naar discriminatievorm (meerdere antwoorden mogelijk)

Discriminatievorm	Spullen beschadigen of vernielen		Seksueel lastig vallen of intimideren		Aanvallen, pijn doen, slaan of schoppen	
	Ik	Ander	Ik	Ander	Ik	Ander
Op het werk, mijn afdeling	0%	3%	0%	4%	0%	5%
Op het werk, anders dan mijn afdeling	0%	4%	0%	6%	0%	5%
Klaslokaal/collegezaal	0%	6%	0%	4%	0%	6%
School, anders	0%	8%	14%	8%	0%	7%
Whatsapp	11%	2%	0%	5%	25%	3%
Sociale media	11%	11%	14%	11%	0%	10%
Internet	11%	3%	29%	2%	25%	3%
Uitgaan	33%	6%	0%	7%	25%	5%
In mijn straat/flat	11%	5%	29%	5%	0%	7%
Op straat in mijn buurt	11%	15%	0%	10%	0%	8%
Op straat in het winkelcentrum	0%	9%	14%	9%	0%	10%
Op straat ergens anders	11%	19%	0%	18%	0%	17%
In het OV	0%	5%	0%	4%	0%	7%
Sportvereniging/wedstrijd	0%	1%	0%	1%	25%	2%
Thuis	0%	2%	0%	2%	0%	0%
Ergens anders	11%	2%	0%	3%	0%	2%
N (=100%)	9	218	7	206	4	204

Bijlage 3: Statistieken analyses

Tabel behorend bij tabel 3.5: De mate waarin specifieke kenmerken volgens respondenten (sterk) betrekking hebben op Nederlanders van Afrikaanse herkomst, gemiddelde score naar 'pleger'-groep (% (helemaal) wel)

Nederlanders Afrikaanse herkomst ¹ zijn	Ikzelf		Vrienden / familie		Buitenschil / onbekend		Geen discriminatie	
	%	N	%	N	%	N	%	N
Seksueel losbandig	44,2	50	31,9	46	23,2	53	14,9	40
Lui	36,3	53	22,8	37	11,0	31	10,5	34
Vaak te laat	55,4	72	31,4	50	29,9	79	19,8	62
Luidruchtig	60,1	89	36,4	60	40,4	118	24,6	82
Snel agressief	56,2	82	33,1	54	23,5	65	14,7	47
	gem.	N	gem.	N	gem.	N	gem.	N
Kenmerken_neg	3,6	144	3,1	162	3,1	281	2,8	316
	%	N	%	N	%	N	%	N
Betrouwbaar	26,2	38	39,4	65	39,7	112	41,5	137
Vriendelijk	44,7	68	56,1	96	56,3	166	54,8	188
Intelligent	29,3	41	40,3	64	39,8	109	40,4	129
Hardwerkend	23,0	34	38,9	65	36,6	105	37,3	124
Goed in sport	66,4	95	53,6	89	57,2	162	53,2	175
	gem.	N	gem.	N	gem.	N	gem.	N
Kenmerken_pos	3,4	150	3,6	168	3,7	288	3,7	336

Tabel behorend bij tabel 3.5: De mate waarin kenmerken volgens respondenten (sterk) betrekking hebben op Nederlanders van Afrikaanse herkomst, gemiddelde score op schalen naar 'pleger'-groep (1=helemaal niet, 5 helemaal wel)

	groep											
	ikzelf			familie/vrienden			Buitenschil / onbekend			geen discriminatie		
	M	std	N	M	std	N	M	std	N	M	std	N
Afrikaanse herkomst ¹ (neg.)	3,57	0,69	144	3,13	0,75	162	3,09	0,65	281	2,80	0,81	316
Afrikaanse herkomst ¹ (pos.)	3,35	0,77	150	3,58	0,69	168	3,67	0,70	288	3,70	0,80	336

Bijlage 4: Achtergrondkenmerken naar pleger-groepen

		Ikzelf		Familie en vrienden		buitenshil/onbekend		Geen discriminatie		Totaal	
		%	n	%	n	%	n	%	n	%	n
Opleiding	Basisschool of lager	9,1	1	9,1	1	36,4	4	45,5	5	100	11
	VMBO-kader/-basis (Lbo, vbo, ambachtsschool)	10,4	8	13	10	29,9	23	46,8	36	100	77
	VMBO-tl/gemengd (mavo, ulo, mulo, groenschool)	14,2	17	16,7	20	29,2	35	40	48	100	120
	Havo (vhbo)	12,8	11	29,1	25	27,9	24	30,2	26	100	86
	Vwo (hbs, mms, lyceum)	10,6	5	23,4	11	25,5	12	40,4	19	100	47
	Mbo (leerlingwezen, bve)	18,3	55	13,6	41	32,9	99	35,2	106	100	301
	Hbo (bachelor, post-hbo, p-universitaire opleiding)	14,6	43	18,7	55	28,2	83	38,4	113	100	294
	Wo/universiteit (master, post-doc)	15,4	19	13	16	31,7	39	39,8	49	100	123
Bevolkingsgroep (zelfbenoemd)	Nederlandse	14,9	144	16,8	163	29,4	285	38,9	377	100	969
	Turkse	20,0	2	0,0	0	60,0	6	20,0	2	100	10
	Marokkaanse	15,4	2	23,1	3	30,8	4	30,8	4	100	13
	Indonesische	25,0	3	8,3	1	41,7	5	25,0	3	100	12
	Surinaams	11,1	3	14,8	4	40,7	11	33,3	9	100	27
	Antilliaans / Arubaans	14,3	1	57,1	4	28,6	2	0,0	0	100	7
	Anders	19,0	4	19,0	4	28,6	6	33,3	7	100	21
Etniciteit	Nederlands	15,0	130	15,7	136	30,3	262	39,0	337	100	865
	Niet-Westers	16,7	19	20,2	23	32,5	37	30,7	35	100	114
	Westers	15,0	9	16,7	10	31,7	19	36,7	22	100	60
Stedelijkheid (vijfpuntsschaal)	1 Sterk stedelijk	11,9	29	18,0	44	30,7	75	39,3	96	100	244
	2	15,9	50	14,0	44	28,6	90	41,6	131	100	315
	3	17,8	37	16,8	35	32,2	67	33,2	69	100	208
	4	13,0	23	19,2	34	31,1	55	36,7	65	100	177
	5 niet stedelijk	16,7	17	19,6	20	27,5	28	36,3	37	100	102